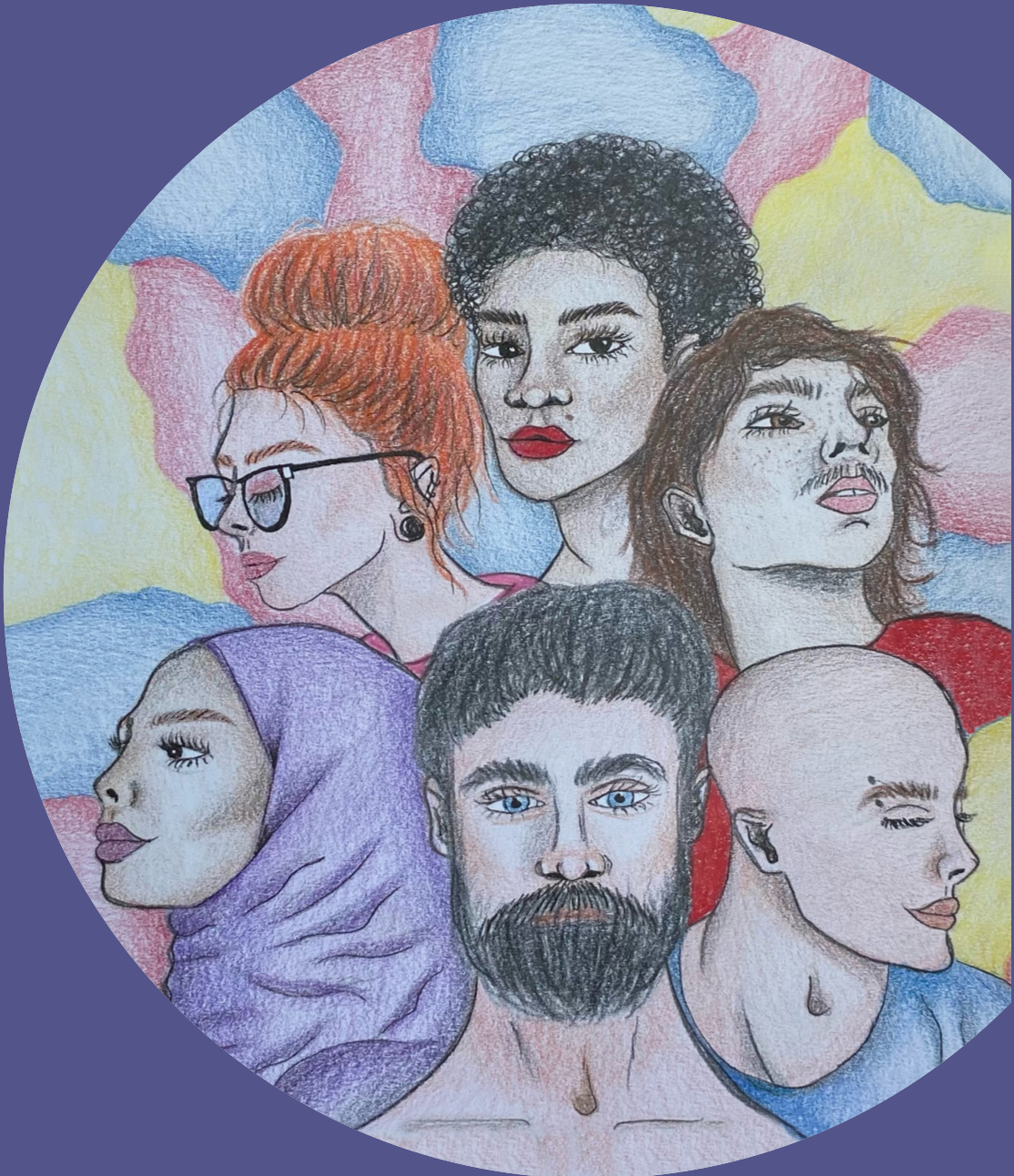

Tanja Hirschovits-Gerz
Niina Weckroth
Tarja Heino
(toim.)

Ikkuna aikuistumiseen

Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista

RAPORTTI

Raportti 2/2022

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.)

Ikkuna aikuistumiseen

Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista

© Kirjoittaja(t) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Julia Varala

ISBN 978-952-343-814-9 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-343- 815-6 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-815-6>

PunaMusta Oy

Vantaa, 2022

Saatesanat

Lapset ja lapsiperheet ovat olleet monien kansallisten sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeiden painopisteenä viime vuosina. Samalla on havaittu tarve suunnata kehittämistyötä enenevästi myös haavoittuvassa asemassa oleviin nuoriin. Tässä raportissa katse kohdistuu niin lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina olevien itsenäistyvien nuorten kuin ilman huoltajaa Suomeen alaikäisenä saapuneiden nuorten aikuisen tilannekuvaan ja heille suunnattujen palvelujen tarkasteluun.

Tarve uudistaa lastensuojelun jälkihuoltoa vastaamaan paremmin lastensuojelun jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten muuttuneita tarpeita oli professori Juho Saaren johtaman lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän taustalla. Työryhmä ehdotti lastensuojelun jälkihuollon uudistamista täysi-ikäisten nuorten osalta tavoitteelliseksi ja räätälöidyksi nuorten aikuistumisen ja itsenäistymisen tueksi. Jälkihuollon kehittäminen sisältyy myös pääministeri Marinin hallituksen hallitusohjelmakirjauksiin. Jälkihuollon uudistamistyöryhmän ehdottamaa aikuistumisen tuen erillislain valmistelua ei ole kuitenkaan kuluvalle hallituskaudella aloitettu.

Vuonna 2015 kasvoi turvapaikanhakijoiden määrä äkillisesti ja Suomeen saapui myös poikkeuksellisen paljon ilman huoltajaa alaikäisenä tulleita lapsia. Tilanne nosti myös tälle lasten ryhmälle tarjottavat palvelut kehittämistyön keskiöön. Valtaosa Suomeen vuonna 2015 tulleista lapsista on nyt 18–24-vuotiaita nuoria, mikä on siirtänyt kehittämistyön painopistettä kotoutumislain nojalla nuorille aikuisille tarjottaviin palveluihin.

Rekisteritutkimus sekä monet kysely- ja haastattelututkimukset ovat kuvanneet niitä pulmia, joita sijaishuollosta itsenäiseen elämään siirtyneet ja ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleet nuoret kohtaavat. Vuonna 2020 astui voimaan kaksi lakimuutosta, lastensuojelun jälkihuollon yläikärajan nosto sekä mahdollisuus saada tukea kotoutumislain nojalla 25 ikävuoteen saakka. Kansallista tietoa siitä, miten kunnat ovat toimineet viimeaikaisten muutosten johdosta, ei ole aiemmin ollut.

Myös globaali Covid19 –pandemia näytti keväällä 2020 vaikuttavan nuorten hyvinvointiin ja tulevaisuuden näkymiin tavalla, joita oli syytä tarkemmin selvittää. Sosiaali- ja terveysministeriö kohdensi Euroopan sosiaalirahaston rahoitusta sosiaaliin osallisuuteen ja köyhyyden torjuntaan (toimintalinja 5) liittyviin hankkeisiin, jotka suuntautuivat haavoittuvien ryhmien tilanteen parantamiseen Covid19-kriisin aikana ja sen päätyttyä.

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeen (2020–2023) tavoitteena on edistää aikuistuvien nuorten yhdenvertaista kohtelua, ehkäistä ja vähentää eriarvoisuutta, tukea mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista sekä osallisuutta myös pandemian oloissa. Hankkeessa kehitetään, toteutetaan ja mallinnetaan palveluita nuorten tarpeita vastaaviksi yhdessä nuorten ja ammattilaisten kanssa. Yhdenvertaisuus ja osallisuus – niin nuorten kuin paikallisten toimijoiden – ohjaavat yhteistä kehittämistyötä ja palvelujen uudistamista.

Muutokset sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden sekä kotoutumislain nojalla järjestettävien palveluiden järjestämisessä jatkuvat. Uudet hyvinvointialueet aloittavat toiminnan vuoden 2023 alussa. Vastuu lastensuojelupalvelujen järjestämisestä siirtyy kunnilta 21 hyvinvointialueelle. Helsingin kaupungilla säilyy jatkossakin kyseisten palvelujen järjestämisvastuu.

Meneillään on myös kotoutumislain kokonaisuudistus. Uudistamistyön suuntaviivat on määritelty pääministeri Marinin hallituksen kesäkuussa 2021 antamassa kotoutumisen selonteossa. Siinä linjataan, että ilman huoltajaa maahan saapuneet nuoret ovat pääsääntöisesti sosiaalihuoltolain mukaisesti erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita, joiden palveluntarpeisiin pyritään vastaamaan laaja-alaisesti verkostomaista työskentelyä hyödyntäen. Suurin osa alaikäisenä ilman huoltajaa maahan saapuneista nuorista tarvitsee erityisiä tukipalveluja vielä täysi-ikäistyttyään erityisesti asumisen, koulutuspolkujen sekä talouden- ja arjenhallinnan osalta. Palveluita tulee kehittää siten, että ne turvaavat lapsen oikeuksien täysimääräisen toteutumisen sekä kasvun ja kehityksen ja tarjoavat jatkuvuutta ja vakautta asumisessa, sosiaalisissa verkostoissa ja kotoutumisessa. Palveluiden uudistamisessa huomioidaan kotoutumisen selonteon mukaisesti aiempaa vahvemmin sosiaalihuollon viitekehys. Uudistuksessa tarkastellaan järjestämisvastuita ja tulevien hyvinvointialueiden roolia sekä täysi-ikäisten nuorten tukea koskevaa lainsäädäntöä. Tätä kirjoittaessa lainsäädännön uudistamistyö on kuitenkin kesken ja uudistusten lopullinen muoto tullaan määrittelemään, kun eduskunta käsittelee hallituksen esitystä kotoutumislain uudistamisesta syksyllä 2022.

YEE-hankkeen selvitys kuvaa aikuistuvien nuorten tuen ja palveluiden tilannekuvaa Suomessa yhtäältä lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten ja toisaalta ilman huoltajaa Suomeen alaikäisenä tulleiden aikuistuvien nuorten näkökulmasta. Selvityksen tiedot perustuvat hankkeen toteuttamaan kahteen kyselyyn sekä sen järjestämiin lukuisiin työpajoihin ja keskustelutilaisuuksiin. Moniääniseen aineistoon perustuvassa raportissa selvitetään molempien ryhmien taloudellisten, sosiaalisten, terveydellisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista, tuen ja palveluiden nykytilaa alueilla sekä sitä, miten tukea ja palveluita tulisi kehittää.

Sekä sosiaali- ja terveysministeriö että työ- ja elinkeinoministeriö pitivät arvokkaana YEE-hankkeessa koottua monipuolista kokonaiskuvaa palveluiden tilanteesta. Tiedoista on hyötyä rakenteellisten ja lainsäädännöllisten uudistusten valmistelussa ja toimeenpanossa sekä kaikkien näiden ryhmien parissa työskentelevien työn kehittämisessä. Selvitys tuo esiin myös lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden sekä ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten äänen.

Lämmin kiitos kaikille selvityksessä käytettyjen aineistojen muodostumiseen osallistuneille, raportin kirjoittajille ja toimittajille.

Susanna Hoikkala,
neuvotteleva virkamies
Sosiaali- ja terveysministeriö

Anna Bruun,
neuvotteleva virkamies
Työ- ja elinkeinoministeriö

Tiivistelmä

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.). Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2022. 215 sivua. Helsinki 2022.
ISBN 978-952-343-814-9 (painettu); ISBN 978-952-343-815-6 (verkkojulkaisu)

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportissa (2019) nostettiin esiin tarve toteuttaa aikuistumisen tuen kokonaisuudistus. Aikuistuvien nuorten tilannekuvaa tarkasteltiin pääosin lastensuojelun jälkihuollon tulokulmasta, mutta myös ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleet nuoret nostettiin esiin. Yliruka ym. (2020) työstivät vuotta myöhemmin lastensuojelun jälkihuollon ja nuorten aikuisten itsenäistymistä ja hyvinvointia tukevan sosiaalityön mallinnuksen. Samana vuonna 2020 sekä lastensuojelun jälkihuollon että ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuen saamisen ikärajaa nostettiin laeilla 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen.

Tämä raportti kokoaa valtakunnallista kuvaa sekä lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien että ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden ja Suomesta turvapaikkaa hakeneiden aikuistuvien nuorten (pääasiassa 18–25-vuotiaiden) tuesta ja palveluista. Raportti on osa Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella vuosina 2020–2023 toteutettavaa Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hanketta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki valtakunnalliset kyselyt kuntien ja alueiden lastensuojelun jälkihuollosta vastaaville henkilöille sekä ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden kotoutumista edistävän lain mukaisesta tuesta vastaaville henkilöille. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA ja Seinäjoen ammattikorkeakoulu kartoittivat neljän maakunnan alueella lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien sekä ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten sosiaalityöntekijöiden ja paikallisen johdon näkemyksiä tuen ja palveluiden tilasta sekä kehittämisen tarpeista teemakeskustelujen avulla. Diakonissalaitos haastatteli nuoria ja kokosi työntekijöiden päiväkirja-aineistoja sekä kirjasi havaintoja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten Olohuonetoiminnasta. Lisäksi Pesäpuu ry järjesti yhdessä osatoteuttajien kanssa nuorten foorumeita ja kokosi yhteen aiempien selvitysten tuloksia nuorten näkemyksistä. Lisäksi YEE-hankkeessa toteutettiin valtakunnallisia tilaisuuksia, joista on karttunut tietoa pääasiassa sosiaalialan ammattilaisten näkemyksistä liittyen palveluihin ja niiden kehittämiseen. Aineistojen avulla luotiin tilannekuva, jossa huomioitiin sekä alueiden johdon, ammattilaisten että nuorten näkökulmat.

Tässä raportissa kuvatut palvelut pyrkivät ratkaisemaan tai lieventämään monimutkaistuneiden ilmiöiden tuomia haasteita. Kummankin ryhmän nuoret ovat eläneet syystä tai toisesta ilman vanhempiaan ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Kummallakin ryhmällä on haastavia kokemuksia, traumoja, huolta vanhemmista, yksinäisyyttä, haasteita aikuistumisessa ja itsenäiseen arkeen siirtymisessä toimeentulon, asumisen,

opiskelu- ja työelämätaitojen suhteen. Ilman huoltajaa maahan tulleiden osalta korostuivat lisäksi kotoutumisen, kulttuurituntemuksen ja kielitaidon puute sekä kokemukset eriarvoistavasta, jopa rasistisesta kohtelusta Suomessa. Lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvilla nuorilla korostuivat varhainen vanhemmuus sekä tarve katkaista ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierre. Nuorten aineistossa korostui tarve tulla kuulluksi, kohdatuksi ja saada tukea pitkäjänteisesti. Nuoret toivoivat matalan kynnyksen tukea: paikan, johon mennä, ihmisen, jonka puoleen kääntyä myös virka-ajan ulkopuolella.

Sekä lastensuojelun jälkihuollon että ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden tukipalveluiden keskeinen tehtävä on tukea nuorta taloudellisesti, auttaa asumisessa ja arjessa pärjäämisessä sekä edistää opintojen suorittamista ja työelämään siirtymistä. Lastensuojelun jälkihuoltoa voidaan lain mukaan tarjota myös harkinnanvaraisesti, mutta tätä ei ole juurikaan käytetty proaktiivisesti.

Palvelujärjestelmä näyttäytyi paikoin pirstaleisena, vaikka kummankin kohderyhmän palveluiden johto arvioi, että palvelut toimivat jokseenkin hyvin: nuorille nimeittäin oma työntekijä ja palveluita koordinoidaan nuoren tarpeiden mukaan. Haasteiksi nousivat erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluiden heikko saatavuus, traumapalveluiden ja työntekijöiden traumaosaamisen puute sekä kuntien ja alueiden väliset erot palveluiden järjestämisessä ja käytännön toteuttamisessa. Siirtymissä tuen piiriin, asiakassuunnitelmien tekemisessä, nuorten läheisverkostojen mukaan ottamisessa sekä verkostoiivassa työtöteessä oli kehittämisen varaa. Jälkihuollon seuranta ja vaikuttavuuden arviointi olivat vähäistä heikon tietopohjan takia. Nuorten osallisuuden vahvistamisen arvioitiin myös toteutuneen riittämättömästi. Kummankin ryhmän osalta haasteita oli tuen jatkumisessa nuoren muuttaessa paikkakunnalta toiselle. Lastensuojelun jälkihuollon osalta kitkaa muodostivat kuntien väliset erot palveluiden järjestämisessä sekä itsenäistymisvarojen kerryttämisessä ja maksatuksessa ja taloudellisessa tuessa. Vaikka lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvalla nuorella on subjektiivinen oikeus palveluihin, eivät palvelut aina toteudu positiivisen erityiskohTELUN periaatteella niin, että nuoren tarvitsemien palveluiden saanti tosiallisesti turvataisiin. Ilman huoltajaa maahan tulleiden osalta haasteeksi koettiin subjektiivisen oikeuden puute tukeen ja palveluihin. Lisäksi Suomen kansalaisuuden saaminen pudottaa nykyisellään nuoren pois tukitoimista, koska valtion korvaus kunnille päättyy. Kummankin ryhmän nuoren tarpeet olivat usein myös niin moninaisia, ettei tukitoimien tarjoama apu ollut aina riittävää ja oikea-aikaista.

Raportissa kuvatut tulokset auttavat ymmärtämään haavoittavassa asemassa ja aikuistumisen tuen tarpeessa olevia nuoria ja heidän palveluntarpeitaan myös tässä kuvattua kahta erityisryhmää laajemmin. Jokainen nuori tarvitsee tukea vanhemmiltaan aikuistuuksaan ja irtaantuessaan kotoa, mutta ne nuoret, jotka eivät saa tukea perheeltään, tarvitsevat erityistä apua. Kun hyvinvointialueiden käynnistymistä valmistellaan ja varaudutaan järjestämään tarvittavat palvelut, tarvitaan tietoa nuorten erityisistä ja

yksilöllisistä tarpeista sekä kehittämistoimenpiteitä parhaiden käytäntöjen edistämiseksi ja käyttöönottamiseksi.

Avainsanat: aikuistumisen tuki, lastensuojelun jälkihuolto, kotoutumisen tukitoimet, palvelujärjestelmä, sosiaalityö, yhteiskehittäminen, monialainen yhteistyö, kulttuurinen moninaisuus.

Sammandrag

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino (red.). Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. [Ett fönster mot vuxenlivet. Utredning om stöd och service för unga som får eftervård inom barnskyddet och som kommit till landet som minderåriga utan vårdnadshavare.] Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 2/2022. 215 sidor. Helsingfors, Finland 2022. ISBN 978-952-343- 814-9 (tryckt); ISBN 978-952-343-815-6 (nätpublikation)

I slutrapporten från arbetsgruppen för förnyelse av barnskyddets eftervård (2019) lyfte man fram behovet av att genomföra en totalreform av stödet inför att bli vuxen. Lägesbilden för unga som är på väg in i vuxenlivet granskades i huvudsak med barnskyddets eftervård som infallsvinkel, men även unga som kommit till landet som minderåriga utan vårdnadshavare lyftes fram. Yliruka m.fl. (2020) utarbetade ett år senare en modell för barnskyddets eftervård och socialarbete som stöder unga vuxnas självständighet och välbefinnande. År 2020 höjdes åldersgränsen både för barnskyddets eftervård och för stödet till unga som kommit till landet som minderåriga utan vårdnadshavare från 21 år till 25 år.

Den här rapporten ger en riksomfattande bild av stödet och tjänsterna både för unga som omfattas av barnskyddets eftervård och unga som kommit till Finland som minderåriga utan vårdnadshavare och sökt asyl i Finland. Rapporten är en del av projektet Tillsammans mot vuxenlivet – Framåt i Livet (Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin, YEE) som genomförs 2020–2023 med finansiering från Europeiska socialfonden. Institutet för hälsa och välfärd genomförde riksomfattande enkäter med personer som ansvarar för barnskyddets eftervård i kommunerna och regionerna samt personer som ansvarar för stödet till minderåriga som kommit till landet utan vårdnadshavare i enlighet med lagen om främjande av integration. SONet BOTNIA och Seinäjoki yrkeshögskola (SeAMK) har med hjälp av temadiskussioner kartlagt hur socialarbetarna och den lokala ledningen i fyra landskap som arbetar med eftervården inom barnskyddet och med unga som kommit till landet utan vårdnadshavare ser på stöd- och servicesituationen samt utvecklingsbehoven. Diakonissanstalten intervjuade unga och sammanställde anställdas dagboksmaterial samt registrerade observationer om verksamheten Vardagsrum (Olohuone) för unga som kommit till landet utan vårdnadshavare. Dessutom ordnade Pesäpuu rf ungdomsforum tillsammans med andra partners och samlade ihop resultaten från tidigare utredningar om de ungas synpunkter. Inom ramen för YEE-projektet genomfördes dessutom riksomfattande evenemang, från vilka man i huvudsak har samlat in information om socialarbetarnas synpunkter på tjänsterna och utvecklingen av dem. Med hjälp av materialet skapades en lägesbild där man beaktade både den regionala ledningens, de anställdas och de ungas synpunkter.

Syftet med de tjänster som beskrivs i denna rapport är att lösa eller avhjälpa de utmaningar som komplicerade fenomen medför. Ungdomarna i båda grupperna har av en eller annan orsak levt utan sina föräldrar och varit placerade utanför hemmet. Båda grupperna lider av utmanande erfarenheter, trauman, oro för föräldrarna, ensamhet, utmaningar med att bli vuxen och övergå till en självständig vardag i fråga om utkomst, boende, studie- och arbetslivsfärdigheter. När det gäller personer som kommit som minderåriga till Finland utan vårdnadshavare framhövdes dessutom bristen på integration, kulturkänedom och språkkunskaper samt erfarenheter av ojämlig eller till och med rasistisk behandling i Finland. Bland de unga som omfattas av barnskyddets eftervård framhövdes tidigt föräldraskap och behovet att bryta den generationsöverskridande spiralen av utsatthet. I materialet från de unga framhövdes behovet av att bli hörd, bemött och få långsiktigt stöd. Ungdomarna önskade stöd med låg tröskel: En plats att gå till och en person att vända sig till även utanför kontorstid.

Både barnskyddets eftervård och stödtjänsterna för unga som kommit till Finland som minderåriga utan vårdnadshavare har som central uppgift att stöda de unga ekonomiskt, hjälpa dem med boende och med att klara vardagen samt främja studierna och övergången till arbetslivet. Enligt lagen kan eftervård inom barnskyddet också erbjudas enligt prövning men detta har knappt använts proaktivt.

Servicesystemet verkade ställvis splittrat, även om ledningen för båda målgrupernas tjänster bedömde att tjänsterna fungerar ganska bra: Det utses en egen arbetstagare åt de unga och tjänsterna samordnas enligt de ungas behov. Utmaningarna utgjordes främst av den dåliga tillgången till mentalvårds- och missbrukartjänster, bristen på traumatjänster och traumakompetens hos de anställda samt skillnaderna mellan kommunerna och regionerna när det gäller att ordna tjänster och att genomföra dem i praktiken. Det fanns utrymme för utveckling när det gällde övergången till stöd, utarbetandet av klientplaner, inkluderingen av de ungas närstående nätverk och att ha ett nätverkande grepp. Uppföljningen av eftervården och bedömningen av effektiviteten var knapp på grund av det svaga kunskapsunderlaget. Man bedömde också att de ungas delaktighet inte stärktes i tillräcklig utsträckning. Det förekom utmaningar i båda grupperna när det gällde fortsatt stöd när den unga flyttar från en ort till en annan. I fråga om barnskyddets eftervård bildades det friktion på grund av skillnaderna mellan kommunerna när det gäller ordnandet av tjänster samt ackumuleringen och utbetalningen av medel för att bli självständig samt det ekonomiska stödet. Även om en ung person som omfattas av barnskyddets eftervård har subjektiv rätt till service, förverkligas tjänsterna inte alltid enligt principen om positiv diskriminering. När det gällde personer som kommit till landet utan vårdnadshavare upplevdes bristen på subjektiv rätt till stöd och tjänster som en utmaning. Dessutom är det lätt att de unga faller utanför stödåtgärderna när de får finskt medborgarskap, eftersom den statliga ersättningen till kommunen upphör. Ofta var de ungas behov också så många att den hjälp som stödåtgärderna tillhandahöll inte alltid var tillräcklig eller gavs i rätt tid.

De resultat som beskrivs i rapporten hjälper till att förstå unga i olika sårbara situationer som behöver stöd i övergången till vuxenlivet. Alla unga behöver stöd av sina föräldrar när de ska bli vuxna och frigöra sig från hemmet, men unga som inte får stöd av sin familj behöver särskilt stöd. När välfärdsområdenas verksamhet bereds och man förbereder sig på att ordna nödvändiga tjänster behövs information om de ungas särskilda och individuella behov samt utvecklingsåtgärder för att främja och införa bästa praxis.

Nyckelord: stöd för att bli vuxen, barnskyddets eftervård, stödåtgärder för integration, servicesystem, socialarbete, gemensam utveckling, sektorsövergripande samarbete, kulturell mångfald.

Abstract

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino (ed.). *Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tuesta ja palveluista*. [A window to adulthood. A report on the support and services for youth who are in aftercare of child welfare or entered the country without a guardian as a minor]. Finnish Institute for Health and Welfare (THL). Report 2/2022. 215 pages. Helsinki, Finland 2022.

ISBN 978-952-343- 814-9 (printed); ISBN 978-952-343- 815-6 (online publication)

The final report of the working group on the reform of child welfare aftercare (2019) highlighted the need to implement an overall reform of support for becoming an adult. The situation of youth on the threshold of adulthood was mainly examined from the perspective of child welfare aftercare, but young people who arrived in the country without a guardian as a minor were brought up for further scrutiny. A year later, Yli-ruka et al. (2020) created a model for child welfare aftercare and social work that supports the independence and well-being of young adults. Also, in 2020, the age limit for both child welfare aftercare and support for youth who arrived in the country without a guardian as a minor was increased by law from 21 to 25 years of age.

This report is a national-level overview of the support and services provided for young people in child welfare aftercare as well as unaccompanied minors who have applied for asylum in Finland. The report is part of the YEE (Towards adulthood together – Forward in Life) project implemented with the funding of the European Social Fund in 2020–2023. The Finnish Institute for Health and Welfare sent national surveys for people responsible for aftercare in child welfare in municipalities and regions and for people responsible for providing support under the Act on the Promotion of Immigrant Integration for minors who have arrived in the country without a guardian. SONetBOTNIA and SeAMK arranged thematic discussions in four regions to examine the views of social workers and local management on the state and development needs of support and services provided for youth in child welfare aftercare and minors who have entered Finland without a guardian. The Helsinki Deaconess Foundation interviewed young people, collected employee diaries and recorded observations on the Living room (Olohuone) activities offered for young people who have arrived in Finland without a guardian. In addition, the association Pesäpuu ry collaborated with other parties to organise forums for young people and summarised the results of previous studies on young people's views. The YEE project also arranged national events that mostly provided information on the views of social welfare professionals concerning the services and their development. The materials served as input for creating a situational picture that took into account the perspectives of the management, professionals and young people in the regions.

The services described in this report aim to solve or mitigate the challenges posed by increasingly complex phenomena. Both groups consist of young people who have

lived without their parents and were placed outside the home for some reason. Both groups have had challenging experiences, trauma, concern for parents, loneliness, challenges in their adulthood and transition to independent everyday life in terms of livelihood, housing, studying and working life skills. In addition, issues highlighted in those who had arrived as minors in the country without a guardian were lack of integration, cultural knowledge and language skills as well as experiences of inequality and even racism in Finland. Issues seen in young people in child welfare aftercare were parenthood at an early age and the need to break the cycle of intergenerational disadvantage. The data collected from young people highlighted the need to be heard, encountered and receive long-term support. Young people hoped for low-threshold support: a place to go to and a person to whom they could turn also outside office hours.

The key task of both after-care services for child welfare and the youth support services provided for minors who entered Finland unaccompanied is to support the young person financially, help him/her in matters related to housing and coping with everyday life, and promote the completion of studies and the transition to working life. According to law, child welfare aftercare can also be offered on a discretionary basis, but this has not been used proactively in Finland.

The service system appeared fragmented in some places, even though the management of the services of both target groups was of the opinion that the services were functioning relatively well: the young people were appointed a dedicated employee and the services were coordinated according to the needs of the person. Among the challenges were, in particular, the poor availability of services for mental health and substance abuse, lack of trauma expertise in trauma services and employees and differences between municipalities and regions in the organisation and practical implementation of the services. There is room for development in the transition to support services, the preparation of customer plans, the inclusion of young people's close networks and in a network-oriented approach. The monitoring of after-care and assessment of effectiveness were limited due to a weak knowledge base. Strengthening of young people's participation was considered to be insufficiently implemented. In both groups, there were challenges in the continuation of support when the young person moved from one place to another. In child welfare after-care, problems were caused by the differences in the municipalities' way of organising the services and by the accumulation and payment of independence funds and financial support. Although a young person within the scope of child welfare aftercare has a subjective right to services, the services are not always implemented on the basis of positive discrimination. As regards minors who have entered the country unaccompanied, the lack of subjective right to support and services was seen as an issue. In addition, obtaining Finnish citizenship now easily excludes young people from the scope support measures, since the state's compensation for the municipality ends at that time. Furthermore, the young

peoples' needs were often so diverse that the assistance provided by the support measures was not always sufficient and timely.

The results described in the report help to understand young people in different vulnerable situations and in need of adult support. Every young person needs support from their parents as they grow up and leave their homes, but young people who do not receive support from their families need special support. As Finland prepares for the launch of the wellbeing services counties and the necessary services, information on the special and individual needs of young people is needed as well as development measures necessary to promote and implement best practices.

Keywords: support for adulthood, after-care of child welfare, integration support measures, service system, social work, co-development, multidisciplinary cooperation, cultural diversity.

Sisälllys

Saatesanat.....	3
Tiivistelmä.....	5
Sammandrag.....	8
Abstract.....	11
Sisälllys.....	15
Kirjoittajat.....	17
Käytettyjä asiasanoja ja lyhenteitä.....	19
Johdanto.....	20
Selvityksen tausta.....	22
Nuoret, nuoruus ja palvelujärjestelmä.....	22
Lastensuojelun jälkihuolto.....	28
Ilman huoltajaa maahan tulleet ja kotoutumislaki.....	30
Nuorten kokemuksesta nousevia kehittämistoiveita lastensuojelun jälkihuoltoon....	32
Toimintaympäristö.....	39
Selvityksen aineistot ja toteutus.....	43
Selvityksen toteuttaminen.....	43
Kuntakyselyt.....	45
Alkukartoitus kunnissa.....	47
Haastattelut ja havaintopäiväkirjat.....	48
Havainnot Olohuoneelta.....	49
Tilaisuuksien työpajat.....	50
Tuloksia lastensuojelun jälkihuollosta.....	51
Kuntakyselyn tuloksia.....	51
Alkukartoituksen havainnointoja kunnista.....	88
Nuoret ja hanketyöntekijät kertovat.....	101
Toivoa täynnä - Nuorten ajatuksia.....	111
Väilyhteenveto – lastensuojelun jälkihuolto.....	112
Tuloksia ilman huoltajaa maahan tulleiden tuesta ja palveluista.....	117
Kuntakysely, kotoutumisen tukitoimet.....	117
Alkukartoituksen havainnointoja kunnista.....	143
Tukipalvelujen merkitys nuorten ja lähityöntekijöiden näkökulmasta.....	146
Esimerkkitarinat - havainnointoja YEE-hankkeen Olohuoneelta.....	156
Ammattilaisten näkemyksiä nuorten elämästä, palveluista ja tulevaisuuden tuesta	159
Nuorten ajatuksia kotoutumisen edistämisestä.....	162
Väilyhteenveto – ilman huoltajaa tulleet nuoret.....	163
Lopuksi.....	167
Nostoja ja pohdintaa.....	167
Nuorten foorumeiden ehdotukset ja viestit ammattilaisille.....	184
Katse tulevaisuuteen.....	186

Lähteet.....	189
Liitteet	196
Liite 1. Miten aikuistuvat nuoret huomioidaan kansallisissa kehittämissuohjelmissa ja hanketyössä?.....	196
Liite 2. Kuntakyselyiden lomakkeiden linkit.....	200
Liite 3. SONet BOTNIA:n alkukartoituslomakkeen kysymykset	201
Liite 4. Eväitä tulevaan.....	203
Liite 5. Yhdessä aikuisuuteen Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen kehittämistoimet vuosina 2020–2023.....	210

Kirjoittajat

Eichhorn Kaisa, KTM, logoterapeutti, Koordinaattori Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Hän työskentelee Diakonissalaitoksella. Aiemmin hän on työskennellyt ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen tulleiden nuorten parissa tukiasumisyksikössä sekä Diakonissalaitoksen kummiperhetoiminnassa.

Heino Tarja, VTT, sosiaalityön ja lastensuojelututkimuksen dosentti, tutkimusprofessori. Hän työskentelee Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL). Hän on toiminut monissa lastensuojelun kehittämiseen, seurantaan, arviointiin ja tutkimukseen liittyvissä tehtävissä lähes 40 vuoden ajan.

Hirschovits-Gerz Tanja, YTT sosiaalipsykologi ja erikoissairaanhoitaja. Hän työskentelee projektipäällikkönä Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL). Aiemmin hän on toiminut muun muassa tutkijana, koordinaattorina, opettajana ja kehittäjänä. Hänen erityisalojaan ovat päihteet ja riippuvuudet, kokemusosaamisen edistäminen, osallisuuden vahvistaminen sekä ESR-hanketyö. [Linkki THL:n henkilösivuille](#)

Ikonen Veera, YTM, pääaineena sosiaalityö. Hän on ollut korkeakouluharjoittelijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella syksyllä 2021, ja työskentelee lastensuojelun jälkihuollossa sosiaalityöntekijänä. Aikaisempaan työkokemukseen lukeutuvat työt sosiaalityöntekijä-lastenvalvojana sekä Kelassa palveluneuvojana.

Inkinen Helena, restonomi (AMK), projektikoordinaattori Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Hän työskentelee Pesäpuu ryssä Osallisuuden taidot ja valmiudet -rahoituksen kehittämispäällikkönä, erityisalueenaan sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten osallisuus ja kokemusasiatuntijuuden käytännöt.

Kallinen Minna, sosionomi (AMK). Hän työskentelee hanketyöntekijänä Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeen osatoteuttaja Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen SONet BOTNIAssa, Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Hanketyöhön valmiuksia on karttanut kuntoutusasiantuntijan tehtävistä Kelan ammatillisesta ryhmäkuntoutuksesta sekä lastensuojelulaitoksen ohjaajan ja yksilövalmentajana työtehtävistä.

Laine Terhi, valtiotieteiden tohtori, toimii asiantuntijana Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Pääasiallisesti hän työskentelee Diakonissalaitoksen Vamos-toiminnan johtajana. Hänellä on pitkä kokemus sosiaalialan, lastensuojelun ja korkeakouluopetuksen kehittämis- tutkimus- ja johtotehtävistä.

Lempinen Laura, KM, sosionomi (AMK), toimii asiantuntijana Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Pääasiallisesti hän työskentelee Helsingin Diakonissalaitoksen säätiöllä yleishyödyllisessä toiminnassa hankepäällikkönä. Hän on kiinnostunut erityisesti lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä, hyvinvointipalveluiden kehittämisestä sekä kansalaistoiminnan mahdollisuuksista luoda ja lisätä hyvinvointia. Aiemmin hän on työskennellyt päivähoito- ja lastensuojelupalveluissa, kehittämistehtävissä muun muassa kuntaliitossa, sekä käynnistänyt ja toteuttanut erilaisia kehittämishankkeita.

Lorentz Roosa on nuoriso ja vapaa-ajanohjaaja, kokemustaustaisena asiantuntijana mukana THL:n luotsaamassa Yhdessä aikuisuuteen Elämässä eteenpäin (YEE) -hankkeessa Pesäpuun osatoteuttaja tiimissä.

Sevola Silva, YTM, sosiaalityöntekijä työskentelee hankekoordinaattorina Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeen osatoteuttaja. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen SONet BOTNIAssa, Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Hän on työskennellyt pitkään monipuolisissa sosiaalityön tehtävissä ja kehittäjänä.

Weckroth Niina, sosionomi (AMK), projektikoordinaattori Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Hän työskentelee Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksella (THL). Aiemmin hän on työskennellyt lastensuojelun tutkimuksen ja kehittämisen parissa sekä vastaanottokeskuksessa ohjaajana ja toimistosihteerinä.

Käytettyjä asiasanoja ja lyhenteitä

- AVI, Aluehallintovirasto
- DL, Diakonissalaitos
- ESR, Euroopan sosiaalirahasto
- ELY, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- ERVA-alue, sairaanhoitopiirien erityisvastuualue, [lisätietoa Kuntaliitosta](#)
- HE, Hallituksen esitys
- Kela, Kansaneläkelaitos, www.kela.fi
- KL, Laki kotoutumisen edistämisestä
- KLTT, Kotoutumista edistävän lain mukaiset tukitoimet, hyödynnetään lyhenteenä, jossa muutoin lukisi: ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleet
- Korona, koronavirustauti, COVID-19, koronapandemia
- LAPE-, lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma
- LS-laki, lastensuojelulaki
- LSJH, lastensuojelun jälkihuolto
- NEET, työn, koulutuksen ja varusmiespalveluksen ulkopuolella olevat nuoret (Not in Employment, Education or Training)
- NEET-VIP (NEET-Very Important Person). NEET-nuoria, jotka ovat heikoimmassa asemassa ja jotka tarvitsevat tuekseen vaativia integroituja ”palvelupaketteja” (vrt. Vaativan erityisen tuen [VIP-verkostot](#) ja Yli-ruka ym. 2020).
- Nepsy, neuropsykiatriset vaikeudet
- Ohjaamo, Ohjaamot ovat kaikille alle 30-vuotiaille tarkoitettuja paikkoja, jossa saa maksutonta apua ja tukea monenlaisiin asioihin opiskelusta ja työllistymisestä asumiseen ja kaikkien näiden väliltä, www.ohjaamo.fi
- OT, [Lasten ja nuorten vaativimpien palvelujen osaamis- ja tukikeskusten saamis- ja tukikeskus](#)
- Pesäpuu, Pesäpuu ry
- SeAMK, Seinäjoen ammattikorkeakoulu
- SONet BOTNIA, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus
- Sote-sanastot, sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallinnan sanastot osoitteessa <https://sotesanas-tot.thl.fi/termed-publish-server>
- STEA, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus
- STM, Sosiaali- ja terveysministeriö
- STN, Strategisen tutkimuksen neuvosto
- TEM, Työ- ja elinkeinoministeriö
- TE-toimisto /TE-palvelut, julkiset työ- ja elinkeinopalvelut, www.te-palvelut.fi
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Tulevaisuuden sote-hanke, Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -hanke
- TYP, työllistämistä edistävä monialainen yhteispalvelu
- Yhteistoiminta-alue, [lisätietoa kuntien yhteistoiminta-alueista](#)
- YTA, yhteistoiminta-alue, [lisätietoa](#)
- YEE, Yhdessä aikuisuuteen – Elä-mässä Eteenpäin -hanke, www.thl.fi/yee

Johdanto

Tanja Hirschovits-Gerz

Tässä raportissa kuvataan aikuistumisen tuen nykytilaa kahden erillisjärjestelmän, lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumista edistävän lain mukaisten tukitoimien näkökulmista. Kokonaiskuva kummankin erityisryhmän tuen ja palveluiden järjestämisestä ja toteutumisesta Suomessa on hajanainen, eikä niistä ole aiemmin koottu valtakunnallista kokonaiskuva.

Tukea ja palvelua tarjotaan vaihtelevalla intensiteetillä ja kirjavin menetelmin. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että yhdenvertaisuus nuorten välillä ei toteudu alueellisesti erillisjärjestelmien sisällä eikä erillisryhmien välillä. Tarvitaan lisätietoa tilannekuvan saamiseksi ja palveluiden kehittämiseksi.

Vuonna 2020 sekä lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen että ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuen ikärajaa nostettiin 21-ikävuodesta koskemaan alle 25-vuotiaita. Tämä laajentaa lastensuojelulain ja kotoutumista edistävän lain piirissä olevien nuorten määrää merkittävästi. Muutos merkitsee myös väistämättä muutoksia palveluiden järjestämisessä ja toteuttamisessa. Usein 20-vuotiaan elämäntilanne muuttuu nopeastikin ja monen kertaan muutamassa vuodessa. Laki-muutokset vahvistavat osaltaan tarvetta selvityksen tekemiselle.

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) asettama lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä (2019) selvitti monen ministeriön asiantuntijoiden ja keskeisten toimijoiden avulla lastensuojelun jälkihuollon muutostarpeita. Työryhmä ehdotti aikuistumisen tuen erillislakia ja sen toimeenpanoa erillisellä ohjelmalla. Lisäksi pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaan (2019,148) on kirjattu: ”Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa. Annetaan nuorelle riittävä tuki matkalla aikuisuuteen”. Hallituskaudella kehittämistyötä toteutetaan Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin (YEE) -hankkeessa. Se paneutuu valtakunnallisena STM:n ohjaamana hankkeena lastensuojelun jälkihuollon palveluiden kehittämiseen. Hankkeessa tuotetaan tietoa, joka on hyödynnettävissä jatkossa kansallisen kehittämistyön tukena. Tilannekuva tuotetaan aiemman tiedon, syksyllä 2021 tehtyjen valtakunnallisten kyselyaineistojen sekä alueilta saatujen rikastuttavien aineistojen pohjalta. Selvitystyö toteutuu STM:n pyynnöstä osana Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin -hanketta.

Hanke toteutuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuuden edistämisen ja köyhyyden torjunnan teemalinjan (TL 5) valtakunnallisena, STM:n ohjaamana hankkeena vuosina 2020–2023. YEE-hankkeen tavoitteena on edistää aikuistuvien nuorten yhdenvertaista kohtelua, ehkäistä ja vähentää eriarvoisuutta sekä tukea mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista ja osallisuutta myös pandemian oloissa. Hankkeessa kehitetään, toteutetaan ja mallinnetaan palveluja nuorten tarpeita vastaaviksi yhdessä

nuorten ja ammattilaisten kanssa. Lisätietoa löytyy hankkeen liitteestä 5. ja verkkosivuilta (thl.fi/ye).

Tämän selvitysten tuloksia on tarkasteltu ja tarkastellaan YEE-hankkeen toiminta-aikana yhdessä ammattilaisten ja nuorten sekä päättäjien kanssa kansallisesti ja alueellisesti. Tavoitteena on, että vuoropuhelu lisää osallistujien tietoa, vahvistaa ymmärrystä ja johtaa toimenpiteisiin, jotka edistävät aikuistuvien nuorten yhdenvertaista kohtelua ja palveluiden kehittämistä Suomessa.

Raportin takana on joukko YEE-hankkeen työntekijöitä: Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta Tanja Hirschovits-Gerz, Tarja Heino, Niina Weckroth ja Veera Ikonen, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIAsta Silva Sevola ja Minna Kallinen, Diakonissalaitokselta Laura Lempinen, Terhi Laine ja Kaisa Eichhorn sekä Pesäpuu ry:stä Helena Inkinen ja Roosa Lorentz. Jokainen on omalla tavallaan osallistunut raportin tuottamiseen, ja lukujen kohdalle on nimetty niiden pääkirjoittajat. THL:n hanketyöntekijät ovat koonneet ja toimittaneet raporttia, ja lopullisesta toimitustyöstä ja tekstien yhdenmukaisuudesta huolehtivat Tarja Heino ja Tanja Hirschovits-Gerz. Ulkopuolisina arvioitsijoina toimivat Lastensuojelun keskusliitosta erityisasiantuntijat Anna Tiili ja Taina Martiskainen.

Raportti taustoitetaan luomalla yleiskatsaus nuoriin ja palvelujärjestelmään sekä kuvaamalla lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien ja ilman huoltajia maahan tulleiden nuorten tilannetta ja palveluja aiemman tiedon valossa. Lisäksi lukuun on koottu tietoa nuorten toiveista ja palvelujärjestelmän kehittämistarpeista. Luvussa esitellään myös toimintaympäristöä, käynnissä olevaa kehittämistyötä ja koronan vaikutuksia nykytilaan. Sen jälkeen kuvataan selvityksen toteutus, aineistot ja menetelmät. Tulosluku on jaettu kahteen kokonaisuuteen, joissa eri aineistojen tulokset ja havainnot esitetään lastensuojelun jälkihuollon osalta ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tuen osalta. Luvuissa raportoidaan kuntakyselyn, alkukartoituksen, haastatteluiden ja päiväkirja-aineistojen, käytännön havaintojen ja tilaisuuksien työpaja-aineistojen tuloksia sekä nuorten, ammattilaisten että johdon näkökulmista. Kummankin kohderyhmän osalta keskeiset asiat on tiivistetty välyhteenvedoiksi. Lopuksi esitellään ja pohditaan kohderyhmän erityisiä ja yhteneviä tarpeita ja palvelujärjestelmän kykyä vastata yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja eriarvoisuuden kaventamiseen. Selvityksen pohjalta esitetään joukko toimenpide-ehdotuksia. Viimeisenä luodaan katse tulevaisuuteen.

Julkaisu on kohdennettu johdolle ja päätöksentekijöille valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Julkaisu antaa eväitä palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittämiseksi ja lainsäädännön uudistamiseksi. Lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten parissa toimivat ammattilaiset voivat julkaisuun perehtymällä vertailla oman alueensa käytännön toimia ja kehittää niitä raportissa esiteltyjen havaintojen ja toimenpide-ehdotusten pohjalta. Raportti lisää ymmärrystä aikuistumisen tuesta ja kehittämisen tarpeista myös alan opiskelijoille. Nuoret lukijat voivat nähdä, kuinka tämän raportin osalta nuorten ääntä on tuotu vahvasti esiin palveluiden kehittämiseksi.

Selvityksen tausta

Nuoret, nuoruus ja palvelujärjestelmä

Tanja Hirschovits-Gerz, Tarja Heino, Terhi Laine & Laura Lempinen

Tilastot kertovat, että Suomessa oli vuoden 2020 lopussa lähes puoli miljoonaa (425 977) 18–24-vuotiasta nuorta (Tilastokeskus 2021a). Nuoruus on hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta tärkeä vaihe, sillä olosuhteissa ja yksilön käytöksessä tapahtuu vakiintumista, joka kantaa vielä pitkälle tulevaisuuteenkin. (Karvonen ym. 2018, 27.)

Suurin osa nuorista pärjää hyvin tai kohtuullisesti ja saa tarvitsemansa tuen lähipiiristä. Osalla nuorista on arjen hallinnan haasteita ja osa on syystä tai toisesta riskissä jäädä syrjään. Esimerkiksi ns. NEET-nuoria eli työelämän, koulutuksen ja varusmiespalveluksen ulkopuolella olleita nuoria oli vuoden 2017 selvityksen perusteella 9,1 % 15–24-ikävuotiaiden ryhmästä. (Sotkanet Indikaattoripankki 2021). Vuonna 2020 tilanne oli pysynyt kutakuinkin ennallaan. NEET-nuorista oli naisia noin 8 % ja miehiä 10 % ikäryhmästä (Sutela 2021). Sijoitettuna olleiden lasten riski NEET-nuoruuteen on kaksinkertainen, mutta erityisen suuri se on niillä nuorilla, jotka on sijoitettu teini-ikässä ja jotka ovat asuneet monissa laitoksissa (Heino & Johnson 2010). Karkeasti noin viidennes nuorista aikuisista tarvitsee tukea aikuistumiseen oman lähipiirin ja peruspalveluiden lisäksi.

Tuen ja palveluiden tarve voi liittyä jaksamiseen ja mielenterveyden haasteisiin. Esimerkiksi Nuorisobarometri 2020 -tutkimukseen osallistuneista 1 938:sta 15–29-vuotiaista nuorista 12 % kertoi, että hänellä on jokin mielenterveyden ongelma. (Berg & Myllyniemi 2021.) Ulkomailla syntyneiden vanhempien lapset ovat Suomessa muita lapsia heikommassa asemassa. Suomalaistaustaisten vanhempien perheisiin nähden kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuus oli noin kaksi kertaa suurempi perheissä, joissa oli ulkomailla syntynyt vanhempi. (Kääriälä 2020.)

Nuorten tuen ja palvelun tarpeen on havaittu olevan **sukupuolittunut**. Kansallinen syntymäkohortti 1987-rekisteriaineiston perusteella on osoitettu, että nuoret miehet ovat nuoria naisia suuremmassa syrjäytymisvaarassa (Ristikari ym. 2018; Paananen ym. 2019, 115). Tämä ei selity pelkästään sukupuolella, vaan riskiin ovat yhteydessä myös muut tekijät. Syrjäytymisriski vahvistuu, jos nuori on vailla toisen asteen tutkintoa ja hänellä on pitkittynyttä työttömyyttä. Tähän ryhmään kuuluu selkeästi enemmän nuoria miehiä kuin naisia (Paananen ym. 2019, 125). Nuorilla miehillä on havaittu myös esimerkiksi toimeentulo- ja työllisyysongelmien kasaantumista (Ilmakunnas ym. 2015).

Vaikka miesten työttömyys on suurempaa kuin naisten, naiset käyttävät miehiä enemmän työllisyyspalveluja (THL 2021e). Miehet saavat naisia useammin toimeentulotukea alle 30-vuotiaana (Vaalavuo ym. 2020, 27). Toimeentulotuen saajat

käyttävät erikoissairaanhoidon palveluja yleisemmin kuin muut saman ikäiset. Käynnit ovat usein yhteydessä psykiatriseen päädiagnoosiin (emt. 35–36). Naiset käyttävät psykiatrisia palveluja miehiä yleisemmin, ja miehillä on todettu näiden palveluiden alikäyttöä. Tämä saattaa johtaa siihen, että ongelmat havaitaan liian myöhään (Paananen ym. 2019, 125). Kelan myöntämät mielenterveysperusteiset sairauspäiväraha-aikaudet ovat olleet kasvussa erityisesti 16–34-vuotiailla naisilla (Tuulio-Henriksson & Blomgren 2018). Kasvu liittyy erityisesti masennus- ja ahdistushäiriöiden lisääntymiseen.

Tutkimusta on tehty melko paljon nimenomaan sijoitettuna olleiden lasten myöhemmästä kiinnittymisestä yhteiskuntaan. Tutkimuksissa on tehty vertailuja väestön vastaavan ikäisiin, ja jonkin verran on myös tutkittu lastensuojelun jälkihuoltoa. Niin kansainvälinen kuin kotimainenkin tutkimus on tuonut esiin huolestuttavia eroja sijoitettuna ja ei-sijoitettuna olleiden välillä. **Aikuistumisen lähtökohdat lastensuojelun jälkihuollossa olevilla nuorilla ovat ikätovereihin verraten haasteellisemmat.**

Eroavaisuudet näyttäytyvät nuorena aikuisena kaikilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Kansainvälinen tutkimus osoittaa eroja myös maiden välillä (Cameron ym. 2018; Kääriälä & Hiilamo 2017). Erot kytkeytyvät muun muassa koulutustasoon ja koulumenestykseen, työttömyyteen, koettuihin terveysongelmiin, psyykkiseen sairastuvuuteen ja psyyken lääkkeiden käyttöön, toimeentulotukiriippuvuuteen, päihdeongelmiin, rikollisuuteen, teiniraskauksiin ja varhaiseen vanhemmuuteen sekä vaikeuksien ylisukupolviseen ilmenemiseen. (Kataja ym. 2014; Ristikari ym. 2018; Cameron ym. 2018; Kääriälä ym. 2019.)

Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on moninkertainen riski kärsiä erilaisista psykososiaalisista ongelmista. Kouluterveyskyselyssä (Ikonen ym. 2017) selvisi, että sijoitetut lapset kokivat ahdistusta, yksinäisyyttä tai koulukiusaamista ja kärsivät oppimisvaikeuksista muita enemmän. Aikuisiällä lastensuojelutaustaisilla nuorilla työttömyyden, syrjäytymisen ja mielenterveyden oireilun riski on kohonnut valtaväestöön nähden (mm. Törrönen & Vauhkonen 2012, 54; Heino & Johnson 2010; THL & Määttä 2018).

Erot ikätovereihin ovat seurantatutkimusten mukaan moninkertaiset, ja ne ovat myös kasautuneet. Antti Kääriälän ja Markus Keski-Säntin (2020) mukaan sijoitetuista nuorista suurimmalla osalla oli jokin mielenterveyden diagnoosi ja kolmanneksella rikostuomio tai rangaistusmääräys. Yli puolella sijoitetuista nuorista oli haasteita koulunkäynnin kanssa, mikä näkyi peruskoulun päättötodistuksessa. (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 50–51.) Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista yli puolella on todettu psykiatrinen tai neurokehityksellinen häiriö (Kääriälä & Gyllenberg 2021). Tämä käy ilmi kohortti 1997-aineistosta.

Lastensuojelun jälkihuollon asiakasryhmän profilointi auttaa valmistautumaan palvelujen tarpeen aktiiviseen ennakointiin. Esimerkkinä Helsingissä lastensuojelun jälkihuollon asiakasmäärissä on jatkuvaa nousua, vuonna 2019 asiakkaita oli 830 ja syyskuussa 2021 jo 1122. Näistä nuorista lähes kolmannes oli erityisen

huolestuttavassa tilanteessa: heiltä puuttui koti, päivittäinen ohjelma tai turvallinen aikuinen. (Manelius 2021.)

Helsingissä tehty tutkimus 600 lastensuojelun jälkihuollon nuorten asiakirjoista kuvasi nuorten terveyttä ja palvelujen käyttöä. Sen mukaan joka kolmannella (32 %) nuorista oli fyysisiä sairauksia, psyykkisiä sairauksia oli 38 %:lla. Masennusta ilmeni 28 %:lla ja ahdistuneisuutta ilmeni lähes joka neljännellä (24 %). Päihteitä oli käyttänyt 69 %, ja alkoholia joka toinen, huumeista oli merkintä joka kolmannella ja amfetamiinista tai metamfetamiinista ym. huumeista 11 %:lla nuorista. Säännöllistä tai päivittäistä lääkkeitä käyttänyt oli joka kolmannella miehellä ja 18 %:lla naisista. (Toivonen 2016.)

Sijoitettuna olleet saavat lapsia alle 20-vuotiaana myös monta kertaa useammin kuin ikätoverinsa (Kestilä ym. 2012; Cameron ym. 2018, 168). Toivosen (2016) mukaan lastensuojelun jälkihuollossa olevista naisista 41 % oli ollut raskaana ja heistä 22 % oli keskeyttänyt raskauden. Terveyskeskuslääkärissä asioi 63 % nuorista, fyysioterapeutin, terveydenhoitajan tai sairaanhoitajan palveluita oli käyttänyt 30 % ja opiskelijoiden terveydenhoitoa oli käyttänyt 21 % asiakkaista. Psykiatrisia palveluja hyödynsi 26 % ja päihdepalveluja 14 % jälkihuollon asiakkaista. Joka toisella oli haasteita rahankäytössä. Tutkimus tuo esiin havahduttavan ristiriidan, sekä päihdepalvelujen että psykiatristen palvelujen käytössä. Lähes 70 %:lla oli päihdekäyttöä, mutta vain 14 % käytti tähän tarkoitettuja palveluja. (Emt.)

Nuorten sijoitushistoria ja kokemukset sijaishuollosta vaihtelevat suuresti, ja näin ollen vaikuttavat myös elämään sijaishuollon jälkeen. Pitkään samassa sijaisperheessä olleet ovat todennäköisemmin emotionaalisesti kiinnittyneempiä, mikä on yhteydessä vakauden ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen (Heino & Johnson 2010; Törrönen & Munn-Giddings 2018). Vastaavasti nuorella, jolla on taustallaan hajanaisia sijoituksia, ja jolla on löyhät sosiaaliset verkostot, on todennäköisesti myös heikommat valmiudet aloittaa itsenäinen elämä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vaihtelevissa paikoissa lyhyitä aikoja sijaishuollossa olleilla ja erityisesti laitoksista lastensuojelun jälkihuoltoon siirtyneillä nuorilla on moninkertainen riski kuulua ryhmään, jossa kohdataan vaativimmat ongelmat. Tutkimusten mukaan vahvaa tukea tarvitsevilla nuorilla ilmenee hallitsematonta rahan ja päihteiden käyttöä ja haasteita psyykkisessä voinnissa. Osa näistä nuorista on työn, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolella. Nuoren pitempiaikaisen asumisen järjestäminen on haastavaa, jos hän ei pysty huolehtimaan itsestään eikä ottamaan tukea vastaan.

Osa nuorista ”katoaa” avun tarpeestaan huolimatta huostaanoton päättymisen jälkeen eikä kiinnity jälkihuollon piiriin. Itsenäistymisvaiheessa nuoret usein tasapainoilevat vapauden ja riippuvaisuuden välillä (Storø 2021). Osa ”kadonneista” palaa toimeentulotuen ja palvelujärjestelmän piiriin aikaisempaa huonokuntoisempana. Osa

eksyy palveluvidakkoon, putoaa sen normien ja osien väliin ja jää lopulta ilman apua. (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018.)

Osalta pitkään yhteiskunnan ulkopuolella olleilta nuorilta puuttuvat arkiset yhteiskunnassa selviämisen taidot sekä työhistoria ja kokemus osallisuudesta yhteiskunnassa. Osalla nuorista on takanaan runsaasti erilaisia palveluita, mutta saatu tuki ei ole ollut nuoren kannalta toimivaa tai riittävän intensiivistä, jotta koulutukseen tai työelämään kestävästi kiinnittyminen olisi ollut mahdollista. (Wrede-Jäntti 2010.) Osallistavan sosiaaliturvan kokeilun aikana asiakkaat saavuttivat parhaiten tavoitteitaan, jotka liittyivät erilaisten riippuvuuksien, kuten rahapelaamisen ja päihteiden väärinkäytön hallintaan. Toimeentuloon ja taloudenhallintaan liittyviä tavoitteita oli vaikeampi saavuttaa (Kivipelto 2020).

Esiselvitys lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten koulutus- ja työllisyyspoluista (Jussila, Kaijanen, Nokireki & Westlund 2022 painossa) nostaa esiin nuorten omien kykyjen vahvistamisen. Nuoret kokivat tärkeiksi kannustavan puheen ja kuuntelemisen. He toivat esiin, että tarvitaan myös kokemuksia ja onnistumisten vahvistamista itseluottamuksen lujittamiseksi. Jotkin nuoret olivat kokeneet, ettei heitä ole kannustettu tähtäämään korkealle, sillä aikuisilla saattaa olla ennakkoluuloja sijaishuollossa olevia nuoria kohtaan. Toisekseen on käsitelty työllistymiseen ja kouluttautumiseen liittyviä palvelurakenteita: tarvitaan toimivia rakenteita tukemaan nuorten koulutus- ja työllistymispolkuja. Selvityksessä kävi ilmi, että nuoret toivoivat työntekijöiden pysyvyyttä ja työskentelyn joustavuutta, esimerkiksi ohjaustyöskentelyä koulunkäynnissä auttamiseksi.

Esiselvitys (emt.) korosti lisäksi, että ammattilaisten tulisi olla riittävän tietoisia myös vaihtoehtoisista työllistymis- ja koulutuspoluista. Ammattilaisten tulisi voida havaita ja tarjota apua nuorten herkkyyksissä ja erityisissä hetkissä niin, että ehkäistään heidän putoamisensa palvelujen väliin. Kolmanneksi pohdittiin, mitä palveluiden ammattilaisten tulisi lastensuojelun jälkihuoltoon liittyvistä asiakkaista ja erityiskysymyksistä tietää. Keskusteluissa nousi esiin, että toisaalta jälkihuollon työntekijä voi olla rinnalla kulkeva tuki eri työllisyys- ja koulutustahoissa, mutta toisaalta jotkut nuoret haluavat asioida itsenäisesti eri palveluissa ilman sijaishuollon leimaa, jota jälkihuollon työntekijä saattaa nuorelle edustaa. Keskusteluissa pohdittiin myös sitä, miten lisätä palvelujen ammattilaisten tietoa lastensuojelun jälkihuollon asiakkaista, mutta pitäen mielessä, että nuoren kuunteleminen on kaikissa palveluissa tärkeää, ja nuori itse määrittää, mitä haluaa itsestään eri palveluissa kertoa. (Emt.)

Vuonna 2019 selvitettiin laajalla kyselyllä **Kotoutumista edistävän lain mukaisten tukitoimien tilaa** kunnista (Lepola 2019). Sen mukaan noin 50 kuntaa järjesti tukitoimia vuosina 2017–2018 ja niitä toteutettiin eri kunnissa eri tavoin. Vaihtelevuus liittyi tarjottujen tukitoimien sisältöön, laajuuteen ja intensiteettiin, resursseihin sekä organisoitumiseen kunnan sosiaalitoimessa ja myös siihen, tarjosiko

kunta itse ko. palvelut vai tarjottiinko niitä ostopalveluna. Myös tuen sisältö vaihteli kunnittain, samoin kuin kuntien yhtä nuorta kohden käyttämä rahamäärä. (Emt.)

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleet nuoret tarvitsivat selvityksen mukaan (Lepola 2019, 19–20; Hautamäki ym. 2020) apua asumisen suhteen, ohjausta koulutukseen ja työelämään, tukea harrastuksiin ja muuhun vapaa-ajan toimintaan, apua taloudenhallintaan ja erilaisten tarvittavien tukien hakemiseen sekä virastoissa asioimiseen, tukea psyykkisen ja fyysisen terveyden tukemiseen, tukea arkeen ja elämänhallintaan sekä kotoutumiseen, ja tukea lupa-asioissa ja yhteydenpidossa perheisiin. Tarkempaa kuvausta siitä, mitä nämä edellä mainitut tuen osa-alueet kussakin kunnassa pitivät sisällään, ei selvityksessä kunnittain eritelty.

Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2014 tekemässä selvityksessä todettiin, ettei kotoutumisen tukitoimia tarjota nuorille riittävästi. Vaikka tilanne voi tällä hetkellä olla jo erilainen, tietoa siitä, kuinka moni ilman huoltajaa Suomeen tullut nuori olisi tarvinnut tai tarvitsisi tukea itsenäistymiseensä ei ole. (Myös Lepola, 2019.) Lepolan (2019) selvityksen mukaan nuoret eivät ole yhdenvertaisessa asemassa tuen saamisen suhteen.

Sekä lastensuojelun sijaishuollossa olleet lapset että erityisesti **ilman huoltajaa maahan alaikäisenä turvaa hakemaan tulleet lapset** ovat usein kokeneet traumatisoivia asioita. Väkivalta ja läheisten vaino lähtömaassa sekä pakomatalla koetut vaarat ja hyväksikäyttötilanteet ovat jättäneet jälkensä. Hyvinvointia kuormittavat myös turvapaikkaprosessin ja kotoutumisvaiheen aikaiset kokemukset, kuten asuminen kaukana läheisistä, läheisten kadoksissa oleminen tai kuolema (Martiskainen, 2016).

Yksin Suomeen tulleet nuoret ovat tulleet yhteisöllisestä kulttuurista ja täällä he tuntevat erityistä yksinäisyyttä (Korjonen-Kuusipuro ym. 2018). Nuoret ovat kuvanneet, että joutuminen eroon perheestä sekä vieraaseen maahan ja kulttuuriin asettuminen nuorena aiheuttavat tarvetta luotettavien aikuisten ja muiden ihmissuhteiden läsnäoloon elämässä. Ilman huoltajaa maahan tulleet tarvitsevat erityistä tukea itsenäistymiseensä vieraassa kulttuurissa (Martiskainen, 2016). Nuoret ovat maassa vailla perheensä tukea ja muuta verkostoa, heidän kielitaitonsa saattaa olla vielä puutteellinen ja heillä on paljon opetettavaa liittyen toimimiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Samaan aikaan heidän odotetaan rakentavan elämäänsä, opiskelevan vieraalla kielellä ja pärjäävän itsenäisesti.

Heterogeenista joukkoa yhdistää näiden lasten ja nuorten erityisen haavoittuva asema, joka muodostaa ison riskin syrjäytymiseen, jollei heidän tuekseen järjesty riittävästi tukipalveluita ja toimia – ja ellei asenneilmapiirissä tapahdu myönteistä kehitystä.

Osalla nuorista **haasteet kasautuvat** intersektionaalisesti siten, että itsenäistymistä haastavia tekijöitä on useita. Edellä jo kuvattujen kasautumien lisäksi samanlainen vammaisuus, muunsukupuolisuus ja kulttuurivähemmistöön kuulumisen haastavat identiteetin muodostumista, oman paikan löytymistä yhteiskunnassa sekä

palveluiden saamista. Vaikeimmissa tilanteissa olevia nuoria yhdistävät lapsuuden vakavasti haavoittavat ja traumaattiset kokemukset, jotka saattavat jäädä havaitsematta ja kohtaamatta. Ryhmä on erityisessä syrjäytymisvaarassa ja heidän tarpeensa jäävät helposti kuulematta ja kohtaamatta. Myös syy- ja seuraussuhteiltaan kompleksiset tekijät kuten mielenterveys- ja päihdeongelmat, voivat asettaa leimoja ja vaikeuttaa nuoren pärjäämistä sekä palveluissa asiointia ja kohdatuksi tulemistä. (Berg & Myllyniemi 2021.)

Nuorten aikuistumisen tukeminen kuuluu ensisijaisesti vanhemmille, huoltajille ja kasvattajille. Aikuistuvat kohderyhmän nuoret, joilla ei ole taustallaan oman perheen tukea, tarvitsevat siksikin itsenäistymisvaiheessa yhteiskunnalta vahvaa tukea ja lähihjoausta. Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän tarkoituksena on vähentää eriarvoistumista, edistää yhdenvertaisuutta ja mahdollistaa yhdenvertaiset mahdollisuudet edetä esimerkiksi opinto- ja työelämäurilla.

Silloin kun nuori on opiskelijana, armeijassa tai työelämässä, hän saa kohderyhmille yleisesti tarkoitettut palvelut ja taloudellisen turvan. Tällaisia ovat esimerkiksi opiskeluhuollon tai työterveyshuollon palvelut sekä opintotuki. Työelämän, opintojen ja armeijan tai siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävä nuori (NEET-nuori) joutuu helposti eri syistä ulos yleisistä taloudellisen tuen järjestelmistä ja auttamisjärjestelmän palvelupoluista. Osa nuorista on tullut varhain vanhemmaksi tai saattanut palata huolehtimaan vanhemmistaan ja sisaruksistaan.

Niitä NEET-nuoria, jotka ovat heikoimmassa asemassa ja jotka tarvitsevat tuekseen vaativia integroituja ”palvelupaketteja” voisi luonnehtia **NEET-VIP** (Very Important Person) -ryhmäksi. (vrt. Opetushallitus 2022 ja Yliruka ym. 2020.) Tutkimusten mukaan itsenäistymisvaiheessa nuoret usein eksyvät palveluviidakkoon, putoavat sen normien ja osien väliin ja jäävät lopulta ilman apua. He kokevat pallottelua, muualle ohjaamista; he kokevat, ettei heitä kuunnella, heidän elämäntilanteensa sirpaloituu, ja että heidän tarpeensa ja läheisensä sivuutetaan. Nuoren luottamus järjestelmän toimintaan ja oikeudenmukaisuuteen saattaa olla koetuksella. Itsenäistyvien nuorten ongelmat ja palvelukokemukset koskevat laajempaa nuorten joukkoa kuin vain lastensuojelun jälkihuollossa olevia tai ilman huoltajaa maahan tulleita nuoria.

Palvelujärjestelmän kehittämistoiminta on ollut vilkasta, fragmentaarista ja sektoroitunutta. Sitä on rahoitettu monista lähteistä ilman koordinaatiota. Viime aikoina on kehitetty matalan kynnyksen tukea ja palveluita estämään tuen piiristä putoamista. Esimerkiksi työttömien terveystarkastuskäytäntöjä on kehitetty. Ohjaamot auttavat nuoria työ- ja opintoasioissa, ja Kela tarjoaa matalan kynnyksen kuntoutusta, kuten esimerkiksi [Nuottivalmennusta](#). Myös etsivän nuorisotyön ja järjestöjen tarjoaman matalan kynnyksen tuen, kuten Vamos-toiminnan avulla on pyritty vahvistamaan nuorten kiinnittymistä oman näköiseen elämään. Sosiaalityön tukea ja palveluja on kehitetty tälle kohderyhmälle kuitenkin varsin vähän. Nuoren tilanteeseen sopivien palveluiden kohdentamiseksi tarvitaan tietoa nuorten hyvinvointi- ja terveyseroista. (Karvonen ym. 2018, 27–28.)

Nykyisellään palveluilla pystytään vastaamaan valtaosaan lasten ja nuorten tarpeista (Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti 2018, 33), mutta osalle lapsista ja nuorista nykyiset palvelut eivät kuitenkaan tarjoa riittävästi tukea. Lapsista ja nuorista 10–20 % tarvitsisi enemmän tukea joko lähiyhteisöltä tai viranomaisilta kuin saa. Lapsen ja nuoren elämäntilanteesta lähtevä tarkastelu edellyttää huomattavasti nykyistä kokonaisvaltaisempaa toimintaa sekä vuorovaikutusta lapsen ja nuoren lähiyhteisön kanssa. (Emt., 33.)

Eniten 15–29 –vuotiaat nuoret käyttivät terveydenhuollon- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja, ja nämä palvelut koettiin riittäviksi. Kaikista nuorisobarometrissa kysytyistä palveluista riittämättömämmiksi nuoret kokivat velkaneuvonnan sekä avunsaannin rahapeliongelmiiin. (Berg & Myllyniemi 2021, 29.)

Hyvin tarjottu tuki toteutuu kitkatta ja helpottaa itsenäistymistä. 20–29-vuotiaiden aktivointitoimenpiteiden kohteina olleiden nuorten aikuisten ryhmähaastatteluuissa ilmeni, että nuoret katsoivat hyvinvoinnin syntyvän rahan sijaan luontokokemuksista, merkityksellisestä ja muita hyödyttävästä tekemisestä sekä ystävien ja eläinten kanssa olemisesta. (Helne & Hirvilampi 2021.) Tutkimuksen mukaan (emt.) asioinnilla sosiaaliturvajärjestelmässä ei useinkaan ollut hyvinvointia lisäävää vaikutusta. Tutkimus haastaa pohtimaan, miten tuki voidaan järjestää nuorten hyvinvointia ja itsenäistymistä subjektiivisesti sekä objektiivisesti mitaten parhaalla mahdollisella tavalla.

Huoli lasten ja nuorten eriarvoistumisesta on kansallinen ja kansainvälinen (European Commission 2021: [Lasten päätelmät, lapsen oikeuksia käsittelevä 13. eurooppalainen foorumi, 2020](#)). Yhdenvertaisuutta tavoitellaan Kansallisessa lapsistrategiassa ([Lapsistrategia 2021](#)) ja Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa ([Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös](#)). Myös kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa 2020–2023 tavoitellaan yhdenvertaista kohtelua ([Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023](#)).

Lastensuojelun jälkihuolto

Tanja Hirschovits-Gerz, Tarja Heino, Niina Weckroth & Veera Ikonen

Kattavaa **tilastotietoa** lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana olevista nuorista ja heidän tarpeistaan ei ole. Vuonna 2020 lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana oli 8 133 lasta tai nuorta (Lastensuojelu 2020). Heistä suurin osa (85 %) oli yli 18-vuotiaita. Täysi-ikäisten jälkihuollon asiakkaiden määrä nousi 5 % vuodesta 2019, mikä kertoo osaltaan vuonna 2020 tehdyn lakimuutoksen seurauksista. Lastensuojelun tilastoraportin 2021 mukaan lapsen sijoitus ja huostaanotto päättyivät vuonna 2020 täysi-ikäisyyteen noin 1 700 nuorella, joista 400 jatkoi asumista sijoituspaikassa lastensuojelun jälkihuoltona. Tilasto ei kerro, kuinka moni näistä nuorista siirtyi avohuoltona järjestetyn jälkihuollon piiriin. Eniten on viime vuosina sijoitettu kodin ulkopuolelle 14–

17-vuotiaita. Vähintään 6 kk sijoitettuna olleilla lapsilla on oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon.

Lastensuojelulaki (LSL 417/2007) velvoittaa kunnan järjestämään jälkihuollon. Velvoite koskee sijaishuollon päättymisen jälkeen tarvittavaa tukea, mutta jälkihuoltoon ovat oikeutettuja myös ne lapset ja nuoret, jotka ovat olleet sijoitettuna avo- huollon tukitoimena keskeyttämättömästi vähintään puolen vuoden ajan. Lisäksi kunnan on halutessaan mahdollisuus järjestää jälkihuoltoa sellaiselle nuorelle, joka ei lastensuojelulain mukaan olisi muutoin oikeutettu jälkihuoltoon. Jälkihuolto järjestetään aina yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Vastuu järjestämisestä on sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä. Tammikuusta 2020 alkaen jälkihuollon ikäraja nousi 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Uudistus tarkoittaa, että jälkihuolto voi nuoren iästä riippuen jatkua melko pitkään, 7–9 vuoden ajan (jos sijoitus päättyy esimerkiksi 16-vuotiaana ja nuori on lastensuojelun jälkihuollossa 24 ikävuoteen saakka).

Lastensuojelun sijoitukseen ja jälkihuoltoon liittyvä erityiskysymys koskee **itsenäistymisvarojen kertymistä** (LSL 417/2007, 77§). Sen mukaan lapselle on hänen itsenäistymistään varten kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuoltonsa asiakasmaksuista annetussa laissa tarkoitetuista tuloista, korvauksista tai saamisista. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon. Jollei lapsella tai nuorella ole tällaisia tuloja tai jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. Sosiaalihuollon toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Käytännössä päätöksen tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Ikonen 2021.) Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä taikka lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttäessään 25 vuotta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana.

Jälkihuollon tehtävänä on tarjota nuorelle kokonaisvaltaista aikuistumisen tukea. Tämä tapahtuu pitkälti sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen avulla. Ideaalitulanteessa jälkihuollon tuki on suunniteltu yhdessä nuoren kanssa ja tarjottu tuki on pitkäaikaista sekä tavoitteellista (Lastensuojelun käsikirja 2021). Lastensuojelun jälkihuollossa olevilla nuorilla on oikeus monialaiseen ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaan tukeen – ja vastaavasti kunnalla on velvollisuus järjestää tällainen tuki.

Vaikka jälkihuollosta säädetään lastensuojelulaissa ja vaikka nuorille tehtävät yksilölliset suunnitelmat ovat sosiaalityön toimintakenttää, jälkihuollon palveluja ja niihin rinnastettavaa tukea järjestetään myös muissa kuin sosiaali- ja terveystalveissa. Sisällöllisesti aikuistuvien nuorten tarvitsema keskeinen tuki liittyy asumiseen, koulutukseen, työhön ja toimeentuloon, vapaa-aikaan ja harrastamiseen.

Kuntaliiton selvitys lastensuojelun tilasta osoittaa, että kunnissa tehdään paljon hyvää kehittämistyötä, mutta yksittäiset työntekijät ja organisaatiot ovat usein ylikuormittuneita. (Salenius & Puustinen-Korhonen 2021; Vänskä & Tuulaniemi 2021) Vaihtelua jälkihuollon työtavoissa on kunnittain, työntekijöittäin ja alueittain. Tietoa siitä, mitä nuoret toivovat, miten ja mihin he haluaisivat osallistua, ei riittävästi ole. Kysymys on kunnille myös taloudellisesti merkittävästä asiasta. Kunnilla on tällä hetkellä vastuu jälkihuollon kehittämisestä, mutta riittämättömästi resursseja sen käytännön toteuttamiseen. (Emt.)

Hyvinvointialueille siirryttäessä merkittävä osa nuorille tarjottavasta tuesta kuten nuoriso-, työllisyys ja sivistystoimia ovat edelleen kuntien vastuulla. Kuntaliiton selvityksessä kysytään, miten saadaan yhdyspinnat toimiviksi niin, että kokonaisuus on ehjä, mutta yksilöllisesti räätälöitävissä. (Salenius & Puustinen-Korhonen 2021; [Jälkihuollon asiakkaana olevien palvelupolut kuntaliiton tilaisuus 14.6.2021](#).) Ratkaisevaa on myös se, miten ja millaiseksi toimintakäytännöt muodostetaan hyvinvointialueiden, kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden välille.

Lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret voidaan jakaa karkeasti neljään ryhmään: 1) ne, jotka aikuistuvat yleisten palvelujen ja kohdennetun tuen turvin, eivätkä tarvitse erityisiä jälkihuollon palveluja, 2) ne, jotka tarvitsevat apua yleisten palvelujen ja tuen hakemisessa ja järjestämisessä tai tarvitsevat yksittäiseen tarpeeseen kohdennettua erityisen vaativaa tukea; 3) ne, jotka tarvitsevat paljon monialaista ja vaativaa tukea sekä 4) ne, jotka kieltäytyvät jälkihuollosta. (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018.) Vaihtelu kytkeytyy jonkin verran siihen, miten pitkään, miten yhtäjaksoisesti ja millaisessa sijoituspaikassa nuori on ollut.

Ilman huoltajaa maahan tulleet ja kotoutumislaki

Laura Lempinen & Tanja Hirschovits-Gerz

Tilastotiedot ilman huoltajaa maahan tulleista lapsista kertovat vaihtelusta eri vuosina. Vuonna 2008 saapui maahan noin 700 lasta ilman huoltajaa, mikä oli siihenastinen ennätysmäärä (Maahanmuuttovirasto 2021; Lepola 2019). Vuonna 2015 Suomeen saapui yllättäin 3 024 alaikäistä lasta ja nuorta ilman huoltajaa. Vuonna 2016 Suomeen tuli ilman huoltajaa reilut 400 lasta ja tämän jälkeen vuoteen 2021 mennessä yhteensä 970 lasta. Suuri yksin ilman huoltajaa tulleiden lasten määrä haastoi vastaanotto- ja palvelujärjestelmäämme (Martiskainen & Toivonen, 2019) ja nämä nyt iältään 19–22-vuotiaat nuoret tarvitsevat heitä tukevia palveluita ja toimia aikuistumisensa tueksi. Kun eduskunnassa valmisteltiin ikärajan laajentamista 25 vuoteen vuonna 2020, heitä arvioitiin olevan noin 2 000 (HE 79/2020 vp). Perheryhmäkodeissa arvioitiin asuvan vuoden 2020 alussa yhteensä noin 150 alaikäistä. He olivat pääosin 15–17-vuotiaita (HE 79/2020). Työ- ja elinkeinoministeriön tietojen

perusteella aikavälillä 2012–9/2021 Suomeen oli tullut yhteensä 4 513 alaikäistä ilman huoltajaa (Bruun 2021).

Yksin maahan tulleet nuoret ovat heterogeeninen joukko. Alaikäisinä vuonna 2015 yksin tulleista pääosa, yli 90 %, oli poikia. Noin 70 % oli kotoisin Afganistanista ja 30 % pääosin Irakista tai Somaliasta. Lähes kaikki olivat 15–17-vuotiaita. (Koskijoki ym. 2019.)

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, jatkossa kotoutumislaki (KL), tarkoituksena on auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. Laissa mainitulla tuella tarkoitetaan kokonaisvaltaista tukea nuorelle hänen aikuistuessaan. Kunnat voivat tarjota kotoutumislain 27 §:n perusteella tukipalveluita ilman huoltajaa maahan tulleille, oleskeluluvan saaneelle nuorelle hänen täysi-ikäistyessään. Ilman huoltajaa oleva lapsi tai nuori, jolle on myönnetty oleskelulupa hänen haettuaan Suomessa alaikäisenä kansainvälistä suojelua, voi olla tukitoimenpiteiden piirissä, kunnes hän täyttää 25 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa.

Kotoutumislaki ei velvoita kuntia samalla tavalla kuin lastensuojelulaki. Kunnilla ei ole lakisääteistä velvoitetta järjestää tukipalveluja ilman huoltajaa maahan tulleille. Myöskään nuorilla ei ole tukipalveluihin subjektiivista oikeutta. (Lepola, 2019.) Näin ollen ei ole muodostunut yhdenmukaisia käytäntöjä siinä, keille nuorille kunnat tukitoimia tarjoavat (Martiskainen, 2016 & Lepola, 2019).

Valtio maksaa kunnille kotoutumislain perusteella korvausta tukipalveluiden järjestämisestä. Kuntien on sovittava alueensa ELY-keskuksen kanssa tukipalveluita koskevista korvauksista. Kustannuksia korvataan yksittäisen nuoren kohdalla enintään kymmenen vuoden ajalta. (Työ- ja elinkeinoministeriö, erilliskorvausohje 2021.) Tukipalveluita ja niiden järjestämistä ovat kehittäneet Suomessa erityisesti EIJ ry ja kunnat itse 1990-luvun puolivälistä saakka. (Martiskainen, 2016; Lepola, 2019.) Vuonna 2015 Suomeen ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten suuri määrä vauhditti palveluiden organisointia ja kehittämistä.

Aiemmin, ennen vuotta 2020, tukitoimet päättyivät nuoren täyttäessä 21 vuotta. Tukipalveluiden tarjoamisen yläikärajaa nostettiin 25-vuotiaisiin 15.7.2020 (HE 79/2020 vp). Kyseisen muutoksen yhteydessä tehtiin myös joitakin terminologisia muutoksia kotoutumislakiin. Niiden tavoitteena oli selventää eroa kotoutumislain alaisten tukipalveluiden ja lastensuojelun jälkihuollon välillä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Tehty lakimuutos tarkoittaa kohderyhmän merkittävää määrällistä kasvua tulevina vuosina, mikäli uusia lapsia saapuu maahan alaikäisenä ilman huoltajaa. Lisäksi aikuistuvien nuorten tarvitsema keskeinen tuki ulottuu sisällöllisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ulkopuolelle, koulutuksen, työllisyyden, asumisen ym. alueille. Riippuen nuoren iästä tukitoimet voivat jatkua 7 vuotta.

Yksin tulleille nuorille tulisi tehdä kotoutumissuunnitelma heti, kun he saavat turvapaikan tai oleskeluluvan, olivatpa he alaikäisiä tai täysi-ikäisiä. (Lepola 2019.)

Nuorten kokemuksesta nousevia kehittämistoiveita lastensuojelun jälkihuoltoon

Helena Inkinen & Roosa Lorentz

Lastensuojelun asiakkaana olevien ja itsenäistyneiden nuorten kokemuksia ja viestejä on koottu useista yhteyksistä ja useilta vuosilta, monien yhteistyökumppanien kanssa vuodesta 2014 alkaen (STM 2013; Jälkihuolto - Mikä jälki jää? 2014; Voima Vaikuttaa!... 2019; Unelmien jälkihuolto -työpaja 2019; Jälkihuolto -Nuorten foorumi 2019). Lisäksi nuorten viestejä peilataan tutkimukseen (Ikonen 2021). Laadullisessa tutkimuksessaan Ikonen tarkasteli jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten näkökulmasta sitä, millä tavalla jälkihuollon sosiaalityön tarjoama sosiaalinen tuki voi parhaimmillaan edistää sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten toimintamahdollisuuksia.

Unelmien sosiaalityöntekijä

Yhteydenpito sosiaalityöntekijän ja nuoren välillä on kriittistä jälkihuollon onnistumisen kannalta. Työntekijä on ratkaisevassa roolissa siinä, että nuori saa tietoa oikeuksistaan ja saa tarvitsemansa tuen ja palvelut. Jälkihuolto, kuten muutkin sosiaalipalvelut, näkyy nuorille ihmisen, työntekijän, kautta (Ikonen 2021). Ammatilainen voi olla sosiaalityöntekijä, ohjaaja tai muu jälkihuollon palvelukokonaisuuteen liittyvä työntekijä, esimerkiksi tukihenkilö.

Yhteydenpidon näkökulmasta nuoren ja hänen toiveensa tulee olla keskiössä: nuorelle luo turvallisuutta se, että hän voi vaikuttaa missä, miten ja milloin tapaa työntekijöitään. Tilan, jossa tavataan, täytyy olla nuorelle turvallinen ja luonteva.

”Unelmien jälkihuollon sosiaalityöntekijä on läsnä, ei pelkää, ja uskalltaa kysyä vaikeitakin asioita nuorelta.” (Unelmien jälkihuolto -työpajan raportti, 2019.)

Ammattilaisen kohtaamisen tulee olla empaattista, mahdollisimman mukavaa ja luontevaa nuorelle, jotta hänen ei tarvitse jännittää tai stressata työntekijän tapaamista. Tällöin luottamus nuoren ja työntekijän välille voi rakentua. Nuorille on tärkeää, että ammatilainen aidosti kuuntelee heitä, eikä tyrmää heidän mielipiteitään. Nuorten näkökulmasta hyvä ammatilainen on valmis keskustelemaan rakentavasti ja tuomaan keskustelussa esiin erilaisia vaihtoehtoja. Turvallinen ammatilainen kohtaa nuoren ihmisenä ja kunnioittaa tämän näkemyksiä omasta elämästään.

Jos ammatilainen ei osaa kohdata nuorta aidosti ja pysähtyä kuuntelemaan, mitä hän tarvitsee, nuorelle saattaa tulla olo, ettei kykene työskentelemään työntekijän kanssa. Ammatilaisten asenne nuoria kohtaan vaikuttaa! Nuorten toive on, että heidän viisauteensa ja asiantuntijuuteensa omassa elämässään luotetaan.

”Puhuttaessa niin sijaishuollon kuin jälkihuollon ajasta, tärkeintä on se, millä asenteella aikuiset tekevät töitä. Nuorille merkitsee paljon, että heidän on mahdollista muodostaa suhde asioitaan hoitavien työntekijöiden kanssa.” (Jälkihuolto – Mikä jälki jää, 2014)

Parhaimmillaan jälkihuollon työntekijä on nuorelle ihminen ihmiselle, rinnalla kulkija aikuistumisen elämänvaiheessa. (Ikonen 2021) Nuorten toiveena on mahdollisuus muodostaa toimiva ihmissuhde työntekijän kanssa, jotta lastensuojelun jälkihuolto voi toteutua parhaalla mahdollisella tavalla. Nuoret tarvitsevat jälkihuollon työntekijältä sosiaalista ja henkistä tukea. Se liittyy vahvasti asiakassuhteeseen, ja tuki edellyttää jonkinlaista luottamusta ja ihmisen tuntemista. (Emt., 33)

Tieto ja oikeudet

Keräämästämme aineistosta nousee voimakkaasti esiin nuorten akuutti tarve tiedolle heidän osallisuuden kokemuksensa vahvistamiseksi. Lastensuojelun jälkihuoltoon siirtyminen on elämäntilanteena jännittävä ja sisältää monenlaisia muutoksia nuoren arjessa. Aikuistuminen ja itsenäistyminen eivät ole nuorille yksinkertainen prosessi. Ammattilaisilta kaivataankin runsaasti tietoa siitä, mitä jälkihuoltoon siirtyminen tarkoittaa ja mitkä ovat nuorten oikeuksia.

”Toistuva teema nuorten kohtaamisissa on, että jälkihuollon tavoitteista, tarkoituksesta ja käytössä olevista keinoista ei ole yksinkertaisesti saatavilla riittävästi tietoa. Jälkihuoltoon kaivataan ohjeistuksia ja laatuksiteereitä sekä helposti saatavilla olevaa tietoa nuorten oikeuksista ja velvollisuuksista. Tiedon puute kattaa koko jälkihuollon, aina ammattilaisien eri rooleista tarjolla olevan tuen määrään ja laatuun. Tiedon puute aiheuttaa epävarmuutta ja epätasa-arvoisuutta.” (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Ennen jälkihuoltoa olisi hyvä pitää palaveri, jossa käsitellään jälkihuoltoon siirtymistä ja kaikkia siihen liittyviä asioita, oikeuksista ja mahdollisuuksia. Nuorille herääviin kysymyksiin on tärkeää vastata ja ilmaista, että tulipa nuorelle mitä tahansa kysyttävää missä kohtaa tahansa, hän saa kysyä ja hänen pitää kysyä. Ikosen tutkimuksessa sama viesti nousee esiin: on tärkeää, että nuori tietää voivansa kysyä työntekijältään apua vastaan tulevista asioista, niin pienissä kuin isoissakin, ja että syntyy kokemus, ettei nuori ole asioidensa kanssa yksin. Varsinkin kokemus siitä, että uskaltaa pyytää apua ilman, että kokee sen olevan merkki heikkoudesta, on merkityksellistä. (Ikonen 2021, 34.)

”Jälkihuolto ei ole yksinkertainen asia, jota voi käsitellä ohimennen vain yhdessä palaverissa. Nuorta täytyy valmistella hyvissä ajoin

jälkihuoltoon ja selittää hänelle mitä jälkihuolto, on, mitä se tarjoaa, mitä sen aikana tapahtuu ja mitä jälkihuollon jälkeen tapahtuu. Nuoret kaipaavat enemmän ja konkreettisempaa tietoa siitä, mitä jälkihuollolla tarkoitetaan. Ei riitä, että siitä puhutaan yhdessä palaverissa juuri ennen kuin nuori täyttää 18-vuotta.” (Jälkihuolto - Mikä jälki jää, 2014.)

Nuorten tulee tietää oikeuksistaan ja jälkihuollon mahdollisuuksista laajasti ja kattavasti. Nuoret kuvaavat epäreiluksi tilanteen, jossa nuorelle selviää vasta jälkihuollon loppupuolella, että hänellä olisi ollut oikeus esimerkiksi jälkihuollon maksamaan harastukseen tai että nuorella olisi oikeus käyttää itsenäistymisvarojaan itsenäistymiseen liittyvissä hankinnoissa.

Nuorille täytyy kertoa avoimesti heidän mahdollisuuksistaan. Vahva viesti on, ettei tukea saa piilotella. Aineistosta nousee esiin myös nuorten huoli siitä, että ne nuoret, jotka eivät ymmärrä jälkihuollon sisältöä ja oikeuksiaan, jäävät tarvitsemansa avun ulkopuolelle.

Nuoret myös kokevat, ettei yhdenvertaisuus aina toteudu jälkihuollossa. Voima Vaikuttaa! -verkoston viesteissä nousi esiin isoimpana haasteena maantieteellinen epätasa-arvoisuus ja jälkihuollon sisältöjen vaihtelevat käytännöt. Maantieteellinen epätasa-arvoisuus syntyy siitä, ettei lain tasolla yksiselitteisesti määritellä, mitä jälkihuolto on ja mitä sen tulisi sisältää. Kunnissa lain tulkinnasta johtuvat vaihtelevat käytännöt asettavat nuoria eriarvoiseen asemaan. Lisäksi ne vaikeuttavat nuorten mahdollisuuksia saada tietoa kattavasti palveluista ja tuesta, johon heillä olisi oikeus.

”Nuoret ovat hyvin erilaisissa elämäntilanteisessa ja tulevat hyvin erilaisista taustoista. Senkin vuoksi on tärkeää, että heillä on ajoissa tiedossaan jälkihuollon mukanaan tuomat oikeudet ja velvollisuudet.” (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Samalla kun jälkihuollon sisältöön kaivataan yhtenäisiä ja tasa-arvoisuutta lisääviä käytänteitä, nuoret myös toivovat elämäntilanteen huomiointia tarjottaessa jälkihuollon palveluita.

Siirtymät ja työntekijän vaihtuminen

Tampereella UP2US – meistä kiinni hankkeen järjestämässä avoimessa kehittämisillassa keskustelun yksi teema oli lastensuojelun jälkihuoltoon siirtymiseen valmistelu. Iso osa nuorista kokee, että jälkihuoltoon siirtyminen on jännittävää sen takia, että prosessi on sekava, tietoa on vaikea löytää ja valmistelu ennen sitä, kun nuori täyttää 18 vuotta, on lähes olematonta. Nuorten viesti olikin, että itsenäistymiseen valmistautuminen tulee aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mielellään 15–16-vuotiaana, niin että kun täyttää 18, on valmiimpi siirtymään sijaishuollosta itsenäiseen

elämään. Viesti on, että onnistuneen jälkihuolto prosessinkin taakse tarvitaan aktiivisia aikuisia nuorten tueksi! (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Nuorten viesteistä nousee esiin, ettei **siirtymää sijaishuollosta** lastensuojelun jälkihuoltoon saa ohittaa. Siirtymää on tärkeää valmistella ja siitä on hyvä puhua nuoren kanssa jo ennen sijoituksen loppumista, jotta nuori saa kertoa häntä askarruttavista asioista ja ammattilainen saa kerrottua nuorelle jälkihuollosta.

Jälkihuollon **työntekijöiden vaihtumiset** ovat vaikea paikka. Siksi onkin erittäin tärkeää, ettei työntekijän vaihtuminen tule nuorelle täytenä yllätyksenä. Nuorta on hyvä valmistella työntekijän vaihtumiseen. Jos mahdollista, on hyvä pitää palaveri, jossa ovat mukana nuoren nykyinen työntekijä, sekä nuorelle tuleva uusi työntekijä. Luottamussuhteen rakentuminen on haastava paikka, kun työntekijä vaihtuu. Suojaava tekijä voisi olla työparimalli, jos toinen vaihtuisikin, niin toinen jää. Nuoren tapaamisissa molemmat olisivat mukana tai ainakin molemmat tutustuisivat nuoren kanssa.

Vaihtuvuus haastaa luottamusta ja kynnys kertoa uudelle ihmiselle henkilökohtaisia asioita nousee jokaisen vaihtuvan henkilön kohdalla. Mikäli työntekijä kuitenkin vaihtuu jälkihuollon aikana, toivoivat nuoret yhteystietoja ja työntekijöiden tapaamista mahdollisimman hyvissä ajoin ennen työntekijän vaihtumista. Ikonen (2021, 38) nostaa esiin myös sen, että joskus työntekijän vaihtuminen saattaa olla nuoren toiveiden mukaista, erityisesti mikäli kemiat eivät työntekijän kanssa kohtaa tai yhteistyö nuoren ja työntekijän välillä ei rakennu. Työntekijän vaihtuminen tulee silti käsitellä nuoren kanssa, vaikka se tapahtuisi hänen toiveestaan.

Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen on merkittävä askel, ja niin myös jälkihuollosta pois siirtyminen on yhtä merkittävää ja jännittävää nuorelle. Tähänkin vaiheeseen nuorta on erittäin tärkeää valmistella ja jutella nuoren kanssa esiin nousevista ajatuksista. Siirtymän jälkihuollosta eteenpäin on oltava pehmeä, ja sen tulee huomioida, miten varmistetaan riittävä tuki jälkihuollon jälkeen saattaen vaihtamalla esimerkiksi aikuissosiaalityön palveluihin. Jälkihuollon päättyminen tai työntekijän vaihtuminen ei saa aiheuttaa kriisiä nuoren elämässä.

”Jälkihuolto tulee usein nuorille nopeasti vastaan, vaikka tiedetäänkin, että sijaishuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta. Myös jälkihuollon päättyminen monesti koetaan nopeana kertarykäyksenä.

Siirtymät lastensuojelussa ovat usein kuitenkin nuorille haastavia, minkä vuoksi niihin tulisi kiinnittää entistä tarkemmin huomiota. Myös jälkihuollon ja aikuispalveluiden välillä olisi tärkeää, että siirtymä olisi järjestetty suunnitelmallisesti ja jokaisen tarpeita vastaavasti. Ei uuteen tuntemattomaan sysäten, vaan yhdessä rauhassa valmistellen.” (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Myös Ikonen (2021, 49–50) korostaa, että jälkihuoltoon siirtymää tulee alkaa valmistella hyvissä ajoin ennen täysi-ikäistymistä, jotta nuorella jää aikaa pohtia, millaista apua mahdollisesti tarvitsee jälkihuollosta. Pehmeää siirtymää jälkihuollosta tukisi suunnitelma jälkihuollon päättymistä seuraavalle ajalle, jotta nuori ei tällöinkään jää yksin muutosten keskelle.

Unelmien lastensuojelun jälkihuolto

Nuorten foorumissa nuoret rakensivat unelmiensa jälkihuoltoa. Heidän rakentamissaan unelmien jälkihuollosta korostuivat seuraavat teemat: osallisuus, konkreettinen arjen tuki, talouden hallinta rahallisen tuen tukena, koulu- ja työelämään siirtymisen ja siellä pysymisen tukeminen, vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen, perhesuhteiden työstäminen sekä traumakokemusten käsittely.

Nuoren osallisuudesta puhuttaessa korostuu oman elämän suunnittelu. Ammattilaisilta kaivataan tukea arjen rakentamiseen, mutta myös omien unelmien löytämiseen ja tavoittelemiseen sekä ympärillä olevien verkostojen vahvistamiseen. Ikosen aineistossa jälkihuolto näyttäytyi myös unelmien tukena ja unelmoinnin mahdollistajana. Hän nostaa esiin sen, että jälkihuolto tarjoaa paikan pureutua siihen, mitä nuori elämältään haluaa, ja miten hänen kanssaan työskentelevät ammattilaiset voisivat häntä siinä auttaa (Ikonen 2021, 38). Hänen mukaansa joskus nuoret tarvitsevat unelmien miettimiseen tukea aikuiselta. Apua tarvitaan unelmien löytämiseen ja niiden saavuttamiseen vaadittavien tavoitteiden asettamiseen. Jälkihuolto voi olla nuoren tukena kannustamalla nuorta ja uskomalla tähän, tällöin samalla myös poistaen mahdollisia henkisiä esteitä unelmien saavuttamisen tieltä. (Emt. 2021, 46.)

”Jokainen nuori tarvitsee unelmia sekä taitoja tulevaisuuden suunnitteluun. Tulevaisuutta voi suunnitella pitkälle tai vaikkapa viikon päähän. Tärkeintä on, että oppii unelmoimaan ja löytämään itsestään juuri ne yksilölliset ominaisuudet, joiden avulla tulevaisuutta voi lähteä rakentamaan. Turun Jälkihuolto -foorumissa keskusteluun nousi myös, miten tärkeää on, että jälkihuollosta nuoren ympärillä olevat aikuiset ovat sitoutuneita rakentamaan tietä tulevaisuuteen.” (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Konkreettista tukea kaivattiin myös arkisiin asioihin; taloudellisen tuen lisäksi myös apua ja neuvoja talouden hallinnan suunnitteluun sekä rahan käyttämiseen. Arkista taloudenhallintaa, johon tukea kaivataan, on muun muassa laskujen maksaminen, budjetointi tai velkojen järjestely ja maksusuunnitelmien laatiminen. Mikäli nuoren talous ja raha-asiat eivät ole hallinnassa, se tekee tulevaisuuden suunnittelusta epävarmaa. On tärkeää selittää nuorelle, mitä tukia hänen kuuluu saada, mistä niitä pitää hakea ja opettaa nuorta kädestä pitäen esimerkiksi Kelan hakemuksissa.

Joskus tukea tarvitaan kaupassa käyntiin, laskujen maksamiseen ja rahankäyttöön, talouden ja arjen hahmottamiseen, mutta myös CV:n ja työhakemusten sekä

kouluhakujen tekemiseen. Taloudellinen tuki esimerkiksi koulutuksen tukena ja lisäksi harrastustoiminta voidaan mahdollistaa taloudellisella tuella jälkihuollon kautta. (Ikonen 2021, 51–53.)

Arjen hallinnan tuen lisäksi nuoret toivovat jälkihuollon auttavan heitä traumakokemusten ymmärtämisessä ja käsittelyssä, mielen hyvinvoinnin tukemisessa sekä elämäntarinan käsittelyssä. Nuoret näkevät, että lapsuudessa joko ennen sijoitusta tai sen aikana tapahtuneilla asioilla on vaikutusta heidän omaan hyvinvointiinsa juuri aikuisutumisen ja itsenäistymisen kynnyksellä. Muutto omaan asuntoon ja itsenäistyminen, vanhemmaksi tuleminen tai parisuhteen muodostaminen saattavat nostaa esiin omasta taustasta ja kokemuksista haavoja, joille ei ole aiemmin ollut tilaa tai valmiuksia tulla käsitellyiksi.

Nuoret ovat sanoittaneet, että he joka tapauksessa joutuvat jossain vaiheessa käsittelemään taustaansa ja kokemuksiaan sijaishuollossa. He kokevat, että jälkihuollon kautta se voisi olla turvallista ja empaattista, eivätkä he jäisi yksin elämäkokemuksensa kanssa. Oman elämäntarinan käsittelyn kautta jälkihuollosta toivotaankin tukea ja työkaluja nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen.

Elämäntarinan työstäminen yhdessä luotettavan aikuisen kanssa näyttäytyy tärkeänä osana aikuistuvan nuoren identiteetin rakentumista, ja parhaimmillaan se voi avata suuren mahdollisuuden oman itsen ja menneisyyden jäsentymiselle sellaiseksi, joka palvelee nykyhetkeä sekä avaa tulevaisuuden mahdollisuuksia (Ikonen 2021, 45–45). Elämäntarinan käsittelyssä voi toisinaan riittää se, että pääsee esimerkiksi käymään oman työntekijänsä kanssa omia lastensuojelun aikaisia asiakirjojaan ja kirjauksiaan läpi, mutta osa haavoista saattaa vaatia esimerkiksi ohjausta mielenterveyden ammattilaisten pariin. Pesäpuun aineistossa nousee esiin toive siitä, että jälkihuollossa oleville nuorille olisi saatavilla matalalla kynnyksellä terapiaa tai tukea terapian hakemiseen ja kustantamiseen.

Jälkihuolto on sijaishuollossa asuneen nuoren elämässä käännekohta, jossa pahimassa tapauksessa suhteet sijaishuoltopaikkaan katkeavat, eikä nuorella ole turvanaan ehjiä suhteita syntymäperheeseensä. Unelmien jälkihuollossa työstetään ja vahvistetaan nuoren perhesuhteita ja yhteydenpitoa läheisiin. Kun nuoret siirtyvät sijaishuollosta jälkihuoltoon, nousee esiin, kuinka tärkeää on auttaa löytämään läheisiä, jos he ovat kadonneet nuoren elämästä, jotta nuorella on tukiverkostoja myös jälkihuollon työntekijöiden ulkopuolella. Nuorten toiveena on, että jälkihuollossa myös tunnustetaan ja tunnustetaan nuoren elämässä olevat ihmissuhteet, ja otetaan nuorten verkostot mukaan, kun jälkihuoltoa suunnitellaan. Nämä verkostot tulisi valjastaa mukaan voimavaroiksi ja rinnalla kulkijoiksi jo siinä vaiheessa, kun nuoren jälkihuollon suunnitelmaa rakennetaan ja siirtymää sijaishuollosta jälkihuoltoon valmistellaan.

”Turvallisen aikuistumisen ehtona on, että ympäriltä löytyy turvaverkkoa, joka tarvittaessa ottaa nuoresta kopin, tämän kohdatessa haasteista. Sijaishuollon tehtävänä on tukea lasten ja nuorten sosiaalisia suhteita, niin ystäviin, vertaisiin, perheisiin kuin muihinkin läheisiin.

Jälkihuollon uudistamistyössä on tarkasteltava, miten hyvin nykyisellään jälkihuolto tukee nuorten sosiaalisten suhteiden muodostumista ja säilymistä.” (Voima Vaikuttaa! 2019.)

Läheisiin, kuten vanhempiin ja sisaruksiin, voi liittyä myös paljon kuormittavaa huolta, joka voi viedä keskittymistä ja voimavaroja nuorelta. Tämän vuoksi suhteiden rakentumiseen, vahvistamiseen tai toisinaan rajaamiseen tarvitaan ammattilaisilta tukea. Jos nuori ei esimerkiksi halua pitää yhteyttä joihinkin läheisiinsä, voi hän tuntea siitä syyllisyyttä, vaikka hänen tavoitteenaan on suojata itseään.

Vanhemmat ovat tärkeitä nuorille ja siksi yhteydenpitoa tulee tukea. Jos sijoitetun nuoren vanhempien elämässä asiat ovat sekaisin, voivat vanhempien ongelmat muodostua itsenäisyyttään opettelevalle nuorelle painavaksi taakaksi. Nuorten saaman tuen ja avun lisäksi myös vanhemmille pitäisi tarjota apua ja tukea. (Jälkihuolto – Mikä jälki jää 2014.)

Vertaisuus ja vertaismentorointi käyttöön! Nuoret kokevat vertaisuuden ja vertaisuuteen pohjautuvan työskentelyn tärkeäksi. Varsinkin nuoret, joilla on ollut kokemuksia erilaisista vertaisuuteen pohjautuvista ryhmistä, toivovat, että kaikilla nuorilla olisi halutessaan mahdollisuus jutella toisten vertaisten kanssa, vaihtaa ajatuksia ja kokemuksia sekä tsemjata toisiaan itsenäistymisessä eteenpäin. Nuoret kokevat vertaisuuden voimauttavana ja se motivoi heitä mukaan erilaiseen toimintaan, kuten opettelemaan yhdessä arjen taitoja.

Vertaisuuden avulla nuoret myös opettavat toisilleen tietoa, jota ammattilainen ei ole välttämättä osannut ottaa esiin. Vertaisuuden kautta syntyy ymmärrystä, jonka voi saavuttaa vain, jos on elänyt samanlaisessa elämäntilanteessa, esimerkiksi itsenäistyttyänsä sijaishuollosta omaan elämään.

Vertaiset voivat olla myös tukena toisilleen, mikäli nuorella ei ole vahvaa verkostoa ympärillään itsenäistyessään. Sosiaaliset suhteet ja yhteinen tekeminen turvallisuudessa ilmapiirissä ovat tärkeitä, jotta nuori ei koe jäävänsä täysin yksin muuttaessaan omilleen sijaishuoltopaikasta.

Koontia nuorten kehittämistoiveista

Itsenäistyminen on iso hetki nuorten elämässä. Jälkihuollolla ja jälkihuollon työntekijöillä on merkittävä rooli olla nuoren tukena, kun tämä alkaa rakentaa oman näköistä aikuisuuttaan. Onkin ensiarvoisen tärkeää, että jälkihuollon tarjoama tuki vie nuorta eteenpäin elämässä, ei kriisiytyä sitä enempää. Nuoren tulee saada keskittyä arjen harjoitteluun ja unelmiensa toteuttamiseen, ei käden vääntämiseen oikeuksistaan palveluiden ristiaallokossa.

Nuorten toiveet jälkihuollolle ovat kovin inhimillisiä ja arjen makuisia. Kaivataan rinnallakulkijuutta ja konkreettisia neuvoja, jotta ei joutuisi kohtamaan kaikkia itsenäiseen elämiseen liittyviä uusia asioita yksin. Kaivataan neuvoa ja opastusta, mutta samalla myös tilaa kokeilla omia siipiä.

Jälkihuollon ikärajan nostaminen nähdään nuorten kokemuksissa positiivisena ja tärkeänä aloituksena sille, että jälkihuollon merkitys nuorten elämässä on viimeinkin nostettu esiin ammattilaisten toimesta. On kuitenkin huomioitava, että jos palvelulla ei ole määriteltyä sisältöä tai asiakkaalla tietoa oikeuksistaan, on vaikeaa, jopa mahdotonta, mitata kuinka hyvin jälkihuolto työntekijöineen onnistuu saattelemaan nuoret kohti aikuistumista.

Kiteytyksenä viesteistä voidaan todeta, ettei lastensuojelun jälkihuollon merkitystä nuorten elämässä tule aliarvioida. Jälkihuollosta voidaankin ajatella, että se sekä tukee että mittaa sijaishuollon onnistumista. Jälkihuolto esiintyy kompleksisempänä kuin mitä kenties on ajateltu, ja sen tarve näyttäytyy nuorille hyvin kokonaisvaltaisena. Jälkihuollon sisällöt eivät nuorten näkökulmasta saa typistyä pelkästään taloudelliseen tukeen. Toisena tärkeänä viestinä nousee esiin se, että on tärkeää huomioida myös ne nuoret, joilla menee päältä päin hyvin, mutta jotka voivat pudota tuen ulkopuolelle. Varsinkin nyt, kun jälkihuollon päättymistä koskeva ikäraja nousi, on tärkeää muistaa, että nuorten elämäntilanteissa voi tulla isojakin muutoksia, joissa hän saattaa tarvita apua.

Toimintaympäristö

Seuraavassa kuvataan tilannekuvaraportin kannalta oleellisia asioita toimintaympäristöstä. Ensinnäkin toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Kesällä 2021 päätetty sosiaali- ja terveydenhuollon (sote-) uudistus vaikuttaa palveluiden nykytilan toteuttamiseen sekä siihen, mitä on oleellista kehittää, mihin levittää ja juurruttaa uusia käytäntöjä. Toiseksi raportin kirjoittamisen aikaan olemme eläneet lähes kaksi vuotta koronapandemian tuomissa poikkeuksellisissa oloissa, mikä on vaikuttanut tuen ja palveluiden järjestämiseen, toteutuksen tapoihin sekä vahvasti myös raportin kohderyhminä olevien nuorten arkeen ja pärjäämiseen. Kolmanneksi vuonna 2020 lainsäädäntö on uudistunut kummankin kohderyhmän palveluiden taustalla, mikä nostaa esiin muutostarpeita tulevaisuuden palveluiden rakentamiseksi. Neljänneksi on hyvä huomioida käynnissä olevat muut hankkeet ja kehittämisohjelmat, joiden vaikutuspiirissä tilannekuva on muodostettu ja kehittämistyötä toteutetaan.

Toimintaympäristö muutoksessa

Tanja Hirschovits-Gerz

Kesäkuussa 2021 päätettiin kansallisesti hyvinvointialueiden perustamisesta (Laki sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta 616/2021). Sote-palveluiden järjestämisvastuu, mukaan lukien lastensuojelun jälkihuolto, siirtyy kunnilta hyvinvointialueille. Järjestämisvastuuta koskeva muutos edellyttää monenlaista **uudelleen organisointia**.

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten tukitoimet toteutuvat nykyisellään osana kotoutumista edistävää lakia, joten ilman huoltajaa tulleiden tukitoimet eivät automaattisesti siirry sote-uudistuksen myötä osaksi hyvinvointialueiden tukea ja palveluita. Kotoutumista edistävää lainsäädäntöä uudistetaan parhaillaan (Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021). Vuoden 2022 aikana saadaan tietoa, miten lailla täsmennetään ilman huoltajaa tulleiden nuorten tuen järjestämisvastuuta.

Sekä lastensuojelun jälkihuollon että ilman huoltajaa tulleiden nuorten tuki ja palvelut kiinnittyvät edelleen vahvasti kuntien toimintaan (sivistys-, nuoris- ja kulttuuritoimi sekä työllisyyspalvelut). Lisäksi järjestöillä on merkittävä rooli nuorten tuen tarjoajana ja kansalaistoiminnan edistäjänä.

Palveluiden **digiloikka** on käsillä. Korona-ajan tilanne on nostanut esiin digitaalisten yhteydenpitovälineiden ja sovellusten kehittämistarpeet, mutta myös ne nuorten auttamistilanteet, joita ei digitaalisin palveluin ja tuen muodoin voida korvata. Esimerkiksi kohtaamiseen ja suhteiden luomiseen tarvitaan läsnäoloa ja arjen tukea. Kaikkia käytännön asioita ei voi hoitaa sähköisesti. Lisäksi nuorten tosiallisten tarpeiden määrittely ei aina onnistu vain sähköisin välinen. Osa nuorista on hävinnyt palveluista ja tuen piiristä ja tipahtanut opinnoista. Toisaalta osa nuorista on myös voitu tavoittaa digipalveluiden avulla, kun etäaikana digitaalisia yhteydenpidon muotoja on jouduttu kehittämään.

Nuorten hyvinvointiin ja selviytymisen tukeen kohdistuvia **selvityksiä ja kehittämishankkeita** on runsaasti. (Katso Liite 1.) Myös rahoituskanavia on useita. Hyvä tarkoitus on tuottanut myös ei-aiottuja seurauksia. Geneerisen orientoitumisen (nuoret väestöryhmänä) yhdistyminen fragmentaariseen tutkimukseen ja siiloutuneeseen toimintaan on muovannut reikäisen kuvan ja siten vaikeuttanut syvemmän ymmärryksen karttumista lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten erityisistä tarpeista, palveluiden järjestämisestä sekä palveluiden toteutumisesta ja vaikuttavuudesta. Palvelujärjestelmän siiloutuminen ja pirstaleisuus on jo pitkän aikaa todettu haasteeksi.

Lastensuojelun jälkihuoltoon tai ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden kotoutumisen tukitoimiin ei ole erityisesti korvamerkitty rahoitusta osana nykyisiä valtionavustushankkeita. Vaikka kohdejoukkoa ei siis ole suljettu ulos käynnissä

olevasta kehittämistyöstä, on näiden erityisryhmien huomioiminen jäänyt niukaksi. Valtakunnallisella YEE-hankkeella pyritään tuomaan vipuvoimaa tilannekuvan selkiyttämiseksi ja toteuttamaan kokeiluja kansallisen kehittämistyön vauhdittamiseksi

Korona – nuoret poikkeusoloissa

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino

Kevään 2020 aikana leviämään lähtenyt koronavirus on vaikuttanut ihmisiin maailmanlaajuisesti. Poikkeustilanne tuotti tilauksen ja paljon resursseja selvityksille ja tutkimukselle. Myös YEE-hankkeen käynnistymistä kirvoitti se, miten jälkihuollossa olevien nuorten tilanteessa näkyvät koronan vaikutukset.

Suomessa pandemia on aiheuttanut muutoksia sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä Kelan palvelujen saatavuuteen. Palveluita on järjestetty entistä enemmän etäyhteyksin. Koronapandemian vuoksi mielenterveyspalveluita on järjestetty etänä, ja ryhmämuotoinen toiminta keskeytettiin aluksi kokonaan. Kela sulki osan toimipisteistään, myös joitakin terveysasemia suljettiin. (Rissanen ym. 2020, 13–20.)

Koronaepidemiolla on ollut vaikutuksia nuorten hyvinvointiin sekä heidän palvelujensa toteutumiseen. THL:n asiantuntija-arvion mukaan (Aalto-Setälä ym. 2021) nuorten tuen tarpeet ovat kasvaneet. Koronaepidemian aikana tehdyt henkilöstösiirrot ja terveystarkastusten vähentäminen ovat heikentäneet perusterveydenhuollon palveluja neuvolassa, kouluterveydenhuollossa sekä opiskeluterveydenhuollossa. Nuorten on ollut aikaisempaa haastavampaa saada tarvitsemiaan palveluja. THL:n ja Lastensuojelun keskusliiton toteuttamasta kyselyn mukaan jälkihuollon piirissä olevien nuorten palvelutarpeet arvioidaan kasvaneen koronaepidemiasta johtuen (Eriksson ym. 2021; Utriainen ym. 2021; Wennberg ym. 2021).

On ennakoitu, että kriisin seurauksena hyvinvointierot lasten- ja nuorten osalta kasvavat. (OKM raportti 2020, Tutkijoiden näkemyksiä koronaepidemian vaikutuksista ja tarvittavista toimenpiteistä.) Covid-19-kriisi on lisännyt sellaisten nuorten tuen tarpeita entisestään, joilla oli vaikeuksia jo ennen poikkeusoloja.

Tiedetään, että pandemian aiheuttaman jälkitilan selvittelyyn ja peruspalveluihin kohdistuvien palveluruuhkien purkuun tulee kulumaan aikaa, jolloin vaarana on, että palveluihin kiinnittymättömät, haavoittuvassa asemassa olevat nuoret katoavat palveluiden ulottumattomiin. Toisena tilanteen aiheuttamana haasteena on havaittu uusien asiakasohjauksien hidastuminen ja palveluprosessien aloittamisen estyminen peruspalveluiden ollessa ruuhkautuneina (Utriainen ym. 2021).

STM:n ja THL:n toteuttaman sosiaalihuollon tilannekuva -kuntakyselyn viikoittaisen tilanneseurannan mukaan 20 % vastaajista arvioi lastensuojelun tarpeiden lisääntyneen. Kesällä 2020 sosiaalityön ammattilaiset jo ennakoivat lastensuojelun tarpeen kasautuvan ja ilmenevän syksyn mittaan kasvaneina haasteina. Nuorten kanssa toimivat järjestöt ja muut tahot (sosiaalityö, nuorisotyö, mielenterveystyö, opiskeluhoolto, lastensuojelun jälkihuollon palvelut, työllistymistä edistävät palvelut ja

järjestöt) ilmaisivat jo keväällä 2020 eri tavoin huolensa syrjäytymisriskissä olevien nuorten jaksamisesta, toimintakyvyn ylläpidosta ja mielen hyvinvoinnista poikkeusoloaikana ja sen jälkeen. Työttömien ja lomautettujen määrä kasvoi ja nuorten pääsy työmarkkinoille heikentyi. Päihteiden käyttö, kotiväkivalta ja mielenterveysongelmat ovat pitkittyneen yhteiskunnallisen poikkeusolojen vuoksi kärjistyneet, ja lasten kaltoinkohtelun raportoidaan lisääntyneen. Vahvoja viitteitä on myös siitä, että sekä lastensuojelun sijaishuollon että jälkihuollon kantokyky on joutunut koetteille (Eriksson ym. 2021). Kriisi on kärjistänyt monen nuoren tilannetta ja lisännyt yksinäisyyttä, kun tuki ja palvelut sekä arjen kontaktit mm. opintoihin liittyen ovat supistuneet merkittävästi. (Lahtinen ym. 2021; Pesäpuu ry 2020.)

Monilla nuorilla opinnot siirtyivät etäyhteyksin toteutettaviksi. Etäopiskelu vaatii opiskelijalta kykyä toimia itsenäisesti ja hyödyntää opinnoissa digitaalisia työvälineitä. Toisen asteen opintojen järjestäjät ovat olleet etäopetuksessa huolissaan tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaamisesta erityisesti niiden opiskelijoiden kohdalla, joiden kielitaito on heikko. Myös eri oppimistyylien huomioiminen etäopetuksessa herätti huolta. Toisen asteen opinnoissa opiskelijoiden opintosuorituksien on havaittu heikentyneen koronaepidemian aikana. (Owalgroupp 2021, 8–10 [Koronavirusepidemian vaikutukset toisen asteen koulutukseen.](#)) Kriisin seurauksena osa nuorista on pudonnut opinnoista, eristäytynyt kotiin ja pelkää tartuttavansa tai sairastuvansa itse. (Saariluoma ym. 2021.)

On selvää, että nämä nuoret tarvitsevat tukea, ohjausta ja kannattelua kriisin aikana ja sen jälkeen vahvemmin, kuin se nykyisellään tarjottavien palvelujen ja toimenpiteiden puitteissa on mahdollista.

Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyskatsauksen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021) mukaan vuoden 2021 marraskuussa alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 26 500, mikä on 9 500 vähemmän kuin edellisen vuoden marraskuussa. Työllisyystilanteen parantuminen auttaa erityisesti niitä lastensuojelun jälkihuollon nuoria eteenpäin, jotka eivät ole erityisen tuen tarpeessa. Osa lastensuojelun jälkihuollossa olevista nuorista kuuluu kuitenkin NEET-nuorten ryhmään, ovat työelämän ulkopuolella, eivätkä ole kirjautuneet työttömiksi työnhakijoiksi.

Selvityksen aineistot ja toteutus

Aikuistuvien nuorten tuen ja palveluiden tilannekuva koskeva tiedonkeruu koostuu useista aineistoista, joita on tulkittu ja ristivalotettu hanketyöntekijöiden kesken ja raportin toimittajien tutkimustyönä. Aineistojen koonnin ja käsittelyn menetelmien kuvaamista luonnehtii yhteiskirjoittaminen, vaikka raportoinnin päävastuu on kunkin osion kirjoittajilla.

YEE-hankkeen tavoitteena on edistää sekä lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien että ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten yhdenvertaisuutta. Molempia ryhmiä koskeva raportti antaa mahdollisuuden tarkastella tilannetta sekä erikseen että myös peilaten yhtäältä nuorten yhdenvertaisuuden ja toisaalta tuen ja palvelujen toteutumista ryhmien välillä. Ryhmien kokemuksissa yhdenmukaista on, että nuori ei ole voinut asua oman vanhempansa kanssa, vaan hänet on eri syistä sijoitettu ja asutettu sijoituspaikkaan, vaikkakin eri lain perusteella.

Selvityksen toteuttaminen

Tanja Hirschovits-Gerz & Tarja Heino

Vuoden 2021 aikana hankkeen osatoteuttajat SONet BOTNIA ja Diakonissalaitos kartoittivat yhdessä kuntatoimijoiden kanssa sekä lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien että ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tuen ja palveluiden toteutumista ja kehittämisen tarpeita omilla hankealueillaan. Diakonissalaitos toteutti nuorten haastatteluja, keräsi työntekijöiltä päiväkirja-aineistoa sekä teki havaintoja YEE-hankkeen matalan kynnyksen kohtaamispaikka Olohuoneen toiminnasta. SONet BOTNIA toteutti alkukartoituksen, jossa osatoteutuksen alueella käytiin laaja-alaisesti vuoropuhelua alueen ammattilaisten kanssa työkokouksissa. Pesäpuu ry kokosi hankkeen käynnistymisvaiheeseen nuorten viestejä suuntaamaan hankkeen työtä. Se kokosi aineistoa sekä lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien nuorten että ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten foorumeista.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos käynnisti kuntakyselyiden sisällön suunnittelun ja toteutti kaksi valtakunnallista kuntakyselyä. Molempia hankkeen kohderyhmiä koskeva erillisselvitys toteutettiin kahtena valtakunnallisena sähköisenä kyselynä kesällä ja alkusyksyllä 2021, THL:n lomakepalvelun kautta. Kysely perustui aikaisempaan tutkimukseen sekä ajankohtaisiin tiedon intresseihin. Kyselyjä valmisteltiin tiiviissä yhteistyössä alkuvuoden aikana, ja laaja asiantuntijajoukko antoi aikaansa kysymysten kommentointiin ja ehdotusten muotoilemiseen. Kiitämme saamastamme ajasta ja tuesta. Kuvioon 1 on koottu YEE-hankkeen eri aineistojen kimara.

Kuvio 1. YEE-hankkeen tietopohjaraportin aineistokuvaus

Hankkeen kehittämistyö noudattaa yhteiskehittämisen periaatteita. Aineistojen koostamisen rinnalla on toteutettu useita valtakunnallisia yhteiskehittämisen foorumeita ja työpajoja ja käyty vuoropuhelua asiantuntijoiden kanssa lastensuojelun piiriin kuuluvien ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tuen ja palveluiden nykytilasta. Tuloksia ja hankkeessa tehtyjä havaintoja on voitu peilata näissä dialogeissa.

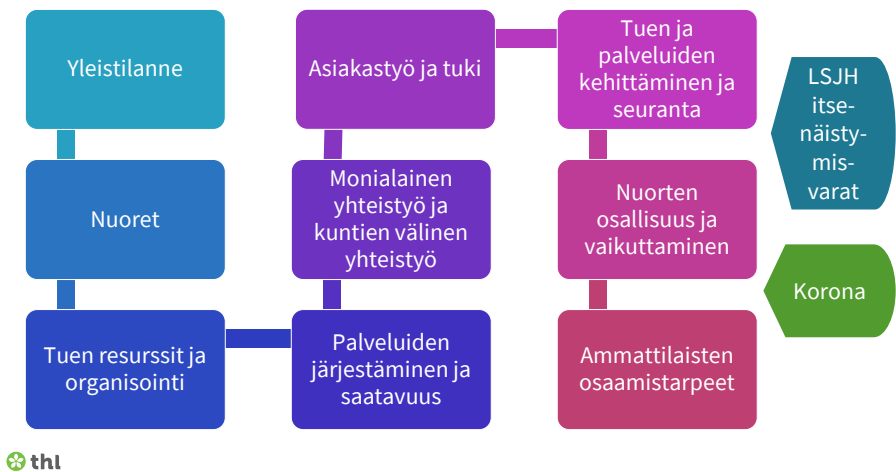
Tietopohjaraportti kirjoitettiin yhteiskirjoittamisen prosessina. THL koordinoi kirjoitusprosessia ja sen edustajat toimittivat raportin. Kukin kirjoittaja tuotti oman osuutensa yhteiselle Teams-alustalle. Lisäksi jokaisella oli mahdollisuus kommentoida muiden tekstiä ja nostaa esiin huomioita, tiivistyksiä, johtopäätöksiä ja toimenpideehdotuksia raportin pohdintaosuuksiin ja johtopäätöksiin. Kirjoitusprosessin aikana kirjoittajat tapasivat kuusi kertaa Teams-kokouksissa.

Syksyn aikana kuntakyselyiden tuloksia esiteltiin ja niistä keskusteltiin mm. YEE-hankkeen valtakunnallisessa yhteiskehittämisen foorumissa 27.10.2021, THL:n lastensuojelun osaamiskeskittymän kokouksessa, TEM:n ja ELY:n edustajien sekä YEE-hankkeen ohjausryhmän ja valvojan kanssa (STM:n edustaja). Tilannekuva tarkentuu koko hankkeen ajan.

Kuntakyselyt

Tanja Hirschovits-Gerz, Tarja Heino & Niina Weckroth

Kuntakyselyissä selvitettiin kohderyhmään kuuluvien nuorten määrää ja taustatekijöitä, nuorten tuen ja palveluiden tilannekuvaa, haasteita ja kehittämisen tarpeita sekä seurannan ja vaikuttavuuden tapoja. Kuvioon 2 on kuvattu kyselyn perusrakenne. Lisäksi kummassakin kyselyssä oli erityiskysymyksiä kohderyhmän tukeen ja palveluihin liittyen. Ajankohtaisesti kysyttiin myös koronan vaikutuksista.

Kuvio 2. YEE-hankkeen kuntakyselyiden sisältö

Kuntakyselyiden lomakkeet laadittiin laajassa asiantuntijayhteistyössä. Lomakkeiden laatimiseen osallistuivat THL:n asiantuntijoiden lisäksi YEE-hankkeen osatoteuttajat (Diakonissalaitoksen, Pesäpuu ry:n ja SONet BOTNIA:n asiantuntijat), Lastensuojelun keskusliiton ja Kuntaliiton asiantuntijat sekä joukko kuntatoimijoita. Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleita nuoria koskevan kyselylomakkeen luonnosta kommentoivat lisäksi THL:n monikulttuurisen työn ammattilaiset, ELY-keskusten ja EHJÄ ry:n asiantuntijat.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos huolehti tarvittavista aineistokuvauksista, tietosuojailmoituksesta, sähköisistä lomakkeista ja tiedon keruun toteutuksesta. Kesällä 2021 kyselylomakkeet vietiin THL:n lomakejärjestelmään ja käännettiin myös ruotsin kielelle.

Kyselylomakkeet ja saatekirjeet sekä tietosuojailmoitus vietiin YEE-hankkeen verkkosivuille osoitteeseen www.thl.fi/yee, tiedonkeruut. Kyselyyn vastaamiseen

motivoitiin sekä sen toteuttamisesta viestitettiin YEE-hankkeen sivuilla, THL:n Twitterissä sekä YEE-hankkeen osatoteuttajien viestintäkanavissa.

Tiedonkeruut toteutettiin heinä-syyskuun aikana 2021. Lomakkeet lähetettiin kaikkiin Manner-Suomen kuntiin, jonne toimitettiin sähköinen linkki vastaajille kunta- tai aluekohtaisella salasanalla varustettuna. Salasana mahdollisti kyselyn täyttämisen osissa sekä sen, että vastauksen antajana oli mahdollista toimia useampi kuin yksi vastaaja. Kultakin alueelta pyydettiin yksi vastaus.

Kummassakin kuntakyselyssä kysyttiin vastaajan tietoja (nimi, organisaatio ja tehtävä sekä puhelinnumero ja sähköposti). Näitä tietoja kerrottiin hyödynnettävän, mikäli ilmenee teknisiä haasteita tai vastaajilta tarvitaan tarkennuksia. Aineistojen tulokset kerrottiin julkaistavan anonymisoidusti siten, ettei yksittäisten henkilöiden, organisaatioiden tai edes kuntien tietoja tule esille.

Aineistot säilytetään THL:n kansiossa, joka on tietoturvallinen ja sinne on pääsy ainoastaan THL:n aineistoa analysoivilla tutkijoilla ja THL:n lomakepalvelulla.

Aineistot vietiin metatiedostosta SPSS-ohjelmaan, jossa aineistoa analysoitiin ja pilkottiin Excel-tiedostoon kuvioiden rakentamiseksi sekä Word-tiedostoiksi avointen kysymysten analyysiä varten.

Lastensuojelun jälkihuollon kuntakyselyssä selvitettiin lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon toteutumista. Kysely lähetettiin Manner-Suomen kuntiin, yhteensä 138 alueelle, ja kohdennettiin kuntien kirjaamoiden, sote-kuntayhtymien ja yhteistoiminta-alueiden sähköpostien kautta alueiden lastensuojelun jälkihuollon järjestämisestä vastuussa oleville henkilöille. Kysely toteutettiin 9.8.2021–10.9.2021.

Kyselystä vastaamisesta muistutettiin kahdesti lähettämällä viestiä kuntien kirjaamoihin ja yhteistoiminta-alueiden (Kuntien sosiaali- ja terveystoimen hallinto 2021) sähköposteihin. Kolmas kierros lähetettiin siten, että kysely kohdennettiin internetsivuilta poimittujen tietojen perusteella suoraan niille henkilöille, joiden oletettiin vastaavan alueen lastensuojelun jälkihuollosta.

Ilman huoltajaa maahan tulleiden tukitoimia koskevassa kuntakyselyssä selvitettiin kotoutumista edistävän lain mukaisten tukitoimien (27 §) järjestämistä ja toteutumista alueilla itsenäistyvien nuorten tukemiseksi. Kyselyssä tarkastellaan nuoren tuen ja palveluiden järjestämistä ja toteutumista myös laajemmin aikuistumisen tuen ja palveluiden saannin näkökulmista.

Kyselylomakkeen vastaajiksi tavoiteltiin ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tukitoimista vastaavia henkilöitä kunnissa. Koska tämä kohderyhmä arvioitiin vaikeasti kuntien kirjaamoiden kautta tavoitettavaksi kohdejoukoksi, pyydettiin kotoutumista edistäviä toimia valvovalta viranomaiselta eli ELY-keskukselta apua kyselyn saattamiseksi oikeille henkilöille. ELY-keskusten maahanmuuttoyhdyshenkilöt lähettivät kyselyn oman alueensa kuntien ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden tuesta vastaaville tahoille sähköpostilinkkinä. Kaikkiin Manner-Suomen kuntiin laadittiin oma kuntatunnus, jonka avulla kultakin alueelta tavoitettu vastaava henkilö pääsi vastaamaan kyselyyn.

Kysely toteutettiin 30.7.2021–10.9.2021 sähköisenä lomakkeena. Kyselyn vastausmisesta muistutettiin kuntatoimijoita lähettämällä viesti kahdesti ELY-keskusten vastaaville henkilöille. Lisäksi vastaajista riippumattomista syistä jouduttiin tekemään neljäs lomakkeiden tiedonkeruukierros, sillä kysymysten 15 ja 16 vastauskentistä osa oli tuhoutunut teknisistä syistä.

Aineiston analyysi. Kvantitatiivinen kyselyaineisto kuvataan suorina jakaumina ja prosenttiosuuksina. Taulukoissa ja kuvioissa esitetään kuhunkin kysymykseen vastanneiden määrä, ja prosenttiosuudet on laskettu suhteessa kysymykseen vastanneiden määrään. Vastaajamäärät vaihtelivat kysymyksittäin.

Avoimiin kysymyksiin annettuja vastauksia on analysoitu luokittelemalla tulokset temaattisesti ja osin myös määrällisesti. Osa selkeistä luokista kuvataan kvantifioidusti, mm. koronaa koskevat tulokset esitetään kuviona. Aineistosta etsittiin myös haasteita ja sellaisia kuntien toimintakäytäntöjä, joista voisi löytää ratkaisuja levitettäväksi muille alueille.

Alkukartoitus kunnissa

Silva Sevola & Minna Kallinen

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen SONet BOTNIAN osatoteutuksessa on mukana 25 kuntaa neljän maakunnan alueelta. **Hankekuntien lastensuojelun jälkihuollon** tilannekuvaa kartoitettiin hankkeen alussa etukäteen teemoituissa, mutta melko vapaamuotoisissa Teams-keskusteluissa (keskustelujen runko liitteenä).

Käytännössä keskusteluja käytiin yhdeksän kunnan tai kuntayhtymän edustajien kanssa. Mukaan keskusteluihin kutsuttiin lastensuojelun jälkihuollon esihenkilöitä ja työntekijöitä. Muutamassa kunnassa oli myös aikuissosiaalityön toimijoita ja kahdessa kuntayhtymässä aikuistumisen tuen monialaista verkostoa laajemminkin. Pala-vereihin osallistui työntekijöitä vaihtelevia määriä: 1–13 työntekijää. Aineisto antaa siis kuvan työntekijöiden näkökulmasta.

Hankkeen työntekijät kirjasivat alkukartoituksen keskustelut muistioiksi, jotka lähetettiin tarkastettavaksi ja täydennettäväksi osallistujille ja esihenkilöille. Keskusteluja käytiin kussakin kunnassa tai kuntayhtymässä kahdesta neljään kevätkauden 2021 aikana. Alkukartoituksen keskustelujen tarkoitus oli tutustua hankekuntien jälkihuollon nykytilaan ja toimijoihin sekä sopia tarkemmin yhteistyöstä ja kehittämisestä hankkeen aikana. Samalla kunnille annettiin tietoa valtakunnallisesta hankkeesta ja SONet BOTNIAN osatoteutuksen tavoitteista.

Alkukartoitukseen teemoiksi valittiin joitakin kehittämistyön kannalta tärkeitä kysymyksiä. Nuorten näkökulma tulee vahvemmin esille hankkeen edetessä, muun muassa nuorten ryhmien, foorumeiden ja hankkeen kokeiluissa mukana olevien jälkihuollon nuorten kautta. Osana alkukartoitusta kartoitettiin myös ilman huoltajaa

alaikäisenä maahan alaikäisenä tulleiden 18–25-vuotiaiden nuorten määrää ja palveluita hankekunnissa.

SONet BOTNIA:n osatoteutuksen alueella tehtiin neljän maakunnan, 25 kunnan alueella **alkukartoitus ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten parissa** toimivien ammattilaisen kanssa. Osatoteutuksen alueella pidettiin yhteensä kolme palaveria kunnissa, missä on eniten ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleita jälkihuoltoikäisiä nuoria aikuisia. Paikalla oli esihenkilöitä ja työntekijöitä kotouttamispalveluista vastaavasta maahanmuuttoyksiköstä (kotoutumislain mukaisista palveluista vastaavilla yksiköillä on eri nimiä), aikuissosiaalityöstä ja järjestöstä. Yhdessä kunnassa tuotiin esille tarve ottaa keskusteluun mukaan myös lapsiperhetyö. Tiedot nuorten lukumäärästä ja palveluista pienemmiltä paikkakunnilta on saatu palveluiden työntekijöiltä tai esihenkilöiltä puhelimitse tai sähköpostitse.

Haastattelut ja havaintopäiväkirjat

Terhi Laine & Laura Lempinen

Diakonissalaitos on kerännyt tilannetietoa **lastensuojelun jälkihuoltoon** oikeutettujen nuorten palvelukokemuksista ja palveluiden toimivuudesta sekä **kotouttamislain mukaisten tukipalveluiden ja ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten palvelukokemuksista haastattelemalla** nuoria. Diakonissalaitoksen eettinen toimikunta antoi hankkeelle tutkimusluvan tiedonkeruuseen keväällä 2021. Keväällä 2021 tehtiin kolme haastattelua lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille ja kuusi haastattelua yksin maahan tulleille Olohuoneen nuorille. Ennen haastattelua nuorille selitettiin haastattelun tarkoitus ja korostettiin, että osallistuminen on vapaaehtoista. Nuoret myös allekirjoittivat suostumuslomakkeen, jonka perusteella he sallivat aineiston tutkimuskäytön. Haastatteluteemat olivat: nuorten elämäntilanne, kokemukset tuen ja avun saannista, kokemukset kotouttamislain mukaisista tukitoimista ja muista palveluista ja nuoren oma rooli jälkihuollon toimijana/palvelujen käyttäjänä sekä palveluiden kehittäjänä. Tässä raportissa käytetään erityisesti tietoa, jota nuoret tuottivat palveluiden käytöstä.

Lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten haastattelut tehtiin Teamsin välityksellä siten, että YEE-hankkeen valmentaja oli paikalla ja mahdollisti Teamsin käytön. Valmentajan paikallaolo vahvisti tilanteessa nuoren luottamuksen kokemusta. Valmentaja ei osallistunut haastattelussa käytyyn keskusteluun. Nuoret olivat haastattelujen aikana joko kotonaan tai Diakonissalaitoksen Vamoksen yksikössä. Haastattelut kestivät puolesta tunnista 45 minuuttiin. Lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten haastatteluista kertyi 29 sivua tekstiä 1,5 rivivälillä. Aineistoa täydennetään vielä kolmella lastensuojelun jälkihuollon nuoren haastattelulla myöhemmässä vaiheessa. Kuusi yksin alaikäisenä maahan tullutta nuorta haastateltiin Olohuoneella.

Haastattelut kestivät puolesta tunnista reiluun tuntiin. Haastattelut litteroitiin ja niistä kertyi yhteensä 64,5 sivua tekstiä rivivälillä 1,5.

YEE-hankkeen asiakastyötä tekevät työntekijät ovat **kirjoittaneet työpäivien aikana havaintopäiväkirjoja**. Keväällä 2021 viisi työntekijää kirjoitti tekstiä kolmen viikon ajanjaksolla. Mukaan otettiin myös kaksi havaintopäiväkirjaa, joka oli kirjoitettu saman vuoden syksyllä. Havainnot kohdistuivat tehtäväksiannon mukaan seuraaviin osa-alueisiin: työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus, nuorten tilanne – sisältäen koronan vaikutukset nuoren arkeen, asiakastyössä käytetyt menetelmät, asiakkaan palvelupolut, palveluintegraatio käytännön työn näkökulmasta, verkostotyö ja yhdyspinnat muihin toimijoihin, arvioidut muutostarpeet työssä ja palveluverkostossa. Tässä väliraportissa keskitytään tietoon, joka koskee nuorten palveluiden käyttöä, verkostoja ja palvelujärjestelmän toimivuutta. Tekstiä kertyi yhteensä 55 sivua rivivälillä 1,5. Aineistosta 28 sivua koskee lastensuojelun jälkihuoltoa ja loput (27 sivua) yksin maahan tulleiden nuorten tilannetta ja heidän kanssaan tehtävää työtä.

Havainnot Olohuoneelta

Kaisa Eichhorn & Laura Lempinen

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen Helsingin matalan kynnyksen kohtaamispaikka Olohuone on tarkoitettu ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleille nuorille, jotka tarvitsevat matalan kynnyksen tukea ja ohjausta. Olohuonetoiminta ei ole viranomaistoimintaa vaan sitä toteuttaa Diakonissalaitos osana YEE-hanketta. Olohuoneelle ohjautuu ilman huoltajaa maahan tulleita nuoria Helsingin, Espoon ja Vantaan kotoutumisen tukitoimista. Olohuoneen toiminnassa on kerätty tietoa vuoden 2021 aikana nuorten tuen tarpeista eli niistä asioista, joihin nuoret hakevat Olohuoneelta apua tai tukea, käyntimääristä sekä nuorten lukumääristä. Olohuoneen työntekijät ovat koostaneet Olohuoneella työskentelynsä ja siinä tehtyjen havaintojen pohjalta esimerkkitarinoita, jotka pyrkivät kuvaamaan ilman huoltajaa tulleiden nuorten elämäntilanteita sekä niiden liikkeisyyttä ja muutosta. Esimerkkitarinoilla on todellisuus pohja, mutta ne eivät kuvaa yksittäisiä nuoria tai heidän elämänpolkujaan, vaan täydentävät tilannekuvaa ilman huoltajaa tulleiden elämäntilanteesta, palveluiden sekä tuen tarpeista. Lisäksi esimerkkitarinat tuovat nuorten tuen ja osallisuuden vahvistumisen polut näkyviin.

Tilaisuuksien työpajat

Tanja Hirschovits-Gerz

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hanke on järjestänyt vuoden 2021 aikana viisi valtakunnallista tilaisuutta sekä paikallisia foorumeita ja koulutuksia, joiden työpajoista on koottu tietoa ammattilaisten ja nuorten näkemyksistä. Ammatilliset ja nuoret ovat osallistuneet tilaisuuksiin yksityishenkilöinä, eivätkä edustaneet tilaisuuksissa esimerkiksi omaa työorganisaatiota. Tietoa on koottu yleisellä tasolla nykytilan ja kehittämisen näkökulmista. Tilaisuuksiin osallistuneet henkilöt olivat saaneet ilmoittautumisen sekä osallistumisen yhteydessä tiedon siitä, että keskustelua ja kertynyttä materiaalia hyödynnetään YEE-hankkeen kehittämistyössä ja raportoinnissa. Osallistujien ilmoittautumistietoja ei yhdistetty missään vaiheessa tilaisuuksien aikana kertyneiden aineistojen kanssa eikä aineistojen raportoinnista voida tunnistaa yksittäisiä vastaajia tai organisaatioita.

YEE-hankkeen **aloituswebinaarin 29.4.2021** työpajoista on tähän raporttiin koottu ilman huoltajaa tulleiden nuorten tuen ja palveluiden nykytilaan ja haasteita käsitellyt työpaja-aineisto. Aineisto koostuu ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen tulleiden nuorten parissa työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja muiden nuorten ammattilaisten näkemyksistä. Tilaisuus toteutettiin Teams-yhteydellä. Lisäksi osallistujat kokosivat anonyymisti pienryhmissä Padlet-alustalle nuorten tuen haasteita ja toteutumista koskevia havaintoja. Tietoa kerättiin ja keskustelua käytin liittyen nuorten elämäntilanteeseen ja arkeen, tuen tarpeisiin sekä siihen, miten näihin tarpeisiin jo palveluissa vastataan, miten niihin voitaisiin vastata ja miten niihin tulisi vastata.

YEE-hankkeen **yhteiskehittämisen foorumien**: Laadukasta aikuistumisen tukea lain ohjaamana 15.9.2021 ja Tieto toiminnan tukena – lastensuojelun jälkihuolto ja kotouttamisen tukitoimet 27.10.2021 aineistoja on hyödynnetty mm. pohdintaosuudessa erikseen erittelemättä. Näiden aineistojen materiaalit ovat löydettävissä THL:n verkkosivuilta osoitteesta www.thl.fi/yee Tapahtumat ja tilaisuudet osiosta.

Nuorten foorumit toteutettiin Pesäpuu ry:n toimesta yhdessä YEE-hankkeen osatoteuttajien SONet BOTNIA:n osahankkeen ja Diakonissalaitoksen kanssa. Lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluville nuorille suunnattuun nuorten foorumiin osallistui 16.10.2021 yhteensä viisi nuorta. Ilman huoltajaa tulleiden nuorten foorumiin osallistui 11 nuorta. Tilaisuuksiin osallistuneet nuoret olivat kaikki yli 18-vuotiaita ja he ovat osallistuneet yksityishenkilöinä, eivät tietyn organisaation edustajina tai tietyn palvelun asiakkaina. Nuorten aineistot koostuvat kuvitteellisista tulevaisuuden skenaarioista, joiden teemana on palveluiden kehittäminen. Tilaisuuksien aineistot on raportoitu erikseen [Pesäpuu ry:n raportit -julkaisuna](#). Tähän julkaisuun on koottu keskeiset havainnot ja kehittämis ehdotukset raporteista.

Tuloksia lastensuojelun jälkihuollosta

Seuraavassa esitellään lastensuojelun jälkihuollon tilasta saadut tulokset ja tehdyt havainnot edellä esiteltyjen aineistojen pohjalta. Kuntakyselyn aineistot tuovat näkyviin lastensuojelun jälkihuollon johdon tiedon ja näkemykset vallitsevasta tilanteesta. Kuntien kanssa käydyt keskustelut alkukartoituksen ympärillä painottuvat käytännön asiakastyötä tekevien työntekijöiden ja johtavien työntekijöiden tietoon ja havaintoihin. Nuorten haastatteluaineistot ja nuoria lähellä olevien työntekijöiden kirjoittamat havaintopäiväkirjat tuovat esiin nuorten ja ammattilaisten kokemuksia. Näin kokonaisymmärrys koostuu erityyppisten informanttien tuottamasta tiedosta.

Kuntakyselyn tuloksia

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth, Veera Ikonen & Tarja Heino

Vastaajat

Valtakunnallinen lastensuojelun jälkihuoltoa koskevaan kuntakysely lähetettiin yhteensä 138 kuntaan, yhteistoiminta-alueelle ja sote-kuntayhtymään. Vastauksia saatiin yhteensä 95; vastausprosentti oli 67 %. Vastaukset saatiin 18 kuntayhtymästä, 16 yhteistoiminta-alueelta sekä 62 yksittäisestä kunnasta. Yhteensä vastaukset koskivat 190 kuntaa, mikä kattaa 65 % Manner-Suomen 293 kunnasta (Kuntaliitto 2021).

Kaikki vastaajat eivät kuvanneet asemaansa (52/95). Vastanneista 62 % oli palvelupäälliköitä tai johtajia, palveluvastaavia, perusturvajohtajia tai johtavia asiantuntijoita, joiden substanssialueina mainittiin perhekeskus, lastensuojelutyö, lapsiperhe työ, aikuissosiaalityö, terveys- ja/tai hyvinvointipalvelut tai psykososiaaliset palvelut. Reilu kolmannes (36 %) vastaajista oli sosiaalityöntekijöitä tai johtavia ja vastaavia sosiaalityöntekijöitä. Loput vastaajista olivat ohjaajia tai erityisohjaajia.

Vastauksista (n=90) 41 % perustuu vastaajan omaan tietoon ja kokemukseen, 57 % keskusteluun organisaatiossa, työryhmässä tai jälkihuoltoa toteuttavien työntekijöiden kanssa ja runsas 2 % keskusteluun laajemmin yhteistyökumppanien kanssa (n=90). Jatkossa vastauksia kuvataan myös **alueiden vastauksiksi**, ja pääasiassa ne tulkitaan alueiden **johtavien työntekijöiden näkemyksiksi**.

Lastensuojelun jälkihuollon tila kunnissa

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten lapsen ja nuoren **oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon on toteutunut**. Vastausten (85/95) perusteella oikeus toteutui pääsääntöisesti melko hyvin 49 % tai erittäin hyvin 45 %. Melko huonosti oikeus oli toteutunut

6 %:n mukaan. Yksikään vastaajista ei ollut sitä mieltä, että oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon olisi toteutunut erittäin huonosti.

Olimme kiinnostuneita myös alueiden **varautumisesta** yli puolitoista vuotta ennen kyselyn ajankohtaa voimaan tulleeseen **lastensuojelulain muutokseen**. Vastaajista puolet (50 %) ilmoitti, että lastensuojelun jälkihuollon ikärajan nosto 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen oli aiheuttanut muutoksia tuen ja palveluiden organisointiin, järjestämiseen ja resursointiin alueella. 40 %:ssa kunnista lakimuutos ei ollut aiheuttanut muutoksia toimintaan, ja 10 % jätti vastaamatta.

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan, miten jälkihuoltoa koskevaan lakimuutoksen on suhtauduttu alueella. Vastaajista (66/95) 16 % totesi, ettei alueella olla vielä varauduttu mitenkään. Loput ilmoittivat varautumisen olevan suunnitteilla tai että muutokseen on valmistauduttu. Valmistautumisesta kertoi esimerkiksi se, että alueella oli tehty lisäyksiä budjettiin, henkilöstöresursseihin tai tehty organisaatiomuutoksia, kuten keskitetty jälkihuoltotyötä yhdelle työntekijälle tai tiimille. Yksi vastaaja arvioi valmistautumiseen tarvittavan valtakunnallista lisäponntta.

Lastensuojelun jälkihuoltoa voidaan lain mukaan tarjota myös harkinnan perusteella muille kuin niille, joilla on subjektiivinen oikeus tukeen ja palveluihin. Vastaajista (84/95) 40 % ilmoitti, ettei alueella käytetty lainkaan **harkinnanvaraista jälkihuoltoa** ja 60 % vastasi, että sitä on käytetty jonkun verran. Yksikään kunta tai alue ei tarjonnut runsaasti harkinnanvaraista jälkihuoltoa.

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan tilannetta, jossa harkinnanvaraista jälkihuoltoa on järjestetty. 49 aluetta kuvasi perustelujaan sen käyttöön. Pääperustelu tuen järjestämiselle kytkeytyi nuoren selkeään jälkihuollon tarpeeseen sekä arvioon annettavan palvelun hyödystä nuorelle. Palvelua oli järjestetty myös tilanteissa, joissa lastensuojelun avohuollon alle kuuden kuukauden sijoitus oli päättynyt täysi-ikäistymiseen. Harkintaa käytettiin myös silloin, jos jälkeensä tarkasteltuna avioitiin, että huostaanotto olisi ollut perusteltu, siihen ei ollut ryhdytty ja tuen tarve jälkihuollolle oli ilmeinen. Myös nuoren oma motivaatio saada tukea vaikutti harkinnanvaraisen jälkihuollon järjestämiseen.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten kunkin nuoren tarpeisiin vastaava **kokonaisvaltainen arjen tuki** on järjestynyt alueella. Kaikilta alueilta ei tähänkään kysymykseen saatu vastausta (81/95). Vastaajista 78 % arvioi kokonaisvaltaisen tuen toteutuneen melko hyvin, vajaa 4 % erittäin hyvin ja lähes viidennes (18 %) arvioi, että nuoren tarpeisiin vastaava kokonaisvaltainen tuki oli toteutunut melko huonosti. Yksikään ei vastannut tuen toteutuneen erittäin huonosti.

Lisäksi pyydettiin arvioita **jälkihuollon kokonaistilanteesta alueilla** avoimella kysymyksellä. Vastaajista (70/95) 57 % kertoi kokonaistilanteen olevan hyvä. Perusteluina kuvattiin, että nuoret saavat tarvitsemansa palvelut, mikäli ottavat ne vastaan. Lisäksi tuotiin esiin työntekijöiden hyvinvointi ja mahdollisuus tehdä työparityötä. Kokonaistilanteen hyväksi kokemista edisti vastaajien mukaan myös mahdollisuus täydentää pääosin toimivaa palvelukokonaisuutta ostopalveluilla.

Yksi kymmenestä arvioi kokonaistilanteen alueellaan kriittisemmin. Haasteiksi koettiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, vaikeus saada uusia työntekijöitä, riittämättömät sosiaaliohjaajan tai sosiaalityöntekijän resurssit, kyvyttömyys tehdä suunnitelmallista työtä sekä ajanpuute jälkihuollossa olevien nuorten kohtaamiselle. Haasteena mainittiin myös paikkakunnalle muuttavat ulkopaikkakuntalaiset, joiden kohdalla joudutaan neuvottelemaan käytännöistä. Etenkin asunnon etsiminen nuorille koettiin työlääksi.

Myös nuoriin itseensä liitettiin haasteita. Nuorilla kuvattiin olevan kompleksisia elämäntilanteita ja huoli pudokkaista nostettiin esiin. Nuorten motivaatio ottaa vastaan tukea ja palveluita ja sitoutua niihin koettiin ongelmalliseksi. Eräs vastaaja toteusikin, että vaikka pääosin tilanne on hyvä, nuorten vaikeat tilanteet haastavat palvelujärjestelmää.

Niillä alueilla, joissa nuoria oli vähän, oli vastaajien mukaan pystytty räätälöimään tukea ja palveluita nuorilähtöisesti tutun työntekijän kanssa. Toisaalta tuotiin esiin pienten paikkakuntien haavoittuvuus palveluiden järjestämisessä. Myös uudelleenorganisoinnin tarpeita nostettiin esiin. Jälkihuollon tiimi voisi muodostua usean kunnan alueella toimivista jälkihuollon työntekijöistä sen sijaan, että työntekijät ovat yksin ja hajallaan eri kunnissa. Pieniä kuntia ja haja-asutusalueita näyttäisivät koskevan erilaiset järjestämisen haasteet kuin isompia keskittyimiä. Vastauksissa ilmenikin pohdintaa hyvinvointialueille siirtymisen tuomasta muutoksesta. Yksittäisissä vastauksissa todettiin jälkihuollon vaativan kehittämistä ja lisäresursseja sekä monialaista työtettä nykyisen sosiaalityöpainotteisuuden sijaan.

Pääosin hyvästä tilanteesta huolimatta nousi esiin haasteita nykyisen ja tulevan jälkihuollon tilasta. Muutosten koettiin tuovan epävarmuutta, jopa pelkoa tulevasta. Haasteita oli pyritty myös ratkomaan. Yhdellä alueella haasteisiin oli vastattu järjestämällä virka-ajan ulkopuolinen tiimi, sillä virka-aikainen apu ei ollut riittänyt nuorten tuen tarpeisiin.

Jälkihuollossa olevat asiakkaat

Lastensuojelun nuorten asiakastietoja kerättiin kokonaismäärän, sukupuolten jakauman, asumisolojen ja työmarkkinatilanteen mukaan. Kaikki alueet eivät antaneet tietoa jälkihuollon asiakkaiden määrästä, vähemmän tiedettiin tai/kuvattiin asiakkaiden sukupuolijakaumaa, vielä vähemmän nuorten asumista ja vähiten työmarkkinatilannetta. Vastaukset perustuivat alueen tarkkoihin lukumääriin tai vastaajan arvioon nuorten kokonaismäärästä.

Tieto **asiakasmäärästä** saatiin 87 alueelta. Sen mukaan näissä kunnissa oli yhteensä 5 766 lastensuojelun jälkihuollon asiakasta vuoden 2020 lopulla. Seuraavassa prosenttiosuudet on laskettu näistä nuorista.

Alueiden ilmoittamasta nuorten määrästä 72 %:n osalta kuvattiin sukupuolta. Jälkihuollon asiakkaana olleista nuorista 37 % oli miehiä ja 58 % naisia. Muunsukupuolisia ilmoitettiin 4 henkilöä.

Nuorten **asumisoloja** koskevaan kysymykseen saatiin vaihteleva määrä vastauksia (28–72 alueelta/95). Noin 10 % totesi, ettei tietoa ole, puuttuvia tietoja oli kolmannes, osassa kysymyksistä jopa puolet. Näin ollen tulokset ovat suuntaa antavia. Asumista koskeva tieto saatiin 3 915 nuoresta (68 %). Näistä joka toinen nuori asui itsenäisesti, ja vanhempiensa kanssa asui 10 %. Tukiasunnoissa asui lähes 800 nuorta (20 %) ja palveluasumisessa 6 %, mikä on määrällisesti 227 nuorta. Lähes 40 nuorta (1 %) oli itsenäisen asumisen harjoittelussa ja edelleen sijoitettuna perhekotiin, ja lähes saman verran itsenäisen asumisen harjoittelussa ja edelleen sijoitettuna laitokseen. Niitä, jotka jatkoivat laitoshoidossa tai perhehoidossa jälkihuoltona, oli 15 % eli 360 nuorta. Asunnottomina oli lähes sata nuorta (2,5 %). Muitakin asumismuotoja mainittiin 26 nuoren osalta (0,5 %).

Nuorten **työmarkkinatilannetta** koskevaan kysymykseen saatiin vastauksia kysymyksestä riippuen 38–69 alueelta. Puuttuvia tietoja oli jopa kaksi kolmannesta vastauksista, joten tämänkin osalta tulos on suuntaa antava. Vastaajat kertoivat nuorten työmarkkinatilanteesta yhteensä 3 312 nuoren osalta. Tämä tarkoittaa, että vastaajat tiesivät 57 % osalta työmarkkinatilanteesta: 41 % opiskeli, 10 % oli pääasiallisesti työssä, 5 % kuntouttavassa tai työllisyyttä edistävässä toiminnassa, 3 % perhevapailla, 2 % varusmiespalveluksessa ja 39 % eli noin 1 400 nuorta oli vaille opiskelu- ja työpaikkaa eikä ollut varusmies- tai siviilipalveluksessa (NEET-VIP). NEET- nuorten osuus on huomiotavan suuri jälkihuollon asiakkaissa, ja se tarkoittaisi noin **3 200 nuorta**. Lisäksi 161 nuorta oli kuntouttavassa tai työllisyyttä edistävässä toiminnassa.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka suuri osa jälkihuoltoon oikeutetuista 18–25-vuotiaista nuorista **kieltäytyy** sijaishuollon jälkeen jälkihuollosta palvelun tarpeesta huolimatta. Vastanneista (75/95) lähes puolet (48 %) arvioi, ettei kukaan ole kieltäytynyt jälkihuollosta. Neljännes arvioi osuudeksi alle 10 %, 6 % arvioi kieltäytyneiden osuudeksi 11–20 % ja yksi henkilö arvioi 30 %. Vaikka kieltäytyjien määrän arvioissa oli suurta vaihtelua, voidaan todeta, että yli puolet vastaajista tunnisti alueellaan jälkihuollosta kieltäytyneitä nuoria.

Asiakastyön organisointi ja resurssit

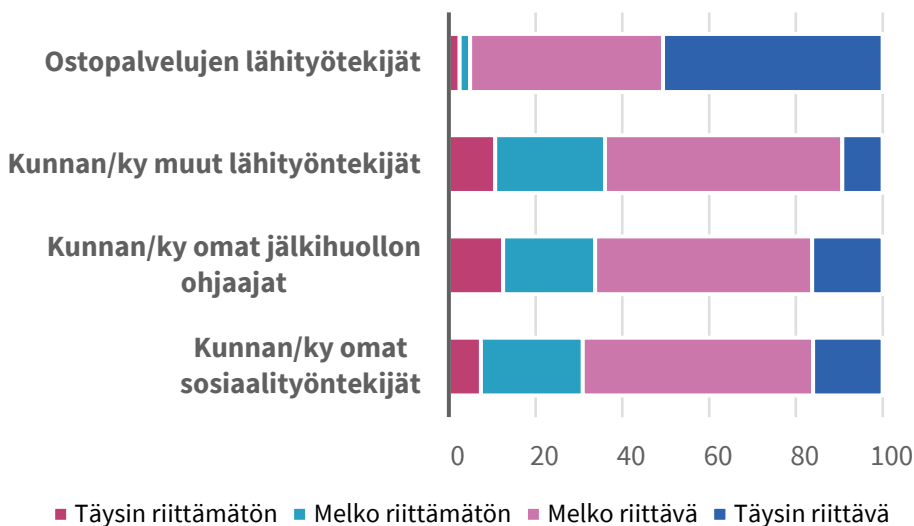
Tässä luvussa kuvataan asiakastyön organisointiin, resursointiin ja tuen tarpeisiin vastaamiseen liittyviä tuloksia.

Kyselyssä selvitettiin, **miten asiakastyötä on resursoitu alueilla**. Vastausten (86/95) mukaan 14 %:lla alueista jälkihuolto muodostaa oman toiminnallisen kokonaisuuden, 78 %:lla jälkihuolto toteutetaan osana lastensuojelua, 7 %:lla jälkihuolto toteutetaan osana aikuissosiaalityötä ja runsas 1 % alueista toteutti palvelut muuten.

Lastensuojelun jälkihuoltoon kehitettyjä **palvelu- ja tukipaketteja ostettiin** kolmannelta sektorilta (yleishyödyllisiltä yhteisöiltä) ja yrityksiltä vaihtelevasti. Vastaajista (72/95) puolet osti **kolmannelta sektorilta** jonkin verran palveluita, 47 % ei ostanut lainkaan palveluita, ja vain 1,5 % osti runsaasti palveluja kolmannelta sektorilta.

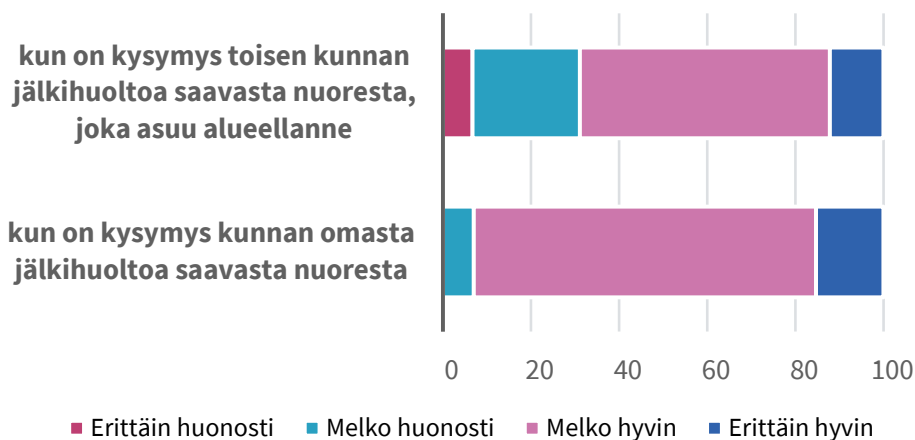
Vastaajista (84/95) kaksi kolmesta (65 %) ilmoitti ostavansa palveluja **yrityksiltä** jonkin verran, ja yli neljäsosa (26 %) osti palveluja runsaasti. Niitä alueita, jotka eivät lainkaan ostaneet yrityksiltä palveluja, oli 8 %. Palveluja ostettiin selvästi enemmän yrityksiltä kuin kolmannelta sektorilta.

Alueilta kysyttiin **asiakastyön resurssien riittävyyttä** suhteessa lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten tarpeisiin. Tätä selvitettiin kysymällä kunnan/kuntayhtymän omien sosiaalityöntekijöiden, omien jälkihuollon ohjaajien ja muiden lähityöntekijöiden sekä ostopalvelujen lähityöntekijöiden riittävyyttä (kuvio 3.)

Kuvio 3. Lähityöntekijöiden riittävyys lastensuojelun jälkihuollossa, prosenttia (80–81/95)

Alueiden käyttämässä ostopalveluissa lähityöntekijöitä koettiin olevan riittävästi. Kunnan/kuntayhtymän omien sosiaalityöntekijöiden, omien jälkihuollon ohjaajien ja muiden lähityöntekijöiden osalta tunnistettiin sen sijaan enemmän riittämättömyyttä: yli 30 % alueista arvioi oman lähihenkilöstön määrän riittämättömäksi.

Kuvio 4. Nuorten tuen ja palveluiden tarpeeseen vastaaminen lastensuojelun jälkihuollossa, prosenttia (74–84/95)

Tuen ja palveluiden tarpeeseen vastaamiseen liittyen vastauksia saatiin enemmän oman kunnan nuoria koskien (84/95) kuin toisen kunnan nuorista (74/95). Kun on kysymys kunnan omasta jälkihuoltoa saavasta nuoresta, tämän tuen ja palvelujen tarpeisiin pystyttiin alueilla vastaamaan 93 %:ssa alueista melko hyvin tai hyvin verrattuna siihen, kun on kysymys vastaajan alueella asuvasta toisen kunnan jälkihuoltoonnuoresta (69 %). Melko huonosti tuen ja palveluiden saantiin vastattiin oman kunnan nuoren osalta 6 %:ssa alueista, eikä mikään alue ilmoittanut vastaavansa tarpeisiin erittäin huonosti. Sen sijaan toisen kunnan nuoren tarpeisiin vastattiin erittäin huonosti 7 %:ssa alueista ja melko huonosti 24 %:ssa alueista.

Asiakastyö, tuki ja asiakassuunnitelmatyön käytännöt

Tähän kokonaisuuteen on koottu tuloksia siirtymisestä jälkihuoltoon, asiakassuunnitelmatyöstä ja sen sisällöistä, nuorten sosiaalisista suhteista ja niiden kartoittamisesta, yhteydenpidosta nuoreen sekä jälkihuollon vastaanottamisesta ja jälkihuollon päättämiseen liittyvistä käytännöistä.

Siirtyminen jälkihuoltoon

Lapsen **jälkihuoltoon siirtymiseen liittyvät valmistelut** käynnistettiin alueilla yleensä jo sijaishuollon aikana. Kolme neljästä alueesta (64 %) kertoi aina käynnistäneensä valmistelut sijaishuollon aikana ja yksi kolmesta (33 %) useimmiten sijaishuollon aikana. Kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti, että valmistelut aloitetaan vain harvoin sijaishuollossa. Ei koskaan-vastauksia ei ollut lainkaan. Kysymykseen vastasi alueista 84/95.

Avoimeen kysymykseen, jossa pyydettiin kuvailemaan, **millaisia toimivia käytäntöjä on luotu hyvän jälkihuoltoon siirtymisen turvaamiseksi**, saatiin 68 vastausta. Eniten kuvattiin käytäntöä, jossa jälkihuollon työntekijä tulee mukaan työskentelyyn jo sijaishuollossa. Aikaväli vaihteli vuoden ja muutaman kuukauden välillä, eniten mainittu aika oli puoli vuotta ennen täysi-ikäistymistä. Osa mainitsi jälkihuollon siirtymän alkavan sitä aikaisemmin, mitä suurempi nuoren palveluntarve on. Noin 15 % alueista kertoi lastensuojelun aikaisen sosiaalityöntekijän pysyvän nuoren omana työntekijänä myös jälkihuollossa. Pysyvyyttä pyrittiin turvaamaan myös aieman tukihenkilön tai sijaishuoltopaikan työntekijöiden työskentelyn jatkamisella jälkihuollossa.

Noin kolmasosassa vastauksissa mainittiin jälkihuollon suunnittelu ja tarvittavien palvelujen kartoitus esimerkiksi jälkihuoltosuunnitelmaa apuna käyttäen. Noin viidesosassa vastauksia mainittiin siirtopalaveri, asiakassuunnitelmapalaveri tai verkoston neuvottelu siirtymän työkaluna. Hyvinä käytäntöinä noin kymmenessä prosentissa vastauksissa mainittiin asiakassuhteeseen panostaminen ja nuoreen tutustuminen.

Hyvinä käytäntöinä mainittiin myös jälkihuollon palveluista ja oikeuksista kertominen. Vastauksissa kuvattiin tapaa järjestää vuosittain infopäivä seuraavana vuonna täysi-ikäistyville jälkihuolto-oikeutetuille nuorille ja heidän vanhemmilleen. Myös opas jälkihuoltoon siirtyville koettiin hyvänä. Muita kehitettyjä käytäntöjä oli työntekijöiden työn tueksi laadittu seurantataulukko siirtymää varten. Parissa vastauksessa mainittiin käytäntöjä vielä kehitettävän.

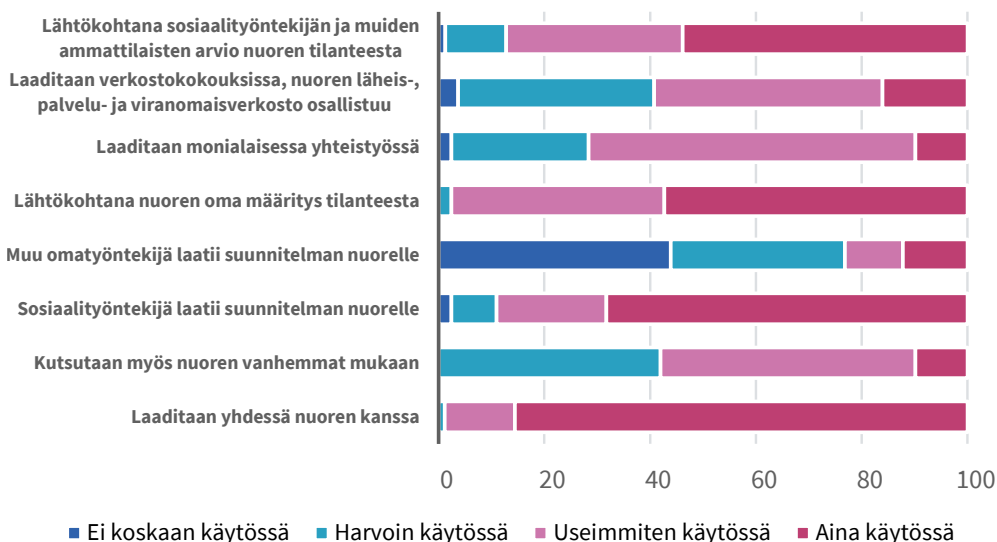
Siirtymävaiheen järjestelyt vaihtelivat alueittain, ja myös nuorten elämäntilanteet siirtymävaiheessa ovat erilaiset. Kyselyssä selvitettiin, **järjestääkö kunta tai alue nuorelle jälkihuollon palveluita, jos nuori ei vastaanota jälkihuoltoa sijaishuollon jälkeen tai täytettyään 18 v., mutta myöhemmin alle 25-vuotiaana niitä pyytää**. 82/95 vastasi kysymykseen. Vastaaajista 95 % ilmoitti, että alueella järjestetään palveluita nuoren pyytäessä ja 5 % ei osannut sanoa. Kukaan ei vastannut, ettei palveluita järjestetä pyydettäessä.

Asiakassuunnitelmatyö ja jälkihuollon sisältö

Lastensuojelun jälkihuollon asiakassuunnitelmatyön laadinnan tapoja ja yleisyyttä kunnissa selvitettiin kysymysmatriisin avulla (kuvio 5). Kaikilta alueilta ei saatu vastauksia kaikkiin kysymyksiin (78–82/95). Kysymys mahdollisti monta vastausvaihtoehtoa, joten vastaukset eivät anna tarkkaa kuvaa nuoren asemasta suunnitelman tekemisessä. Keskeinen tulos on, että jälkihuoltosuunnitelma laaditaan alueilla yhdessä nuoren kanssa ja lähtökohtana kuvataan olevan nuoren oma määrittäminen (60 %). Kolmella neljästä (65 %) alueesta sosiaalityöntekijä laatii suunnitelman nuorelle, ja yli puolet alueista pitää lähtökohtana sosiaalityöntekijän ja ammattilaisten arviota nuoren tilanteesta. Nuoren muu omatyöntekijä ei yleensä osallistu suunnitelman laadintaan.

ERRATUM
28.6.2023:
- 60 % pitäisi
olla 57 %
- 65 % pitäisi
olla 68 %

Tuloksia lastensuojelun jälkihuollosta

Kuvio 5. Jälkihuoltosuunnitelman laatiminen, prosenttia (78–82/95)

Vastaajien (83/95) mukaan **14 %** alueista **tarkistaa lastensuojelun jälkihuollon suunnitelman** vähintään kahdesti vuodessa ja **55 %** vähintään kerran vuodessa jokaisen nuoren kanssa. **18 %** ilmoitti, että suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan ja runsas **1 %** ettei sitä tarkisteta juuri koskaan.

Nuoren sosiaaliset suhteet

Nuorten läheissuhteiden kartoitusta osana asiakastyötä selvitettiin osana kyselyä. Alueista kysymykseen vastasi 83/95. Yli puolet (53 %) tekee kartoituksen jokaisen nuoren kanssa ja 47 % vastasi kartoittavansa nuoren sosiaaliset suhteet tarpeen mukaan. Mikään taho ei vastannut, ettei verkostoa kartoiteta koskaan.

Lisäksi selvitettiin, sisältyykö asiakastyöhön työskentely nuorten vanhempien, nuorten oman perheen tai laajemmin läheis- ja kaveriverkoston kanssa. Vastaukset saatiin eri kohtiin vaihtelevasti (79–82/95). Tulosten mukaan asiakastyö painottui yksilötyönä. 90 % ilmoitti joskus työskentelevänsä nuoren lähiverkoston kanssa ja 8 % ilmoitti, että nuorten vanhempien kanssa työskentely kuuluu aina osaksi asiakastyötä. Alueista 85 % ilmoitti työskentelevänsä nuoren oman perheen kanssa joskus ja aina vain 12 %. Laajemmin läheis- ja kaveriverkoston kanssa työskenteli joskus 76 %, aina-vastauksia ei ollut lainkaan. Vastaajista runsas 2 % ei koskaan työskennellyt nuoren oman perheen tai puolison kanssa ja neljännes ei koskaan läheis- ja kaveriverkoston kanssa.

Tulokset ovat saman suuntaisia, kun kuviossa 5 raportoidut tulokset, jossa selvitettiin, otetaanko nuorten vanhemmat mukaan asiakassuunnitelmatyöhön. Siinä **yli 36 %**

ERRATUM
28.6.2023:
- 14 % pitäisi olla **16 %**
- 55 % pitäisi olla **63 %**
- 18 % pitäisi olla **20 %**

ERRATUM
28.6.2023:
- yli 36 % pitäisi olla **42 %**

ilmoitti, että nuorten vanhemmat otetaan vain harvoin mukaan asiakassuunnitelmatyöhön.

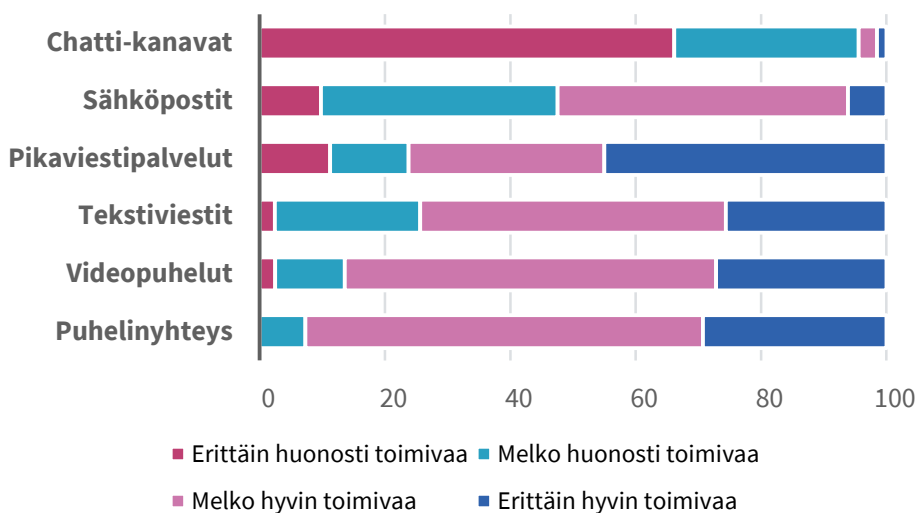
Yhteydenpito nuoreen

Kysymyksiin yhteydenpidosta vastasi 84/97 aluetta. Lähes kaikilla alueilla (99 %) nimitetään kaikille nuorille aina oma työntekijä. Vain 1 % vastasi, että työntekijä nimitetään harkinnan mukaan.

Lähes joka toisella alueella (49 %) oli **sovittu käytännöistä, joilla nuoria tavoitellaan silloin, kun nuoreen ei saa yhteyttä tai nuori ei tule sovittuun tapaamiseen**. Vastaaajista 36 %:n mukaan käytäntöä ei ollut sovittu ja 15 % ei osannut sanoa.

Jalkautuvan asiakastyön toteutumista alueella piti erittäin riittävänä vain 9 % ja melko riittävänä 66 %. Joka neljäs alue (25 %) piti jalkautuvia palveluita erittäin tai melko riittämättömänä.

Vastaaajilta kysyttiin, miten toimivana he pitävät **etätapaamisten ja etätyöskentelyn toteutumista eri välineillä**. Kysymykseen vastasi 82/95. Toimivimpana pidettiin pikaviestipalveluita kuten WhatsAppia, toiseksi toimivimpana puhelinta ja yhtä toimiviksi arvioitiin kolmanneksi tekstiviestit ja videopuhelut. Heikoimmin toimiviksi arvioitiin sähköposti tai chat-kanavat.

Kuvio 6. Etätapaamisten työskentelyn muodot ja niiden toimivuus, prosenttia (82/95).

Vastaaajia pyydettiin kuvailemaan kokemuksia **sähköisestä asioinnista ja digitaalisten välineiden käytöstä asiakastyössä** nuorten kanssa. Avoimeen kysymykseen saatiin 74 vastausta.

Sähköisen asioinnin ja digitaalisten välineiden käytön kerrottiin olevan tärkeä, tarpeellinen ja pääosin hyvä asia joko nuoren tai työnteon sujuvuuden kannalta (65 %). Hyvinä puolina sähköisessä asioinnissa ja digitaalisten välineiden käytöstä mainittiin joustavuus ja helppous pitää yhteyttä muilla paikkakunnilla asuviin nuoriin.

Nopeutta korostettiin. Neuvojen antaminen ja asioiden hoito digitaalisesti sujuvat nopeasti nuoren kanssa. Parissa vastauksessa mainittiin videotapaamisten olevan helpompia nuorelle niissä tilanteissa, kun nuorella on aikatauluihin liittyviä hahmotusvaikeuksia tai kasvotusten kohtaamisen pelkoja tai paniikkihäiriöitä, jotka estävät saapumasta toimistotapaamisiin. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös, että korona-aikana on saatu tapaamisia ja yhteydenpitoa onnistumaan myös niiden nuorten kanssa, jotka eivät aiemmin halunneet koskaan tulla tapaamisiin.

Digitaalisten välineiden ja sähköisen yhteydenpidon huonoina puolina pidettiin sitä, ettei se sovi kaikille, ja että konkreettisten asioiden hoitamisen harjoittelu on helpompaa kasvokkain. Ilmeni myös, ettei sähköinen viestintä korvaa kasvokkaisia tapaamisia. Reilu kymmenesosa toikin vastauksessa esiin, etteivät virtuaaliset tapaamiset tai sähköinen yhteydenpito korvaa kasvokkaista ja henkilökohtaista tapaamista. Kasvokkaisia tapaamisia pidettiin tärkeinä sen vuoksi, että nuori tulisi kohdatuksi ja kuulluksi. Toisaalta arvioitiin, että työntekijä saa realistisen näkemyksen nuoren sen hetkisestä voinnista ja tilasta. Kuten yksi vastaaja ilmaisee:

”Etätapaamisten taakse on helppo piiloutua, ja todelliset haasteet saattavat jäädä huomaamatta.”

Lähes joka kymmenes mainitsi WhatsApp-pikaviestipalvelun. Esimerkiksi luku-kuittauksen näkeminen työntekijän lähettämään viestiin sekä nuoren matala kynnys ottaa yhteyttä työntekijään koettiin tärkeäksi. Useassa vastauksessa tuotiin kuitenkin esiin WhatsAppin käytön olevan epäsuotavaa tietoturvallisuuden haavoittuvuuden vuoksi.

Neljässä vastauksessa toivottiinkin kehitettävän tietoturallinen pikaviestittely- tai chat-kanava. Yksittäisissä vastauksissa kerrottiin, että alueella mietitään Apotin Maisa-palvelua yhtenä ratkaisuna. Vastauksissa toivottiin myös sähköisen asioinnin ja somekanavien väylien kehittämistä yhdessä asiakkaiden kanssa.

Vastaajista 46 % ilmoitti, että nuoreen otetaan aktiivisesti yhteyttä (esim. tietyin väliajoin), jos **nuori ei vastaanota jälkihuoltoa sijaishuollon jälkeen** tai täytettyään 18 vuotta. Vastaajista 33 % totesi, ettei yhteyttä oteta ja 21 % ei osannut sanoa, olisiko alueelta yhteydessä nuoreen.

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan, **miten he toimivat tilanteessa, jossa jälkihuollossa oleva nuori jää asumaan sijoituspaikkakunnalle** (joka ei ole kotikunta) tai kun nuori muuttaa jälkihuollon alettua toiselle paikkakunnalle. Tarkennuksena oli pyyntö kuvailla yhteydenpitoa nuoreen ja yhteydenottoa nuoren asuinpaikkakunnan kolleegaan. Vastauksia saatiin 81.

Alueista 40 % kuvasi hoitavansa toisella paikkakunnalla olevan nuoren jälkihuollon järjestämisen ja yhteydenpidon nuoreen pääosin itse. Koettiin olevan helpompaa ja yksinkertaisempaa pitää oma sosiaalityöntekijä jälkihuoltokunnassa. Kolmannes (35 %) alueista siirsi sosiaalityön nuoren asuinkuntaan tai vastaavasti teki yhteistyötä nuoren asuinkunnan kanssa nuoren tuen tarpeen, mielipiteen tai halun mukaan, tai ”tarvittaessa”. Muutama taho siirtää sosiaalityön lähtökohtaisesti toiseen kuntaan. Siirtoon vaikutti mm. välimatka nuoren asuinkuntaan.

40 % alueista kuvaili ottavansa nuoren asuinkunnan työntekijään yhteyttä tavalla tai toisella. Muutamassa vastauksessa kerrottiin otettavan yhteyttä ja luovutettavan nuoren tietoja asuinkuntaan vain nuoren luvalla. Mainittiin myös, että joskus nuori haluaa myös itse olla yhteydessä paikkakuntansa palveluihin. Yhteydenpitovälineinä toisen kunnan työntekijöiden kanssa mainittiin puhelin, Teams ja sähköposti. Saatekirje mainittiin kahdessa vastauksessa. Yksi kymmenestä mainitsi, että alueella on tapana järjestää toisen kunnan kanssa yhteinen neuvottelu, jossa sovitaan roolit ja käytännön työskentely sekä/tai laaditaan jälkihuoltosuunnitelma.

Vastaajista 16 % kertoi järjestävänsä nuoren kanssa kasvokkaisia tapaamisia joko asuinkunnassa tai jälkihuoltokunnassa nuoren matkustaessa sinne. Näistä kaksi vastaajaa kertoi tapaavansa nuoria vähintään kerran vuodessa. Nuoriin pidetään yhteyttä myös puhelimitse ja Teamsin välityksellä.

Joka neljäs alue käyttää toisella paikkakunnalla asuvien nuorten tukena myös ostopalveluita tarpeen mukaan. Näistä muutama kertoi pitävänsä lisäksi itse yhteyttä nuoreen. Vastauksissa mainittiin, että ostopalveluiden kautta saadaan raportti nuoren kuulumisista.

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan vastaavasti, miten **yhteydenpito järjestyy nuoren ja toisen paikkakunnan kollegan kanssa silloin, kun toisen kunnan jälkihuollossa oleva nuori vastaavasti muuttaa tai sijoitetaan kyseiselle paikkakunnalle.** Tähän kysymykseen saatiin 75 avovastausta.

Vastaajista noin puolet kertoi yhteydenpidosta ja tarvittavista palveluista sovittavan sijoittajakunnan kanssa tapauskohtaisesti ja neuvotellen. Näistä yhdeksässä mainittiin asiasta sovittavan jälkihuoltosuunnitelmassa. Yhteydenottoa nuoren sijoituskunnalta odotti tai toivoi 15 % vastaajista. Kuitenkin mainittiin, että jos jotain muuta reittiä pitkin tulee tietoon jälkihuolto-oikeus, ollaan alueelta yhteydessä sijoituskuntaan. Yhdessä vastauksessa kerrottiin, ettei alueella ole välttämättä edes tietoa nuoren jälkihuolto-oikeudesta, jos ei sijoittajakunta ole ottanut yhteyttä tai jos nuori ei itse osaa vedota jälkihuolto-oikeuteensa. Vastaajista 17 % kertoi olevansa ensisijaisesti itse yhteydessä jälkihuoltokuntaan. Kolme vastaajaa kertoi pitävänsä yhteyttä sijoituskuntaan myös säännöllisesti työskentelyn aikana.

Yksi kymmenestä kertoi, että nuoreen ollaan yhteydessä ja hän saa kaikki samat peruspalvelut samalla tavalla kuin kuka tahansa muukin nuori. Muutamassa vastauksessa taas kerrotaan ohjattavan käyttämään ostopalveluita. Vastauksissa ei ilmennyt, ohjataanko kuntaa vai nuorta itseään hakeutumaan ostopalveluihin. Seitsemällä

alueella toisen kunnan jälkihuoltovastuulla olevat nuoret ohjautuvat aikuissosiaalityön puolelle. Pari vastaajaa kertoi edellyttävänsä jälkihuoltokunnan järjestävän ja hoitavan itse jälkihuollon ja yhteydenpidon nuoreen.

Alle 10 %:lla vastanneista ei ollut kokemusta tilanteesta, jossa heidän alueelleen olisi muuttanut tai sijoitettu toisen kunnan jälkihuollon nuori.

Jälkihuollon vastaanottaminen ja jälkihuollon päättyminen

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan sitä, **miten lastensuojelun jälkihuollon asiakkuus lopetetaan**. Avoimia vastauksia saatiin 79. Suurin osa vastaajista kuvasi useita käytäntöjä, jolloin mainittujen käytäntöjen määrä ylittää vastaajien määrän.

Runsas kolmannes kertoi, että asiakkuus päätetään suunnitelmallisesti yhteisneuvotteluun tai loppupalaveriin, kolmannes mainitsi, että asiakkuus päätettiin yhteisesti sopien. Joillain alueilla jälkihuollon päättymisestä tehtiin kirjallinen päätös ja muutama vastasi, että jälkihuollon päättyminen kirjataan asiakastietojärjestelmään. Lähes 40 % vastaajista mainitsi ohjauksen muiden palveluiden piiriin.

Neljä vastaajaa kertoi, että nuorelle tiedotetaan jälkihuollon päättymisestä. Kun nuorta ei muuten tavoiteta, hänelle lähetetään kirje tai nuorta informoidaan jälkihuollon päättymisestä muulla tavalla.

Vastauksissa kuvattiin myös syitä, joiden vuoksi jälkihuolto päättyy. Näihin lukeutui nuoren oma toive, nuoren kuolema, jälkihuollon ikärajan täytyminen ja se, että jälkihuollolle ei ole enää tarvetta. Jälkihuolto saatettiin päättää myös siksi, että viimeisen jälkihuollon tuen tai palveluiden myöntämisestä oli kulunut yli viisi vuotta. Yksi vastaaja piti epäselvänä tilannetta, jossa nuorta ei tavoiteta. Hän pohti, milloin asiakkuuden voidaan katsoa päättyvän, jos nuori on ollut pitkään kadoksissa.

Itsenäistymisvarat ja nuorelle kertynyt varallisuus

Tähän osioon on koottu tietoa nuorten itsenäistymisvaroista ja niiden perinnästä, varallisuudesta, eläkkeistä ja niiden maksatuksesta, taloudellisen tuen käytännöistä, kansallisten linjausten tarpeellisuudesta ja varallisuuden hoidon kirjavista käytännöistä.

Itsenäistymisvarat ja varojen perintä

Avoimeen kysymykseen **itsenäistymisvarojen kerryttämisen käytännöistä** vastasi 66/95 aluetta.

Vastaajista 38 % viittasi lakiin mainitsematta erityisiä käytäntöjä. Viittaukset kohdistettiin lastensuojelulakiin (77 §) itsenäistymisvaroista tai lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (1201/2020, 14 §). Laki ei kuitenkaan anna ohjeistuksia itsenäistymisvarojen kerryttämiseen käytännössä tai kerro vastuutahoja. Nämä vastaukset eivät tuottaneet siten erityistä lisäarvoa käytäntöihin.

Merkittävä osa vastaajista (11 %) toi esiin käytäntöjen ja ohjeiden puutteet koskien itsenäistymisvarojen kerryttämistä ja käytäntöjä. Esiin nousi muun muassa, ettei käytäntöjä ole syntynyt, sillä huostaanottoja tehdään pienessä kunnassa niin harvoin. Vain

kahdessa vastauksessa mainittiin, että organisaatiossa oli annettu selkeät ohjeet itsenäistymisvarakäytäntöihin.

Itsenäistymisvarojen kerryttämisen perustana **etuuksien perinnän päätös** mainittiin kuudessa vastauksessa. Muutama vastaaja mainitsi päätöksen tekijäksi tai vastuulliseksi henkilöksi perinnän aloittamisesta sijaishuollon sosiaalityöntekijän. Kaksi vastannutta kertoi heidän organisaatioillaan olevan taloussihteeri, joka hallinnoi itsenäistymisvaratiliä. Yhdessä vastauksessa tarkennettiin, että kun lapsi sijoitetaan sijaishuoltoon, sosiaalityöntekijä tekee perintäpäätökset kaikista lapsen tai lasta koskevista etuuksista: lapsilisä, perhe-eläke, työttömyysetuus.

Perinnän tekemisen ajankohta ja käytännöt olivat kirjavia, ja vastausten mukaan kokonaiskuva jäi epäselväksi. Yhtäältä mainittiin, että perintä alkaa heti sijoituksen alkaessa, toinen taas määritteli, että kestää muutama kuukausi, ennen kuin varoja aletaan kerryttää, yksi vastaaja totesi perinnän alkavan viivytyksettä. Kolmas näkökulma oli, että perinnän osalta käytetään harkintaa ja että sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus tehdä päätös perimättä jättämisestä.

Elatustuki ja elatusapu nousivat esiin vastauksista. Muutama vastaaja mainitsi vanhempien kanssa tehtävästä elatussopimuksista, yksi myös yhteistyöstä perheoikeudellisten palvelujen kanssa. Yksi vastaaja kertoi perinnän jääneen tekemättä, sillä vanhemmat eivät olleet suostuneet sopimukseen.

Kysymykseen siitä, **miten itsenäistymisvarojen maksatuksen suhteen toimitaan**, saatiin 74 vastausta. Suurin osa (95 %) neuvottelee nuoren kanssa ja sopii yksilöllisesti maksatuksesta. Yhdellä alueella nuori saa itsenäistymisvarat heti tultuaan täysi-ikäiseksi ja yhdellä alueella nuori saa varat jälkihuollon päättyessä. Vajaa 3 % korosti suunnitelmallisuutta. Esimerkiksi itsenäistymisvaroja kerrottiin maksettavan asiakassuunnitelmassa tehdyn suunnitelman perusteella tai rahojen olevan nuorten käytössä muutoin suunnitelmallisesti tai nuorikohtaisen tilanteen mukaan. Itsenäistymisvarojen maksun kerrottiin kohdistuvan nuoren tarpeeseen tai itsenäistymiseen liittyviin asioihin: ajokorttiin, kodin sisustamiseen tai huonekalujen ostamiseen.

Nuoren oikeudet ja tiedotus oikeudesta itsenäistymisvaroihin mainittiin muutamassa vastauksessa. Kuvattiin, että nuorta informoidaan mahdollisuudesta vaatia itsenäistymisvaroja, jos niitä ei ole kerrytetty. Kaksi aluetta mainitsi harkinnanvaraisen summan, joka nuorelle maksetaan itsenäistymisvaiheessa, jos perintää ei ole sijoituksen aikana suoritettu.

Varallisuus ja eläkkeet sekä niiden maksatus

Alueiden käytäntöjä **nuorelle kertyneiden mahdollisten eläkkeiden maksatuksen** ja varallisuuden suhteen selvitettiin avoimella kysymyksellä. Vastaajia pyydettiin kuvailemaan näitä käytäntöjä. Kysymykseen saatiin 50 vastausta. Niissä kuvattiin sekä varallisuuden kerryttämisen mekanismeja että maksatuksen käytäntöjä.

Periaatteessa nuoren eläke voi muodostua joko työkyvyttömyyseläkkeestä, jota voi saada 16 vuotta täyttänyt, syntymästään saakka sairas tai vammainen, tai perhe-

eläkkeistä, jota voi saada alle 18-vuotias lapsi, jonka vanhempi tai huoltaja on kuollut (Koskenvuo ym. 2014; Kela, Eläkkeet selkosuomeksi). Nuoren varallisuus voi olla joko rahaa tai muuta omaisuutta, jonka realisoitavuus voi vaihdella. Eläke katsotaan sijaishuollon aikana nuoren tuloksi, joka voidaan periä kunnalle LSL 77§:n mukaisesti. Varallisuuden osalta kunnalle voidaan periä omaisuuden, kuten esimerkiksi osakkeiden tai metsän tuotot, mutta ei itse omaisuutta (Lastensuojelun käsikirja).

Joka viidennellä vastanneella alueella ei ollut käytäntöä tai kokemusta nuorelle kertyneiden eläkkeiden maksun ja varallisuuden suhteen. Kahdeksan kertoi suhtautumisesta maksatukseen tapauskohtaisesti tilanteen mukaan.

Joka viides vastaajaa kuvasi, miten eläkkeestä peritään ja siitä kartutetaan itsenäistymisvaroja. Neljän vastaajan mukaan sekä eläkkeet että varallisuus menevät tavalla tai toisella itsenäistymistä varten perustetulle tilille.

Joka viidennellä vastanneella alueella katsotaan, että varallisuus on nuoren omaa eikä siihen kunnassa puututa.

Joka viides vastaajaa mainitsi edunvalvojan. Noin joka toinen näistä kertoi, että edunvalvojaa haetaan tilannekohtaisesti ja tarpeen vaatiessa (jos nuori ei osaa huolehtia varallisuudestaan) ja muut totesivat edunvalvojan hoitavan varallisuuteen liittyvät asiat. Edunvalvojan hakeminen saattaa olla kuitenkin pitkä prosessi, varsinkin, jos nuori ei sitä itse halua.

Parissa vastauksessa ilmaistiin, että itsenäistymistilille voidaan siirtää esimerkiksi korvauksia tai eläkkeitä, mutta perintöjä on voitu maksaa muillekin tileille, joissa rahat on turvattu edunvalvojan kautta.

Taloudellisen tuen käytännöt

Alueiden taloudellisen tuen käytäntöjä kartoitettiin kysymällä, millaisia muita taloudellisen tuen käytäntöjä lastensuojelun jälkihuollon nuorille on kehitetty. Kuvailevia vastauksia saatiin 45.

Joka neljäs vastaaja nosti **tuen myöntämisen perusteeksi** nuorten tarpeet ja tarveharkinnan. Joka viides mainitsi, että alueella on yhteneväinen ohjeistus ja linjaus taloudellisen tuen myöntämiselle tai että sellaista laaditaan tai että se tulisi päivittää. Myöntämisen perusteet eivät olleet kuitenkaan kaikille selvät. Yksi vastaaja kertoi esimerkiksi alueella mietittävän taloudellisen tuen suhdetta itsenäistymisvaroihin. Yksi vastaaja mainitsi alueella käytäntönä olevan myös yhteistyö kolmannen sektorin kanssa avustusten jakamisessa. Kolmessa vastauksessa ei osattu sanoa, tai ei ollut kokemusta taloudellisen tuen käytännöistä.

Viidessä vastauksessa kerrottiin käytäntönä olevan myös ohjaus ja kasvatuksellinen ote raha-asioissa tai suunnitelmallisuus. Kiinnitetään siis huomiota siihen, miten rahaa käytetään. Yksi vastaaja kertoi, että käytäntönä on hankkia ammatillinen tuki-henkilö rahankäytön suunnittelun opettelemisen avuksi.

Jälkihuoltoperustein myönnettävää taloudellista tukea **kohdennettiin** eri tarkoituksiin. Tukea sai harrastuksiin (7), opiskeluun (7), vaatteisiin (3), ruokaan (2), työhön

kannustamiseen (2), matkakuluihin (2) sekä kodin hankintoihin. Myös läheissuhteen ylläpitämiseen liittyvät menot, juhlahetkissä muistaminen sekä hygienia mainittiin. Yhdessä vastauksessa kerrottiin, että harrastusmenot, opiskelukulut tai matkakustannukset eivät vähene itsenäistymisvaroista.

Taloudellisen tuen kansalliset linjaukset

Vastaajista (73/95) 67 % koki tarvetta kansallisiin linjauksiin koskien nuorille kertyneen varallisuuden maksatusta, runsas 16 % ei kokenut tarvetta ja 16 ei osannut sanoa. Varallisuuden ja taloudellisen tuen linjauksille saatiin 34 ehdotusta. Ehdotukset ja toiveet linjauksille koskivat tuen ja varallisuuden sekä itsenäistymisvarojen välistä suhdetta, perintää ja itsenäistymisvarojen kerryttämisen prosessia sekä varallisuuden maksua ja sen turvaamista.

Noin viidesosa vastanneista kaipasi selkeämpiä ohjeistuksia. Ohjeiden toivottiin olevan joko kansallisia tai maakunnallisia. Nykyisen lainsäädännön arvioitiin antavan liikaa liikkumavaraa käytäntöihin. Muutama vastaaja totesi ohjeistusten olevan tällä hetkellä riittäviä.

Vastaajatahoista muutama toivoi **selkeämpää linjaa** nimenomaan sille, miten varallisuus tai itsenäistymisvarat vaikuttavat taloudelliseen tukeen ja esimerkiksi harrastustuen maksamiseen. Yksi vastaajaa ehdotti linjausta sille, mikä tuki putoaisi ensin pois, jos varallisuutta aletaan ottaa huomioon. Ehdotettiin myös, että jos varallisuutta on paljon, voisi ainakin osan osoittaa ”itsenäistymisvaratilille”. Ehdotuksia tuli myös sille, että helposti realisoitava huomattava varallisuus tulisi huomioida taloudellisessa tuessa ja sille, että laissa olisi annettu minimimäärä taloudellista tukea tarkentamaan laissa määrättyjä asioita. Vastaajatahoista muutama toivoi summaa tai käytäntöä tilanteessa, jossa itsenäistymisvaroja ei nuorelle ole kerrytetty. Toivottiin yhteneväisyyttä erisuuruisille itsenäistymisvaroilta ja lakia säätlemään sitä, mihin itsenäistymisvaroja voidaan käyttää. Kaksi vastaajaa arvioi itsenäistymisvarakäytännön olevan epätasa-arvoinen.

Perintää koskeviin asioihin toivottiin myös selkeytystä, esimerkiksi sen suhteen, miten perinnät hoidetaan sijaishuollon aikana. Nykyisellään elatusapujen perimiseen kerrottiin tarvittavan edunvalvoja, ja itsenäistymisvarojen kerryttämisen prosessi kokonaisuudessaan koettiin liian aikaa vieväksi ja hankalaksi (kesto 1–2 vuotta). Myös elatussopimusten tai käräjäoikeuden päätöksen koettiin kestävän liian kauan, jolloin rahaa jää lapselta saamatta. Ehdotuksena oli elatusapujen perintä 6 kuukautta takautuvasti.

Varallisuuden turvaamiselle nähtiin tarve neljässä vastauksessa. Kaksi vastaajaa toivoi ohjeistuksia varallisuuden turvaamiseen, ja näistä toinen toivoi ohjeistusta sille, ettei varallisuus päätyisi vanhemmille tai toimintakyvyttömän nuoren käyttöön. Ehdotettiin linjausta sille, että jos nuorella on paljon varallisuutta, kaikkea ei laitettaisi maksuun kerralla, vaan että maksusuunnitelma tulisi tehdä yhdessä nuoren kanssa.

Toivottiin enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi edunvalvontaan tai kevyempiin ratkaisuihin.

Myös Kelan kanssa tehtävään yhteistyöhön taloudellisen tuen suhteen toivottiin selkeämpää ohjeistusta kahdessa vastauksessa.

Varallisuuden hoidon kirjavat käytännöt

Eläkkeisiin suhtaudutaan kunnissa useimmiten samalla tavalla kuin muihinkin itsenäistymisvaroja kerryttäviin etuuksiin, joista nuori vastaa itse täytettyään 18 vuotta. Varallisuuden osalta käytännöt vaihtelevat. Edunvalvojaa käytetään tarvittaessa. Nuoren varallisuutta säilytetään joissain tilanteissa ”itsenäistymisvaratilillä”, ja silloin kun sen käytöstä neuvotellaan sosiaalityöntekijän kanssa, sosiaalityöntekijä saattaa näin joutua myös edunvalvojan rooliin.

Toimeentulotukea saavat nuoret voivat joutua selvittämään varallisuuttaan. Itsenäistymisvarat, jotka on kerrytetty asiakasmaksulain (1201/2020) 14§:n sekä lastensuojelulain 77§:n mukaan, eivät vaikuta toimeentulotukeen tulona. Muu varallisuus voidaan tulkita käytettävänä olevana tulona, mikä vaikuttaa toimeentulotuen laskemiseen. Varallisuus, jota säilytetään sellaisenaan itsenäistymisvaratilillä, saattaa siis vaatia lisäselvitystä.

Monialainen ja kuntien välinen yhteistyö sekä kehittämiskohteet

Monialaisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri hallintokuntien toimijoiden ja ammattilaisten yhteistyötä, jota nuoren asian hoitaminen, tarvittavan hoidon, tuen ja palvelujen järjestäminen sekä nuoren osallisuuden toteutuminen edellyttävät.

Kysymykseen, onko alueella käytössä **yksi yhteinen asiakassuunnitelma** monia eri palveluita tarvitseville nuorille, saatiin 79/95 vastausta. Vastaajista 32 % ilmoitti, että yhteinen asiakassuunnitelma on olemassa, lähes kaksi kolmannesta (63 %) ettei yhteistä suunnitelmaa ole ja 5 % ei osannut sanoa, onko yhteistä suunnitelmaa käytössä.

Vastaajilta tiedusteltiin näkemyksiä siitä, miten hyvin **sosiaalityöntekijän koordinaatiovastuu** toteutuu käytännössä, kun jälkihuollossa oleva nuori tarvitsee eri hallintokuntien tuottamia palveluja. Vastaajien mukaan (78/95) koordinaatiovastuu toteutuu pääosin (80 %) hyvin ja yhdellä alueella jopa erittäin hyvin. Vastanneista alueista 15 %:lla sosiaalityöntekijän koordinaatiovastuu toteutuu heikosti ja 3 % arvioi, ettei se toteudu lainkaan. Myönteistä oli, että koordinaatiovastuu tunnistettiin ja pääosa vastaajista koki sen toimivaksi.

Vastaajilta kysyttiin, millaisia **toimivia käytäntöjä** kunnassa on jälkihuollossa olevan nuoren kanssa tehtävään **monialaiseen yhteistyöhön**. Vastauksia avoimeen kysymykseen saatiin yhteensä 59. Useimmat kertoivat hyödyntävänsä työssään palaveria ja yhteisiä neuvotteluja. Neljännes vastaajista kertoi toteuttavansa moniammatillista yhteistyötä. Muita mainittuja käytäntöjä oli systeeminen työote ja verkostotyö. Myös asiakassuunnitelmatyö ja sen kehittäminen mainittiin.

Vastaajat (65/95) kuvasivat myös, millaisia **haasteita** kunnassa on havaittu jälkihuollossa olevien nuorten monialaisen yhteistyön toteutumisessa. Vastauksissa toistuivat yhteistyön toimimattomuus ja yhteisten käytäntöjen puuttuminen sekä puutteet palveluissa tai palveluiden saatavuudessa. Epäselvyyttä oli joidenkin vastaajien mukaan siinä, mikä asia kuuluu millekin taholle ja kuka nuoren asiaa hoitaa. Pari vastaajaa mainitsi, että nuoria ei auteta muissa palveluissa, kun ajatellaan, että nuori on lastensuojelun jälkihuollon vastuulla. Vastauksissa kerrottiin myös mielenterveys- ja päihdepalveluiden haasteista: palveluihin on vastaajien mukaan vaikea päästä. Parissa vastauksessa mainittiin vammaispalvelut. Asiakkuutta on vaikea saada vammaispalveluihin, ja palveluiden järjestämiseen liittyvä lain tulkinta aiheuttaa epäselvyyksiä.

Vastaajista 20 % mainitsi, että nuoren motivaatio ja sitoutuminen voi olla joskus yhteistyön haasteena. Nuorella on oikeus kieltää tiedonsiirto palveluiden välillä ja kertoa keitä hän haluaa palaveriin mukaan. Myös resurssien riittämättömyys ja ajankäytön haasteet vaikuttavat monialaisen yhteistyön toteutumiseen.

Haasteeksi koettiin siiloutuneet palvelut ja väliinputoaminen, tuen ja palveluiden koordinaatio sekä se, että jälkihuoltoa ei tunneta tai tunnisteta tarpeeksi hyvin. Kahden viimeisimpänä mainittuun teemaan liittyen yksittäiset vastaajat mainitsivat, että aina ei ole tiedossa keitä nuoren monialaiseen verkostoon kuuluu (nuori ei itsekään osaa nimetä näitä tahoja), muissa palveluissa ei aina tiedetä, että nuorella on jälkihuollon asiakkuus, jälkihuoltoa ei aina tunneta riittävän hyvin muissa palveluissa ja joskus ajatellaan kaikkein palveluiden toteutuvan lastensuojelun kautta.

Kuntien välinen yhteistyö ja kustannusten jako

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan kokemuksia **palvelujen järjestymisestä ja toteutumisesta toiseen kuntaan muuttaneen, jälkihuoltoon oikeutetun nuoren kohdalla**. Vastaajien mukaan (68/95) aluilla pääosin (60 %) oli ollut hyviä kokemuksia yhteistyöstä toisen kunnan toimijoiden kanssa. Lähes viidennes kertoi kokemusten vaihdelleen riippuen kunnasta, sen resursseista ja siitä, millä tavoin palveluita tarjotaan. Esimerkiksi sen, tuotetaanko palvelut osana aikuissosiaalityötä tai lastensuojelua, koettiin vaikuttavan myös yhteistyöhön. Kuntien välillä oli vaihtelua siinä, kuka palvelun tuottaa, ottaako uusi kunta asian hoitaakseen, vai jääkö nuori oman kunnan hoitettavaksi. Viidellä alueella (7 %) nuoren jälkihuollon sosiaalityö säilytettiin muutoista huolimatta edelleen jälkihuollon vastuupaikkakunnalla.

Vastaajista lähes viidennes 19 % kertoi alueen turvautuvan nuoren muuttotilanteissa ostopalveluihin ja yhteistyöhön kolmannen sektorin kanssa.

Kuntien välistä yhteistyötä hankaloittaviksi tekijöiksi mainittiin pitkät välimatkat, koordinaatio ja palveluiden järjestäminen, palvelun saamisen pitkittyminen tai se, ettei nuorelle järjestynyt omaa sosiaalityöntekijää tai omaa työntekijää uudelta kotipaikkakunnalta.

Haasteeksi nousi, ettei alueilla ollut selkeää tietoa, mihin kaikkeen lastensuojelun jälkihuolto-oikeutetuilla nuorilla olisi oikeus verrattuna muihin kuntalaisiin. Myös

jälkihuollon omatyöntekijän saamisessa oli epäselvyyttä. Kunnasta riippuen nuorille tarjotaan oma sosiaalityöntekijä, osassa ohjaaja, osassa ei kumpaakaan. Muutama vastaaja kertoi, että jälkihuollon palvelut, asumispalvelut tai sosiaalityö ja sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät aina toteudu nuoren muuttaessa uudelle paikkakunnalle. Tätä selitettiin tiedon puutteella, mutta kerrottiin myös, että osa kunnista on jopa kieltänyt tarjoamasta omia asumispalvelujaan toisen kunnan jälkihuoltoon.

Epäselvyyttä oli myös siitä, kuka järjestää tai maksaa jälkihuollon. Myös vastuunjako oli epäselvä esimerkiksi siitä, kuka järjestää siirtoneuvottelun. Hankaluuksia tuotti myös kunnan puutteelliset resurssit palvelun järjestämiseen.

Toimiviksi käytännöiksi tai ehdoiksi palveluiden järjestymiseksi mainittiin ostopalvelut toisesta kunnasta 9 % sekä omatyöntekijän aktiivisuus palveluiden järjestäjänä ja koordinoijana, yhteistyötä helpottava ohje alueella sekä yhteistyöpalaveri, jossa neuvotellaan käytännöistä ja vastuista.

Vastaajilta pyydettiin **kokemuksia kuntien välisestä yhteistyöstä lastensuojelun jälkihuollon kustannusten osalta**. Vastaajien mukaan (67/95) 36 % koki yhteistyön kustannuksien osalta toimineen kuntien välillä pääosin hyvin. Toimimattomiksi tai epäselväksi kuntien välisen yhteistyön koki joka neljäs (24 %) vastaaja ja 12 %:lla ei ollut asiasta kokemusta.

Toimivilla käytännöillä viitattiin siihen, että maksukäytännöistä oli saatu sovittua ja että kustannukset palvelun tarjoajakunnan laskuttamista palveluista olivat olleet kohtuullisia. Sujuvoittavana tekijänä mainittiin myös jälkihuoltosuunnitelman laatiminen sekä se, että asioista neuvotellaan yhteistyössä. Vaikka kustannusten osalta käytännöt koettiin pääosin toimiviksi, laskutuskäytännöt koettiin työläiksi ja niitä pitäisi tarkentaa.

Kustannuksiin liittyvää toimimattomuutta tai epäselvyyttä tuottaa se, että yhteistyö vaatii liian paljon neuvottelua kuntien välillä erilaisten käytäntöjen vuoksi etenkin silloin, kun ulkopaikkakuntalaisia muuttaa muuttovoittoisille alueille paljon. Keskustelua joudutaan käymään jopa jälkihuollon tarpeesta ja sisällöstä eräviiden näkemysten vuoksi. Epäselväksi koettiin, mistä palveluista voi maksajakuntaa laskuttaa ja milloin tulee varmistella maksajankunnan hintaraameja. Kuntien palveluiden hinnoissa oli suurta vaihtelua. (Aihetta koskevia vastauksia on kuvattu ja asiaa tarkennettu avoimessa kysymyksessä jäljempänä.) Epäselväksi koettiin myös kustannusten ja vastuunjaon epäsuhta. Osa mainitsi joidenkin kuntien siirtävän vastuun nuoren asuinpaikkakunnalle haluamatta kuitenkaan ottaa vastuuta kustannuksista.

Haasteeksi nostettiin lastensuojelulain väljyys ja sen vaihteleva tulkinta. Alueilla toimitaan eri tavoin. Esimerkiksi kustannusten vastuutahon epäselvyyttä kuvattiin tilanteessa, jossa alaikäinen jälkihuoltoon oikeutettu lapsi sijoitetaan toisessa kunnassa uudestaan. Lakia tulkitaan eri tavoin sen suhteen, mikä kunta tällöin on vastuussa nuoren lastensuojelun jälkihuollon kustannuksista.

Yksi vastaaja kiteytti haasteet yhdenvertaisuuden toteutumisen uhaksi. Nuoret joutuvat alueellisesti eriarvoiseen asemaan esimerkiksi tilanteessa, jossa maksajakunta ei

hyväksy maksuun niin paljon tukea, kuin asuinkunnassa nuorelle tarjottaisiin. Pahimmillaan kuntien välistä yhteistyötä kuvattiin kustannuksiin liittyen jopa riitaisiksi, kun tilanteet olivat epäselviä.

Kansallisia ohjeita peräänkuulutettiin kustannusten selkiyttämiseksi itsenäistymisvarojen suhteen. Myös kuntien välisten kustannusperusteiden selkiyttämiseksi näkyisi olevan selkeä tarve. Näin ollen kansallisten ohjeiden laatiminen helpottaisi kuntien välistä yhteistyötä varsinkin tilanteissa, joissa näkemykset ovat hyvin erilaiset, eikä asiaa saada neuvoteltua kuntien kesken.

Kuntien välistä kustannusten jakoa selvitettiin pyytämällä vastaajia kuvailemaan, millaisissa tilanteissa kunta maksaa jälkihuollon kustannukset nuoren asuinkunnalle ja millaisissa tilanteissa nuori saa palvelut asuinkunnasta ilman kuntien välistä laskutusta ns. normaaleina palveluina. Kysymykseen saatiin 53 vastausta.

Vastaajista 38 % kertoi lastensuojelun jälkihuollon perusteella myönnettävien palveluiden olevan nuoren jälkihuollon maksuvastuussa olevan kunnan kustannettavia. 32 % kertoi perustason palveluiden olevan asuinkunnan vastuulla. Yhteensä 14 vastaajaa kuvasi näiden kahden välistä eroa maksuvastuiden osalta. Yksi vastaaja eritteli, että

”jos palvelut liittyvät huostassa olon ja jälkihuollon perusteisiin, ne maksetaan, mutta jos palvelut liittyvät nuoren normaaliin elämäntilanteeseen, jossa kuka tahansa saisi palveluja, kustannuksia ei makseta”.

Perustason palveluja kuvailtiin sellaisiksi, jotka eivät liity lastensuojelun aikaiseen asiakkuuteen ja joita kuka tahansa kuntalaisen voisi saada. Perustason palveluista mainittiin esim. kuntouttava työtoiminta, sosiaalihoitolain mukaiset palvelut, koulukuraattorin ja opiskelijaterveydenhuollon sekä terveydenhuollon palvelut. Kuluina, joita ei nuoren asuinkunnalle makseta, mainittiin myös jälkihuoltoon nuoren vanhemmuuteen ja perheen perustamiseen tai perheenjäsenten elämään liittyvät kulut. Jälkihuollon tuen katsotaan siis menevän nimenomaan nuorelle itselleen.

Selkeästi jälkihuoltoperustaiseksi tueksi, joka laskutetaan maksajakunnalta, kuvailtiin kolmessa vastauksessa sosiaalityön, tukihenkilön tai ohjaajan palvelua. Kahdessa vastauksessa ilmeni, että sosiaalityön palvelut laskutetaan ja kotikunta maksaa jälkihuollon ostopalvelut. Toisaalta, kun kysyttiin palveluiden järjestymisestä, tuli esiin, etteivät kaikki kunnat suostu tarjoamaan jälkihuollon sosiaalityön palveluita ja että sosiaalityön palveluiden saaminen vaihteli.

Siitä, mikä on jälkihuoltoperustaista, on alueilla kuitenkin eriäviä näkemyksiä. Yhdellä alueella on käytäntönä maksaa jälkihuoltona myös päihdepalvelut, jos tämä on ollut alun perin peruste nuoren sijoitukseen. Seitsemässä vastauksessa (13 %) kerrottiin jälkihuoltoperustaisten palvelujen ja tukitoimien ilmenevän laaditussa jälkihuoltosuunnitelmassa, joka on perustana palvelujen laskuttamiselle. Tarkemmin haasteita maksuperusteista on kuvattu jäljempänä.

Myös joustavuutta kuntien välisestä yhteistyöstä oli löydettävissä. Osa alueista (5) kuvasi, että maksukäytännöistä sovitaan tilanteen mukaan tai siten kun ne nuoren kannalta ovat sujuvimmat.

Epäselviä tilanteita maksuvastuun kannalta on ollut esimerkiksi joululahjaraha tai muu muistaminen, jota asuinkunta on myöntänyt asiakkailleen, mutta jota maksajakunta ei ollut varautunut maksamaan. Kuten yhdessä vastauksessa mainitaan, rajanveto on usein vaikeaa ja tilanteet epäselviä.

Toimeentulotuen osalta maksuvastuun mainittiin olevan epäselvä. Kuudella alueella (11 %) harkinnanvarainen toimeentulotuki laskutettiin maksajakunnalta. Yksi vastaaja kertoo, että jos tuki on sellainen, jota ei normaalisti myönnettäisi, se peritään toiselta kunnalta.

Alueilla ilmeni tapauskohtaisia ja yksittäisiä omia käytäntöjä. Yhdellä alueella on käytäntönä laskuttaa maksajakunnalta esim. päivähoitomaksut, mikäli nuori tarvitsee runsaasti palveluja. Toisella taas on lähikuntien kanssa kirjoittamaton sääntö, että työntekijän palkkakustannuksia ei veloteta.

Käytännöt ovat siis periaatteessa selkeitä: peruspalvelut tarjoaa asuinkunta, ja jälkihuoltoperustaiset palvelut laskutetaan maksajakunnalta. Se, minkä katsotaan kuuluvan osaksi jälkihuoltoa ja olevan tarvittavia erityispalveluita, saattaa kuitenkin kuntien välillä vaihdella. Näin ollen asiakassuunnitelmassa asioiden sopiminen on tärkeää, mutta yllättäviä palveluntarpeita tulee, jolloin ei kyetä varmistamaan maksajakunnan kantaa siihen, kustannetaanko palvelu tai rahallinen tuki.

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan kokemuksia ja haasteita tilanteesta, jossa **toiseen kuntaan muuttanut jälkihuollossa oleva nuori on jäänyt ilman tarvitsemiaan jälkihuoltopalveluja tai hoitoa muuttonsa jälkeen**. Kuvauksia saatiin 49 alueelta.

Kolmasosa vastaajista (37 %) ei tunnistanut tällaista tilannetta olleen. Näistä vastaajista kolme kertoi kuitenkin varmistavansa palvelun saamisen tai järjestävänsä lopulta palvelut itse. Vastaajista 14 % kertoi järjestävänsä sosiaalityön palvelun itse joko lähtökohtaisesti tai jos vastaanottajakunta kieltäytyi sitä antamasta tai jos nuoren palvelun saaminen oli vaarassa olla toteutumatta. Haastaviin tilanteisiin on siten ainakin osassa kunnista varauduttu.

Vaikka esimerkkitarinoita siitä, että nuori olisi kokonaan jäänyt ilman palvelua, ei ollut, kuntien välillä hiersivät palveluiden järjestämisen osalta seuraavat asiat:

- Haaste saada nuorelle oma sosiaalityöntekijä uudelta paikkakunnalta.
- Kuntien vastuunjakon toimimattomuus: asuinkunta saattaa velvoittaa jälkihuoltokuntaa järjestämään nuoren palvelut itse.
- Vastaanottajakunnan resurssit ja tietämys jälkihuollosta.
- Tietojen siirtyminen toiseen kuntaan on haasteellista.
- Resurssipulan vuoksi asiat eivät etene, sillä työntekijöitä ei saada kiinni, eikä uudessa kunnassa reagoida asioihin riittävän nopeasti.

Kaksi vastaajaa kertoi ongelmana olleen, ettei nuori ollut saanut tarvitsemaansa päihdepalvelua asuinkunnassaan. Päihdepalvelut olivat aiheuttaneet epäselvyyttä sen suhteen, kuuluvatko ne jälkihuollon palveluihin vai kunnan omiin palveluihin. Vastauksissa ilmeni, että myös perusterveydenhuollosta, hammashoidosta ja raskauteen liittyvistä palveluista on jouduttu kiistelemään. Terveysasemalla asiointi oli ollut haasteellista, jos kotikuntaa ei ollut muutettu.

Myös kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen mainittiin epäselväksi. Asumis- palveluiden osalta mainittiin epäselväksi se, onko se jälkihuoltoperusteista ja laskutettavaa palvelua, ja yhdessä vastauksessa kerrottiin kunnan peräti kieltäytyneen järjestämästä asumispalvelua.

Eriävät näkemykset nuoren palvelun tarpeesta aiheuttivat pulmia. Esimerkiksi maksajakunta ei suostunut kustantamaan palvelua, jonka asuinpaikkakunnan sosiaalityö katsoi nuorelle tarpeelliseksi. Vastaanottava taho saattaa tulkita palveluita niin, että ne katsotaan jälkihuoltoperusteiseksi ja laskutettaviksi. Hankaloittavana tekijänä mainittiin myös se, jos jälkihuoltosuunnitelma ei tule nuoren jälkihuollosta vastaavasta kunnasta.

Jos nuorella oli lievä kehitysvamma tai käyttäytymisoireilua, oli yhden kokemuksen mukaan vaikea löytää palveluille maksajaa. Jälkihuolto ostaa alueelta palvelut joka tapauksessa, vaikka palvelu ei olisikaan suoraan jälkihuoltoa. Jotkin kunnat pysyvät joustamaan ja maksamaan nuoren tarvittavat palvelut. Yksi vastaaja toi esiin huolen, että jos nuori ei saa tarvitsemaansa palvelua uudesta kunnasta, on hänellä riski syrjäytyä yhteiskunnasta, jolloin aiemmin tehty työ valuu hukkaan.

Vajaa viidennes (18 %) nosti esille olennaisena asiana, ottaako nuori sitä tukea vastaan, jota hänelle järjestetään. Haasteeksi muodostuu siis nuoren motivaatio ja kyky ottaa vastaan jälkihuollon tukea uudella paikkakunnalla. Yhdessä vastauksessa kerrottiin nuoren joutuvan jälkihuollon ulottumattomiin, jos asiakkuutta ei siirretä asuinkuntaan. Yksi vastaaja kertoi, ettei nuoresta saa juuri tietoja, jos tämä ei ota jälkihuoltoa vastaan asuinpaikkakunnalla. On siis tärkeää kartoittaa jo ennen muuttoa uuden kunnan palveluita, kuten yksi vastaaja kertoo käytäntönä olevan. Oleellista on myös olla ajoissa yhteydessä palveluihin.

Kaiken kaikkiaan kuntien ja kuntayhtymien resurssit tarjota palveluita, näkemykset jälkihuollon sisällöistä ja nuoren tarpeista, sekä tulkinnat maksuvastuista ovat hyvin vaihtelevia ja tilannekohtaisia. On eriäviä tulkintoja siitä, mitä palvelua ja tukea nuori saa peruspalveluna kuten muutkin kuntalaiset ja mitä nimenomaan jälkihuollon perusteella.

Kunnat joutuvat neuvottelemaan keskenään ja osin tekemään rajoja ylittävää työtä varmistaakseen nuorille tarvittavat palvelut. Yhteistyö ja käytännöistä sopiminen ja neuvottelu kuntien välillä on edellytys palveluiden tarjoamiseksi, mutta valmiudet ja joustot siihen eriävät alueittain.

Monialaista yhteistyötä koskevat kehittämisehdotukset

Alueilta pyydettiin **kehittämisehdotuksia** jälkihuollon sosiaalityöhön ja monialaiseen yhteistyöhön. Ehdotuksia saatiin (37/95) alueelta. Vastauksia tarkasteltiin kahdesta näkökulmasta: toistuvien teemojen mukaan sekä sen mukaan, mille tasolle ehdotus kohdennettiin: asiakastasolle, kuntatasolle, alueelliselle tai maakunnalliselle tasolle vai kansalliselle tasolle. Ehdotuksista suuri osa liittyi palveluihin, niiden järjestämiseen ja saatavuuteen.

Lähes neljänneksessä vastauksista toistui nuoren palvelutarpeeseen vastaaminen. Vastauksissa mainittiin nuoren osallisuus omassa prosessissa, yhteydenpito nuoreen, työskentely verkostojen kanssa, moniammatillinen yhteistyö, yhteinen monialainen asiakassuunnitelma ja resurssien riittävyys. Vastaajat eivät tuoneet esiin valmiita malleja, joita toivoisivat otettavan käyttöön.

Kysymykseen, onko alueellanne **yhteistyötä kotoutumisen tukitoimien ja lastensuojelun jälkihuollon välillä** vastasi 74/95. Kolmannes (32 %) vastasi, että yhteistyötä tehdään ja 67 % ettei yhteistyötä tehdä.

Tilannetta kuvattiin tarkemmin 29 alueelta. Näistä 21 % koki, ettei yhteistyölle ole ollut tarvetta. Alueella ei esimerkiksi ollut lainkaan nuoria kotoutumisen tukitoimien piirissä tai heitä oli todella vähän.

Niillä alueilla, jossa yhteistyötä toteutettiin, olivat käytäntöinä esimerkiksi yhteistyökokoukset, konsultointi tai työntekijöiden välinen yhteistyö. Muutama vastaaja kertoi, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa. Erilaisia yhteistyön organisoinnin tapoja kuvattiin. Osassa vastauksista yhteistyön organisointi näkyi myös rakenteissa siten, että esimerkiksi maahanmuuttotyö kuuluu myös aikuissosiaalityön tiimiä tai niin, että oli muodostettu oma monialainen tiimi, jossa oli lastensuojelun ja työikäisten palveluiden edustus sekä maahanmuuttokoordinaattori.

Kysymykseen, **minkälaisia toimivia käytänteitä lastensuojelun jälkihuollolla on asumis-, mielenterveys- ja päihdepalveluiden kanssa**, saatiin 53 vastausta. Vastauksissa mainittiin verkostopalaverit ja muut yhteiset kokoukset sekä verkostotyö. Yksittäisiä mallinnuksia tai hyviä käytäntöjä verkostotyölle ei erikseen mainittu. Alueilla tehtiin yhteistyötä asumispalveluiden sekä mielenterveys- ja päihdepalveluiden lisäksi esimerkiksi nuorisotyön kanssa. Toimivina käytäntöinä mainittiin konsultointi ja monialainen yhteistyö.

Palvelujen järjestäminen ja saatavuus

Kyselyn yksi keskeinen tehtävä oli selvittää, **miten palvelujärjestelmän eri palveluiden saatavuus toteutuu** lastensuojelun jälkihuollon nuorten tarvitessa kyseisiä palveluita. Kysymystä kartoitettiin seitsemän vaihtoehdon osalta ja erikseen jokaisen potentiaalisen palvelun osalta: tarvetta ei ole ollut – useimmiten järjesty – järjesty kohtuullisesti – palvelu saadaan, mutta se on hankalaa – jää useimmiten järjesty-mättä/saamatta – on sovittu ohituskaistasta – ei tietoa.

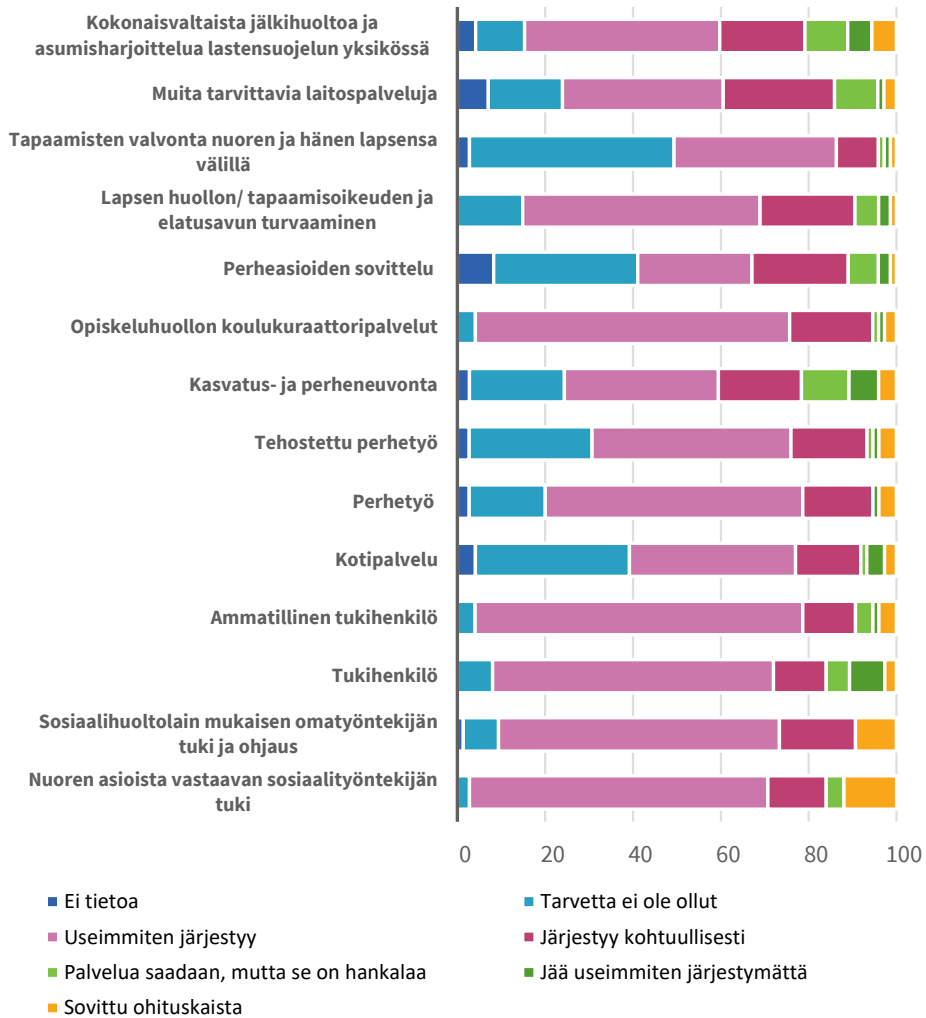
Erityinen kiinnostus oli selvittää, oliko alueella sovittu ns. ohituskaistoista. Niillä tarkoitettiin sellaisia käytäntöjä, joiden avulla lastensuojelun jälkihuollon nuorten pääsy palveluihin voidaan varmistaa. Tätä voi luonnehtia VIP-asiakkuudeksi. Tämän ajateltiin indikoivan sitä, onko lastensuojelun asiakuudella käytännön merkitystä siihen, että tuen piirissä olevan nuoren tuen ja palveluiden saaminen varmistetaan positiivisen erityiskohtelun keinoin. Oletuksena oli, että jos ohituskaistaa tai muuta tapaa varmistaa juuri tämän ryhmän nuorten lakisääteinen ja subjektiivinen oikeus palveluun ei ole, voidaan kyseenalaistaa lain toteutuminen nuorten turvana. Vastaajat eivät kuitenkaan olleet kyllin selvästi ymmärtäneet ohjetta ajatella nimenomaan jälkihuollon tuen oikeuksien ja palvelujen saatavuuden näkökulmasta. Eri palveluiden osalta vastaajamäärät hieman vaihtelivat (71–75/95).

Sosiaalipalveluiden osalta (kuviot 7A ja 7B) ohituskaista mainittiin pienessä osassa vastauksia koskien lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöntekijän ja omatyöntekijän tukea, ehkäisevää ja täydentävää toimeentulotukea, sosiaaliturvan neuvontaa, taloudellista tukea ja harrastamista, loma- ja virkistystoimintaa sekä asumisen harjoittelua. Osuudet näissä ja joissakin muissa palveluiden muodoissa olivat kuitenkin niin pieniä, ettei voida yleisesti katsoa lastensuojelun jälkihuollon piirissä olemisen toimivat positiivisen erityiskohtelun mielessä, lain hengen mukaisesti. Tulkintana voidaan todeta, että osa tuesta ja palveluista näyttäisi järjestyvän kunnissa ja alueilla vähintään kohtuullisesti muutoinkin, eikä tällaiselle ohituskaistalle ole tarvetta. Toisaalta lastensuojelun jälkihuollon työntekijällä voi olla merkittävä rooli nuoren palveluiden kordinoijana ja järjestelijänä, vaikka sitä ei tulkita ohituskaistaksi suhteessa muihin nuoriin.

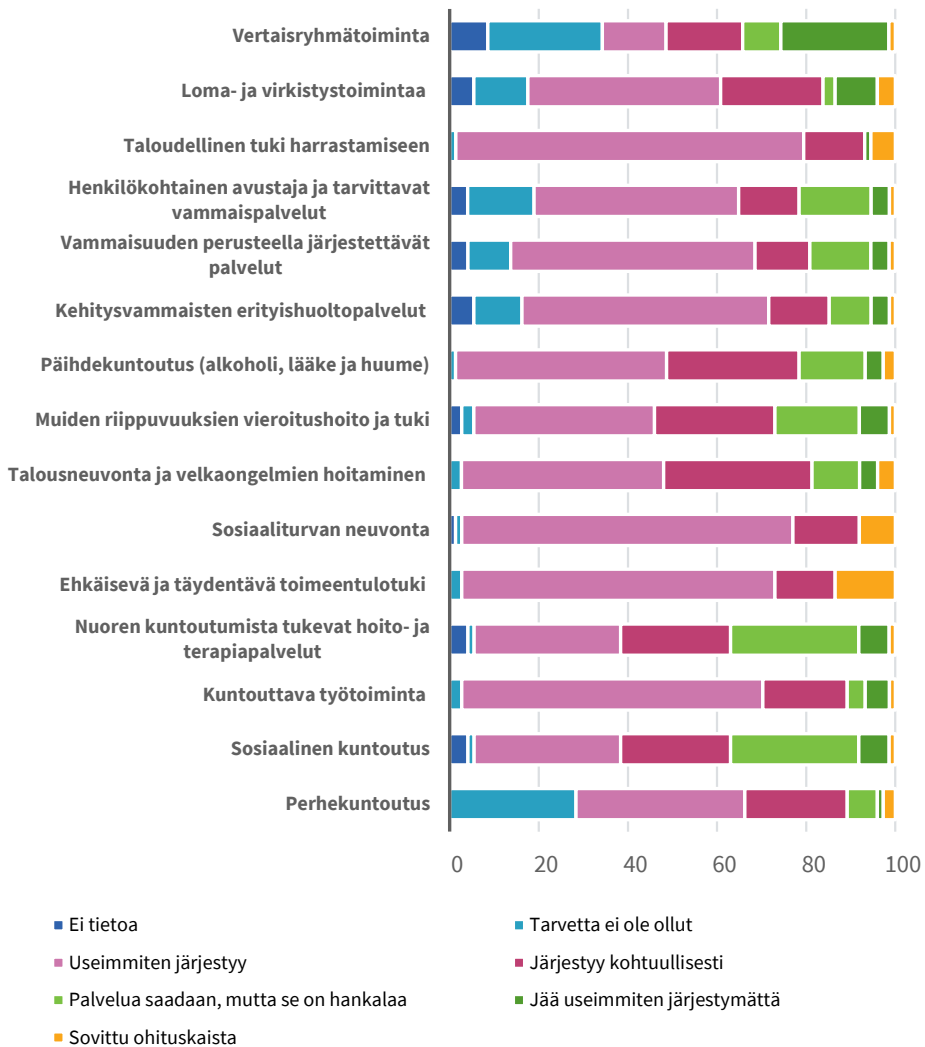
Tilanteet, jossa palvelut järjestyvät, mutta niiden saaminen on hankalaa, sisältävät oletuksen, että palveluiden saaminen edellyttää nuorelta ja mahdollisesti työntekijöiltä runsaasti valmistelua, jotka hyvin hoidettuna johtavat palveluiden saamiseen. Tällaisia palveluita olivat erityisesti sosiaalinen kuntoutus, nuorten kuntoutumista ja hoitoa tukevat hoito- ja terapiapalvelut, päihde- ja muiden riippuvuuksien palveluiden ja kuntoutuksen tuki sekä vammaispalveluiden ja vammaisuuden perusteella saatava henkilökohtainen avustaja.

Huomionarvioiseksi nousi, ettei palvelujärjestelmä tunnista vertaistoimintaa ja niihin pääsyä mahdollisuuksia.

Tuloksia lastensuojelun
jälkihuollosta

Kuvio 7A. Sosiaalipalvelujen saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille prosenttiosuuksina, prosenttia (n= 71–75).

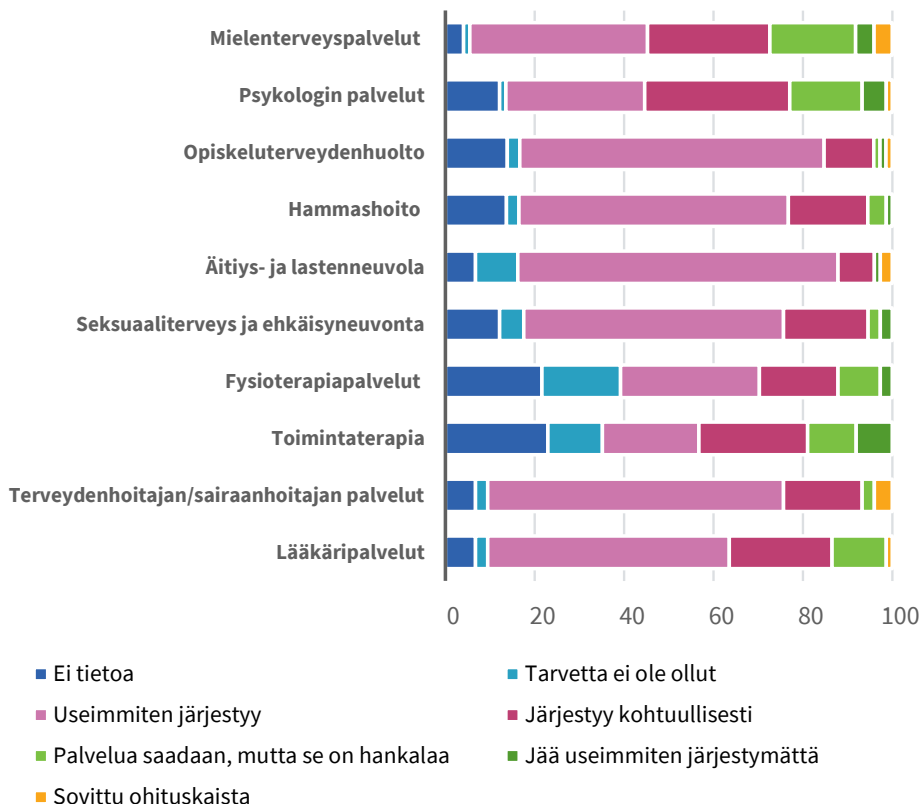

Kuvio 7B. Sosiaalipalvelujen saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille prosenttiosuuksina, prosenttia (n= 71–75).

Terveydenhuollon palveluiden osalta (kuviot 8A) ns. ohituskaistamenettely mainittiin vain harvoin. Yksittäiset maininnat ohituskaistakäytännöistä liittyivät terveyden- ja sairaanhoitajan palveluihin, äitiys- ja lastenneuvolapalveluihin, mielenterveyspalveluihin ja päihdepalveluihin.

Kokonaisuutena terveydenhuollon palveluita oli saatavilla arvioiden mukaan nuorille kohtuullisesti tai useimmiten. Erityisen hyvin yleisiä palveluita oli tarjolla äitiys- ja lastenneuvolaan, opiskeluterveydenhuoltoon ja terveydenhuollon ja sairaanhoitajan palveluihin. Myös lääkäripalveluita oli, mutta niiden saamisessa oli enemmän

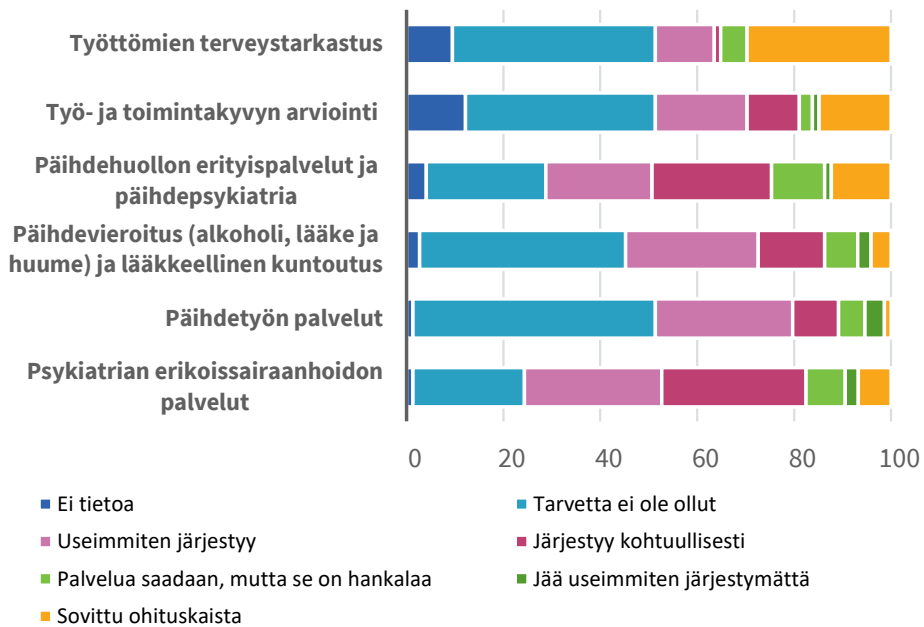
hankaluuksia. Toimintaterapian, fysioterapian ja työttömien terveystarkastusten osalta oli eniten tietämättömyyttä palveluiden järjestymisestä kohderyhmän nuorille. Työttömien terveystarkastukseen pääsy jäi toteutumatta tai asiasta ei ollut tietoa peräti 35 % alueista. Tämä on merkittävä tieto, sillä lastensuojelun jälkihuollon nuorista peräti 39 % kirjattiin NEET-nuoriksi. Tätä nuorten ryhmää tulisi selvittää tarkemmin, kuinka moni heistä kuuluu ns. NEET-VIP-osuuteen.

Kuvio 8A. Terveyspalvelujen saataavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (n=72-74).

Vastaajista 30 % arvioi psykiatrian palveluiden saamisen hankalaksi ja 8 % arvioi, että palvelu jää useimmiten saamatta. 80 % arvioi päihdepalveluiden järjestyvän kohtuullisesti. Kuitenkin 14 % arvioi vieroitukseen pääsyn hankalaksi ja 7 % vieroitushoidon jäävän saamatta, päihdehuollon erityispalveluihin pääsyn arvioi hankalaksi neljännes ja 11 %, että hoito jää saamatta. Työ- ja toimintakyvyn arviointiin pääsyn arvioi hankalaksi 11 % ja työttömien terveystarkastuksista kolmanneksella ei ollut tietoa.

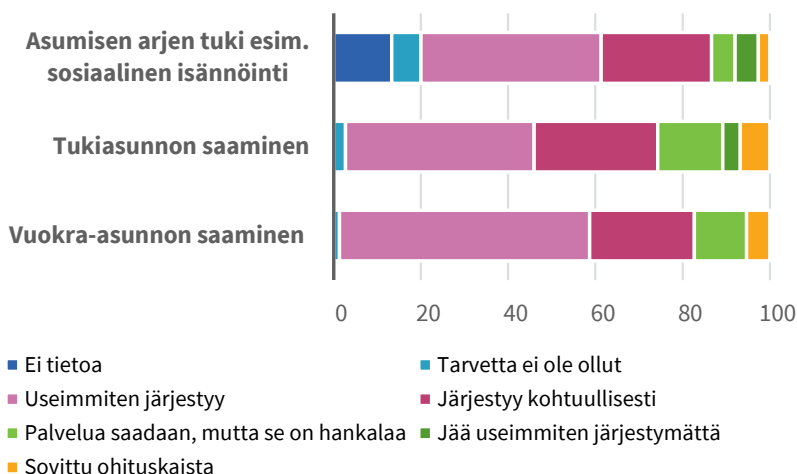
Tuloksia lastensuojelun
jälkihuollosta

Kuvio 8B. Terveyspalvelujen saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (n=72–74).

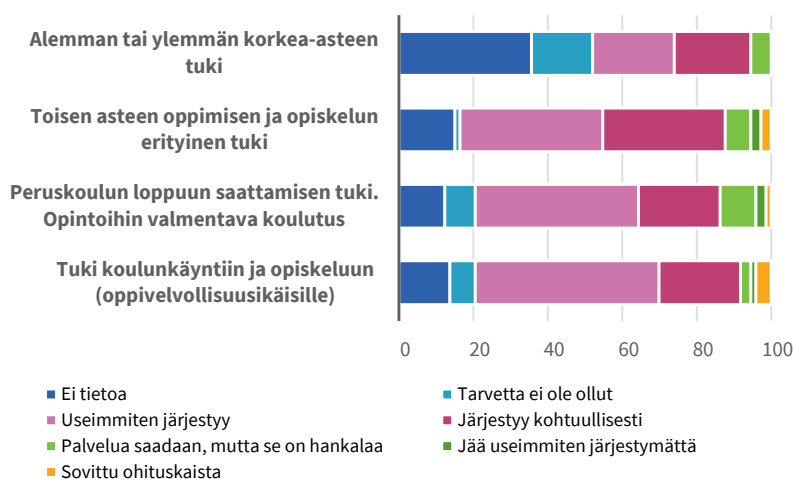
Asumispalveluita koskeva tuen saatavuus on esitetty kuviossa 9. Ohituskaista oli mainittu muutamassa vastauksessa sekä tukiasumisen sekä vuokra-asunnon saamisen osalta. Asumisen arjen muu tuki, kuten sosiaalinen isännöinti oli vieraampi, eikä 13 % osannut vastata sen saatavuuteen. Huolimatta asumisen ensisijaisuudesta, koettiin nuorille asunnon osoittaminen hankalaksi. 15 % piti palvelun saamista hankalana koskien tukiasunnon saamista ja 12 % koskien vuokra-asunnon saamista. Valtaosa arvioi, että asumisen liittyvä tuki oli saatavilla kuitenkin vähintään kohtuullisesti.

Tuloksia lastensuojelun jälkihuollosta

Kuvio 9. Asumisen tuen saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille prosenttiosuuksina.

Opintojen tuen saatavuus on kuvattu kuvioon 10. Vain muutama mainitsi, että lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille on tarjolla tukea koulunkäyntiin ja opiskeluun ns. ohituskaistana (1–4 %), korkea-asteen opiskeluun ei lainkaan. Joillakin alueella opintoja koskevaa tuen tarvetta ei ollut ollut lainkaan (1–16 %) tai opintojen tuen saatavuudesta ei ollut tietoa (12–35 %). Valtaosalle arvioitiin tuen järjestyvän vähintään kohtuullisesti peruskoulun ja toisen asteen tutkintojen osalta (43–73 %). Korkea-asteen osalta tuki oli vähäisempää. Vain muutama arvioi, että tuki jää useimmiten järjestymättä (1–3 %).

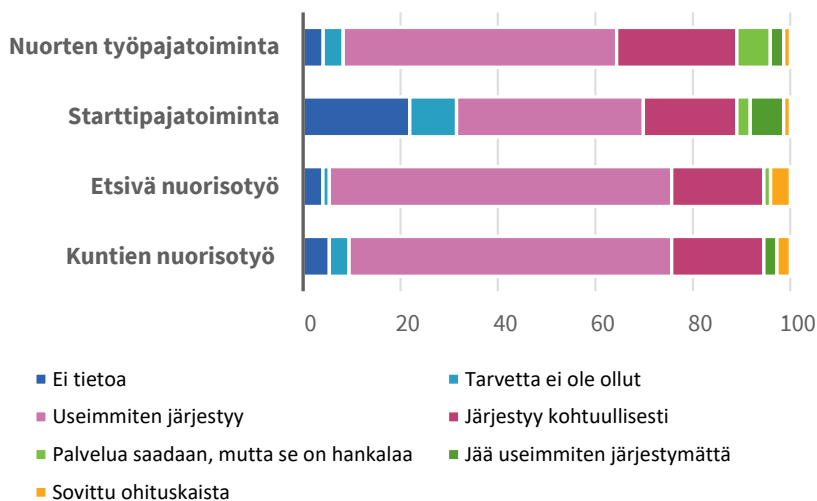

ERRATUM
28.6.2023:

- Kuvio 10:
Jää useimmiten järjestymättä -selitteen väri vaihdettu pinkistä vihreäksi

Kuvio 10. Opintoja koskevan tuen saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (73/95).

Nuorisotyön ja nuorten työpaja- ja starttipajatoiminnan arvioitu saatavuus on koottu kuvioon 11. Ohituskaistaksi arvioituja toimintakäytäntöjä mainittiin 1–4 %:ssa vastauksista. Etsivän nuorisotyön ja kuntien muun nuorisotyön tuen saatavuus oli kaikilla alueilla pääosin hyvää. Tukea arvioitiin saatavan useimmiten tai kohtuullisesti 80–90 % vastauksista. Starttipajatoiminnan vastaava saatavuus oli heikompaa (57 %) tai siitä ei ollut tietoa (22 %). Nuorten työpajatoiminnan saatavuus koettiin 7 %:n mukaan hankalaksi.

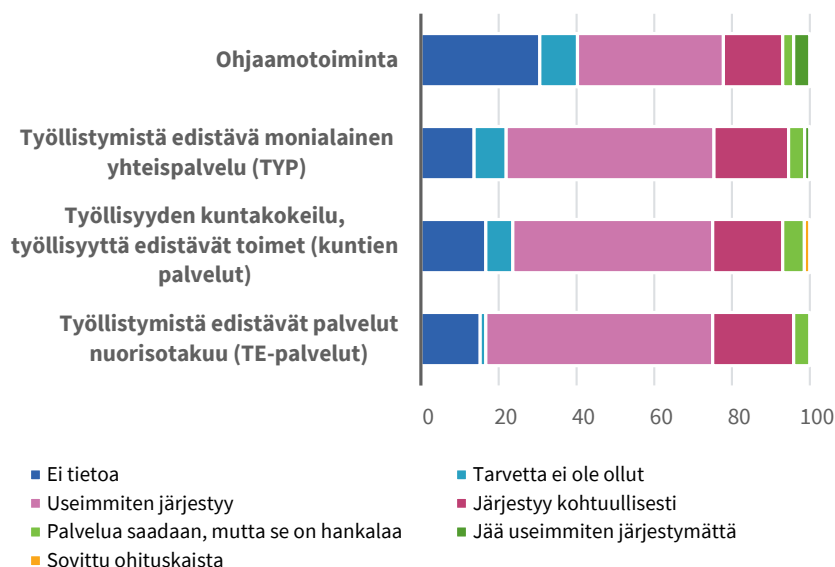

Kuvio 11. Nuorisotyö ja pajatoiminnan sekä työpaja- ja starttipajatoiminnan saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (73–74/95)

Työllisyyttä edistävien palveluiden saatavuutta koskevat arviot ovat kuviossa 12. Vain yksi taho mainitsi ns. ohituskaistan kuntakokeiluun liittyen. Vastaajista 70–80 % arvioi työllisyyttä edistävien palveluiden saatavuuden olevan vähintään kohtuullista. Noin 15 % vastaajista ei tiennyt työllisyyttä edistävien toimien saatavuudesta ja 30 % ei tiennyt Ohjaamatoiminnan saatavuudesta. Lisäksi 10 % arvioi, ettei Ohjaamon tarvetta ole ollut. 3–6 % mukaan tuen saaminen oli erityisen työlästä.

ERRATUM
28.6.2023:
- 30 % pitäisi
olla 31 %

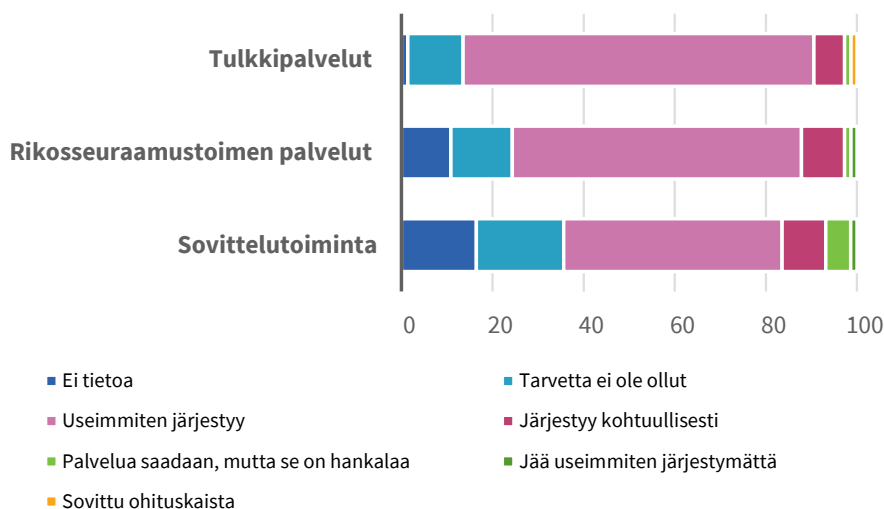
Tuloksia lastensuojelun
jälkihuollosta

Kuvio 12. Työllisyyttä edistävien toimien saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (72–73/95).

Kuvioon 13 on koottu tietoa rikos-, tulkki- ja sovittelupalveluiden saatavuudesta. Yhdellä alueella oli sovittu ohituskaistakäytännöstä tulkkipalveluiden suhteen. Muiden palveluiden osalta ohituskaistaa ei mainittu. Vastaajista 11 % ei tiennyt rikosseuraamuspalveluiden eikä 16 % sovittelutoimen saatavuuden tilasta lastensuojelun jälkihuollon nuorille. Tulkkipalveluiden tarpeesta oltiin tietoisia. 12 % arvioi, ettei tarvetta ole tulkkipalveluille, 13 % ettei rikosseuraamuspalveluille ja 19 % ettei sovittelupalveluille. Sovittelupalvelut arvioitiin järjestyvän ainakin kohtuullisesti 58 % vastaajan mukaan alueella, rikosseuraamustoimen palveluiden osalta vastaava luku oli 73 % ja tulkkipalveluiden osalta 84 %.

Tuloksia lastensuojelun
jälkihuollosta

Kuvio 13. Sovittelu, tulkki- ja rikosseuraamustoimien saatavuus lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, prosenttia (n= 73–74).

Yhteenvetoa palveluiden järjestämisestä ja saatavuudesta

Yhteistyökäytäntöjä ja VIP-asiakkuuksia oli vain vähän, parhaimmillaankin eri palveluissa 1–5 %. Ne liittyivät lastensuojelun jälkihuollon työntekijän tai lastensuojelulain omatyöntekijän tukeen, ehkäisevään ja täydentävään toimeentulotukeen, sosiaaliturvaneuvontaan, taloudelliseen tukeen harrastamisessa, loma- ja virkistystoimintaan sekä asumisharjoitteluun. Terveyspalveluista oikopolkuja oli rakennettu sairaanhoitajan ja terveydenhoitajan palveluihin, mielenterveys- ja päihdepalveluihin, tuki- ja vuokra-asunnon saamiseen sekä tukeen koulunkäyntiin ja etsivään nuoristyöhön. Huomionarvoista oli kuitenkin, se, ettei kysymyksen asettelu lomakkeella mahdollistanut useampaan vaihtoehtoon vastaamista. Näin oikopolku ei vielä kerro, ovatko palvelut saatavilla vai eivät.

Vastaajilta kysyttiin edellisten tuen ja palveluiden arviointien lisäksi arviota siitä, miten kunkin nuoren tarpeisiin vastaava kokonaisvaltainen arjen tuki on keskiarvoisesti järjestynyt alueella. Kolmannes (33 %) arvioi tuen ja palveluiden järjestyvän useimmiten ja 58 % kohtuullisesti. 4 % arvioi, että palvelut ovat saatavilla, mutta kuitenkin hankalasti. Vain yksi vastaaja arvioi, että palvelut jäävät useimmiten saamatta. Kaksi arvioi, että yhteistyökäytännöstä oli sovittu lastensuojelun jälkihuollon nuorten tuen ja palveluiden järjestymiseksi.

Jälkihuollon seuranta ja kehittäminen

Vastaajista 75/95 otti kantaa jälkihuollon **eri vaiheissa olevien asiakkaiden määrien seurantaan**. Heistä 19 % vastasi, ettei seurantaa ole, 59 % vastasi, että tarvittavat tilastotiedot saadaan asiakastietojärjestelmästä ja 23 %:lla oli jokin muu käytäntö.

Avoimissa vastauksissa vastaajat (23) tarkensivat seurannan tapoja. Enimmäkseen alueilla seurattiin asiakasmääriä asiakastietojärjestelmän avulla. Joillain alueilla kirjanpitoa toteutettiin käsin. Niillä alueilla, joilla asiakasmäärät olivat pienet, seuranta ei ollut strukturoitua.

Alueiden tilannetta **nuorten tarpeiden kartoittamisesta** selvitettiin. Vastaajista (73/95) lähes neljännes (23 %) vastasi, että alueella kootaan tietoa jälkihuollon piirissä olevien nuorten tarpeista, mutta 69 % alueista ei kerää tietoa nuorten jälkihuoltotarpeista.

Tarkemmin tilannetta kuvasi 17 vastaajaa. Yksi tapa kerätä tietoa nuorten tilanteista oli käydä läpi pari kertaa vuodessa jälkihuollossa olevien nuorten tilanteet ja katsoa, millaisia tarpeita niistä nousee. Yhdellä alueella sosiaalityöntekijöitä haasteltiin aiheesta erillistä jälkihuoltoyksikön organisointia varten. Palvelun tarpeita arvioidaan myös budjetin valmisteluvaiheessa, jolloin arvioidaan esimerkiksi ostopalvelujen tarvetta. Yhdellä alueella seurataan hyvinvointia ja nuoren elämämpiiriä kuvaavia muuttujia ilman tunnistetietoja. Myös asiakastietojärjestelmää käytetään seurantatiedon kokoamiseen. Tutkimusta varten tietoa kerätään yhdessä yliopistojen ja muiden yhteistyötahojen kanssa.

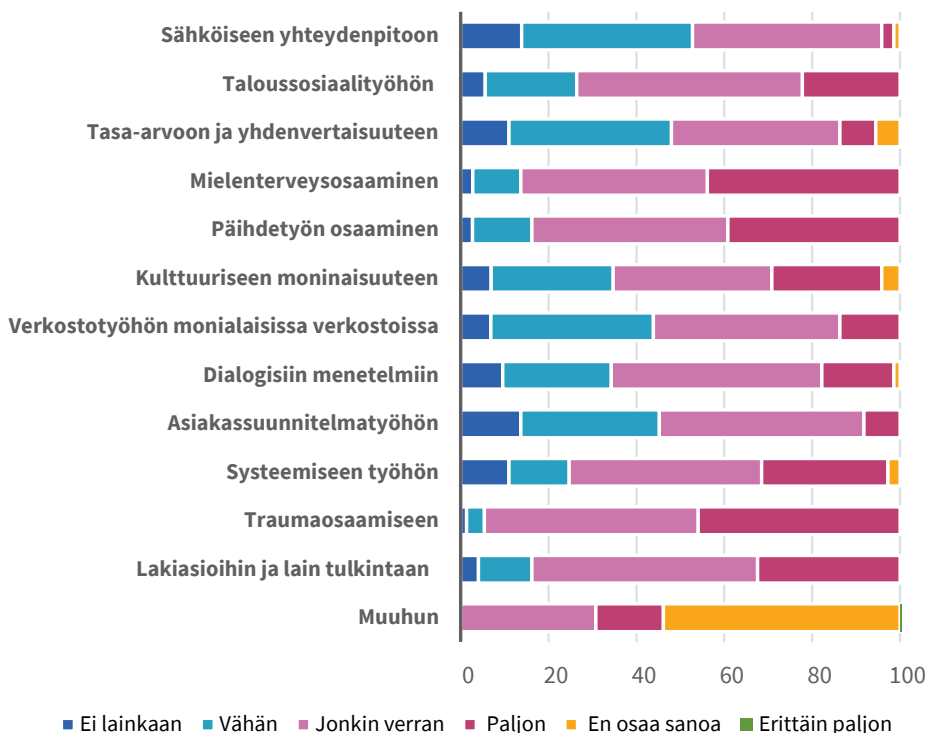
Kysyttiin myös **palveluiden saatavuuden seurannasta** ja tähän vastasi 74/95. Vastaajista 43 % ilmoitti, että jälkihuollon piirissä olevien nuorten tarvitsemien palveluiden saatavuutta seurataan, runsas puolet (52 %) ettei seurata ja 5 % ei osannut sanoa. Seuraamisen tapoja tarkensi 16 vastaajaa. Palvelujen saatavuuden seuranta tapahtui pääosin asiakastyön lomassa, asiakaskohtaisesti tai tiimipalaverissa sekä verkostoyhteistyössä. Lisäksi yhdellä alueella pyritään myös vaikuttamaan palveluaukkojen täyttämiseen muiden tahojen ja viranomaisten kanssa.

Kysymykseen **seuraatteko jollain tapaa jälkihuollon palveluiden vaikuttavuutta** vastasi 71/95. Palvelujen vaikuttavuutta seurataan 44 % alueista, lähes puolet alueista (49 %) ei seuraa vaikuttavuutta. Seitsemän vastaajaa ei osannut sanoa ja lisätietoja antoi 23. Osa vastaajista kertoi vain yhden havainnon vaikuttavuuden seurannasta, osa kuvasi useampia vaikutuksia. Palveluiden vaikuttavuutta seurattiin asiakassuunnitelmatyöskentelyssä ja asiakaskohtaisesti tai asiakastyön yhteydessä. Muutama vastaaja kertoi, että vaikuttavuutta seurataan palautetta keräämällä. Joillain alueilla oltiin ottamassa seurantamittaristoja käyttöön.

Alueiden toimijoita pyydettiin vastaamaan, huomioidaanko **nuorten sukupuoli** palveluissa. Vastaajista (72/95) 43 % totesi, että sukupuoli on huomioitu palveluissa, 39 % ettei ole huomioitu ja lähes viidennes (18 %) ettei osaa sanoa. Lisäksi 32 vastasi avoimeen kysymykseen, jolla kartoitettiin kokemuksia sukupuolisensitiivisyydestä ja sukupuolen huomioimisesta palvelujen järjestämisessä. Neljännes vastaajista kertoi,

että aiheesta ei ole kokemusta tai sukupuolisensitiivisyyttä ei huomioida palveluissa. Muutama vastaaja kertoi, että sukupuolisensitiivisyys huomioidaan tarpeen mukaan. Useat vastaajat kertoivat sukupuolisensitiivisyyden liittyvän jollain tavalla työntekijän valintaan. Työntekijän sukupuolen huomioiminen mainittiin monessa vastauksessa. Erikseen mainittiin myös nuoren toiveen huomioiminen työntekijän sukupuolen suhteen. Osa vastaajista kertoi myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden huomioimisesta, nuorten tarpeet otetaan huomioon esimerkiksi sukupuolenkorjausprosessin aikana.

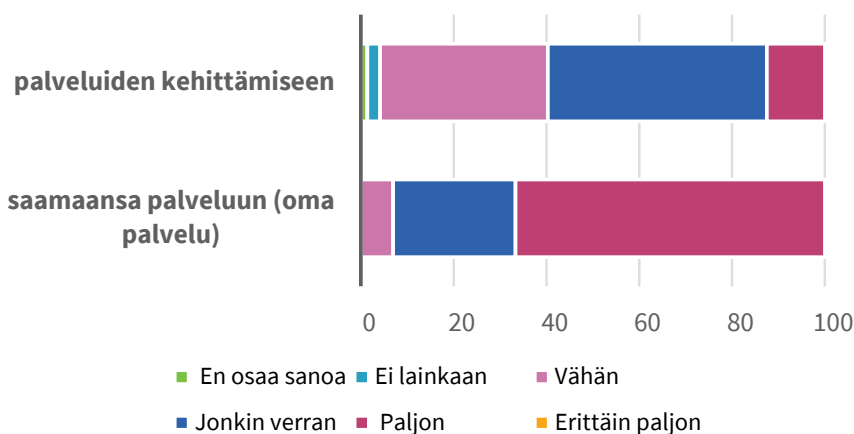
Vastaajia pyydettiin arvioimaan **ammattilaisten koulutustarpeita**. Eniten vastaajien (72–75/95) mielestä työntekijät tarvitsisivat koulutusta traumaosaamiseen, mielenterveys ja päihdetyön osaamiseen sekä lakiasioihin. Muutama ei osannut arvioida koulutustarpeita liittyen tasa-arvo-osaamiseen sekä kulttuuriseen moninaisuuteen. Avoimeen vastauskenttään ei saatu tarkentavia ehdotuksia koulutusten sisältöihin. Tarpeet on koottu kuvioon 14.

Kuvio 14. Ammattilaisten täydennysosaamisen tarpeet, prosenttia (n= 72–75).

Nuorten osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet

Kyselyssä selvitettiin vastaajien arvioita siitä, **miten kunnan (alueen) tukitoimissa olevilla nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa saamaansa omaan palveluun ja laajemmin palveluiden kehittämiseen**. Kuvioon 15. on koottu strukturoidun kysymyksen vastaukset prosenttiosuuksina. Vastaajista (72/95) kaksi kolmasosaa arvioi, että nuorilla on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa omaan palveluun. Sen sijaan yleisemmin palveluiden kehittämiseen nuorilla arvioitiin olevan huomattavasti heikommat vaikutusmahdollisuudet.

Kuvio 15. Nuorten vaikuttamismahdollisuudet, prosenttia (72/95).

Avoimella kysymyksellä selvitettiin, **millaisia osallisuutta edistäviä käytäntöjä alueilla on luotu lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi nuorten kanssa**. Kuvauksia saatiin 34 alueelta. Niissä kuvattiin nuorten vaikuttamismahdollisuuksia ja tähän luotuja käytäntöjä lastensuojelun jälkihuollossa. Muutama vastaaja kuitenkin kertoi, että heillä ei ole luotu mitään käytäntöjä siihen, että nuoret saisivat vaikuttaa lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseen.

Joillain alueilla on tai on ollut käytössä asiakasraati. Asiakaspalautteen keräämisen mainitsi lähes neljännes vastaajista. Kommunikointi ja työskentely nuoren kanssa nähtiin yhtenä mahdollisuutena nuorelle vaikuttaa omaan palveluunsa, ja tämän mainitsi lähes joka neljäs vastaaja. Asiakassuunnitelmatyöskentelyn mainitsi muutama vastaaja. Myös kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen tuli esille vastauksissa. Osa alueista järjesti nuorille ryhmätoimintaa. Muutama kertoi, että nuoret osallistuvat kirjaamiseen. Muita yksittäisiä mainittuja käytäntöjä olivat esimerkiksi mahdollisuus järjestää läheisneuvonpito, yhteistyö Vetuointi-toiminnan kanssa sekä sosiaalisen median kanavat.

Korona ja tulevaisuuden ennakointi

Kyselyssä selvitettiin kahdella avoimella kysymyksellä koronan vaikutuksia lastensuojelun jälkihuollon nuorten elämään ja palveluihin nyt ja tulevaisuudessa. Osa vastaajista kertoi vain yhden havainnon, valtaosa kuvasi useampia vaikutuksia. Yhteen laskettuna havaintojen määrä ylittää vastaajien lukumäärän.

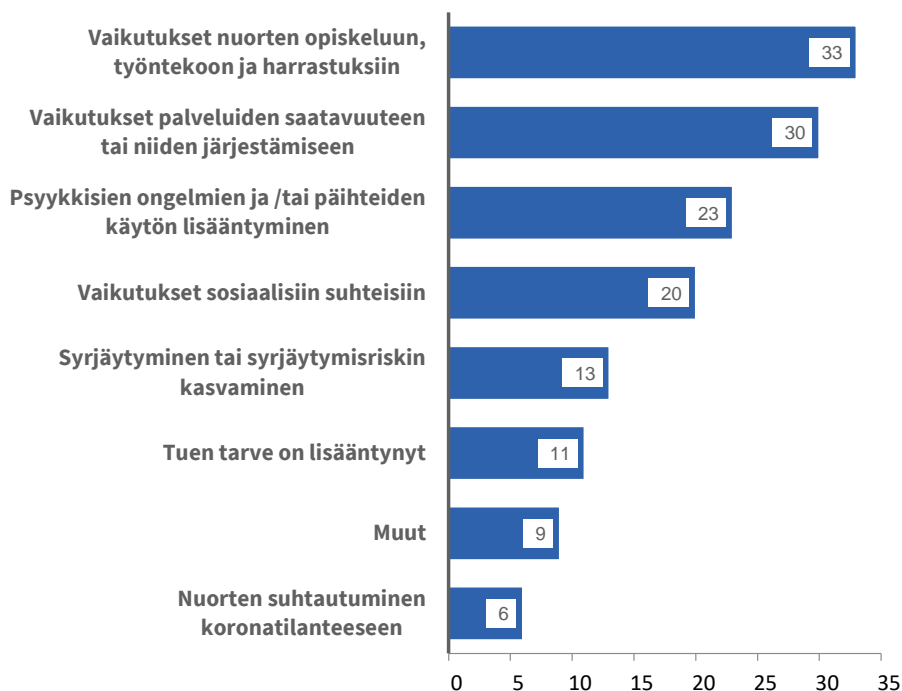
Vastaajia pyydettiin arvioimaan, **miten korona näkyy ja vaikuttaa lastensuojelun jälkihuollossa olleiden nuorten elämään**, sosiaalisiin suhteisiin, hyvinvointiin ja heidän tarvitsemiinsa palveluihin vastaushetkellä. Vastauksissa (64/95) toistui kahdeksan eri teemaa (kuvio 16).

Kolmannes (33 %) toi esiin koronan vaikutukset nuorten opintoihin, työtilanteisiin ja harrastuksiin, 16 %:ssa vastauksista kävivät ilmi etäopetuksen tuomat haasteet kuten opintojen pysähtyminen, keskeytyminen tai opinnoista pois putoaminen, mutta myös joitakin myönteisiä etäopetuksen vaikutuksia mainittiin. Vastaajista 23 % mainitsi nuorten psyykkiset haasteet esimerkiksi ahdistuneisuuden tai päihteiden käytön ja 11 % mainitsi nuorten tuen tarpeen lisääntyneen samaan aikaan, kun osa oli huolissaan nuorten toimintakyvyn heikkenemisestä.

Viidenneksessä (20 %) vastauksista tuotiin esiin nuorten sosiaalisten kontaktien haasteet (sosiaalisten kontaktien väheneminen, elinpiirin kapeutuminen) ja 13 %:ssa syrjäytyminen tai syrjäytymisriskin kasvaminen.

Koronatilanne oli 30 % mukaan vaikuttanut palveluiden saatavuuteen tai palvelujen järjestämiseen, esimerkiksi siirtymisenä etäpalveluiksi. Muut vastaukset liittyivät esimerkiksi palveluiden keskeytymiseen tai palveluihin pääsyn heikentymiseen.

Muutama vastaaja kertoi myös nuorten suhtautumisesta koronatilanteeseen: osa nuorista on ottanut tilanteen vakavasti ja osa ei ole välittänyt tilanteesta. Vastaajista 8 kertoi, että koronan vaikutuksista ei ollut kokemusta, vaikutuksia oli vaikea arvioida tai koronalla ei ollut vaikutuksia nuorten elämään.

Kuvio 16. Koronan vaikutukset jälkihuollossa olleiden nuorten elämään, sosiaalisiin suhteisiin, hyvinvointiin ja heidän tarvitsemiinsa palveluihin. Avointen vastausten teemat ja mainintojen määrät, prosenttia. (n=64).

Vastaajia pyydettiin arvioimaan myös sitä, **miten koronan yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät tulevaisuudessa** (3–5 vuoden kuluttua) jälkihuollossa olleiden nuorten elämässä. Vastauksissa (51/95) toistui yhdeksän teemaa (kuvio 17).

Vastaajista 41 % arvioi koronan vaikutusten näkyvän vielä tulevaisuudessa liittyen nuorten opiskeluun ja harrastuksiin ja viidennes (24 %) liitti vaikutukset työllisyyteen tai työllistymiseen. Työttömyyden arveltiin lisääntyvän ja työllistymisen vaikeutuvan. Vastaajista 20 % liitti huolen syrjäytymiseen tai syrjäytymisriskin kasvuun.

Yli viidennes arvioi psyykkisten ongelmien ja/tai päihteiden käytön lisääntyvän. Palveluiden ja / tai tuen tarpeiden arvioi kasvavan 10 % kysymykseen vastanneista. Koronapandemian myötä myös asiakasmääriin, palveluiden saatavuuteen tai niiden järjestämiseen liitettiin huolta.

Vastaajista 29 % arvioi koronan vaikuttaneen nuorten sosiaalisiin suhteisiin negatiivisesti. Yksi kymmenestä oli huolissaan yhteiskunnallisesta polarisaatiosta, segregatiosta ja eriarvoistumiskehityksestä laajemmin. Yhdeksän vastaajaa koki arvioinnin vaikeaksi tai arvioivat, että vaikutuksia ei juurikaan ole.

Tuloksia lastensuojelun
jälkihuollosta

Kuvio 17. Koronan yhteiskunnallisten vaikutusten näkyvyys jälkihuollossa olleiden nuorten elämässä. Avointen vastausten teemat ja mainintojen määrä, prosenttia. (n=51).

Alkukartoituksen havaintoja kunnista

Silva Sevola & Minna Kallinen

Seuraavassa esitellään SONet BOTNIA:n toteuttaman alkukartoituksen tuloksia ja havaintoja neljän maakunnan alueelta, 25 (hanke)kunnasta. Havainnot tuovat työntekijöiden kokemuksia ja käytännön toimintaa esiin, ja siten ne täydentävät sekä rikastavat edellä esitettyjen kyselyiden tuloksia.

Jälkihuollossa olevat nuoret ja jälkihuollon organisoituminen hankekunnissa

Kaikkiaan osatoteutuksen kunnissa on hankkeen alkuvaiheessa ollut 386 lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana olevaa nuorta. Kunnissa on tehty laskelmia, kuinka paljon jälkihuollon asiakkaiden määrä kasvaa vuosittain, kun ikäraja nousi 25 vuoteen. Luonnollisesti asiakkaiden määrä ja asiakasmäärän kasvu vaihtelevat kunnittain, mutta esimerkiksi pienessä kuntayhtymässäkin oli tullut vuoden aikana jo 10 uutta asiakasta tuen piiriin. Kunnissa on myös alaikäisiä jälkihuollon asiakkaita vaihtelevissa määrin, mutta alkukartoituksessa keskityttiin pääsääntöisesti itsenäistyviin nuoriin. Alaikäiset asiakkaat olivat yleensä selkeästi lastensuojelun vastuulla, eikä keskusteluihin osallistuneilla henkilöillä aina ollut tietoa määrästä.

Kunnissa jälkihuollon palveluita saavat myös muiden kuntien sijoittamat jälkihuoltoikäiset nuoret. Lisäksi kunnat ovat vastuussa sijoittamistaan jälkihuoltoikäisistä nuorista, jotka muuttavat toisen kunnan alueelle. Näissä tilanteissa yhteydenpito ja vastuut rätätälöidään tapauskohtaisesti. Joissakin kunnissa toivottiin, että kunnat ottaisivat enemmän vastuuta sijoittamistaan nuorista myös jälkihuollon asiakkuudessa. Kunnissa pääosin muualle muuttaneiden nuorten asioissa oltiin tiiviisti mukana, vaikka palveluita ostettiin asuinpaikkakunnalta. Epäkohtana tuotiin esille jälkihuollon asiakkaan mahdollinen erilainen asema palveluissa, kun hän on muualta muuttanut ja jälkihuollon palvelut on organisoitu eri tavalla kuin oman kunnan nuorelle. Haasteita voi tulla muissa palveluissa, kuten päihdepalvelujen tarpeessa. Pahimmillaan kustannusvastuiden selvittely voi viedä aikaa, jolloin nuoren tarpeeseen ei vastata oikea-aikaisesti.

Jälkihuollossa olevien nuorten tilannetta kuvattiin vaihtelevaksi kunnissa. Osa nuorista voi melko hyvin ja heidät tavoitetaan myös tarkoituksenmukaisesti lastensuojelun jälkihuollosta. Usein nuoret tunnetaan hyvin ja yhteistyö sujuu. Etenkin päihdeongelmat, asunnottomuus, sosiaalisten tilanteiden vaikeudet ja neuropsykiatriset ongelmat haastoivat osaa jälkihuollossa olevista nuorista ja osa nuorista koetaan vaikeammin tavoitettavaksi. Tavoitettavuuteen vaikuttavat myös työntekijöiden vaihtuvuus ja työn organisoituminen. Useissa kunnissa kerrottiin panostettavan siirtymävaiheeseen tutustumalla nuoreen ennen 18 vuoden ikää. Joissakin kunnissa on

systemaattisia käytänteitä olla säännöllisesti nuoriin yhteydessä, vaikka nuori ei juuri sillä hetkellä koe isompaa palveluntarvetta.

Kunnissa jälkihuollon työ tehdään pääosin **osana muuta lastensuojelutyötä**. Osassa kunnista (5/25) jälkihuolto on yksittäisen kunnan tarjoamaa sosiaalipalvelua. Osatoteutuksen alueella on neljä erikokoista kuntayhtymää, joista yksi on maakunnallinen ja muut pienempiä. Yhdeksästä kunnasta tai kuntayhtymästä kahdessa oli erikseen nimetyt jälkihuollon työntekijät, toisessa sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaajia ja toisessa sosiaaliohjaajia. Osassa kuntia jälkihuollon työ painottui enemmän tai pääasiallisesti joillekin lastensuojelun tai lapsiperhepalveluiden työntekijöille, jotka tekevät myös muuta lastensuojelulain tai sosiaalihuoltolain mukaista työtä kuin jälkihuoltoa. Joissakin kunnissa mainittiin, että muualta muuttaneiden jälkihuollon asiakkaiden asiat hoidetaan pääasiassa aikuissosiaalityön puolella.

Myös ns. yhdenntyn lastensuojelutyön (eli sama työntekijä tekee avo-, sijais- ja jälkihuollon lastensuojelun sosiaalityötä) sisällä oli kuntia, missä työ painottui sosiaalityöntekijöille tai sosiaaliohjaajille, osassa kuntia molemmille ammattikunnille. Hyvänä puolena yhdenntyyssä työssä pidettiin sitä, että työntekijä usein tuntee asiakkaan pitkältä ajalta ja parhaimmillaan luottamus on hyvä ja asiointi helppoa. Toisaalta itsenäistymisen vaiheessa siirtyminen jälkihuoltoon erilliseen yksikköön koettiin hyvänä, koska silloin ehkä paremmin saatiin selkiytettyä jälkihuollon vapaaehtoisuutta ja aikuistumisen tukea nuorelle. Eriytyneessä jälkihuollon työssä pystytään parhaimmillaan paremmin tekemään kehittämistyötä ja tavoittamaan nuoria systemaattisesti ja matalalla kynnyksellä. Tämä asia on myös resurssien määrästä riippuva. Kaivattiin enemmän aikaa nuorten kanssa tehtävälle työlle verrattuna palveluiden organisointityöhön. Yhdenntyyssä lastensuojelutyössä kuvattiin tilannetta, jossa jälkihuollon nuoren asia voi siirtyä liian usein muiden kiireellisten lastensuojeluasioiden vuoksi, jolloin kontakti nuoreen ei ole sujuva ja palvelu voi jäädä saamatta.

Alkukartoituskeskusteluissa todettiin toistuvasti, että jälkihuollon palvelut tulee aloittaa riittävän aikaisin, vähintään puoli vuotta ennen nuoren aikuistumista. Tuotiin esille, että nuorta olisi hyvä tavata useita kertoja, esimerkiksi kuukausittain ennen lastensuojelun sijoituksen päättymistä. Näin jälkihuoltoa tekevä työntekijä tulee nuorelle tutuksi ja nuori ehtii valmistautua uuteen tilanteeseen.

Jälkihuollon palvelut

Alkukartoituksessa kysyttiin ammattilaisilta, **millaisia jälkihuollon palveluita nuorille on kunnissa tarjolla**. Tärkeimpänä mainittiin kuntien sosiaalityö ja sosiaaliohjaus. Työntekijöiden toteuttama sosiaalityö ja sosiaaliohjaus ovat nuorta tukevaa lähi-työtä. Joissakin kunnissa sosiaaliohjaaja työskentelee lähempänä nuoren arkea. Työntekijöiden tehtäväkenttä on laaja. Se käsittää arjen haasteet, ohjauksen ja neuvonnan talouteen liittyvissä asioissa, etuuksien hakemisen sekä asuntojen, opiskelu- ja työpaikkojen etsimistä yhdessä nuoren kanssa. Useammassa kunnassa aikuissosiaalityötä tekevä sosiaalityöntekijä liittyy vahvasti talouskysymysten hoitoon nuorten kanssa.

Nuorille haetaan tarvittaessa Kelan kuntoutusta esimerkiksi Nuotti-valmennusta, joka on 16–29-vuotiaille nuorille tarkoitettua matalan kynnyksen ammatillista kuntoutusta.

Talouden hallinta kuuluu oleellisena osana nuorten arkeen. Nuorten kanssa käydään tutustumassa Kelan toimistoihin, tavataan työntekijöitä ja haetaan etuuksia. Useimmiten mainittiin talouteen liittyen toimeentulotuki, asumistuki ja vuokrava-kuus. Yleisenä käytäntönä on, että jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten ei tarvitse hakea opintolainaa opintojensa aikana. Tämä on jälkihuollossa oleville nuorille suuri kädenojennus, mistä kaikilla nuorilla ei välttämättä ole kuitenkaan tietoa. Ammatillaiset toivovat kiinteää yhteistyötä Kelan kanssa, samoin Kelan työntekijät toivovat voivansa olla mukana nuoren kuntoutumisessa. Yhteistyön vahvistaminen Kelan erityispalveluiden kanssa nousikin tärkeäksi käytännön kehittämiskohteeksi.

Ammatillisia **tukihenkilöitä** käytetään paljon eri paikkakunnilla. Tukihenkilöpalvelua ostetaan yksityisiltä palveluntuottajilta. Tukihenkilö on nuoren käytettävissä useitakin kertoja viikossa ja tuo näin turvaa arkeen. Tukihenkilöiden kanssa nuoret ulkoilevat ja esimerkiksi tekevät Kelan etuushakemuksia sekä nuoren arkeen liittyviä tavallisia arkisia asioita. Ammatilliselta tukihenkilötoiminnalta toivotaan vastuullisuutta, työn kuuluisi olla tavoitteellista ja nuoren asioita edistävää toimintaa. Muutamisissa kunnissa on koulutettu vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Vapaaehtoiset tukihenkilöt tekevät yhteistyötä kunnan toimijoiden kanssa. Koulutusta järjestetään esimerkiksi yhteistyössä esimerkiksi kansalaisopistojen kanssa.

Sen lisäksi, että nuorten kanssa etsitään **asuntoja** vapailta markkinoilta, nuorille on tarjolla asumispalveluja ja tukiasuntoja niitä tarvitseville. Erityisesti neuropsykiatrisia- ja vammaispalveluja tarvitsevien nuorten kohdalla hyödynnetään asumispalveluja. Lisäksi mielenterveyden haasteita omaavat ja päihteiden käytöllä oireilevat nuoret tarvitsevat tukea asumiseen.

Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat työntekijöiden mielestä tärkeitä palveluja nuorille. Niiden saatavuuteen toivotaan helpotusta ja lisää moninaisuutta. Käytössä ovat esimerkiksi katkaisuhuolto- ja riippuvuushoitoklinikat. Nuorille toivotaan heille soveltuvia palveluja, jotka nuoret kokisivat omakseen. Nuoret eivät välttämättä halua käyttää palveluja, jotka leimaavat heitä. Matalan kynnyksen palveluja toivotaan enemmän juuri nuorille, joilla on ongelmia päihteisiin liittyen. Mielenterveyden haasteisiin kunnissa vastataan julkisilla mielenterveyspalveluilla ja esimerkiksi kuntoutusterapiapalveluilla. Sosiaaliset pelot ja ahdistus koetaan yhä enenevässä määrin nuorten arkea rajoittaviksi tekijöiksi. Useassa kunnassa on käytettävissä päihdetyöntekijän tai esimerkiksi psykiatrisen sairaanhoitajan palvelua.

Useat ammatillaiset tekevät hedelmällistä yhteistyötä **etsivän nuorisotyön** kanssa. Etsivien nuorisotyöntekijöiden rooli on esimerkiksi tavoittaa niitä nuoria, jotka eivät ole valinneet ottaa vastaan jälkihuollon palveluja tai ovat putoamassa kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Myös koulujen kanssa tehdään yhteistyötä, opettajat ja koulu-kuraattorit ovat tärkeä linkki kouluun.

Yllä mainittujen lisäksi nuoria tuetaan **työllistymispalveluiden** avulla. TE-toimistot, erityisesti TYP-toiminta (työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu), tukee arjen hallintaa ja ohjaa kohti työllistymistä. Meneillään oleva kuntakokeilu pyrkii auttamaan nuorten työllistymisen haasteissa. Nuoria ohjataan työpajatoiminnan kautta harjoittelemaan työelämän pelisääntöjä ja vuorokausirytmien hallintaa. Työpajaa toteutetaan usein kuntien omana toimintana. Tarpeellisenä lisänä ammattilaiset mainitsevat jo usealle paikkakunnalle juurtuneen Ohjaamo-toiminnan. Ohjaamot ovat kaikille alle 30-vuotiaille tarkoitettuja paikkoja, jossa saa maksutonta apua ja tukea monenlaisiin asioihin opiskelusta ja työllistymisestä asumiseen ja kaikkeen näiden väliltä. Nuorilla on luonnollisesti oikeus myös muihin palveluihin, mutta nämä palvelut korostuivat vastauksissa.

Kuntiin tehdyssä alkukartoituksessa kysyttiin mitä **yksilötyötä** jälkihuollon nuorten kanssa tehdään ja millaista ryhmätoimintaa kunnassa järjestetään nuorille. Työskentelyssä korostuu yksilötyö. Sitä tekevät sosiaalityöntekijät sekä sosiaalihoajaajat. Jälkihuollossa olevilla nuorilla sekä ammattilaisilla on tarvittaessa tukena käytössä kaikissa kunnissa ammatillinen tukihenkilötoiminta ja muu palveluiden verkosto. Yksilötyöskentelyssä oleellisimpana pidetään motivointia, neuvontaa ja ohjausta. Nuorten kanssa käydään läpi itsenäistymiseen liittyviä teemoja hyvin konkreettisella tasolla, kuten asunnon hankkimiseen, asumiseen, Kelan etuuksien hakemiseen ja talouden hallintaan liittyviä asioita. Myös opiskeluun ja tulevaisuuden suunnitteluun sekä haaveisiin liittyvistä asioista puhutaan nuorten kanssa.

Kunnissa ei alkukartoituskeskustelujen aikaan ollut käynnissä juurikaan **ryhmätoimintaa**. Korona oli osaltaan haastanut ryhmien aloittamista tai jatkamista. Nuoria oli ollut vaikea motivoida uudelleen mukaan ryhmätoimintaan. Jälkihuollossa työskentelevät ammattilaiset ovat kokeneet toiminnallisten ryhmien kiinnostavan nuoria kaikkein eniten.

Yhteistyö palveluiden toimijoiden välillä

Jälkihuollon työssä yhteistyö toimijoiden välillä on erittäin tärkeää, koska palveluita ei tuota vain yksi taho. Nuoren elämäntilanne tulee huomioida kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti. Lastensuojelun jälkihuollolla on keskeinen rooli koordinoida palveluiden ja niiden ammattilaisten yhteistyötä nuorilähtöisesti. Alkukartoituksessa kysyttiin, **mikä yhteistyö koetaan toimivaksi toimijoiden välillä ja mitä yhteistyötä olisi tarpeen kehittää**. Vastauksissa käsitellään ammattilaisyhteistyötä. Yhteistyötä nuorten kanssa on kuvattu enemmän muussa yhteydessä esimerkiksi onnistumisten ja haasteiden sekä nuorten osallisuuden yhteydessä.

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden toimijat nähtiin tärkeinä yhteistyökumppaneina jälkihuollossa. Erityisesti päihdepalvelujen kanssa ammattilaiset toivovat kiinteämpää yhteistyötä. Samoin aikuispsykiatriaan toivotaan helpompaa reittiä. Keskusteluissa ehdotettiin jopa “ohituskaistaa” terveydenhuollon palveluihin, jolloin palvelu voitaisiin taata nuorelle oikeaan aikaan. Toivottiin myös, että palveluun pääsemiseksi

hyödynnettäisiin jälkihuollossa jo tehtyä työtä ja arviointia nuoren tilanteesta. Tämä helpottaisi nuoria, kun ei tarvitse aina aloittaa arviointia alusta ja myös palveluiden yhteistyö sujuvoituu. Pahimmillaan nuori uupuu raskaaseen prosessiin. Kahden maakunnan hankekunnissa toivottiin hankkeen aikana yhteistyön vahvistamista päihde- ja mielenterveyspalvelujen ja lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisten sekä aikuisosiaalityön välillä ja palveluiden yhteiskehittämistä. Palveluja halutaan saada nuori-lähtöisemmiksi ja nuoria kiinnostavaksi. YEE-hankkeessa on aloitettu yhteiset työpa-jat toimijoille ja kutsuttu heitä myös yhteiseen koulutukseen. Erityisesti jälkihuollon toimijat toivovat nuorille lisää matalan kynnyksen ryhmätoimintaa.

Keskusteluissa nostettiin esille, miten nuorten on toisinaan vaikea pitää kiinni so-vitusta tapaamisista. Nuorten tekemien “oharien” sietämisen sanottiin myös kuuluvan jälkihuoltoon. Ammattilaisten näkökulmasta käyttämättä jääneet ajat ovat haasteelli-sia. Palveluihin aikoja varattaessa olisi hyvä hyödyntää jälkihuoltoa tekevien ammat-tilaisten apua. Pohdittiin, voisiko esimerkiksi nuoren oma ohjaaja varata ajan nuorelle ja huolehtia nuoren saapumisesta varatulle ajalle. Nuorten elämässä voi olla vaiheita, jolloin voimavarat eivät riitä ajanvarauksella toimivista palveluista huolehtimiseen. Jälkihuoltoa tekevien ammattilaisten kohdalla tilanne on helpompi: käyttämättä jää-neen ajan tilalle pyritään varaamaan uusi aika ja samalla luodaan luottamuksen ilma-piiriä.

Kelan palveluja pidettiin jossakin alkukartoituksen tapaamisessa hitaana nuorten kannalta. Nuorilla on vaikeuksia selviytyä etuuksien hakemisesta ja oikeiden liitteiden toimittamisesta Kelaan. Nuorten tilanteet voivat näyttäytyä äkillisenä avuntarpeena. Jälkihuollon ammattilaiset auttavat nuoria hakemusten täyttämässä ja liitteiden kanssa. Toimeentulotuki nähdään kunnissa myös osana sosiaalihuoltoa, ei pelkästään etuutena. Jälkihuollon kehittäminen yhdessä Kelan työntekijöiden kanssa koetaan tär-keänä; yhteydenottoja jälkihuollossa olevien nuorten kohdalla toivottiin myös Kelan suunnalta. Erityisesti Kelan palveluista toivottiin yhteydenottoja, mikäli siellä on noussut huoli nuoren asioissa. Esimerkiksi vuokrien jäädessä maksamatta olisi hyvä olla Kelasta yhteydessä jälkihuollon työntekijään. Nuoren kannalta on parempi, mitä aiemmin hän saa tilanteeseen apua. Nuorille kertyy helposti velkaa, mutta heillä ei välttämättä ole tuloja, joilla selviytyä veloista. Jo muutamien tuhansien eurojen vel-kataakka on varattomille nuorille iso kuluera. Kelan kanssa yhteistyössä määritte-limme hankkeessa tavoitteeksi jälkihuollon nuorten mahdollisimman varhaisen tuke-misen yhdessä, jotta taloudenhallintaan päästäisiin vaikuttamaan jo ennen tilanteiden vaikeutumista ja nuoret oppisivat hoitamaan talouttaan ja pyytämään tarvittaessa apua.

Alkukartoituksessa työntekijät toivat esille, miten eri toimijoiden välille tarvitaan tietoisuus siitä, että nuorilla on paljon eri palveluja käytössä. Toisinaan useiden pal-veluiden verkosto saattaa olla nuorelle jopa uuvuttavaa. Verkostoilla olisi hyvä olla aktiivinen ote omaan työhön ja nuorten kanssa arvioidaan palvelujen tarpeellisuutta yhdessä. Palveluita täytyy osata myös lopettaa. Pidettiin tärkeänä vahvistaa

yhteistyötä yksityisten toimijoiden kanssa. Erityisesti sijaishuollon lastensuojeluyksiköiden kanssa koetaan tarvetta lähemmälle yhteistyölle. Ammatillaiset kokevat tärkeänä tuntea ne toimijat, joiden kautta heille tulee jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria. Jälkihuollon työntekijät haluavat käydä keskustelua siitä, miten aikuisuuteen ohjaaminen tapahtuu eri laitoksissa. Yksiköissä toteutetulla ohjauksella on suuri merkitys sille, miten nuori selviää omassa elämässään täytettyään 18 vuotta. Jälkihuoltoa tekevät ammatillaiset ovat todenneet tässä olevan suuria eroja. Joidenkin nuorten kohdalla ohjaus on ollut jopa puutteellista ja alku omassa asunnossa on ollut nuorelle rankka kokemus. Hankkeelta toivottiin listaa niistä asioista, joita nuoren tulee tietää siirtymään aikuistumisen tuen piiriin, jälkihuoltoon.

Etsivä nuorisotyö nousee useaan otteeseen keskusteluihin alkukartoituksen aikana. Etsivien nuorisotyöntekijöiden työ on matalan kynnyksen toimintaa ja tapahtuu nuorten ehdoilla. Etsivä nuorisotyö voi olla apuna tavoittamassa niitä nuoria, jotka eivät ole valinneet jälkihuoltoa sijoitusjakson päätyttyä tai he toimivat työparina jälkihuollon ammattilaisille.

Ohjaamo-palveluiden merkitys on nähty tärkeänä ja monilla paikkakunnilla Ohjaamot toimivat jo varsin tehokkaasti. Ohjaamojen etuna pidetään sitä, että nuori löytää palvelut yhden oven takaa. Samasta syystä leimautumisen vaara johonkin palveluun vähenee, kun Ohjaamossa on tarjolla monia palveluja samaan aikaan.

Asiakassuunnitelmatyöskentely jälkihuollon nuorten kanssa

Alkukartoituksessa kysimme, **minkälainen on jälkihuollon asiakassuunnitelmaprosessi** kunnissa ja kuntayhtymissä, ketkä laativat suunnitelman, milloin ensimmäinen suunnitelma laaditaan ja kuinka usein sitä päivitetään, miten suunnitelma laaditaan, mitä menetelmiä sekä työ- ja toimintatapoja käytetään sekä onko käytössä loma-keuhja otsikkoineen.

Lähes joka kunnassa todettiin, että asiakassuunnitelmatyö vaatisi kehittämistä. Suunnitelma pyritään pääsääntöisesti kirjaamaan lakisääteisesti kerran vuodessa tai tarvittaessa useammin. Useassa kunnassa valmistelu jälkihuoltoon siirtymiseksi aloitetaan nuoren ollessa 17-vuotias, esimerkiksi puoli vuotta ennen siirtymää. Mahdollisimman aikainen valmistelu koetaan tärkeäksi, koska 18 vuotta täytettyään nuori voi olla hankalammin motivoitavissa ja tavoitettavissa palveluun, jos tietoa jälkihuollosta ei ole riittävästi. Työntekijöiden vaihtuvuuden koetaan haastavan jälkihuollon ja asiakassuunnitelmatyön toteutumista. Työntekijöillä ei välttämättä ole tietoa mitä palveluja nuorelle on tarjottu, tai miten jälkihuollosta on puhuttu. Tavoitetila esimerkiksi suunnitelmien päivittämisestä vuosittain ei välttämättä kerro koko totuutta käytännestä. Esimerkiksi kun pro gradu -työssä (Sorvoja & Sydänmetsä 2021) tarkasteltiin kuntayhtymässä vuoden aikana tehtyjä jälkihuollon asiakassuunnitelmia, kävi ilmi, että yllättävän monelle, 39:lle 94:stä jälkihuollon nuoresta ei ollut vuoden aikana tehty suunnitelmaa. Pohdittiin, onko syynä vaikeus tavoittaa nuorta, jolloin kuitenkin voi

olla kyseessä tukea tarvitseva nuori. Kunnissa on tahtotila toteuttaa suunnitelmat ajallaan.

Tavoitteena saattoi olla myös kontaktin ottaminen nuoreen vähintään kerran vuodessa tai jopa kerran kuukaudessa, vaikka käytössä ei olisi aktiivista jälkihuollon tukea. Haasteellisemmissä tilanteissa olevien nuorten kanssa tavataan ja jälkihuollon suunnitelmia **päivitetään** useammin. Asiakassuunnitelmasta puhuttiin yleisemmin välttämättömänä työhön kuuluvana rutiinina, eikä tuotu esille erityisiä menetelmiä tai toimintatapoja. Tarkemmin ei myöskään kuvattu sitä, miten asiakassuunnitelmaneuvoitteluun valmistaudutaan. Joitakin mainintoja tuli siitä, miten asiakkaan kanssa keskustellaan etukäteen jälkihuoltosuunnitelman sisällöistä ja neuvottelussa käsiteltävistä asioista. Mainittiin, että kunnan sisälläkin on erilaisia käytänteitä tehdä suunnitelma. Viime aikoina suunnitelmaa oli rakennettu myös puhelinkeskusteluissa ja Teams-yhteyden avulla. Tuotiin esille, että suunnitelma tulisi päivittää aina kun asiakkaan tilanne muuttuu tai tulee lisää yhteistyötahoja.

Alkukartoituksessa tuotiin esille asiakassuunnitelmaneuvoittelujen **osallistujien kokoonpanon** vaihtelua. Vähimmillään mukana ovat nuori ja jälkihuollon sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Mahdollisina osallistujina mainittiin nuoren vanhemmat, sijaishuollon sosiaalityöntekijä, aikuissosiaalityön työntekijä, toisen paikkakunnan jälkihuollon työntekijä, ammatillinen tukihenkilö, perhehoidon tai lastensuojeluyksikön edustaja, puoliso tai muu läheinen. Useita palveluita mainittiin, kuten päihde- ja mielenterveyspalvelut, kuntoutusohjaaja, vammaispalvelut, starttipajan yksilövalmentaja, etsivän nuorisotyön ohjaaja, Nuotti-valmentaja tai TE-palveluiden työntekijä. Kouluja asiakassuunnitelmatilanteessa voi edustaa kuraattori, opettaja tai joskus jopa rehtori. Myös vankilan sosiaalityöntekijä, edunvalvoja, nuoren lapsen sosiaalityöntekijä saattavat osallistua palaveriin tarpeen mukaan. Kehittämiskohteena joissakin kunnissa nostettiin esille yhteistyötahojen laajempi osallistuminen asiakassuunnitelmiin ja ylipäänsä yhteistyötä ja vastuunjakoa palveluiden kesken toivottiin enemmän. Tästä voisi päätellä, että vaikka mainintoja on useista toimijoista, ne eivät välttämättä pääsääntöisesti ole mukana asiakassuunnitelmapalaverissa. Hankkeen aikana on tarpeen kokeilla ja selvittää, miten yhteistyö parhaiten toteutuisi nuorilähtöisesti.

Alkukartoituksessa ei saatu määrällistä tietoa esimerkiksi siitä, kuinka paljon osallistujia keskimäärin on suunnitelmapalaverissa ja kuinka usein palaveria keskimäärin pidetään, mitä seurantaa tapahtuu asiakassuunnitelmaneuvoittelujen välillä tai rakentuvatko suunnitelmat mahdollisesti useista eri kohtaamisista. Jälkihuollon asiakassuunnitelmista tehdyssä pro gradu -tutkielmassa on kuvattu yhden kuntayhtymän vuoden 2020 kaikkia jälkihuollon asiakassuunnitelmia suunnitelmallisen sosiaalityön näkökulmasta ja eritelty esimerkiksi mukana olevia toimijoita tarkemmin (Sorvoja & Sydänmetsä 2021).

Useassa kunnassa mainittiin tietojärjestelmä, jossa asiakassuunnitelman pohja tulee valmiina. Muutokset olivat haastaneet työntekijöitä. Mainittiin myös Terveysten ja

hyvinvoinnin laitoksen Sosmeta-palvelu (Sosmetatietokanta 2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lomakkeita pidettiin yhtäältä hankalina ja pitkinä nuoren kannalta. Toisaalta pohjaa pidettiin hyvänä ja tilanteen mukaan muokattavana. Käytössä olevista otsikoista mainittiin esimerkiksi nykytila, tausta, koulutus, työelämä, tavoitteet, asuminen, läheisverkosto, perhe, itsenäistymisvarat ja esimerkiksi mahdollinen päihdeongelma. Mainittiin esimerkiksi, että nuori saa suunnitelman itselleen ja kommentoi sitä seuraavassa tapaamisessa. Keskustelujen perusteella tuli kuva, että nuoret ovat aina mukana suunnitelmaa tekemässä ja alaikäisillä on huoltaja mukana. Jälkihuollon lopetuspäätös mainittiin yhdessä keskustelussa. Siihen liittyvä asiakassuunnitelma ei noussut keskusteluun. Jossakin kunnassa oli tavoitteena, että aluksi jälkihuollon suunnitelman laatii sosiaalityöntekijä ja sitä voi päivittää jälkihuollon sosiaaliohjaaja.

Kaikien kaikkiaan keskustelu asiakassuunnitelmista oli alkukartoituksessa melko niukkaa. Asiakassuunnitelmia tehtiin, mutta niiden merkitys esimerkiksi yhteistyön jäsentäjänä tai nuoren oikeuksien ja palveluiden turvaajana ei korostunut keskusteluissa. Alkukartoituksen keskusteluissa tuotiin esille asiakassuunnitelmien yksilöllisyyttä nuoren tilanteen mukaan. Tämä kuulostaa nuorten kannalta hyvältä, kunhan nuorten kanssa muistetaan keskustella eri vaihtoehdoista ja heidän mahdollisuuksistaan ja oikeuksistaan. Vaikutti siltä, että kunnissa halutaan tehdä asiakassuunnitelmaneuvoittelutilanteesta mahdollisimman helppo tilanne nuorelle. Toisaalta myös koettiin, että voi olla vaikea sanoittaa jälkihuollon asiakassuunnitelmassa jälkihuollon sisältönä sitä tärkeää luottamuksen rakentumista nuoren kanssa, jota toteutetaan säännöllisesti esimerkiksi kahvikupin äärellä ja lisäksi kännykän välityksellä.

Hankkeen osatutuksessa pilotoidaan nuorilähtöisesti ja moniammatillisesti toteutetun asiakassuunnitelman menetelmiä ja toimintatapoja. Alkukartoituksen aikana sovittiin kahden maakunnan alueella kokeiluista, jossa hanketyöntekijä jalkautuu asiakassuunnitelmaprosessiin. Hankkeen aikana tuotetaan monenlaista tietoa jälkihuollon asiakassuunnitelmaprosessiin liittyen ja mallinnetaan nuorilähtöistä asiakassuunnitelmaa.

Onnistumisia ja haasteita lastensuojelun jälkihuollossa

Alkukartoituksessa kysyttiin ammattilaisten kokemia onnistumisia ja haasteita lastensuojelun jälkihuollossa. Erityisen tärkeä onnistuminen ammattilaisille on, kun mahdollisemman moni nuori valitsee jälkihuollon ja pysyy palvelujen piirissä. Vain muutama kunnan työntekijä koki, että heidän nuortensa osallistumisprosentti jälkihuollon palveluun voisi olla korkeampi. Kyseisten kuntien työntekijät toivoivat tukea ja tietoa muista kunnista, miten jälkihuolto toteutetaan muualla. Ammattilaiset käyttävät monia keinoja saadakseen nuorille tukea aikuistumiseen. Nuoriin ollaan yhteydessä viestein ja heitä kutsutaan myös epämuodollisiin tapaamisiin. Keskusteluissa todettiin nuoren kohtaamisella ja kuulemisella olevan suuri merkitys. Nuoret ovat

jälkihuollossa jo aikuisia. Nuorten toiveita ja haaveita tuetaan, heille etsitään apua eri alan ammattilaisilta ja nuoria arvostetaan.

Pitkät suhteet nuoriin ja suhdetyö nousee esille useissa keskusteluissa. Suhdetyöhön panostetaan ja ammattilaiset saavat siihen usein johdolta tukea. Yksilöllinen kohtaaminen auttaa nuoria jatkamaan palveluissa. Nuoriin ollaan usein yhteydessä nuorten valitsemalla tavalla. Viestien avulla on saatu nuoria liittymään jälkihuollon palveluihin, vaikka nuori ei aluksi olisi palveluja valinnutkaan. Toisinaan sijoituksen päättyessä nuori valitsee “vapauden”, eikä kiinnity palveluihin. Myöhemmin hän saattaa valita toisin, kunhan työntekijät muistuttavat heitä säännöllisesti heidän oikeudestaan saada jälkihuollon palveluja.

Nuoria tavataan ensimmäisen kerran usein noin puoli vuotta ennen sijaishuollon päättymistä. Ainakin yhdessä keskustelussa mainittiin myös pyrkimys aloittaa yhteistyö vuotta ennen nuoren siirtymistä jälkihuoltoon. Tutustuminen etukäteen on osoittautunut hyväksi käytännöksi, koska nuori oppii tuntemaan uuden työntekijän jo ennen jälkihuollon alkamista. Kunnioittavan kohtaamisen ja tasa-arvoisen suhteen mainittiin tukevan luottamuksen syntymistä. Tapaamiset voivat olla epävirallisia ja toteutettu hyvinkin matalalla kynnyksellä. Kahvikuppi ja kännykkä ovat tärkeimmät työvälineet jälkihuollossa, kertoi eräs ammattilainen. Oma jälkihuollon yksikkö on tuntunut toimivalta ratkaisulta, ja nuoret ovat tunnistaneet sen omaksi paikakseen.

Päihde- ja mielenterveyspalvelujen oikea-aikaista saatavuutta pidettiin tärkeänä. Toisilla paikkakunnalla ei koettu olevan nuorten tilanteiden kannalta riittäviä palveluja tarjolla tai nuori ei sitoudu tarjolla oleviin palveluihin. Toisinaan aikoja jää käyttämättä tai peruttuja aikoja on yhden nuoren kohdalla niin paljon, että palveluja on vaikea hänelle löytää. Työntekijät miettivät, voivatko he ehkä olla nuoren tukena, varamassa aikoja, mikäli nuori ei pysty hoitamaan itse omia asioitaan. Ajokortin saaminen on motivoinut joitakin nuoria; se on auttanut myös vähentämään päihteiden käyttöä. Nuorten motivointi on työntekijöiden mukaan toisinaan hyvin vaikeaa. Asioita pitäisi pystyä viemään eteenpäin silloin, kun nuori on siihen itse valmis. Erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluja tarvitsevien nuorten palvelujen aloittamisen ajankohta on merkityksellinen. Erityisen vaikeina ammattilaiset kuvaavat tilanteet, jolloin nuori on menettänyt asunnon jo muutamia kertoja. Luottotiedot ovat saattaneet mennä. Varsinkin pienillä paikkakunnilla asuntojen saanti on vaikeaa sen jälkeen. Huumeiden käyttö, väkivalta ja poliisien puuttuminen asioiden kulkuun ovat kaikki isoja haasteita.

Työntekijät kertovat, miten nuoret kokevat merkityksellisenä, että työntekijät ovat heidän elämässään monella tavalla mukana. Heille on tärkeä tehdä oman työntekijän kanssa erilaisia asioita ja saada keskustella omaan elämään liittyvistä iloista ja suruista. Nuoret toivovat, että heidän kanssaan puhutaan muutakin, kuin vain ongelma-keskeisesti esimerkiksi päihteiden käytöstä. Työntekijät pyrkivät tarjoamaan mahdollisuuksien mukaan nuorille kokemuksia tavallisesta elämästä, harrastuksista ja ystävyysuhteista.

Koronan vaikutuksia alueelliseen jälkihuoltoon

Alkukartoituksessa selvitettiin työntekijöiden kokemuksia COVID-19-pandemian vaikutuksista nuorten arkeen. Sen vaikutuksista raportoitiin hyvin eri tavalla eri kunnista. Hankkeen tavoite on kartoittaa koronapandemian tuomia muutoksia jälkihuollossa olevien nuorten elämään. Osa kuntien ja kuntayhtymien työntekijöistä kertovat koronapandemialla olleen vaikutuksia nuorten arjen sujumiseen, kun taas toisissa kunnissa sellaisia vaikutuksia ei ollut havaittu, jotka voisi suoraan laittaa pandemian syyksi.

Suurin vaikutus pandemialla on jälkihuollon työntekijöiden mukaan ollut **opiskeluun**. Etäopetuksen alkaessa nuoria on pudonnut opinnoista, eikä koulu ole tavoittanut kaikkia nuoria. Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten kanssa työskentelevät eivät olleet kuitenkaan aina saaneet ilmoitusta koululta nuoren katoamisesta opintojen parista, mitä pidettiin nuorten kannalta haitallisena. Osa nuorista ei ole jaksanut seurata etäopetusta. Nuorten **päivärytmi** esimerkiksi muuttui koronapandemian vaikutuksesta, joten opintoihin osallistuminen etäyhteyksillä oli haastavaa. Päivät ovat saattaneet kulua pelaamalla. Toisille nuorille etäopetus on soveltunut hyvin. Osa kuntien työntekijöistä on havainnut myös päihteiden käytön lisääntymistä lastensuojelun jälkihuollon nuorten kohdalla. Toisten kuntien tai kuntayhtymien kohdalla työntekijät totesivat osan jälkihuollossa asiakkaana olevien nuorten oireilevan päihteiden käytöllä joka tapauksessa, joten päihteiden käyttöä ei voi yksiselitteisesti määrittellä korona-ajan syyksi.

Nuoriin on oltu yhteydessä koronarajoitusten alkaessa ensin Teamsin, WhatsAppin ja puhelimen välityksellä. Työntekijöiden mukaan osalle nuoria etäyhteyksien käyttö sopii ja he tuntuivat jopa hyötyvän sulkumääräyksistä. Osa ei ole uskaltanut tavata työntekijöitään kasvokkain korona-aikana. Ammattilaiset kokivat kuitenkin tärkeänä tavata hyvin nopeasti **kasvokkain** rajoitusten puitteissa. Työntekijät halusivat olla nuorille läsnä, kun koko muu maailma tuntui sulkevan heiltä ovet. Useat jälkihuollon työntekijät kokivat kasvokkain tapahtuvien tapaamisten olevan etätapaamisia hyödyllisempiä. Osa nuorista ei tavanneet enää ystäviään yhtä useasti ja festarien myötä peruuntui monia muitakin hyvinvointia lisääviä nuorten tapahtumia. Työntekijä kertoivat, miten nuoret ovat ottaneet rajoitukset ja ohjeistukset tosissaan. Työntekijät kertoivat ryhmätoiminnan loppuneen liki kokonaan koronan aikana. Esimerkiksi syrjään vetäytyville nuorille ryhmien loppuminen on ollut huono asia. Teamsalusta ei välttämättä sovellu hyvin nuorten ryhmätyöskentelyyn.

Myös nuorten **yksinäisyydestä** kysyttiin. Osa työntekijöistä koki, ettei yksinäisyys nuorten kohdalla ole muuttunut koronarajoitusten aikana. Toiset taas raportoivat nuorten yksinäisyyden lisääntyneen pandemian vuoksi. Kavereita ja työntekijöitä ei uskalleta tavata. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen on ollut haastavaa, eikä päivien lisääminen työtoimintaan ole onnistunut. Lisäksi raportoitiin kodin ulkopuolisen liikkumisen haasteiden lisääntyneen koronan vaikutuksesta; nuorissa näkyi syrjäytymisen merkkejä.

Nuoret kertoivat työntekijöille olevansa huolissaan elämän rajoittuneisuudesta. He ovat olleet huolissaan esimerkiksi kouluihin ja työpaikkoihin hakemisesta. Heillä on ollut epätietoisuutta siitä, kuka heitä auttaa yhteishaun tekemisessä, jos työntekijöitä ei ole ollut lupa tavata kasvokkain. Osa nuorista oli todennut työntekijöilleen tämän olevan nyt ”meidän aikamme arkea”. Apu on kuitenkin tavoittanut nuoret rajoitteista huolimatta. Jälkihuollon työntekijöiden vastuulle on jäänyt enemmän työtehtäviä korona-aikana. Työntekijöille oli tullut työsuoritteita normaalia enemmän. Tämä on näkynyt myös työntekijöiden jonkin asteisena kuormittumisena.

Nuorten osallisuus jälkihuollossa

Alkukartoituskeskusteluissa ammattilaiset toivat esiin tahtotilan siitä, että nuorten osallisuutta vahvistetaan jälkihuollossa sekä palveluihin että muuhun toimintaan osallistumisen kautta. Jälkihuollon ammattilaiset kokivat motivoivansa ja kannustavansa nuoria osallistumaan jälkihuollon palveluihin.

Kolmessa kunnassa tai kuntayhtymässä on toiminut nuorten kehittäjäryhmä. Kahdessa tapauksessa verkosto on säilynyt koronapandemiasta huolimatta toiminnassa, yhden alueen toiminta on ollut tauolla. Osallistujina kehittäjäryhmissä on ollut muutamia jälkihuollossa olevia nuoria aikuisia ja heitä toivottaisiin jatkossa lisää toimintaan.

Hankekuntien käytänteet kokemusasiantuntijapalkkioiden maksamisessa olivat erilaisia tai niitä ei ollut. Kokemusasiantuntijoille on esimerkiksi maksettu 20–40 € palkkio tapaamiselta. Osa tapaamisista on ollut toimintaa, jossa kunta tai kuntayhtymä kustantaa nuorille tarjoulut, ja lähinnä tilaisuuksissa mukana olosta valmisteluineen on saanut korvauksen. Joillakin paikkakunnilla nuoret olivat saaneet osallistumisesta esimerkiksi elokuvalippuja. Hankkeen osatoteutuksessa maksetaan nuorille kokemusasiantuntijapalkkio, kun hän osallistuu kehittämistoimintaan, josta on etukäteen sovittu. Palkkioita määriteltessä on kirjattu ylös sen määräytymisperusteet ja otettu huomioon se tieto alueen palkkioista, mikä on ollut saatavilla.

Kokemusasiantuntijakoulutusta, joka on ollut alueen nuorten aikuisten saavutettavissa, on järjestetty kolmella paikkakunnalla. Pääosin koulutus on järjestetty yhteisenä eri asiakasryhmille. Yhdellä hankepaikkakunnalla kokemusasiantuntijakoulutus toteutuu vuoden kestäväenä ja siihen on osallistunut pääsääntöisesti yli 30-vuotiaita. Ammattilaiset toivovat, että jälkihuollon nuorille olisi oma, heille räätälöity kokemusasiantuntijakoulutusryhmä. Nuorten kokemuksen ja äänen kuulumista pohditaan usealla paikkakunnalla ja sitä pidetään tärkeänä. Yhden kuntayhtymän nuorten kehittäjäryhmä on ollut jo pitempään aktiivinen. Nuorilla on ollut mahdollisuus käydä kertomassa kokemuksiaan eri alan ammattilaisille ja opiskelijoille kouluissa.

Lähes kaikki alkukartoitukseen osallistuneet ammattilaiset suhtautuivat myönteisesti siihen, että nuorten osallisuutta edistävää toimintaa, kuten vertais- ja kehittäjäryhmien toimintaa vahvistetaan ja uutta toimintaa käynnistetään. He myös toivat esiin halun motivoida nuoria osallistumaan vertais- ja kehittäjäryhmiin. Lisäksi he

totesivat, että heillä on mielessä nuoria, joita todennäköisesti saavat mukaan kehittämistoimintaan.

Osallisuutta toteutetaan jälkihuollossa erityisesti yksilöllisten kohtaamisten avulla, missä nuoren kuuleminen ja kuulluksi tuleminen parhaimmillaan toteutuvat.

Selvityskunnissa osallisuuden rakenteiden luominen, vahvistaminen ja vakiinnuttaminen ovat asioita, jotka vaativat kehittämistä ja myös aikaa ja resursseja.

Alueiden välinen yhteistyö, tukisuhteiden jatkuvuus ja valtakunnallinen ohjaus

Yhteenvetona voidaan todeta, että kaikissa alueen kunnissa ja kuntayhtymissä on tehty omaa kehitystyötä lastensuojelun jälkihuollossa. Alueiden jälkihuollossa on omat vahvuutensa ja haasteensa. Ammatillaiset eri kunnissa toivat esille toiveen yhteistä foorumeista, joissa voidaan keskustella jälkihuoltoon liittyvistä haasteista ja jakaa hyviä käytäntöjä sekä kokemuksia omasta työstä. Näitä foorumeita onkin hankkeen aikana järjestetty. **Jälkihuoltoon toivotaan myös lisää valtakunnallista ohjausta ja yhteisiä käytänteitä.** Esimerkiksi riittävät resurssit mietityttävät. Asiakasmäärät nousevat vuosittain jälkihuoltoon oikeutettujen iän noustua 25-ikävuoteen. Jälkihuoltoa toteutetaan hyvin eri tavalla eri paikkakunnilla. Eroja löytyy työntekijöiden asemoitumisesta jälkihuoltoon sekä miten ja missä jälkihuoltoa toteutetaan. Joillakin paikkakunnilla sosiaalityöntekijä vastaa jälkihuollosta ja hänellä on tukena sosiaaliohjaajia. Toisilla paikkakunnilla sosiaaliohjaaja on nuorten vastuuhenkilö, ja hänellä voi olla tukena esimerkiksi aikuissosiaalityön työntekijä. Useasti jälkihuoltoa toteutetaan kunnan virastotalossa, mutta tapaamisia järjestetään toki myös muualle esimerkiksi kahviloihin tai kirjastoon. Eräällä paikkakunnalla on oma jälkihuollon yksikkö, jonka nuoret ovat ottaneet omakseen. Itsenäistymisvarojen keräämisessä ja maksamisissa on eroja, samoin toimeentulotuen hakemisessa ja käytössä.

Ammatillaiset **toivoivat lisää myös selkeyttä, tietoa ja työkaluja työhönsä.** Käytäntöjen yhtenäistäminen nostaisi jälkihuollossa olevat nuoret ja aikuistumisen tuen tärkeyden sille kuuluvaan asemaan. Työntekijöiden vaihtuvuus on osalla kunnista merkittävää. Uudella työntekijällä ei välttämättä ole aikaisempaa kokemusta jälkihuollosta, joten heille tulee olla hyvät ja selkeät ohjeet, miten jälkihuoltoa toteutetaan. Työntekijät tarvitsevat myös työkaluja nuorten kanssa käytäviin keskusteluihin. Useammassa kunnassa toivottiin hankkeelta esitettä jälkihuollon työkaluksi. Sen avulla nuorilla olisi enemmän tietoa omista oikeuksistaan ja työntekijät voisivat sen avulla käydä nuorten kanssa läpi asioita, jota jälkihuoltoon kuuluu.

Kuntien välinen yhteistyö nuoren muuttotilanteessa mietitytti ammatillaisia. Jälkihuoltoa toteuttavat työntekijät nostivat esille nuorten oikeuksien toteutumisen siinä vaiheessa, kun nuori siirtyy esimerkiksi opiskelemaan toiselle paikkakunnalle. Siirtävävaiheeseen toivottiin työntekijöiden yhteistyötä. Nuoren lisäksi myös jälkihuollosta vastaavan kunnan työntekijällä ja tarvittavilla asuinpaikkakunnan työntekijöillä tulee koko ajan olla tieto siitä, ketkä kaikki tukevat nuorta. Siirtymisen valmistelu

tulisi aloittaa riittävän varhaisessa vaiheessa nuoren kanssa ja siirto tulee tapahtua saattaen vaihtamalla. Siirtojen kuntien välillä tulisi toteutua siirtoneuvottelujen kautta. Lain mukaan vastuu jälkihuollon koordinoinnista ja siten asiakassuunnitelmista on sijoittajakunnalla. Työntekijöiden muutosten tulisi olla nuorten ja työntekijöiden tiedossa, jolloin palveluista putoamisen riski olisi mahdollisemman pieni. Nuorilla tulisi olla oikeus yhdenvertaisesti palveluihin muutoista huolimatta. Erässä esimerkkita-pauksessa nuori oli asunut jo pitkään opiskelupaikkakunnallaan, mutta nuorella ei ollut tietoa, kuka jälkihuollosta vastaa eikä opiskelupaikkakunnan sosiaalitoimessa ollut hänestä tietoa. Sattumien kautta hänet oli ohjattu etsivän nuorisotyön asiakkaaksi. Jälkihuollon oikeus oli selvinyt etsivän työntekijälle yllättäen muun keskustelun yhteydessä.

Jälkihuollon ammattilaiset nostivat esille myös **pitkien asiakassuhteiden merkityksen** nuoren onnistuneen jälkihuollon kannalta. Työntekijät olivat valmiita tekemään pitkiä matkoja tapaamaan nuorta onnistuneen suhdetyön jatkumisen vuoksi. Mikäli nuori toivoi sijoittajapaikkakunnan työntekijän jatkavan jälkihuollon työntekijänä, toive huomioitiin. Useammassa kunnassa nostettiin esille onnistumisen kokemuksissa pitkät ja tiiviit suhteet nuoriin. Usein tuotiin esille sitä, että nuori voi jatkaa myös muuttotilanteessa tuttuun työntekijöiden kanssa. Tarvittaessa esimerkiksi ammatillisen tukihenkilön palvelua ostetaan opiskelupaikkakunnalta. Pidettiin erittäin tärkeänä varmistaa palvelut ja tuen jatkuvuus muuttotilanteissa.

Taloudellisena haasteena palveluissa nousi alkukartoituksen aikana esille epäselvyys nuorten palveluiden maksajasta muuttotilanteessa. Jälkihuollosta työskentelevät ammattilaiset kokivat, että jälkihuollosta olevien nuorten kaikkien palveluiden oletetaan kuuluvan jälkihuoltoon. Kun nuorelle on tarve aloittaa uusi palvelu, vaikkapa mielenterveyskuntoutus, maksajaa haetaan siitä kunnasta, joka vastaa nuoren jälkihuollosta.

Ammattilaiset toivovat **selkeyttä ja valtion ohjausta talousasioihin**. Rajanveto lastensuojelun jälkihuollosta maksettavien ja muiden nuoren tarvitsemien palveluiden välillä ei aina ole selvä, vaikka nuoren tulisi muiden ikäistensä tavoin saada palveluita asuinpaikkakunnaltaan. Joissakin tapauksissa keskustelu palveluiden maksajasta kestää niin pitkään, että nuoren motivaatio palvelun vastaanottamiseen loppuu. Huonoinmassa tapauksessa nuori ei ole valmis aloittamaan vaikkapa päihdekuntoutusta, jos tukea ei saa sopivalla hetkellä. Tärkeää nuoren kannalta olisi saada palvelut alkamaan nopeasti nuoren ollessa motivoitunut. Keskustelu maksajasta voidaan käydä jälkikäteen. Erään kunnan työntekijä kertoi aloittavansa nuorelle tärkeän palvelun muuttopaikkakunnalla, ja kulut maksetaan sijoittavan kunnan varoista. Näin halutaan taata nuorelle palvelu oikeaan aikaan. Harkinnanvarainen jälkihuolto (lastensuojelulaki 417/2007 75 § 2 mom.) eli jälkihuollon tarjoaminen esimerkiksi alle kuusi kuukautta kestäneen sijoituksen jälkeen, ei noussut alkukartoituksessa juurikaan esille. Yhteisissä tilaisuuksissa YEE-hankkeessa ammattilaiset ovat kuitenkin käyneet keskustelua asiasta.

Nuoret ja hanketyöntekijät kertovat

Terhi Laine

Diakonissalaitos antaa YEE-hankkeessa intensiivistä valmennusta kahden kunnan alueella, joissa kummassakin on noin 250 nuorta lastensuojelun jälkihuollosta. Molemmissa kunnissa on yksi hanketyöntekijä, joka vastaa valmennuksesta ja verkostotyöstä. Työntekijät tekevät rinnalla kulkevaa matalan kynnyksen työtä. Intensiivinen yksilövalmennus tarkoittaa tapaamisia kerran tai useammin viikossa. Valmennus voi alkaa nuoren kotoa. Valmentaja ja nuori voivat myös tehdä yhdessä jotain, mitä nuori toivoo, mennä esimerkiksi kuntosalille, käydä kahvilla jne. Tekemisen yhteydessä keskustellaan nuorelle tärkeistä asioista. Valmennuksessa edetään pienin askelein kohti työ- ja koulutuspolkuja. Työntekijät voivat osallistua nuoren toiveesta myös verkostotapaamisiin. Valmennus voi olla myös ryhmämuotoista, mutta hankkeen ensimmäisenä vuonna painotus on ollut yksilötyössä johtuen mukana olevien nuorten tarpeista.

YEE-hankkeen **intensiivisessä valmennuksessa** on ollut yhteensä 19 lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettua nuorta marraskuuhun 2021 mennessä. Heistä 17 nuoren osalta oli täytetty **asiakastiedot**, jotka ovat perustietoja nuoresta ja joiden kautta voidaan myös tarkastella elämäntilanteen muutoksia valmennuksen alussa ja sen päättyessä. Asiakastiedot kertovat esimerkiksi nuoren työ- ja koulutussiirtymistä. Seuraavaksi kuvataan hankkeessa olevia nuoria aloitustietojen perusteella.

Hankkeen nuoret olivat 17–21-vuotiaita. Nuorista 10 oli mies- ja loput naisia. Suurin osa nuorista asui itsenäisesti (n=10). Loput asuivat edelleen sijoituksessa kodin ulkopuolella, tuetussa asumisessa tai läheisen luona. Nuorista lähes kaikki olivat tehneet peruskouluopinnot loppuun. Yksi nuori viimeisteli peruskouluopintojaan. Seitsemän nuorta opiskeli, neljä nuorta oli työttömänä työnhakijana ja loput nuorista olivat tällä hetkellä työvoiman ulkopuolella. Nuorten ensisijainen toimeentulo oli toimeentulotuki (n=5) tai opintotuki (n=5). Jotkut nuorista elivät tulottomina vailla viimesijaista sosiaaliturvaa (n=5). Muutama nuori oli kuntoutusrahalla tai sairaspäivärahalla.

Hankkeessa kerättiin tietoa työntekijöiden kirjoittamien havaintopäiväkirjojen ja nuorten haastattelujen kautta. Havaintopäiväkirjoissa työntekijät kuvasivat arkista työtään nuorten kanssa ja työssä tehtyjä havaintoja palveluiden toimivuudesta. Kuvaukset ovat eri kaupungeista.

Haastateltavana oli kolme lastensuojelun asiakasnuorta, yksi mies- ja kaksi naisoletettua. Nuoret olivat 19–21-vuotiaita. Nuoret elivät tällä hetkellä työn ja koulutuksen ulkopuolella, mutta jokaisella heistä oli tulevaisuuden suunnitelmia, jotka liittyivät koulutukseen ja työelämään. Nuorista kaksi koki, että koronapandemia ei ollut vaikuttanut heidän arkeensa, mutta yhden nuoren kuntouttavan työtoiminnan käytännöt olivat muuttuneet siten, että työyhteisökokemus jäi ohueksi, eikä sosiaaliset taidot

vahvistuneet kokeilun aikana siten kuin nuori olisi toivonut, johtuen pandemiasta. Kaikki nuoret käyttivät sosiaalityön ohella myös muita sosiaali- ja/tai terveystalviteita.

Aineiston käsittely. Havaintopäiväkirjoista ja haastatteluista kertyi yhteensä 57 sivua aineistoa. Nuorille tehtyjä haastatteluja ja työntekijöiden kirjoittamia havaintopäiväkirjoja luettiin siten, että aineistoista poimittiin kohdat, jotka kuvasivat lastensuojelun jälkihuollosta olevien nuorten palveluiden käyttöä ja nykytilaa yksittäisten tapausten valossa. Teksteistä haettiin onnistuneita palvelukuvauksia ja otteita, jotka kertovat palveluiden haasteista. Aineistossa huomiota kiinnitettiin myös esiin nostettuihin kehittämiskohteisiin. Kvalitatiivinen aineisto ei tuota yleistettävää tietoa, mutta yksittäisten esimerkkien avulla voidaan tuottaa ymmärrystä palveluiden merkityksestä nuorille.

Sosiaalityö nuoren tukena

Onnistuneessa jälkihuollosta nuori kokee tulevansa kuulluksi ja siirtymää jälkihuoltoon valmistellaan jo ennen sen alkamista. Vastaavasti tilanne muodostuu haastavaksi, jos työntekijällä on kiire, nuori kokee, että hänen näkemyksensä ohitetaan tai hän ei tiedä oikeuksistaan.

Parhaimmassa tapauksessa nuoria valmistellaan jälkihuollon alkamiseen jo hyvissä ajoin ja nuori saa itse päättää palveluun osallistumisesta, mikä lisää toiminnan nuorilähtöisyyttä. Myönteinen kehä voi lisätä palvelun vaikuttavuutta. Eräs nuori kertoo haastattelussa seuraavaa:

” ... multa kysyttiin ennen kuin mä täytin 18, että haluanko mä jälkihuollon palveluita, kun mulla on siihen mahdollisuus. Niin mä sitten otin avun vastaan. (Nuori1LS)”

Myös asunnon hankkiminen kuuluu itsenäistymisvaiheeseen ja nuoret kertovat saaneensa esimerkiksi lastensuojelulaitoksen henkilökunnalta tukea asunnon hankintaan jo ennen jälkihuollon alkamista. Jälkihuollon aikana asuntoon muuttamistilanteesta nuoret kertovat sosiaalityöntekijältä saadusta tuesta seuraavaa:

” ku mä muutin tähän niin kyllä mä sain avustusta jonkun parisataa, että mä sain ostettua tänne jotain ja bussikortin myös maksaa (Nuori2LS)”.

Jälkihuollon onnistumista edistää nuoren kuulluksi tuleminen asiakassuunnitelmaa tehtäessä. Eräs nuori kertoo tilanteesta seuraavaa:

”... mä oon omia mielipiteitä sinne ehdottanut ja ne on otettu vastaan ja sitten on sosiaalityöntekijä sanonut, mikä vois olla hyvä ja semmosta niin sit ollaan yhdessä pohdittu noita asioita. (Nuori1LS)”

Nuori voi ottaa asiakassuunnitelman tekemiseen hiljaisen toimijan roolin. Tämä on yhteydessä siihen, kuinka vuorovaikutus rakentuu tilanteessa. Pitkään lastensuojelussa olleella nuorella voi olla kokemus, että tehdään suunnitelmia, joita hän ei koe omakseen. Eräs nuori on kokenut haastavaksi kertoa omia ajatuksiaan asiakassuunnitelmapalaverissa. Hän kertoo seuraavaa:

”Mä olin kipee, niin mä en jaksanut jutella siellä hirveesti. Olin tosi väsynyt..., mutta kyllä kaikki meni siinä silleen hyvin... Mä en silleen tykkää tommosessa isoissa palavereissa puhua hirveesti, että mä oon yleensä aina hiljaa ja sitten, jos tulee joku sellainen asia, jonka mä haluan korjata, niin sitten mä korjaan sen. Mut muuten mä oon ihan hiljaa. (Nuori2LS)” Kun nuorelta kysyttiin, miksi hän ei tuo omia ajatuksiaan esille, hän vastasi: ”...niissä käydään samoja asioita läpi uudestaan ja uudestaan, niin se vaan ärsyttää mua, sitten mä oon vaan hiljaa ja annan muitten keskustella. (Nuori2 LS)”

Nuoren toiveesta hanketyöntekijä voi olla mukana, kun **asiakassuunnitelmaa** tehdään. Havaintopäiväkirja kertoo seuraavaa:

”Sosiaalityöntekijä on tavannut nuoren viimeksi puolitoista vuotta sitten ja aikaa tapaamiselle on varattu tunti. Tapaamisessa päivitetään asiakassuunnitelma. Läsä on myös sosiaaliohjaaja sekä minä hanketyöntekijänä. Nuoren haasteet ovat monisyiset ja monella elämän eri osa-alueella on käsiteltäviä asioita. Tunti jää auttamatta liian lyhyeksi ja koen, ettei nuorella ole riittävästi aikaa ja tilaa kertoa asioita kokonaisuudessaan. Nuorelta ei myöskään kysytä riittävästi hänen omaa näkemystään omien asioidensa tai tavoitteidensa suhteen, vaan sosiaalityöntekijä sanoo, että ”no se... voidaan kirjata sinne tavoitteisiin”, nuoren itsensä ollessa epävarma haluaako edetä asiassa ehdotetun lailla. Pyydän väleissä nuorta kertomaan asioita, jotka meinaavat jäädä kertomatta, kun asiassa mennään kiireellä eteenpäin. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)”

Lastensuojelulain mukaan nuorelle tulee tehdä jälkihuollon asiakassuunnitelma, mutta aina nuori ei tiedä onko hänellä asiakassuunnitelmaa, tai mitä asiakassuunnitelma pitää sisällään. Eräs nuori kertoo näin:

”Tää on hyvä esimerkki tosta jälkihuollosta ja sossusta ylipäättään, kumulla ei oo mitään hajua ylipäättään, mä en edes suoraan sanottuna tiedä kai se [asiakassuunnitelma] jossain kohdin on tehty. Ei mitään hajua millä mallilla se nykyään on. (Nuori3LS)”

Nuoret toivovat sosiaalityöntekijöiltä sujuvaa **yhteydenpitoa**, joka ei aina ole itsesäänselvyys. Sosiaalityöntekijän ja nuoren välinen yhteys tapahtuu viestein, puhelinkeskusteluihin ja asiakaskäyntien kautta. Välineestä riippumatta yhteydenpito voi olla hankalaa ja työlästä. Aineistossa toistuu kertomus siitä, että nuoren viesteihin ei vastata, työntekijä ei tule sovittuun tapaamiseen, tai nuori ei tiedä kuka hänen asioitaan hoitaa. Hanketyöntekijät kohtaavat sosiaalityön resurssien vähäisyyden ja työntekijöiden ajan riittämättömyyden.

Eräs nuori kertoo, että vuorovaikutus on muutoin toimivaa, mutta hän kokee, ettei saa aina vastausta viesteihin riittävän nopeasti:

”siinä on sit se miinus, että se [sosiaalityöntekijä] ei vastaa melkein ikinä mun viesteihin, vaikka se [sosiaalityöntekijä] pyytää mua laittamaan viestejä. Niin se viesteihin vastaaminen on todella, todella hidasta. Se on ainut miinuspuoli sitten siinä...(Nuori2LS)”

Sosiaalityöntekijän tapaamiset ovat nuorille tärkeitä. Välittömän vuorovaikutuksen ja asioiden hoitamisen lisäksi ne luovat luottamusta rakenteisiin ja järjestelmään. Aina kaikki ei kuitenkaan mene sovitusti.

”Sosiaalityöntekijöiden tapaamiset tuntuvat olevan nuorille tärkeitä...Eräs nuori pohti useammalla tapaamisella ennakkoon, että “tuleekohan se *sosiaalityöntekijän nimi* oikeesti” tai “kuitenkaan ei tulekaan”. Nuorella oli taustallaan useita aiempia kokemuksia siitä, ettei sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä olekaan tullut paikalle sovitusti. Jopa joskus niin, ettei peruuntumisesta ilmoitettu nuorelle mitään. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)”

Seuraava ote jatkaa samalla teemalla ja kuvaa nuoren pettymystä sosiaalityöntekijän tapaamisten peruuntumiseen:

”[Nuori] oli turhautunut sosiaalityöntekijöiden puolelta peruuntuneisiin tapaamisiin. Koki, ettei ole reilua, että häneltä vaaditaan paljon asioita, kuten säännöistä kiinnipitämistä, hyvää koulunkäyntiä ja ”sääntillisyyttä”, mutta sosiaalityöntekijä voi ”luistaa” sovitusta. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)”

Lastensuojelun jälkihuollossa olevat nuoret saattavat olla arkoja ottamaan yhteyttä sosiaalityöntekijään. Näin on erityisesti silloin, kun heillä on ollut kokemuksia torjuttu tulemisesta tai siitä, että heidän ääntään ei ole kuultu. Nuori voi myös kokea, että ei ansaitse sosiaaliturvaa, joka hänelle kuuluisi. YEE-hankkeen havaintopäiväkirjassa eräs hanketyöntekijä kirjoittaa seuraavasti:

”Nuoret arkailevat ottaa yhteyttä heille nimettyihin sosiaalityöntekijöihin. Usein kannustan nuoria kysymään tukea esim. liikkumiseen, harrastusmaksuihin tai joihinkin tarpeellisiin hankintoihin. Nuoret empivät ja sanovat, että “voinhan mä sen itsekin maksaa”, vaikka moni elää kitkuttaen hyvin pienillä tuloilla, jolloin pienikin lisäapu tulee tarpeeseen. Saatetaan myös muistella jotain aiempaa kieltävää vastausta “ei se suostunu maksamaan sitä pöytääkään”. Monikaan [nuori] ei mielellään soita sosiaalityöntekijälle tai he saattavat sanoa, että “ei se ikinä vastaa”... Olen kannustanut [nuorta] laittamaan tekstiviestillä lyhyesti asian. Tekstiviesteihin vastataan yleensä, mutta ei aina. Nuori saattaa joutua muistuttamaan asiastaan. Nuorilla on ollut myös ajanjaksoja, että he eivät välttämättä tiedä kuka heidän oma sosiaalityöntekijänsä. Nuoret toisinaan saattavat pyytää itse asiakassuunnitelman päivitystä. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)”

Nuori voi olla epä tietoinen, kuka sosiaalityöntekijöistä hoitaa hänen asioitaan. Seuraavassa esimerkissä nuori yrittää tavoittaa sosiaalityöntekijää, mutta yhteydenotto ei onnistu.

”...tuli tieto, ettei jälkihuollosta tällä hetkellä ole sosiaalityöntekijää ja uutta rekrytään. Otin [YEE-hankkeen työntekijä] itse huhtikuussa yhteyttä kyseiseen ohjaajaan ja kysyin sosiaalityöntekijätilanteesta, kun asiat eivät edenneet. Osattiin kertoa uuden aloittavan sosiaalityöntekijän nimi, muttei aloitusajankohtaa, kertoivat, että kaksi sosiaaliohjaajaa jakaa työvastuuta sillä aikaa. Nuori ei kuitenkaan halua asioitaan heidän kanssaan hoitaa, sillä haluaa nimenomaan sosiaalityöntekijän kanssa keskustella asioista ja tietää, ettei ohjaajat osaa ja voi häntä niissä auttaa. Nuori miettii, miksei hänelle soiteta jälkihuollosta ja miksei hänen tilanteestaan olla kiinnostuneita. On tietoinen, että työntekijöillä on velvoite kysellä hänen peräänsä ja hoitaa hänen asioitaan. Edelleenkin sosiaalityöntekijään ei ole saatu yhteyttä, tai nuorelle kerrottu työntekijätilanteesta jälkihuollon puolelta. Kokee myös, että asiakkaita kohdellaan eriarvoisesti jälkihuollon puolella, sillä kaveri saanut enemmän apua ja yhteyttä pidetty enemmän samaisen jälkihuollon puolelta. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 1LS)”

Kunnan tarjoama **jälkihuollon tuki** voi jäädä riittämättömäksi, jos nuorella on tarve intensiiviseen tukeen. Eräs työntekijä kertoo havaintopäiväkirjassaan seuraavaa:

”Nekin nuoret keillä on sosiaaliohjaaja, tapaavat ohjaajaa harvakseltaan, ehkä 1–2 kertaa kuussa. Nuorelle, jolla ei ole sosiaalista verkostoa tai turvallisia ja luotettavia aikuisia elämässään, tuki on liian vähäistä.

...Työntekijät kyllä auttavat nuoria parhaansa mukaan, mutta heitä on liian vähän, jotta riittävä tuki toteutuisi. Nuoren voi olla myös hankala avautua mielen päällä olevista asioista, kun tapaamisia on harvakseltaan. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)”

Nuoren moninaiset palvelut

Seuraavaksi kuvataan nuorten **palvelukokemuksia** muualla kuin sosiaalipalveluissa. Aineistossa oli mainintoja etsivästä nuorisotyöstä, TE-toimistosta, Ohjaamosta sekä mielenterveys- ja päihdepalveluista. Nuori kokee onnistuneena palvelukokemuksena, kun työntekijä osaa ohjata hänet seuraavaan paikkaan. Esimerkiksi etsivä nuorisotyöntekijä kertoo nuorelle kuntouttavasta työtoiminnasta. Onnistumisia syntyy kokonaisvaltaisesti kohdatuksi tulemisesta ja verkostotapaamisesta, joka on kiireetön ja jossa nuori on yhdenvertainen ammattilaisten kanssa, kun haetaan ratkaisua hänen tulevaisuuteensa. Aina tarjottu tuki ei ole oikea-aikaista, työntekijöillä ei ole tarvittavaa tietoa tai avun saaminen myöhästyy. Nämä kuvaavat haasteita, joita nuori kohtaa palvelujärjestelmässä.

Nuoret saavat ja kaipaavat kannustusta ja ovien avaamista niihin mahdollisuuksiin, jotka luovat tulevaisuutta ja ovat polkuja työelämään. Eräs nuori koki, että **etsivä nuorisotyö** oli avain hänen tilanteeseensa, sillä se toimi mahdollistajana muihin palveluihin. Esimerkiksi nuori kuuli kuntouttavasta työtoiminnasta etsivältä nuorisotyöntekijältä:

”mulla ei ollu hajua koko kuntouttavasta työtoiminnasta ennen kuin se nuorisotyö otti sen puheeks, et hei meil on muuten tossa naapurissa tämmöstä (Nuori3LS).”

Haastatelluilla nuorilla oli tulevaisuuden suunnitelmia ja he halusivat siirtyä opiskelemaan lähitulevaisuudessa. Tarjottavien palveluiden tulee olla oikea-aikaisia. Nuorella voi olla työllistymiseen liittyviä tulevaisuuden toiveita, mutta tästä huolimatta hänelle tarjotut **työllistämistoimet** voivat tulla väärään aikaan. Nuori kertoo tästä seuraavaa:

”Mulle on tarjottu esimerkiksi työpajatoimintaa. Mä kävin tutustumassa siellä, mutta musta tuntu, että mä en halua itse sinne tai mulla ei oo motivaatiota käydä siellä. Se ei oikein toiminut. Sitten TE-toimistosta mulle on yritetty tarjota töitä, mutta se jäi niin sivuun, kun en mä siihenkään oikeen pystynyt keskittymään ja panostamaan, koska mun elämäntilanne oli tosi huono silloin. Kun haastattelija kysyi nuorelta, mitä apua hän olisi kaivannut, nuori vastasi ”nii että just silleen, että tälleen pikkuhiljaa, että mä yritän saaha henkisesti ja fyysisesti itteni kuntoon, että mä pääsen opiskelemaan sitten jossain välissä. (Nuori1LS)”

Havaintopäiväkirjoissa oli kuvaus yhteistyöstä **Ohjaamon** kanssa:

”Tapaaminen nuoren kanssa, menemme Ohjaamoon. Tarkoituksena tiedustella työpajoista ja saada lisätietoa. Paikalla harmiksi työntekijöitä, jotka eivät juurikaan osaa kertoa pajoista ja päädymme lukemaan tietoja kansiosista. Ei paras mahdollinen tilanne, sillä nuorella on vaikea lukihäiriö ja ADHD. Kansion perusteella nuorelle jää olo, että paja on leikki-mielinen ”lapsellinen” juttu. Tähän vaikutti ehkä valokuvat, joita kansioon oli liitetty. Menemme uudestaan, kun on mahdollisuus päästä kurkistamaan pajoille. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 4LS)”

Haastatellut nuoret olivat käyttäneet **terapiapalveluita**, mutta eivät olleet niiden piirissä juuri nyt. Kokemukset olivat hyviä tai neutraaleja. Eräs nuori kuvasi, kuinka kokee voivansa parhaiten puhua omasta tilanteesta, kun tehdään jotain yhdessä työntekijän kanssa. Toiminnalliset menetelmät voivat helpottaa nuorta käsittelemään omia asioita ja myös puhumaan niistä työntekijälle.

Matalan kynnyksen palveluilla pyritään siihen, että nuori saa tukea joustavasti ja helposti. Aina ei kuitenkaan ole näin:

”... Selvisi, että [Palvelun nimi], joka tarjoaa matalankynnyksen palveluita, on tällä hetkellä 2 kuukauden jonot. Itselläni heräsi huoli, että nyt kun nuori rohkaistuu hakemaan apua ja huomaa, että apua kannattaa hakea nyt kun tilanne on vielä hyvin, mutta voi pahentua, ei hän saa apua matalalla kynnyksellä tässä tilanteessa. 2 kuukaudessa tilanteet voivat muuttua radikaalisti ja rohkeus hakeutua palveluun laskea. Myös usko avun saamiseen voi horjua, kun asiaa ei heti oteta tosissaan. (Työntekijä, havaintopäiväkirja 1LS)”

Haastatteluista välittyvä kuva **päihdepalveluissa** tapahtuvasta kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta. Nuoret kokivat saaneensa tukea päihdepalveluista.

”[päihdepalvelu] siellä mä käyn juttelemassa myös ihan miten mulla menee ja tämmösiä asioista ja kerron sitten rehellisesti, että oonko käyttänyt vai enkö ja multa voidaan ottaa seuloja, jos mä niin itse haluan (Nuori 1LS).

Toinen nuori kertoo päihdepalveluista seuraavaa

”Kyllä me jutellaan kaikkee muutakin kuin vaan päihdeasioita, kaikkee miten mulla menee ja mitä mä oon tehny.” (Nuori 2LS).

Verkostotapaaminen voi olla nuorilähtöinen ja onnistunut. Seuraavana on esimerkki päihdepalveluiden järjestämästä verkostotapaamisesta:

”Nuori oli hakeutunut päihdekuntoutukseen ammattilaisen ohjaamana ja omasta halustaan. Verkostopalaveri saatiin nopealla aikataululla koolle kuntoutusjaksolle. Lähes kaikki nuoren elämässä mukana olevat tahot tulivat yhtä aikaa paikalle. Istuin nuoren viereen, kuten teen yleensä aina kun se on mahdollista verkostopalavereissa. Palaveri oli kiireetön ja keskustelulle oli aikaa. Palaveriin oli varattu aikaa 1 tunti, mutta lopulta se kesti 2 tuntia. Palaveri oli epämuodollinen; koollekutsuja päihdekuntoutuksesta kävi läpi kuntoutussuunnitelmaa ja pyysi nuorta kertomaan itse asioista. Nuorelle esitettiin kysymyksiä ja häntä rohkaistiin eri ammattilaisten toimesta kertomaan omin sanoin tilanteesta. Nuori myös rohkaistui kertomaan kipeästä asiasta, vaikka aluksi empikin sen kertomista. Eräässä asiassa nuoren omaa näkemystä kunnioitettiin, vaikka se poikkesi ammattilaisen suosituksesta. Asioiden etenemisestä ja työnjaosta sovittiin nuorilähtöisesti. Nuoren lähiviikkojen suunnitelmaa luotiin yhteisesti ja kunkin ammattilaisen roolia siinä. Näin hyvin alkaneelle kuntoutukselle saatiin luotua jatkoa ja tuki luotiin nuoren tarpeita vastaavaksi. Nuori itse oli tyytyväinen palaveriin.” (Työntekijä, havaintopäiväkirja 3LS)

Kehittämisehdotuksia kentältä

Kuten aiemmin on kuvattu, aineistoista nousi useita kehittämisehdotuksia. Tarvitaan enemmän työntekijöitä ja mielellään lähelle nuorten arkea – työntekijöitä, jotka ovat mukana nuorten päivittäisessä tai ainakin viikoittaisessa elämässä. Tarvitaan **lisää aikaa ja resursseja lähelle arkea**, kuuntelua ja kohtaamista, nuoren kanssa, yhteydenpitoa nuorten kanssa. Palveluilta toivotaan myös nykyistä parempia nettisivuja. Yhtenä ehdotuksena tuli koulutus jälkihuollon työntekijöille. Näin vahvistettaisiin yhdenvertaisuuden toteutumista jälkihuollossa.

”Aikaa ja resursseja tarvitaan valtavasti enemmän. Nuoria voitaisiin tavata paljon nykyistä useammin ja nuorten kuulemiselle olisi aikaa. Nuoret tarvitsevat elämäänsä ja arkeensa aidosti ja oikeasti läsnäolevia turvallisia aikuisia. Kiireetön läsnäolo tuo turvaa ja auttaa luottamuksellisen suhteen luomisessa. Tiheämpi, esimerkiksi viikoittainen tapaaminen nuoren kanssa tukisi nuoren etenemistä haluamissaan asioissa. Kun tapaamisia on harvoin, on riskinä, että nuoren elämäntilanne jää junnaamaan paikoilleen.” (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)

Nuoret toivovat ammattilaisilta **kuuntelua ja kohtaamista**. Kun eräältä nuorelta kysyttiin, mitä neuvoja hän antaisi ammattilaisille, vastauksena oli:

”Just se nuoren mielipide, että jos keskustelet mitä hän haluais harrastaa, niin just ettiä niitä vastauksia nuoren kanssa, että mitä hän haluaa. Sitte kun nuori on tuonu ilmi niitä omia mielipiteitään, niin sitten pystyy työntekijä auttamaan, vaikka niitten etsimisessä ja suunnittelussa ja tehdä semmosta yhteistyötä sen nuoren kanssa, että ottaa niin, ku huomioon nuoren mielipiteen.” (Nuori 2LS)

Eräs nuori koki, että etsivän nuorisotyön toimintatavassa on jotain, mistä muutkin ammattilaiset voisivat ottaa oppia:

”Hattua nostan [etsivän nuorisotyön] porukoille...niiden toiminta mitä ne tekee, mitä mun mielestä pitäisi olla enempiakin eri aloilla varsinkin siellä sossulla, kun on nuorisosta kyse...ne laittaa mulle viestiä sillon tällön ja soittaa ja laittaa, et haluutko tulla kahville käymään ja juttelemassa...Et todella hyvä on tommonen malli mun mielestä että sitä kun saisi levitettyä sinne sossulle päin ja Kelalle päin ja tämmöstä niin asiat paranis monella ihmisellä ihan varmasti.” (Nuori 3LS)

”Nuorilla on tarvetta saada tukea ja apua arjen askareisiin. Ihan tavallisiin arjen asioihin, kuten kaupassakäynti, huonekalujen ostaminen, raha-asioiden hoito, roskien lajittelu, siivoaminen, pyörän huollon varaaminen ja niin edelleen. Tukea voi tarvita eri ”asteista”, mutta ainakin omalla kohdalla moni asiakas on tarvinnut ihan yhdessä kauppaan menemistä ja siellä hintojen vertailua tai yhdessä pyörähuoltoon soittamista. Eli välttämättä tukeminen ja ohjeistaminen keskustellen ei ole ollut riittävää, vaan tarvitaan aikuista myös tueksi toteutukseen. Kerran viikossa tai parissa, jos tapaa jälkihuollon työntekijää (moni ei sitäkään vertaa), ei todellakaan ehdi auttaa nuorta monessa asiassa. Tämäkin mielestäni tuo yhteen sen, että yhteistyötä tarvitaan ja jokaiselle toimijalle löytyy varmasti jalansijaa.” (Työntekijä, havaintopäiväkirja 2LS)

Nuoret voivat kokea avunsaannin hankalaksi, koska eri palveluiden nettisivuilta on vaikea löytää etsimäänsä. Tällaisesta tilanteesta kertoo seuraava ote:

”Noi nettisivut niin luulis et niitä päivitettäs semmosiks oikeesti hyödyllisiksi, et ku sä meet sinne sivulle niin sä näät kaikki mitä sun pitäis tietää ja nähdä siinä etusivulla et välillä kun on jotain Kela-juttuja tai TE-toimisto juttuja, mitä pitäis löytää niin son moro kun se on sen seitsemän linkin takana mitä sä oikeesti etit sieltä... se turhauttaa tosi

nopeasti varsinkin mulla kun mulla on adhd ja todella vaikeita keskittymishäiriöitä ja muuta tämmöstä, et kun sä yrität yksin suunnistaa noita nettisivuja ja sulla menee kerran hermot niin se on siinä, et koitan huomenna uudestaan ja huomenna sama juttu ja sit se on et en koita ollenkaan.” (Nuori 3LS)

”Pohdin, että jälkihuoltoa tekeville työntekijöille olisi tarpeen joku yhdenmukainen koulutus tai ohjeistus, jotta jälkihuolto olisi kaikille nuorille mahdollisimman tasalaatuista. Vaikuttaa, että kentällä voi nyt toimia hyvinkin erilaisista lähtökohdista ja erilaisella tietämyksellä. Voisiko olla esimerkiksi jokin kunnan tarjoama perehdytys jälkihuoltoa tekeville työntekijöille? Myös nuorten itsenäistymistaitojen harjoitteluun pitäisi olla jokin yhdenmukainen opastus, joka tulisi aloittaa jo sijaishuollossa. Ehkä myös työntekijöille on epäselvää, mitä kaikkea olisi hyvä hallita?” (Työntekijä, havaintopäiväkirja 4LS)

Yhteenvetoa nuorten haastatteluista ja päiväkirja-aineistoista

Hankkeessa kerättiin aineistoa haastatteleamalla kolmea lastensuojelun jälkihuollossa olevaa nuorta ja hanketyöntekijöiden kirjoittamien havaintopäiväkirjojen avulla. Aineistoa kertyi tekstinä yhteensä 57 sivua.

Nuorille tehtyjen haastattelujen ja hanketyöntekijöiden havaintopäiväkirjojen perusteella voidaan todeta, että onnistuneessa jälkihuollossa nuori kokee tulevaisuutensa kuuluksi ja kohdatuksi kokonaisvaltaisesti, yhteydenpito työntekijän ja nuoren välillä on säännöllistä ja sujuvaa. Tarjottujen palvelujen tulee olla oikea-aikaisia ja helposti saatavutettavia. Vastaavasti näiden asioiden puuttuminen tarkoittaa nuoren näkökulmasta epäluottamuksen syntymistä, turhautumista ja asioiden hoitamisen hankaloitumista. Tarvitaan lisää työntekijöitä, jotka ovat läsnä nuoren arjessa. Jatkossa tulee taata, että jälkihuolto toteutuu yhdenvertaisena kaikille jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille paikkakunnasta riippumatta. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi työntekijöille tarjottavan lisäkoulutuksen järjestämistä.

Toivoa täynnä - Nuorten ajatuksia

Helena Inkinen

Pesäpuu ry:n ja SONet BOTNIA toteuttivat 16.10.2021 nuorten foorumin: ”Toivoa täynnä. Asiakassuunnitelmat nuorten jälkihuollon tukena”. Paikalle osallistui 5 lastensuojelun jälkihuollossa olevaa nuorta. Foorumista on julkaistu erillinen raportti (Toivoa täynnä. Asiakassuunnitelmat nuorten jälkihuollon tukena 2021). Nuorten foorumissa nuoret visioivat skenaarioita nuorten tuesta ja palveluista. Foorumien tuloksena nostetaan tässä esiin kolmea tärkeintä asiaa.

Läheiset tulisi kartoittaa ja ottaa mukaan nuoren aikuistumisen arkeen nykyistä vahvemmin. Jälkihuollossa työntekijöiden tulisi huomioida nykyistä paremmin nuorten ympärillä olevat ihmiset ja verkostot sekä kutsua heitä mukaan palaveriin. Nuorille tärkeä henkilö voi olla perheenjäsen, ohjaaja, tukihenkilö, harrastuksen-ohjaaja, naapuri, opettaja. Tärkeää on, että jälkihuollossa opetellaan nuoren kanssa tunnistamaan verkostoja ja ottamaan heitä mukaan laatimaan yhteisiä suunnitelmia.

Luottamusta tulisi vaalia. Luottamuksellinen suhde koetaan kaiken työskentelyn lähtökohdaksi. Rauhallinen tutustuminen, ajan antaminen nuorelle ja varmistaminen, että nuori ymmärtää, mitä puhutaan, on tärkeää. Nuoret toivat esiin, että luottamus murenee, mikäli nuori kokee, että häntä painostetaan tai uhkaillaan, ja mikäli hän ei koe, että hänen näkökulmansa otetaan todesta tai että päätöksiä tai valmisteluita on tehty hänen selkensä takana kysymättä häneltä ensin. Tärkeää on tarjota ”hellää, kilttiä pönkitystä oikeaan suuntaan”.

Toivoa ja uskoa nuoreen tulee vaalia. Toivon ylläpitäminen voi pelastaa hengen. Pienetkin askeleet parempaan suuntaan ovat askelia. Muistetaan, että ammattilaisten tulee etsiä ja osoittaa nuorelle tämän voimavaroja ja onnistumisia ja kannustaa. Silloinkin kun nuori on mokannut. Nuoren vahvuuksia on mahdotonta löytää, ellei työntekijä tutustu nuoriinsa. Kaikissa meissä on jotain hyvää ja arvokasta, todettiin foorumissa. On tärkeä uskaltaa rohkeasti sanoittaa myös hyviä asioita, vaikka työn alla olisikin erilaisia haasteita. Kukaan ei motivoitu siitä, että joku kertoo, mikä kaikki hänen elämässään on pielessä.

Väilyhteenveto – lastensuojelun jälkihuolto

Tarja Heino, Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Silva Sevola

Lastensuojelun jälkihuoltoa koskeva kokonaiskuva muodostuu useiden toimijoiden näkemysten ja arvioiden synteessinä. Kyselyyn vastanneiden lastensuojelun jälkihuollosta vastaavien johtavien henkilöiden antamaa tietoa täydentää viranomaisina toimivien ammattilaisten ja työntekijöiden käytännön kokemukset. Niitä taas rikastavat järjestöjen kokoamat nuorta tukevien ammattilaisten sekä nuorten itsensä näkemykset ja ehdotukset.

Johdolle suunnatun valtakunnalliseen kyselyn vastausprosentti oli 69 ja vastaukset kattoivat kaikkiaan 96 % Manner-Suomen kunnista. Vastauksia saatiin niin yksittäisistä pienistä, keskisuurista kuin suuristakin kunnista, yhteistoiminta-alueilta ja sote-kuntayhtymistä. Maantieteellisesti vastauksia kertyi koko Suomen alueelta eteläisimmästä Suomesta Lappiin ja lännestä itään. Vastanneiden alueiden piirissä oli 5 766 lastensuojelun jälkihuollon asiakasta vuoden 2020 lopussa, mikä vastaa noin 71 %:a lastensuojelun jälkihuollon asiakkaista. Vuonna 2020 lastensuojelun jälkihuollon asiakkaita oli 8 133, heistä 85 % oli 18 vuotta täyttäneitä ja 4 % oli alle 13-vuotiaita (Lastensuojelu 2020, 17). Tässä kyselyssä rajattiin kartoitus aikuistuvien nuorten tilanteeseen.

Kuntien tieto jälkihuollon asiakkaista, heidän sukupuolestaan, asumisestaan ja työmarkkina-asemastaan oli puutteellista. Poikia kirjattiin olevan hieman enemmän kuin tyttöjä, mikä vastaa sijoitettuna olevien sukupuolijakaumaa (Lastensuojelu 2020). Lähes 40 % jälkihuollon piirissä olleista tunnistettiin kuuluvan NEET-nuorten ryhmään. Tulos kuvastanee sitä, että jälkihuoltoon valikoituu eniten tukea tarvitsevia nuoria.

Tarkkaa kuvaa ei ole niiden määrästä ja tilanteesta, jotka ovat oikeutettuja lastensuojelun jälkihuoltoon ja jotka etenevät aikuisuuteen ilman erityistä tukea sosiaalihuollon palveluista tai ilman määrittymistä jälkihuollon asiakkaaksi. Kyselytulosten mukaan noin joka toisella alueella on nuoria, jotka ovat kieltäytyneet jälkihuollosta. Alueiden ajatus oli hyödyntää asiakastietojärjestelmän tietoja jälkihuollon toteutumisen seurannassa. Niiden antama tilastokuva oli kuitenkin aukollinen.

Kuntien ja alueiden johtavat lastensuojelun jälkihuollon edustajat arvioivat, että lapsen ja nuoren oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon on toteutunut vähintään melko hyvin (94 %). Lisäksi lähes 80 % arvioi nuorten tarpeisiin vastaavan kokonaisvaltaisen arjen tuen järjestyvän alueella hyvin. Sen sijaan asiakastyötä tekevien ja nuorten oma käsitys jälkihuollon toteutumisesta antaa myös toista tietoa oikeuden toteutumisesta. Yhdentertaisuus ei näytä toteutuvan etenkin silloin, kun nuori muuttaa paikkakunnalta toiselle. Nuoruudessa paikkakunnan vaihto on kuitenkin yleistä opintojen, työpaikan ja perheellistymisen vuoksi. Kysely osoitti, että nuorten tuen ja palvelujen tarpeeseen pystyttiin vastaamaan paremmin silloin, kun nuori oli ”oma” ja asui alueella verrattuna siihen, että nuoren palveluista oli vastuussa toinen kunta. Tärkeänä

tekijänä nousi myös nuoren kyky ottaa palvelua vastaan, jolloin uuden kunnan työntekijöiltä vaadittaisiin kiinnipitävää otetta. Käytännöt näyttävät vaihtelevan alueiden välillä siinä, pystyykö jälkihuoltokunta takaamaan tarvittavan tuen, hoidon ja palvelun nuorelle uudessa kunnassa.

Osa nuorista ei tavoiteta eikä kolmasosa alueista edes tavoittele proaktiivisesti nuorta, tai sellaisesta käytännöstä ei ole alueella sovittu. Nuoret, jotka eivät tiedä jälkihuollosta tai eivät ymmärrä sen sisältöä eikä oikeuksiaan, jäävät tarvitsemansa avun ulkopuolelle. Yksilökohtaisesti nuoren oikeuksista ja jälkihuollosta tiedottaminen ei näin ollen toteudu riittävästi. Alueilla on pääsääntöisesti (95 %) käytäntö, että nuorelle nimetään oma työntekijä. Työntekijöiden vaihtuvuus ja kiire vaikuttavat siihen, miten nuori käytännössä saa lähitukea. Jälkihuolto on pitkäaikainen aikuistumisen tuen prosessi, jossa on poistumisia ja takaisin tulemistä. Tämä pitäisi huomioida jälkihuoltoa järjestettäessä ja asiakassuunnitelmaa tehdessä. Jälkihuoltoon voi orientoitua ehkäisevänä työnä, jolla tuetaan esimerkiksi ylisukupolvisen huono-osaisuuden ketjujen katkeamista.

Keskustelua tulee jatkaa käytäntöjen luomisesta sekä siitä, että vastuu jokaisen nuoren tavoittamisesta olisi selkeästi määritelty niin kauan, kun jälkihuollon tarve jatkuu ja asiakkuussuhde on yhdessä lopetettu. Keskustelua tulee jatkaa myös siitä, miten intensiivisesti nuorta tavoitellaan ja miten yhteyttä ylläpidetään.

Nuoren jälkihuollon asiakkuus päätetään, kun jälkihuollolle ei ole enää tarvetta. Voidaan keskustella siitä, miten tarve tulkitaan ja miten se määritellään. Toisaalta, vaikka nuorella ei 22-vuotiaana olisi juuri silloin ”erityistä tarvetta” jälkihuollon tuelle, tarpeita voi tulla myöhemmin. Silloin on hyvä, että voi olla matalalla kynnyksellä yhteydessä tuttuun aikuiseen. Haasteeksi on havaittu paljon tukea tarvitsevien nuorten riittämätön rinnalla kulkeva tuki. Toisaalta on havaittu, että lastensuojelun jälkihuollolla on merkittävä rooli ehkäistä haasteiden kasautumista niiden nuorten kohdalla, joilla menee hyvin. Myös heillä on tarve aikuisen tukeen ja kannustukseen, sillä elämäntilanteet muuttuvat jälkihuollon aikana (opintoihin ja työelämään siirtymät, perheellistyminen jne.)

Oikeuden toteutumisen haasteista suurimpia ovat siirtymät sijaishuollosta jälkihuoltoon ja sieltä pois, muuttaminen paikkakunnalta toiselle, taloudellisten etuuksien kirjavat perusteet sekä lähituen saaminen. Paikkakuntien henkilöstömitoituksen tiedetään vaihtelevan merkittävästi, ostopalveluiden määrä ja saatavuus vaihtelevat. Myös asunnon saamisessa ja asumisen ja arjen tuessa on suurta vaihtelua, ja isoimmilla paikkakunnilla on myös asunnottomia nuoria. Oikeus pysyviin työntekijäsuhteisiin vaihtelee. Keskeisintä on, että nuoret saavat hyvää palvelua jälkihuollossa ja työntekijöillä on riittävät resurssit ja sovitut työkäytännöt.

Oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon tarkoittaa erityistä ja yksilöllistä toteutumista. Koska pääosa jälkihuollon palveluja tarvitsevista on tullut aikuisuuden kynnykselle ”takamatkalta”, portit aikuisuuden oville eivät aukene samalla tavoin kaikille, vaan

yhdenvertaisuuden turvaaminen edellyttää myös ns. positiivista erityiskohtelua ja ohituskaistoja hoitoon (Lehto-Salo 2011) ja peruspalveluihin.

Moni nuori tarvitsee työpaikoilta joustoa, ”valmentajaa” ja ymmärrystä. Kyselyn perusteella näyttää siltä, että jälkihuollossa olevien oikopolkuja palveluihin ei juurikaan tunnistettu. Myös palvelujärjestelmän tuen ja palveluiden saamisen tuntemuksessa voisi olla kehittämisen varaa. Lastensuojelun jälkihuollon työntekijät toimivat osaltaan asiakkaidensa palveluohjaajina, jolloin vahvat yhteistyöverkostot alueen muihin tuen ja palveluiden muotoihin ovat oleellisia (työllisyys, terveydenhuolto, opiskeluhoito, asuminen, järjestöt).

Palvelujärjestelmän siiloutuminen ja pirstaleisuus vaatii ratkaisua. Lastensuojelun jälkihuollon johdolla ei ollut tietoa riittävästi nuorten kannalta merkittävistä palveluista tai niiden saatavuudesta alueella. Esimerkiksi kolmasosa ei tiennyt työttömien terveystarkastuksista, lähes neljännes ei tiennyt starttipajatoiminnasta, fysioterapiasta tai toimintaterapiapalveluista, 15 % ei tiennyt asumisen tuesta. Ohjaamatoiminnasta oli tietämättömiä kolmannes. **Ohjaamo-toiminta**, joka monilla paikkakunnilla toimii jo varsin hyvin, tarjoaa palveluja nuorille yhden luokun periaatteella. Kynnys asiointiin ja leimaantumiseen pienenee, kun nuori voi asioida tutussa paikassa ja saa palvelut monilaisesti (työllisyyteen, asumiseen ja opintoihin liittyvää tukea). Ohjaamotoiminta ei kuitenkaan sovi kaikista heikoimmassa asemassa oleville, joiden voimavarat eivät riitä asioimaan itsenäisesti ja virka-aikana palvelussa. Myöskään psykososiaaliset palvelut tai terveyspalvelut tai järjestöyhteistyö eivät ole vielä koviin vakiintuneita palveluita **Ohjaamotoiminnan alustalla**. Matalan kynnyksen monialaisia palvelupistettä olisikin hyvä kehittää aikuistumisen tukeen ylisektorisena ja joustavana palveluna.

Lähes joka toisella alueella lastensuojelun jälkihuollon ikärajan nosto 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen ei ollut aiheuttanut muutoksia tuen ja palveluiden organisointiin. Muutos oli tullut voimaan puolitoista vuotta ennen kyselyn ajankohtaa ja se on laajuudeltaan siinä määrin merkittävä, että olisi odottanut uudistuksen täytäntöönpanon edellyttäneen valmistautumista ja resursseja kunnissa. Hallituksen esityksessä (HE 71/2019 vp) arvioitiin lisäkustannuksiksi noin 12 miljoonaa euroa vuosittain neljän vuoden ajan. Toisaalta kunnat ovat eri kokoisia, niiden sijoittamien lasten jälkihuollon tarve ja laajuus vaihtelevat, ja kunkin kunnan jälkihuollon tarpeeseen toimivat erilaiset ratkaisut. Pääasiassa jälkihuolto toteutettiin osana lastensuojelutyötä, ja alueista vain 14 % oli muodostanut siitä oman toiminnallisen kokonaisuuden. Joka toinen alue osti kolmannen sektorin palveluja jonkin verran, mutta lähes kaikilla alueilla oli käytössä yritysten palvelu- ja tukipaketteja.

Useimmiten nuori osallistuu asiakassuunnitelman laadintaan ja laatijana toimi sosiaalityöntekijä. Sen laatimisen ja seurannan tavat kuitenkin vaihtelevat. Perhe, omaiset, läheiset tai kaverit olivat vain harvoin systemaattisesti huomioitu nuorten tukea ja palveluita suunniteltaessa. Kirjavuutta oli myös siinä, kartoitettiinko ja miten

selvitettiin nuorten verkostot ja siten myös kannattelevat läheiset ja voimavarat. Nuoret kaipasivat kaveri- ja läheisverkoston selvittämistä ja kuulemista osana tukea.

Joka neljäs alue arvioi, että jalkautuva työ toteutuu riittämättömästi. Vastaajat saattoivat tulkita jalkautumisen vain sosiaalityöhön liittyen, mutta esimerkiksi etsivän nuorisotyön ja Vamos-toiminnan tutkimustulokset ja työmuoto on syytä nostaa tämän rinnalle. Erityisesti haastavassa tilanteessa syystä tai toisesta olevat nuoret, tulisi saada yksilötuen ja miniryhmätuen piiriin. Osa nuorista jää yksin kotiin ja toisilla taas paha olo purkautuu esimerkiksi päihde- ja rikosoireiluilla.

Digitaalisista palveluista koettiin olevan hyötyä, joskaan ei kaikissa tilanteissa ja kaikille. Digituella ei voi korvata kasvokkaista suhdetta, mutta välineiden moninaista käyttöä voi tehostaa. Joskus toimii Teams-neuvottelu ja joskus toimistotapaaminen. Virastojen välillä on suurta vaihtelua siinä, miten palvelut ja joustavuus on järjestetty. Esimerkiksi kaikista hyödyllisimmäksi koettu WhatsApp -sovellus nuorten tavoittamiseksi oli useilla alueilla kielletty tietosuojasyistä, eikä vastaavia sovelluksia ollut otettu käyttöön. Nuoret kaipaisivat tukea joustavasti myös virka-ajan ulkopuolella.

Yhteistyö kuntien välillä toimi pääsääntöisesti hyvin. Kuntien väliset kustannukset tai riittämätön yhteydenpito aiheuttivat kitkaa yhteistyöhön. Kuntien ja alueiden välillä käytännöt ja lain tulkinta vaihtelivat. Kunnilla ja kuntayhtymillä vaikuttaa olevan eroavaisuuksia siinä, siirtääkö jälkihuollon toteutuksen nuoren kotikuntaan vai hoitaako ja järjestääkö se palvelut itse. Kuntien mahdollisuudet ja resurssit sekä olemassa olevat palvelut vaihtelevat suuresti. Kuntien välinen erimielisyys tai maksuperusteet voivat jopa heikentää nuoren perus- ja erityispalveluiden saamista silloin, kun nuori asuu eri paikkakunnalla, mikä huolestutti työntekijöitä. Myös tuli esiin sen kirjavuutta suhteen, mitkä palvelut kuuluvat kunnan asukkaalle ja mitkä palvelut veloitetaan lastensuojelun jälkihuollosta vastaavalta kunnalta. Mikäli jälkihuollon ”maksajakunta” on jo valmiiksi päättänyt raameista ja tulkinnoista, kaventuu sosiaalityön ammatillinen harkinta, asiantuntijuus ja toimijuus. Toisaalta nuoren kannalta pelkkä raha ei välttämättä riitä, vaan tarvitaan palveluiden koordinaatiota, jotta nuori saa yhdenvertaiset ja sopivat palvelut sekä riittävän lähituen sijaishuollon jatkumoksi. Alkukartoituksessa tuotiin esille toivetta, että sijoittajakunnan sosiaalityöntekijä jatkaisi vahvemmin työskentelyä nuoren siirtyessä jälkihuoltoon. Harkinnanvaraista jälkihuoltoa käytetään hyvin vähän, ja pohdittavaksi nostettiin pelko joutua vuosiksi nuoren maksomieheksi.

Itsenäistymisvarojen kerryttämisen ja maksamisen suhteen oli vaihtelevia käytäntöjä. Suurimmassa osassa vastauksia suhtaudutaan eläkkeisiin kuin muuhunkin itsenäistymisvaroja kerryttäviin etuuksiin, joista nuori vastaa itse täytettyään 18 vuotta. Varallisuuden osalta käytännöt vaihtelevat. Siitä, milloin nuori saa varat käyttöönsä, hän usein neuvottelee sosiaalityöntekijän kanssa. Edunvalvojan määrääminen vaikuttaa olevan yleinen käytäntö silloin, kun nuorella ei ole riittävää kykyä huolehtia talousasioistaan. Alkukartoituksessa tuotiin esille nuorten taloustaitojen harjoittelun tarve jo sijoituksen aikana ja jälkihuollossa. Esimerkiksi sosiaalitoimen välitystili

yhdistettyä taloustaitojen harjoitteluun voisi nuorelle olla eteenpäin vievänä vaihtoehtona edunvalvonnalle. Juho Saaren työryhmä (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti 2019) jo totesi itsenäistymisvaroja ja nuoren varallisuutta koskevan epäselvyyden ja selkiyttämisen tarpeen. Se vahvistui kyselyn ja alkukartoituksen myötä.

Alueiden arvion mukaan nuorten mahdollisuus vaikuttaa palveluiden kehittämiseen oli vähäistä tai ei toteutunut lainkaan (40 %). Nuorilähtöisten palvelujen järjestäminen on vaikeaa, jos nuorten tarpeita palveluiden kehittämiseksi ei kuulla. Toisaalta alueilla on halu ottaa nuoria mukaan kehittämistoimintaan. Se vaatii resursseja ja uuden toimintakulttuurin ja käytänteiden luomista.

Selvitys toteutettiin syksyllä 2021, jolloin oli eletty koronapandemian varjossa jo puolitoista vuotta. Johto, ammattilaiset ja nuoret kuvasivat koronapandemian vaikutaneen nuorten elämään. Johdon vastausten perusteella koronalla arvioidaan olevan kauaskantoisiakin vaikutuksia nuorten arkeen, opintoihin ja työllistymiseen sekä sosiaaliseen elämään. Osa nuorista oli jäänyt neljän seinän sisälle kotiin ja osa pudonnut kokonaan opinnoista. Ammatillisella tukityöntekijällä on voitu vaikuttaa kotiin vietävänä palveluna nuorten rohkaistumiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen ja arjen asioiden hoitamiseen.

Lopuksi kuntakyselyssä selvitettiin työntekijöiden osaamis- ja koulutustarpeita. Eniten ammatillista täydennyskoulutusta arvioitiin tarvittavan trauma-, päihde- ja mielenterveysosaamiseen sekä lainsäädäntöön. Riittävän monipuolinen ja syvä osaaminen antaa työntekijöille valmiuksia työskennellä paljon tukea tarvitsevien nuorten kanssa, vahvistaa työntekijöiden hyvinvointia ja jaksamista ja auttaa luomaan suhteet muihin palvelujärjestelmän osiin, sillä ymmärrys tukee myös ammattilaisten välistä yhteistyötä. Myös jälkihuollon nuorten kanssa työskentelevien eri alojen ammattilaisten yhteiset koulutukset ja tilaisuudet ovat tärkeitä yhteisen ymmärryksen ja yhteistyön edistämiseksi ja nuorten palvelujen parantamiseksi.

Tuloksia ilman huoltajaa maahan tulleiden tuesta ja palveluista

Tässä luvussa esitellään ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nykytilaa koskevat tulokset ja havainnot Nykytilan kartoitus -luvussa kuvattujen aineistojen valossa. Kuntakyselyn aineistot tuovat näkyviin ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden tukitoimista vastaavien näkemyksiä kunnissa. Kuntien palveluntuottajien ammattilaisten kanssa käydyt keskustelut alkukartoituksen ympärillä painottuvat käytännön asiakastyötä tekevien työntekijöiden ja johtavien työntekijöiden tietoon ja havaintoihin. Nuorten haastatteluaineistot tuovat esiin nuorten kokemukset. Näin kokonaisymmärrys koostuu erityyppisten informanttien tuottamasta tiedosta.

Kuntakysely, kotoutumisen tukitoimet

Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth

Tähän lukuun on koottu ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tukitoimia koskevan valtakunnallisen kuntakyselyn tulokset. Kuvaus aineistosta on luvussa Selvityksen tausta.

Kyselyn vastaajat

Vastauksia saatiin 24 alueelta, neljästä kuntayhtymästä ja kolmelta yhteistoiminta-alueelta. Kaikkiaan aineisto kattoi 53 kuntaa Manner-Suomen alueella.

Vastaajat (21/23) edustivat kuntien tai kuntayhtymien eri osia ja he olivat johtavia sosiaalityöntekijöitä tai sosiaalityöntekijöitä (n=10) maahanmuutto- tai monikulttuurisen työn koordinaattoreita (n=3), muita johtajia kuten kansainvälisten asioiden tai maahanmuuton johtajia (n=2), sosiaaliohjaajia (n=5) tai työllisyyspalveluiden johtoa (n=1).

Vastauksista runsas puolet perustui vastaajan omaan arvioon, vajaa puolet keskusteluun organisaatiossa, työryhmässä tai tukitoimia toteuttavien työntekijöiden kanssa. Vain muutama vastaaja oli keskustellut laajemmin yhteistyökumppanien kanssa.

Kotoutumisen tukitoimien tila kunnissa

Kotoutumista edistävän lain mukaisten tukitoimien ikärajaa nostettiin heinäkuussa 2020 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Vastaajista (19/23) kolme neljästä arvioi, että 18–24-vuotiaiden nuorten **oikeus kotoutumista edistävän lain mukaisiin tukitoimiin** on toteutunut kokonaisuudessaan melko hyvin ja neljänneksen mielestä erittäin hyvin.

Alueiden kotoutumisen tukitoimista vastaavilta henkilöiltä kysyttiin, onko tukitoimien **ikärajan nosto vaikuttanut tuen tarjoamiseen alueella**. Vastaajista (20/23) ikärajan noston kerrottiin vaikuttaneen 65 %:ssa alueista jollakin tavalla ja runsas kolmannes ilmoitti, ettei vaikutusta ole ollut.

Tarkemmin muutoksia kuvasi 15 vastaajaa. Suuri osa totesi tuen jatkuvan lain mukaan nyt pidempään. Kuudella alueella resursseja oli lisätty tai resursseja oli kohdennettu ilman huoltajaa tulleiden kohderyhmään. Kolme vastaajaa totesi, ettei resursseja ole lisätty ja osassa alueita työtä oli organisoitu uudella tavalla. Esimerkiksi aikuis-sosiaalityöhön siirtyneiden nuorten ja kotoutumisen tukitoimien työntekijöiden työparityötä nuorten tukemiseksi oli vahvistettu. Tukitoimien paikkaa palvelujärjestelmän osana oli myös tarkasteltu uudelleen ja yhdellä alueella tuki oli siirretty perheryhmäkodin yhteydestä maahanmuuttajapalveluiden yhteyteen. Yksittäisillä alueilla oli vahvistettu asumisen liikkuvaa tukea, saatu vuoden mittainen lisäresurssi muutoksen vuoksi tai kiinnitetty huomiota työtapaan suhteessa asiakkaiden tarpeisiin:

”Vanhempien asiakkaiden ongelmat ovat monimuotoisempia kuin 18–21-vuotiaiden, olemme muuttaneet palveluita niin, että arvioimme tarvetta ja suunnittelemme palveluja tarkemmin, jotta palvelu kohtaa tarpeen. Pyrimme myös siihen, että palveluja myös päätetään, kun palvelutarve loppuu.”

On tiedossa, että kunnissa oli **erilaisia käytäntöjä lakimuutoksen aikaan 21 täyttäneiden nuorten tukitoimien piiriin pääsyn osalta**. Vastaajista neljä viidestä ilmoitti, että ennen lakimuutosta 21 vuotta täyttäneet nuoret pääsevät takautuvasti alueella 27 § mukaisen tuen piiriin, yksi vastasi kieltävästi ja kolmella ei ollut kokemusta (20/23).

15 vastaajaa tarkensi asiaa avoimeen kenttään. Vajaassa puolessa alueista nuoria oli palautettu tuen piiriin, mikäli nuori tai jokin ammattilainen oli ollut yhteydessä ja palvelun tarve oli havaittu. Palvelun tarpeeksi mainittiin mm. psyykkisen toimintakykyyn ja rahapelaamiseen liittyvät tekijät. Viidellä alueella nuoria oli kontaktoitu proaktiivisesti ja ilmoitettu vähintään mahdollisuudesta päästä takaisin tuen piiriin. Yhteistyö ELY-keskuksen kanssa tarkoitti yhdellä alueella sitä, että sosiaalityöntekijä tekee palvelun tarpeen arvion ja laatii lausunnon ELY-keskukselle. Yhdellä alueella kerrottiin, että oli pidetty verkostopalaveri nuoren, sosiaaliohjaajan ja kotoutumisen työntekijän kanssa.

Kokonaisuudessaan alueilla oltiin kohtuullisen myönteisiä sen suhteen, että nuorten tuen ja palveluiden tarpeisiin oli voitu vastata. Vastaajista kolme neljänestä arvioi, että tukitoimissa olevien nuorten tuen ja palvelujen **tarpeisiin oli vastattu** melko hyvin ja neljänneksen mielestä erittäin hyvin. Kukaan ei vastannut hyvin huonosti tai melko huonosti -vaihtoehtoa. Kaikkiaan vastauksia oli 19/23.

Tukitoimien kokonaistilannetta arvioitiin avoimin vastauksin. Vastaajista (19/23) lähes neljä viidestä arvioi omin sanoin tukitoimien tilan kokonaisuudessaan hyväksi tai kiitettäväksi. Huolta kannettiin erityispalveluiden saannista. Neljännes

arvioi psykiatristen, päihde- tai pelipalveluiden saannin haastavaksi tai riittämättömäksi. Yhdellä alueella haasteeseen oli vastattu osoittamalla resursseja kyseisiin palveluihin erityisesti tälle kohderyhmälle. Myös ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tarpeiden huomioimista näissä palveluissa arvioitiin tarvittavan enemmän. Yksi taho totesi, ettei terapiapalveluita ole juurikaan saatavilla. Huoleksi nousi myös se, ettei nuorten olemassaolosta paikkakunnilla ole tietoa.

Tukitoimien asiakkaat

Tukitoimien piirissä olevien nuorten määrää, sukupuoli-jakaumaa ja työmarkkina-asemaa selvitettiin. Lisäksi selvitettiin, miten vastaavat henkilöt profiloivat nuoret palvelujärjestelmän asiakkaina.

Vastaaajien (19/23) alueilla oli yhteensä 809 nuorta. Sukupuolta koskeva tieto saatiin 659 nuoresta. Tästä ryhmästä miehiä oli yli 94 % (n=620) ja naisia 39. Muunsukupuolisia ei mainittu ainuttakaan.

Tukitoimien piirissä olevien nuorten **asumisesta** saatiin tietoa 802 nuoren osalta. Yli neljä viidestä (n=665) asui itsenäisesti (sisältäen opiskelija-asunnossa asuvat), 15 % (n=119) asui tukiasunnossa tai tuetussa asunnossa, seitsemän oli perhesijoituksessa tai edelleen perheryhmäkodissa (tai siellä kirjoilla olevia) ja runsas 2 % (n=18) oli asunnottomia (kokonaan asunnottomia tai tutuilla majoilevia).

Työmarkkina-asemasta saatiin tietoa 801 nuoren osalta. Heistä kolme neljästä (n= 586) opiskeli, 9 % (n=72) oli pääasiallisesti työssä, noin 9 % (n= 73) kuntouttavassa tai työllisyystä edistävässä toiminnassa, 7 nuorta oli perhevapailta ja 8 % (n= 63) vailla opiskelu- ja työpaikkaa eivätkä he olleet myöskään varusmies- tai siviilipalveluksessa (NEET).

Nuorten profiloitumista palvelujärjestelmään selvitettiin pyytämällä vastaajia arvioimaan niiden nuorten osuutta, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa, lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettuja, Suomen kansalaisuuden saaneita sekä niiden osuutta, jotka kieltäytyvät tukitoimista. Kaikista vastaajista (15/23) kymmenen arvioi, että 66–100 % alueen nuorista on sosiaalihuoltolain mukaisen palveluntarpeen perusteella erityistä tukea tarvitsevia. Kolme arvioi osuudeksi 10–30 % ja kaksi 0 %. Suuri enemmistö arvioi siten valtaosan tarvitsevan erityistä tukea.

Vastaajista (13/23) yksi ilmoitti, että nuorista kaikki ja yksi arvioi kolmanneksen olevan oikeutettu lastensuojelun jälkihuoltoon. Neljän arviot olivat 1–10 % välillä. Seitsemän ilmoitti prosentiksi nolla.

Vastaaajien (12/23) arvion mukaan tukitoimista kieltäytyjiä oli vähän. Vain yksi ilmoitti kieltäytyjien prosenttiosuudeksi kymmenen, muutama 1–3 % ja kuusi, ettei kieltäytyjiä ole.

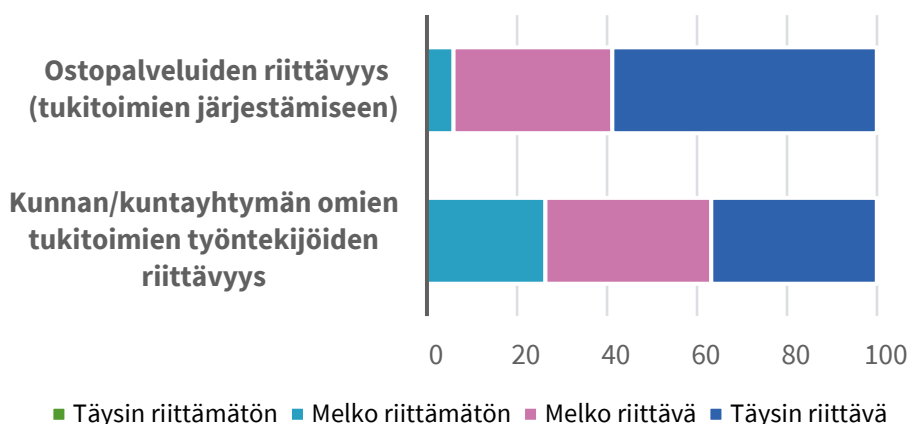
Suomen kansalaisuuden oli vastaajien (14/23) mukaan yhdellä alueella saanut kolmannes tukitoimien nuorista, yhdeksällä alueella 1–14 % ja neljällä alueella nolla.

Tuen organisointi ja resurssit

Vastaajien (22/23) alueesta yhdeksän kymmenestä järjesti ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleille 18–25-vuotiaille nuorille kotoutumista edistävän lain 27 §:n mukaisia tukitoimia ja kymmenys ei niitä jonkun syyn vuoksi järjestänyt. Tällaisia syitä oli, että tuki oli järjestetty kuntayhtymän kautta tai ettei tuen tarvetta ollut.

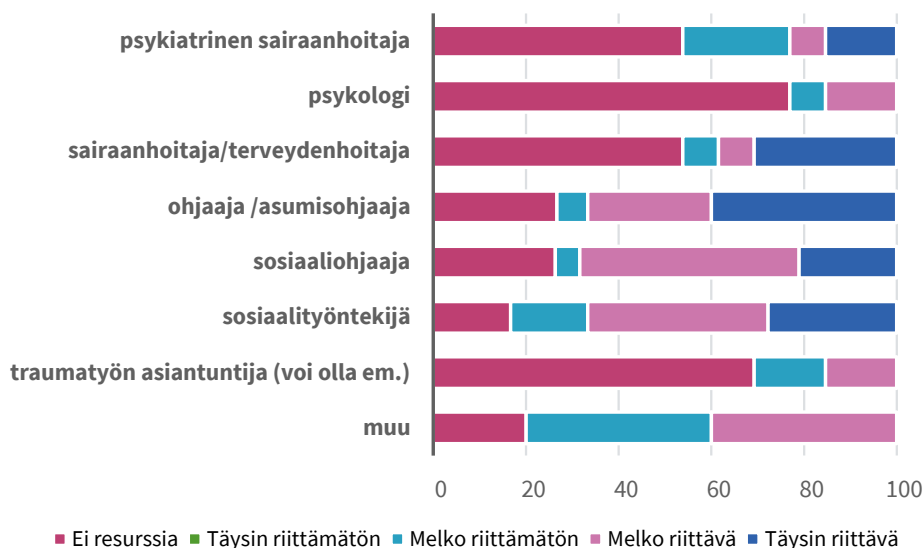
Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten **tuen tarpeen selvittämisestä ja tuen järjestämisestä vastasi alueilla monet toimijat**. Vastaajien (19/23) mukaan useimmiten (42 %) siitä vastasi maahanmuuttajapalvelut (-yksikkö, kotoutumisyksikkö) nuoren täyttäessä 18 vuotta. Huomion arvoista on, että maahanmuuttajapalvelut ovat usein sijoitettuna kuntien organisaatioissa aikuissosiaalityön alaisuuteen. Kolmanneksessa alueista tukitoimista vastasi selkeästi aikuissosiaalityö, kahdessa ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden tukeen ja palveluihin erikoistunut taho, yhdellä alueella lastensuojelun jälkihuolto ja yhdellä maahanmuuttajien palveluihin erikoistunut taho. Lisäksi kahdella alueella perheryhmäkodin tai asuinyksikön henkilökunta oli valtuutettu hoitamaan tehtävää. Muina tahoina mainittiin (avoimet vastaukset n=4) kuntayhtymän alainen maahanmuuttajapalvelu, kotoutumispalveluissa oleva oma nuorten tiimi, joka koostui sosiaalityöntekijöistä ja ohjaajista, kunnan perusturvan aikuissosiaalityön alainen maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimi ja aikuissosiaalityön ja perhesosiaalityön yhteistyö.

Vastaajien (19/23) alueista 42 % käytti jonkin verran ja kolmannes käytti runsaasti **järjestöjen ja yritysten tarjoamia palvelu- ja tukipaketteja** ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden aikuistuvien (18–25-v.) nuorten tukemiseksi. Runsas neljännes ei käyttänyt tukipaketteja lainkaan. Tarkemmin kuviossa 18.

Kuvio 18. Ostopalveluiden resurssien ja kuntien omien työntekijöiden resurssien riittävyys nuorten tarpeisiin, prosenttia (n=19/23).

Eniten riittämättömyyttä arvioitiin olevan terveydenhuollon ammattilaisten, kuten sairaanhoitajien, psykiatristen sairaanhoitajien ja psykologien resursseista. Myös traumatyön asiantuntijoiden resursseja kaivattiin. Sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien resurssit koettiin edellisiä riittävämpinä (13–18/23). Tarkemmin kuviossa 19.

Kuvio 19. Eri alojen ammattilaisten resurssit nuorten tukemiseksi, prosenttia (n=13–18).

Osaavaa työvoimaa oli riittävästi saatavilla kohderyhmän parissa tehtävään asiakastyöhön yhdellä alueella. Vastaajista (8/23) seitsemän ilmoitti, ettei osaavaa työvoimaa ole.. (Huomioitavaa on, että teknisistä syistä näiden kysymyksen vastaukset eivät tallentuneet ja vastaukset kerättiin lisäselvityspyynnöllä kaikilta alueilta, jolloin vastajamäärä jäi pieneksi.) **Kohderyhmän kanssa samaa kulttuuri- ja kielitaustaa jatkavia työntekijöitä** oli yhdellä alueella; seitsemän vastasi kielteisesti (8/23).

Alueiden käytäntöjä **omatyöntekijän nimeämisestä** selvitettiin. Vastaajien (18/20) mukaan lähes kaikille nuorille nimettiin alueilla oma työntekijä ja yhdellä alueella ilmoitettiin nimettävän omatyöntekijä harkinnan mukaan ja yksi vastasi, ettei omatyöntekijää nimitä.

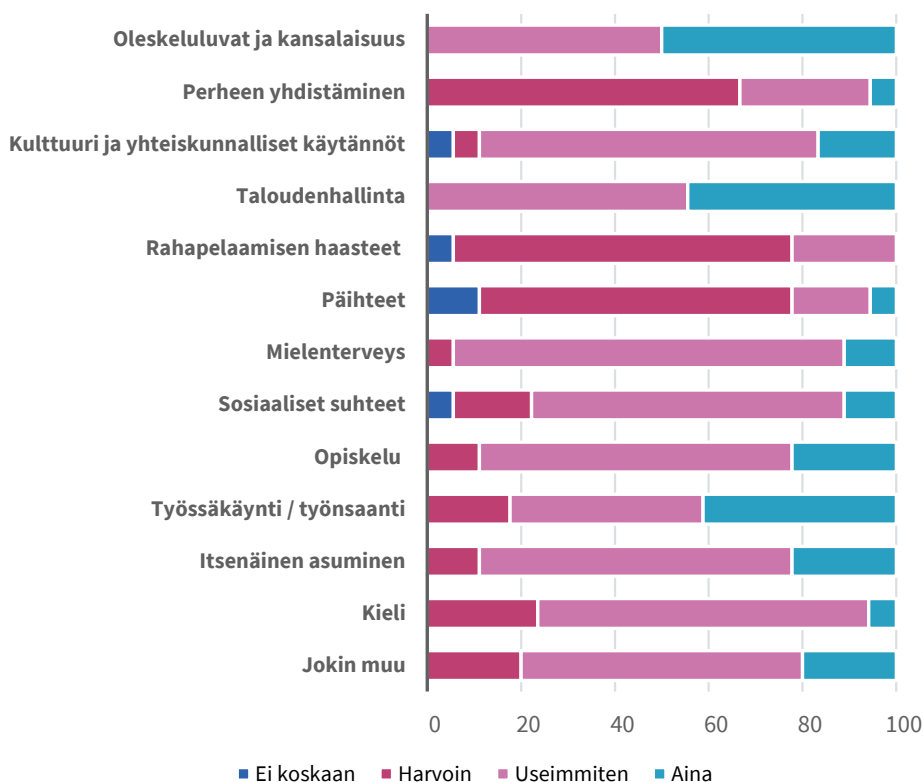
Asiakastyö, tuki ja asiakassuunnitelmatyön käytännöt

Tähän osioon on koottu tuloksia tukitoimien tarpeesta, asiakassuunnitelmatyöstä, yhteydenpidosta nuoriin ja tukitoimien päättämistä koskevista käytännöistä.

Tukitoimien tarve

Nykyisellään kotoutumista edistävä lainsäädäntö ei juurikaan määrittele, mitä nuoren saamat kotoutumisen edistämistä koskevat tukitoimet ovat. Tämän vuoksi kyselyssä selvitettiin, kuinka yleisiä erilaiset nuorten palvelun tarpeet alueilla ovat. Kysymyksen, **millaisiin tarpeisiin tai haasteisiin** 18–25-vuotias Kotoutumisen edistämistä koskevan lain 27 § mukaisissa tukitoimissa oleva nuori tarvitsee tukea ja apua, saatiin 18 vastausta (kuvio 20.). Eniten nuoret tarvitsivat apua oleskeluluvan ja kansalaisuuden saantiin, talouden hallintaan sekä opiskelu- ja työelämäasioihin.

Muina vastauksina (18/23) nostettiin esiin terveydenhuollon tarpeet, (hammaslääkäri, terveyskeskuskäynnit- ja seksuaaliterveysasiat, terveyspalveluihin ohjaaminen) vapaa-ajan toiminnot, viranomaisasiointi, hakemukset, terveysasiat, yrityksen perustaminen ja rikosasiat.

Kuvio 20. Nuorten tuen tarpeet ja niiden yleisyys, prosenttia (18/23).

Toimivia käytäntöjä ilman huoltajaa maahan tulleiden tukitoimien toteuttamiseksi selvitettiin avoimella kysymyksellä (15/23). Toimiviksi käytännöiksi alueilla nousivat erilaiset yhteistyön muodot, kuten yhteistyö matalalla kynnyksellä ja siirtopalaverit,

työntekijöiden tiivis yhteistyö ostopalveluiden sekä terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa. Ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten keskitettyä palvelua pidettiin toimivana, kun osaamista kohderyhmän tarpeista kertyy yhteen paikkaan. Yksityisten palveluntuottajien kanssa tehtävä pitkäjänteinen yhteistyö nostettiin merkitykselliseksi. Kaiken kaikkiaan toimijoiden verkostomainen yhteistyö oli keskiössä.

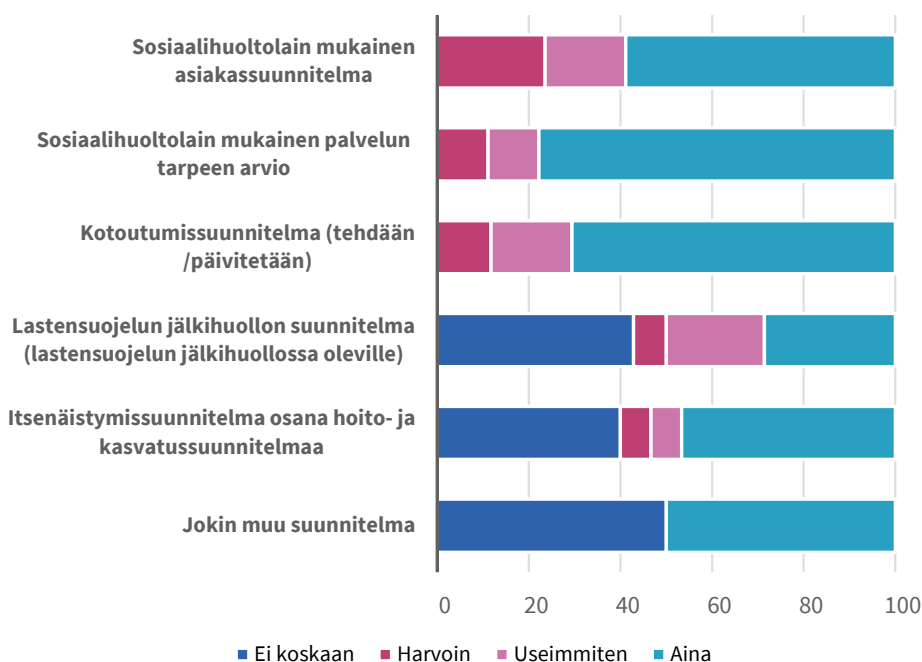
Kotoutumista edistävän lain **tukitoimien haasteita** kartoitettiin avoimin kysymyksin (12/23). Haasteiksi koettiin nuorten voimavarojen puute sitoutua psyykkiseen tukeen, nuorten hankaluus päästä sosiaalisiin suhteisiin muiden saman ikäisten nuorten kanssa sekä yksinäisyys ja kielelliset haasteet. Muutama totesi, että nuoret ovat kadoksissa. Osa taas mainitsi, että asiakkaat sitoutuvat hyvin palveluihin.

Myös asiakasymmärryksessä koettiin olevan haasteita siten, ettei nuori ole ymmärtänyt puhuttua tai sovittua.

Toimijoiden välisenä haasteena mainittiin tiedon kulku mm. koulu- ja terveydenhuollon asioissa, psykiatristen palveluiden saatavuus, ostopalveluiden epätasainen laatu sekä ostopalveluiden työntekijöiden vaihtuvuus. Koronatilanteen arvioitiin tuoneen haasteita, mm. yksinäisyys on lisääntynyt ja Afganistanin tilanne kuormittanut myös Suomessa olevia.

Asiakassuunnitelmatyö kulmakivenä

Asiakassuunnitelmatyö on työväline, jonka avulla nuoren tilannetta voidaan jäsentää ja suunnitella tuen sekä palveluiden järjestämistä nuorilähtöisesti. Kyselyssä selvitetiin, **mitä suunnitelmia** nuorten kanssa alueilla tehdään. Kuvioon 21 on koottu erilaiset nuorten tukea ja palveluita koskevat suunnitelmat ja kysytty, kuinka yleisiä niiden tekeminen alueilla on. Kysymykseen saatiin 14–18 vastausta. Alueilla tunnistettiin hyvin erilaiset suunnitelmat. Vastaajista lähes kolmannes ilmoitti, että nuoren kanssa tehdään aina kotoutumissuunnitelma, ja lähes neljä viidestä ilmoitti, että aina tehdään sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arvio. Palvelutarpeen arvion seurauksena voidaan lain mukaan tehdä asiakassuunnitelma, joka tehtiinkin aina selvästi yli puolelle nuorista. Itsenäistymissuunnitelma tehtiin aina vajaalle puolelle nuorista ja lastensuojelun jälkihuollon suunnitelma alle kolmannekselle nuorista (edellyttää lastensuojelun jälkihuollon asiakkuutta). Kaiken kaikkiaan suunnitelmia näyttää arjessa olevan paljon ja suunnitelmien yhteen sovittaminen on kirjavaa. Vaikka joitain muitakin suunnitelmia tehdään, niiden luonnetta ei tarkennettu.

Kuvio 21. Nuorten kanssa tehtävät suunnitelmat ja niiden yleisyys, prosenttia (n=14–18).

Kysyttäessä tarkemmin, millaisia suunnitelmia nuorten kanssa tehdään, saatiin lisätietoa 17 vastaajataholta. Kotoutumisen tukitoimet ja kotoutumissuunnitelma katsottiin TE-toimiston tehtäväksi, ja palvelun tarpeen arvio ja asiakassuunnitelmatyö taas kuuluu sosiaalitoimen tehtäväksi. Joillakin alueilla sama ihminen vastasi kummastakin suunnitelmasta ja palvelusuunnitelma voitiin integroida. Osalla alueista yhteistyötä toimijoiden välillä kuvattiin tehtävän verkostoivasti. Muutama vastasi, ettei tieto kulje lainkaan puutteellisen yhteistyön vuoksi ja suunnitelmat jäävät täysin erillisiksi.

Yhteistyön kulmakohdiksi mainittiin suunnitelmien yhteensovittaminen ja taloudellinen tuki. Asiakassuunnitelmien päivittäminen mainittiin kahdessa avoimessa vastauksessa, kummassakin suunnitelmia kuvattiin päivitettävän kahdesti vuodessa.

Asiakassuunnitelmien päivittämisestä kysyttiin myös strukturoidusti. Vastaajista (19/23) runsas viidennes ilmoitti, että **tukitoimien asiakassuunnitelma tarkistetaan** vähintään kahdesti vuodessa jokaisen nuoren kanssa, alle puolet vastasi, vähintään kerran vuodessa ja yli kolmannes tarpeen mukaan jokaisen nuoren kanssa.

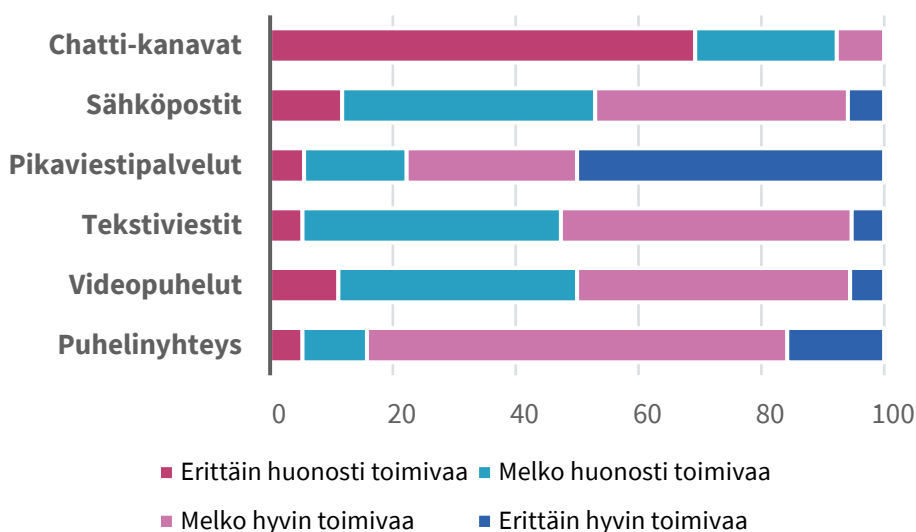
Vastaajista (18/23) vajaa puolet ilmoitti, että alueella on käytössä **yksi yhteinen asiakassuunnitelma monia eri palveluita tarvitseville** nuorille. Yhtä moni ilmoitti, ettei yhteistä asiakassuunnitelmaa ole käytössä ja kaksi ei osannut sanoa.

Yhteydenpito nuoreen

Neljä viidestä arvioi, että kotoutumislain mukaisiin tukitoimiin oikeutetun **nuoren asioista vastaavan työntekijän tuki ja ohjaus** järjestäytyivät useimmiten ja pari vastaajaa arvioi sen järjestyvän kohtuullisesti. Yhteistyökäytäntö oli sovittu yhdellä alueella. Ei tietoa-vastauksia oli yksi (19/23).

Jalkautuvaa työtä piti melko riittävänä 15 ja erittäin riittävänä kolme vastaajaa eli yhteensä 95 % vastaajista. Melko riittämättömäksi jalkautuvan tuen arvioi yksi vastaaja (19/23). Jalkautuvaa työtä ei kuitenkaan kuvattu tarkemmin kyselylomakkeessa, joten mielikuva jalkautumisesta voi vastaajittain vaihdella.

Pikaviestipalveluita ja perinteisiä puheluita pidettiin kaikista toimivampina (18–19/23) yhteyden pidon välineinä **etäyhteyksin** toteutettavista yhteydenpidon muodoista. Tarkemmin tietoa etäyhteydellä toteutettavan tuen toimivuudesta on koottu kuvioon 22.

Kuvio 22. Etätapaamisten työskentelyn toteutuminen ja eri tapojen yleisyys, prosenttia (n=18).

Alueilta pyydettiin **kokemuksia sähköisestä asiointista ja digitaalisten välineiden käytöstä** asiakastyössä nuorten kanssa (16/23).

Haasteeksi nousi, ettei kaikista toimivimmiksi yhteistyötavoiksi luokiteltuja tekstiviesti- ja pikaviestipalveluita (WhatsApp) saanut viidellä (5) alueella käyttää. Perusteluiksi kerrottiin tietoturvakysymykset. Myös Teamsin käyttöä oli rajoitettu. Joillakin alueilla kuitenkin WhatsApp-viestitettyä edelleen toteutettiin (n=5). Yhdellä alueella WhatsApp -pikaviestimestä oli siirrytty Signal-nimiseen pikaviestipalveluun, joka ominaisuuksiltaan edellistä tietoturvalisempi. Yhdellä alueella viestitysongelmaa oli pyritty ratkomaan siten, että nuori voi lähettää viestejä työntekijälle, mutta ammattilainen on yhteydessä nuoreen puhelimitse. Haasteeksi koettiin, että

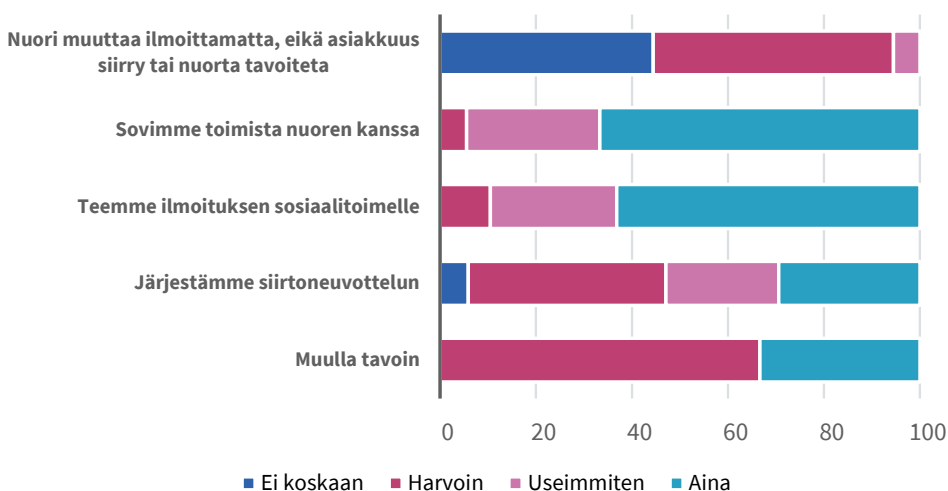
asiakkailta puuttuu usein tarvittavat välineet ja taidot digitaaliseen asiointiin sekä se, ettei ollut käytettävissä asiakastietokoneita, joita voitaisiin käyttää asiakasohjauksessa.

Koronapandemian aikana oli saatu myönteisiä digikontakteja sellaisiin nuoriin, jotka eivät aiemmin ole halunneet asioida kasvokkain.

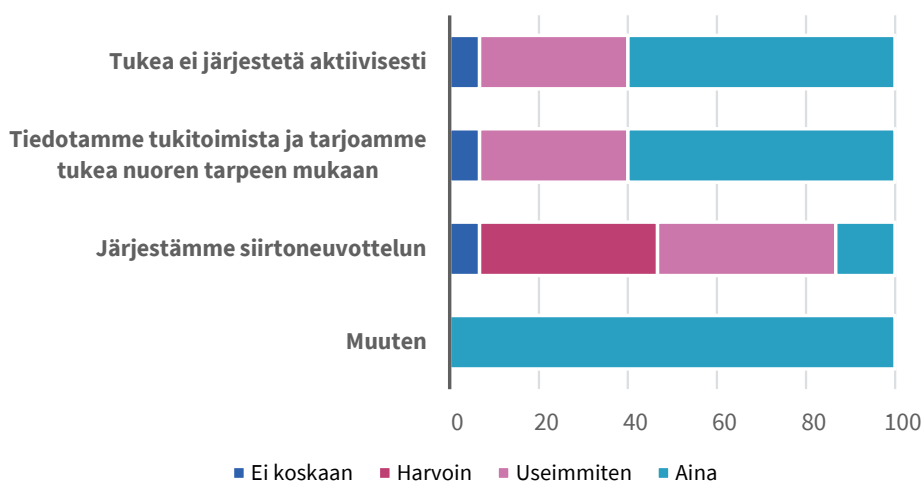
Nuorten tuen ja palveluiden tarjoamista kartoitettiin niissä tapauksissa, jolloin nuori tulee paikkakunnalle tai muuttaa toiselle paikkakunnalle. Vastaukset on koottu kuvioon 23. Vastaajia pyydettiin valitsemaan eri toimintakäytännöistä, kuinka yleisiä ne ovat silloin, kun 18-vuotta täyttänyt nuori muuttaa vastaajan alueelta toiselle paikkakunnalle (17/23).

Toiselle paikkakunnalle muuttamisen käytännöt olivat avoimien vastausten perusteella kirjavia (6/23). Yksi vastaaja ilmoitti, että yhteyttä pidetään nuoren uudelle paikkakunnalle, jos sieltä ollaan yhteydessä vanhaan alueeseen. Myös proaktiivisempia tapoja esitettiin. Kahdessa vastauksessa ilmoitettiin, että nuoresta lähetetään siirtotiedot uudelle paikkakunnalle. Nuoren luvalla toisen kunnan tukitoimien sosiaalityöntekijälle lähetettäviä dokumentteja olivat viimeisin raportti, kotoutumisen tukitoimien suunnitelma sekä ajankohtaiset tiedot. Yksi vastaaja ilmoitti, että nuoren muuttaessa toiselle paikkakunnalle opiskelun vuoksi otetaan yhteyttä nuoren koulu-paikkaan. Myös aikuissosiaalitoimelle tehtävä huoli-ilmoitus ilmoitettiin yhtenä yhteistyön muotona, jos asiakas ei ole yhteistyökykyinen ja hänestä huoli on suuri.

Lisäksi vastaajia pyydettiin kuvaamaan **käytäntöjä silloin, kun toisen paikkakunnan nuori muuttaa vastaajan omalle alueelle** (15/23). Tulokset esitetään kuviossa 24. Toimintatapoja kuvattiin tarkemmin kuudessa vastauksessa. Vastauksissa todettiin, että nuoreen voidaan olla yhteydessä vain, jos tieto nuoresta saadaan kuntaan. Kun tieto saadaan, kutsutaan nuori vastaanotolle, tuen tarve selvitetään ja tarvittaessa ollaan yhteydessä vanhaan kuntaan.

Kuvio 23. Toimintatavat nuoren muuttaessa toiselle paikkakunnalle, prosenttia (n=16).

Kuvio 24. Toimintatavat, kun nuori muuttaa alueelle ja toimintatapojen yleisyys, prosenttia (15/23).

Tukitoimien päättäminen

Alueiden toimintakäytäntöjä tukitoimien lopettamisen suhteen selvitettiin avoimella kysymyksellä. Tukitoimien lopettamisen syyksi mainittiin yli puolessa vastauksista ensisijaisesti palvelun tarpeen päättyminen. Muina syinä asiakkuuden päättymiseen mainittiin nuoren muutto toiselle paikkakunnalle sekä 25 vuoden ikärajan saavuttaminen.

Tukitoimien lopettamisen toimintakäytäntöjä selvitettiin tarkemmin avoimella kysymyksellä, johon saatiin 18 vastausta. Lähes kaikissa vastauksissa nostettiin esiin asiakkaan kanssa keskustelu ja neuvottelu. Useissa vastauksissa mainittiin tilannekartoitus ja palvelun tarpeen arviointi, yhdessä siirtoneuvottelu. Yhteistyötahoiksi mainittiin aikuissosiaalityö, maahanmuuttajapalvelut, peruspalvelut, Ohjaamo ja järjestöyhteistyö.

Monialainen ja kuntien välinen yhteistyö sekä kehittämiskohteet

Monialaisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri hallintokuntien toimijoiden ja ammattilaisten yhteistyötä, jota nuoren asian hoitaminen, tarvittavan hoidon, tuen ja palvelujen järjestäminen sekä nuoren osallisuuden toteutuminen edellyttävät koskien kotoutumislain tukitoimissa olevia 18–25-vuotiaita nuoria. Kuten jo luvusta Palvelun tarve ja asiakassuunnitelmatyö voidaan todeta, on ilman huoltajaa alaikäisinä maahan tulleiden nuorten tuen saaminen pitkälti monialaista tiivistä yhteistyötä vaativaa toimintaa. Luvun loppuksi on koottu vastaajien näkemykset monialaisen yhteistyön kehittämisen tarpeista.

Neljä viidestä vastaajasta arvioi, että **monialaista tukea sekä palvelua tarvitsevien nuorten tuki järjestyi** pääasiallisesti hyvin (tarjonta, pääsy palveluun, oikea-

aikaisuus), ja yksi arvioi järjestymisen erittäin hyväksi. Kolme arvioi monialaisen tuen järjestyneen heikosti ja yksi ilmoitti, ettei osaa sanoa (19/23).

Vastaajista (18/23) lähes kaikki olivat sitä mieltä, että **omatyöntekijällä on koordinoitivastuu** silloin, kun tukitoimien piirissä oleva nuori tarvitsee eri hallintokuntien tuottamia palveluja. Kaksi katsoi, että vastuu on jollakin muulla taholla. Muina tahoina mainittiin sosiaalityöntekijä, joka kuntapalveluiden omatyöntekijän ja kotoutumisen ”jälkihuoltotyöntekijän” (kotoutumisen tukitoimien työntekijä) kanssa yhteistyönä kokoaa toimijaverkoston yhteen ja huolehtii palvelujen kokonaisuudesta. Yksi vastaaja nosti esiin, että mielenterveyspalveluiden suhteen koordinaatio voisi olla terveydenhuollon puolella.

Tukitoimien koordinaativastuu toteutui lähes 89 % mukaan käytännössä hyvin ja yhden mukaan erittäin hyvin silloin, kun tukitoimien piirissä oleva nuori tarvitsee eri hallintokuntien tuottamia palveluja. Heikosti tuki toteutui yhden vastaajan mukaan. Kaikkiaan kysymykseen vastasi 18/23.

Avoimella kysymyksellä selvitettiin alueiden **toimivia monialaisen työn käytäntöjä** (14/23). Verkosto- ja viranomaisyhteistyön käytännöt, kuten yhteistyöpalaverit koettiin toimiviksi seitsemän vastaajan mukaan. Lisäksi osa mainitsi, että on luotu yhteistyökäytänteitä ja palveluita, joita toteutetaan monialaisessa yhteistyössä. Myös olemassa olevien verkostojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä mainittiin: maahanmuuttotyön verkosto kokoontuu säännöllisesti, samoin opetus, ja vapaa-ajan ja sosiaalipalveluiden verkosto. Myös toimiva yhteistyö suomenkielisen ammattiopiston maahanmuuttajakoordinaattorin kanssa mainittiin.

Yhteistyötahoina mainittiin järjestötoimijat, oppilaitokset, opiskelijaterveydenhuolto, mielenterveys- ja päihdepalvelut, aikuissosiaalityö, koulut, monikulttuuristen palveluiden ja tuetun asumisen maahanmuuttajatyötä tekevät muut toimijat, maahanmuuttajien terveydenhuolto, TE-toimisto, kuntakokeilu, Kela sekä ohjauksen ja perhetyön ostopalvelut.

Monialaisia työryhmiä ja tiimejä kuvasi viisi vastaajaa. Työryhmät koostuivat eri alan ammattilaisista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon maahanmuuttoyksikön tukitoimien tiimin rakenteena oli yhdessä kunnassa sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja ja psykologi.

Maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimiin oli eräässä kunnassa saatu sosiaaliohjaajavahvistus lastensuojelun sijaishuollosta siten, että alle 16-vuotiaat olivat ko. työntekijän asiakkuudessa ja 16 vuotta täyttäneet aikuissosiaalityön maahanmuuttajatiimin asiakkuudessa. Keskeistä oli, ettei asiakkuusjakoa ollut kyseisessä tiimissä muutettu, vaikka nuorimmat täysi-ikäistyivät. Näin nuoret saivat jatkaa asiakkuutta tuttujen työntekijöiden kanssa. Yhdessä kunnassa kotoutumisen edistämisen palvelutiimiin kuuluivat sosiaaliviranomaisten lisäksi myös terveydenhoitaja ja sairaanhoitaja, jotka tarpeen mukaan osallistuvat myös tukitoimien järjestämiseen. Kaksi vastaajaa toi esille, että saman hallinnonalan kanssa (tässä maininta aikuissosiaalityö) yhdessä

toimiminen helpotti yhteistyötä. Myös joissain kunnissa omien palveluiden kanssa koettiin olevan helppo tehdä monialaista arviota ja saada työpereja tarvittaessa.

Hyviä toimintakäytäntöjä kuvattiin muutamia. Hyvänä käytäntönä pidettiin säännöllistä kokoontumista kotouttamisasiosta vastaavan monialaisen työryhmän kanssa. Yhdellä alueella nuorten tiimin sosiaaliohjaaja jalkautui aikuisperusopetuksen tiloissa palvelemaan ilman ajanvarausta asiakkaita ja tarjoamaan konsultointia koulun henkilökunnalle. Samassa rakennuksessa oli myös ammattikoulussa opiskelevia asiakkaita. Käytäntöä pidettiin erittäin hyvänä. Yhdessä kunnassa tuetun asumisen ohjaaja velvoitettiin vastaamaan monialaisesta yhteistyöstä, sillä sosiaalitoimen resurssit yhteistyöhön olivat liian niukat.

Myös kotoutumisen tukitoimien keskittämistä yhdelle palvelujen tuottajalle oli pidetty hyvänä käytäntönä.

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan, **millaisia haasteita kunnassa on havaittu tukitoimien piirissä olevien monialaisen yhteistyön toteutumisessa** (13/23). Kaksi (2) vastaajaa ei ollut kokenut tai havainnut haasteita.

Palveluiden ruuhkautuminen mm. mielenterveyspuolella nostettiin esiin sekä kulttuurisensitiivisyyden puute (asennehaasteet ajoittain). Ylipäättään ymmärrys nuorten tilanteesta ja kotoutumisesta arvioitiin melko puutteelliseksi muissa palveluissa ja opilaitoksissa.

Nuorten sitoutumista ja kiinnittymistä tukeen ja esimerkiksi psykososiaalisiin palveluihin pidettiin osin haasteellisena. Luottamuksen saavuttaminen edellyttää työntekijöiden arvion mukaan sitkeyttä ja vaatii aikaa, mikä voi haastaa yhteistyötä.

Yhteistyökumppaneilta edellytettiin luotettavuutta ja osoitusta siitä, että ne haluvat ensisijaisesti huolehtia nuoren hyvinvoinnista. Esimerkiksi ostopalveluiden epätasainen laatu sekä ostopalveluiden ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus koettiin haastavana. Myös pysyvien yhteistyörakenteiden luomista muiden sektoreiden kanssa pidettiin osin haastavana. Esimerkiksi pienemmillä paikkakunnilla opiskelupaikat ja TE-toimistot ovat usein toisen kunnan alueella.

Palveluverkoston pirstaleisuus, resurssien puute ja päällekkäinen työ havaittiin haasteeksi erityisesti, kun tietoa muiden toimijoiden rooleista ei ollut. Myös oikea-aikaisuus nostettiin esiin:

”Välillä tietoa asiakkaan huonosta pärjäämisestä koulusta sosiaalitoimeen tulee liian myöhään ja niin ollen tukea ei pystytä järjestämään oikea-aikaisesti.” -totesi yksi vastaaja.

Kysyttäessä tarkemmin eri **toimijatahojen välisestä yhteistyöstä**, saatiin lisätietoa palvelujärjestelmän kipupisteistä (17/23). Yli puolet vastasi, että alueella toteutetaan yhteistyötä **kotoutumisen tukitoimien ja lastensuojelun** toimijoiden välillä. Avovastauksia saatiin 13. Niistä kahdessa ei ollut kokemusta tai tarvetta yhteistyölle.

Kotoutumisen tukitoimien ja lastensuojelun välillä kuvattiin tehtävän yhteistyötä lähinnä alaikäisten lasten osalta, sen sijaan täysi-ikäisten osalta yhteistyötä tehtiin vain

tarvittaessa. Alaikäisten osalta yhteistyötä tehtiin esimerkiksi lastensuojelun tarpeen arvioinnin ja kiireellisen sijoituksen osalta oli pidetty verkostopalavereita, konsultoitu ja tehty yhteistyötä tilanteissa, joissa nuorella on alaikäisiä sisarusia. Yhdessä kunnassa yhteistyötä tehtiin työparityönä lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa tulleiden tukitoimien työntekijöiden välillä. Huomion arvoista oli, että alueiden käytännöt vaihtelivat merkittävästi sen suhteen, olivatko nuoret lastensuojelulain mukaisen toimenpiteiden piirissä.

Suomen kansalaisuuteen ja palveluiden jatkumiseen liittyviä käytäntöjä selvitettiin tarkemmin avoimella kysymyksellä (19/23). Viiden vastaajan alueella Suomen kansalaisuuden saamisen tilanteita ei toistaiseksi ollut ollut. Käytännöt palveluiden jatkumisessa olivat kirjavia ja riski tuen ja palveluiden piiristä putoamiseen suuri. Osassa alueista nuorta rohkaistiin itse olemaan tarvittaessa yhteydessä sosiaalipalveluihin. Osassa toimittiin proaktiivisemmin ja järjestettiin palvelun tarpeen arviointi sekä sovittiin tuen toteuttamisesta aikuissosiaalityön tai vammaispalveluiden puolella, työkäisten palveluissa ja perheellisinä perhepalveluissa tai muissa peruspalveluissa. Yhdellä alueella todettiin, ettei nuoren tuki muutu, vaikka nuori saisi kansalaisuuden, toisella alueella taas järjestettiin siirtoneuvottelu nuorten siirtämiseksi aikuissosiaalityön piiriin. Yksi vastaaja kuvasi, että mikäli tarvetta ei havaita, nuorelle annetaan ohjausta ja neuvontaa. Yhteistyötä tehtiin sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun tarpeen arvioinnin osalta ja lisäksi nuorille tarjottiin tukea kolmannen sektorin tuen ja palveluiden muodossa ja ohjattiin Ohjaamoon.

Yhteistyötä mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä asumispalveluiden kanssa selvitettiin myös avoimella kysymyksellä (16/23). Joillakin alueilla oli vakiintuneita yhteistyökäytäntöjä, kuten moniammatillisen tiimin konsultaatio- ja verkostopalaverikäytäntö kotoutumisen tukitoimien ja mielenterveys- ja päihdepalveluiden välillä. Yksittäisillä alueilla oli palkattu psykologi ja psykiatrinen sairaanhoitaja tukemaan mielenterveys- ja päihdeasioissa. Haasteeksi nostettiin, ettei perustason päihde- ja mielenterveyspalveluissa ollut riittävästi kulttuuriymmärrystä tai traumaosaamista juuri tämän kohderyhmän tukemiseksi. Nimetty yhteyshenkilö koettiin hyväksi työtavaksi. Toiseksi päihde- ja mielenterveyspalveluiden tavoittaminen ja yhteistyö olivat osalla paikkakunnista haastavaa puutteellisten resurssien vuoksi.

Monialaista yhteistyötä koskevat kehittämissuositukset

Alueilta pyydettiin kehittämissuosituksia kotoutumista edistävän lain mukaisiksi tukitoimiksi ja monialaiseen yhteistyöhön (sisällöllisiä, toiminnallisia, juridisia; julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa).

Asiakastason kehittämissuosituksiksi nousi kolmannen sektorin tai muiden verkostojen kokoaminen nuorille siten, että ne säilyisivät nuoren tukena kotoutumisen tukitoimien päättymisen jälkeenkin. Palvelutarjontaa, kuten mielenterveyspalveluita ja yksityistä psykoterapiaa ehdotettiin lisättäväksi. Nuorten mahdollisuus opiskella ammatti haluttiin turvata mm. riittävällä opinto-ohjauksella, läksytyellä ja myös

taloudellisesti. Kehittämisehdotuksena oli myös yhteiset asiakassuunnitelmat, joissa myös terveydenhuolto olisi mukana.

Aluetason kehittämisehdotuksiksi nousi seuraavia teemoja:

- Tarve nimetä yhteyshenkilö/nimetty sairaanhoitaja ja lääkäri kunnan terveystaloihin. Tehostetun opinto-ohjauksen käytäntöjä toivottiin vahvistettavan.
- Ammatillista osaamista ja osaamisen jatkuvaa ylläpitämistä maahanmuuttajataustaisista nuorista ja tuen tarpeesta toivottiin vahvistettavan erityisesti peruspalveluiden työntekijöille kohdennetulla koulutuksella.
- Psykiatrian ja traumatyön osaamisen ja resurssin lisäämistä ja riittävän hyvän ammatinvalinnanohjauksen järjestämistä toivottiin alue- ja maakuntatasolla.
- Eri toimijoiden välisen tiedon luovuttamisen käytäntöjä toivottiin lisättävän esimerkiksi yhteisten järjestelmien kautta.
- Yleisesti toivottiin eri toimijoiden yhteistyön sujuvoittamista sekä eri hallintokuntien tarjoamien palveluiden kokoamista yhteen.
- Maakunta ja hyvinvointialuetasolla toivottiin ammatillisen osaamisen ylläpitämisen ja päivittämisen mahdollisuutta siten, että olisi enemmän tai säännöllisesti mahdollisuuksia kokemusten vaihtoon ja keskinäisen tiedon ja hyvien käytäntöjen jakamiseen (n=5). Erikseen mainittiin TE-toimistoyhteistyön selkeytyminen (Tätä raporttia kirjoittaessa on tehty päätös, että TE-palvelut siirtyvät kuntien vastuulle vuodesta 2024 alkaen.)

Kansallisesti toivottiin hyvien käytäntöjen jakamista. Lisäksi nostettiin esiin konkreettisia kipukohtia, joihin tulisi luoda lain suojaa ja ohjeistuksia:

- Selkeä kotoutumista edistävän lain soveltamisopas on tarpeen.
- Kotoutumista edistävän lain mukaisten tukitoimien järjestämisen tulisi olla laissa kuntia velvoittavaa, jotta palveluiden saaminen olisi kaikkialla mahdollisimman tasapuolista.
- Kotouttamisen edistämistä koskevan lain tulisi huomioida paremmin sosiaalihuollon tarjoama tuki.
- Kansallisella tasolla olisi hyvä saada koulutusta monialaisen yhteistyön toimivasta järjestämisestä.
- Yksityinen psykoterapia haluttiin ELY-keskuksen (valtion) korvattavaksi.
- ELY-keskuksen korvausten (valtion korvaus) jatkumista esitettiin myös Suomen kansalaisuuden saamisen jälkeen ja ilman 10 vuoden maksimirajaa kuitenkin niin, että tuki päättyisi 25 vuota täytettäessä.
- Perheenyhdistämisen helpottamisen tarvetta perusteltiin nuorten hyvinvoinnin vahvistuksena myös muille kuin pakolaisaseman saaneille, sillä se parantaisi nuorten vointia ja kotoutumista.

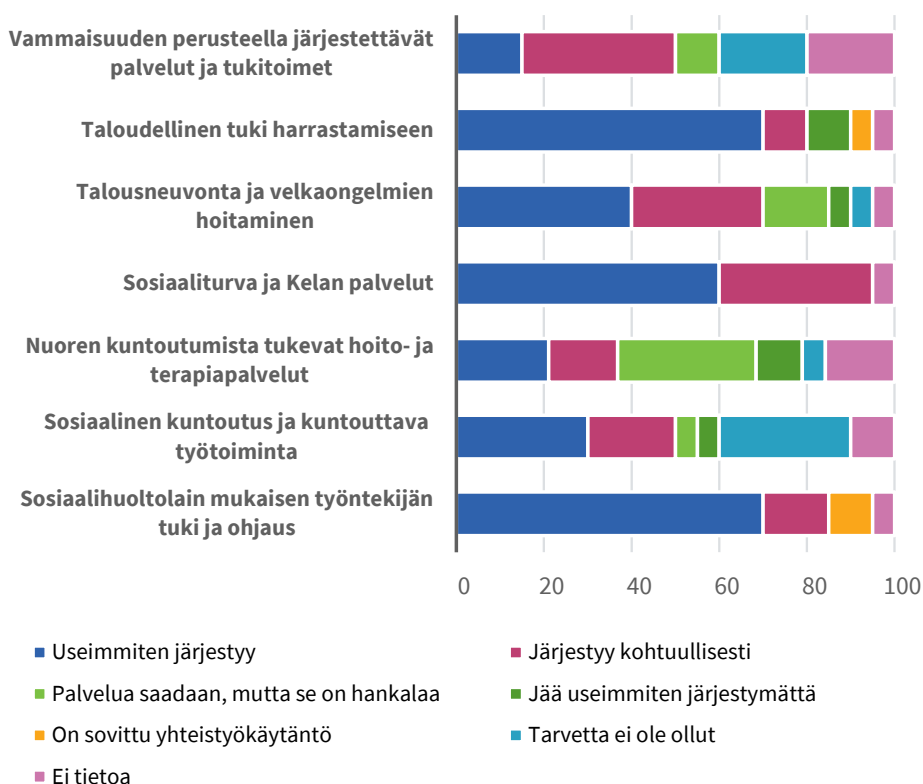
Näiden lisäksi kansallisella tasolla toivottiin määriteltävän, koskevatko lastensuojelun jälkihuollosta tutut itsenäistymisvarat myös kotoutumislain mukaisia tukitoimia.

Tämä toive on kuitenkin nykyisin puitteissa mahdoton toteuttaa, sillä itsenäistymisvarakäytäntöä ei kotoutumislain puolella tunneta.

Palveluiden järjestäminen ja saatavuus

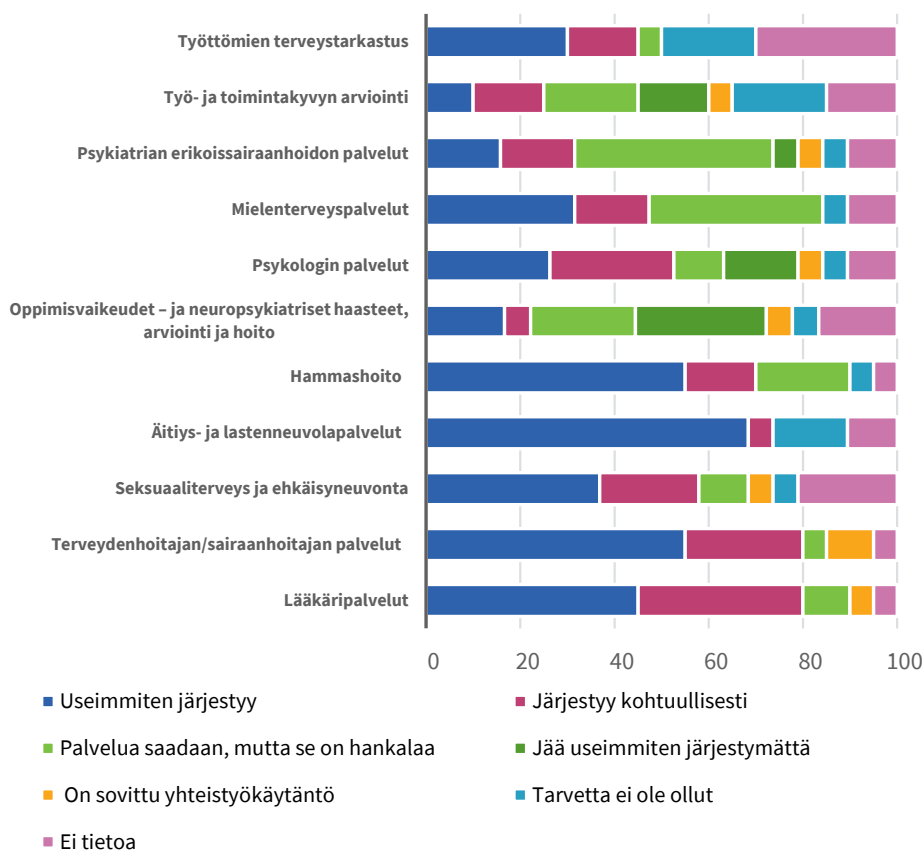
Tässä osiossa on kuvattu palveluiden monialaista järjestämistä, tuen toteutumista eri palvelusektoreiden toteuttamana, oikopolkuja ja lopuksi koottu yhteen keskeiset havainnot. Kuvioihin 25–31 on kuvattu **palvelujärjestelmän eri sektoreiden ja palvelumuotojen saatavuutta nuorille** tukitoimista vastaavien henkilöiden arvion perusteella.

Kuviossa 25 on kuvattu **sosiaalihuollon palveluvalikkoa**. Parhaiten saatavilla oli sosiaalihuoltolain mukaisen työntekijän ohjaus ja neuvonta. Tämän tuen osalta kaksi kuvasi, että oli sovittu myös yhteistyökäytännöistä kohderyhmän asiakkaiden palvelemiseksi. Myös taloudellisen tuen saaminen harrasteisiin sekä sosiaaliturvan ja Kelan palvelut arvioitiin hyvin saavutettaviksi suhteessa muihin palveluihin. Sen sijaan nuoren kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut sekä talousneuvonta velkaongelmiin järjestyvät heikoimmin.

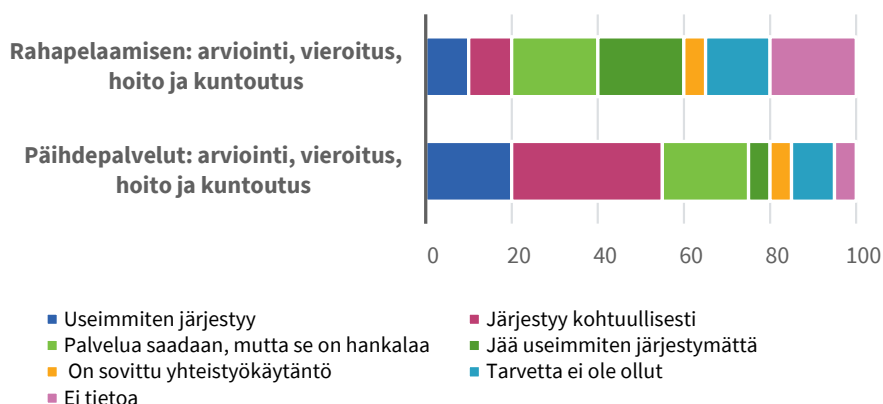
Kuvio 25. Sosiaalipalveluiden saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (19–20/23).

Terveyspalveluiden saatavuuden arviot on koottu kuvioon 26. Vastausten (18–20/23) perusteella heikoiten tiedettiin työttömien terveystarkastusmahdollisuudesta, seksuaaliterveyden neuvonnasta ja oppimisvaikeuksiin liittyvien palveluiden saatavuudesta. Parhaiten järjestyvät terveydenhoitajapalvelut, lääkäripalvelut, hammas-terveydenhuollon sekä äitiys- ja lastenneuvolapalvelut. Heikoimmin arvioitiin järjestyvän työkyvyn arvio ja neuropsykiatriset palvelut.

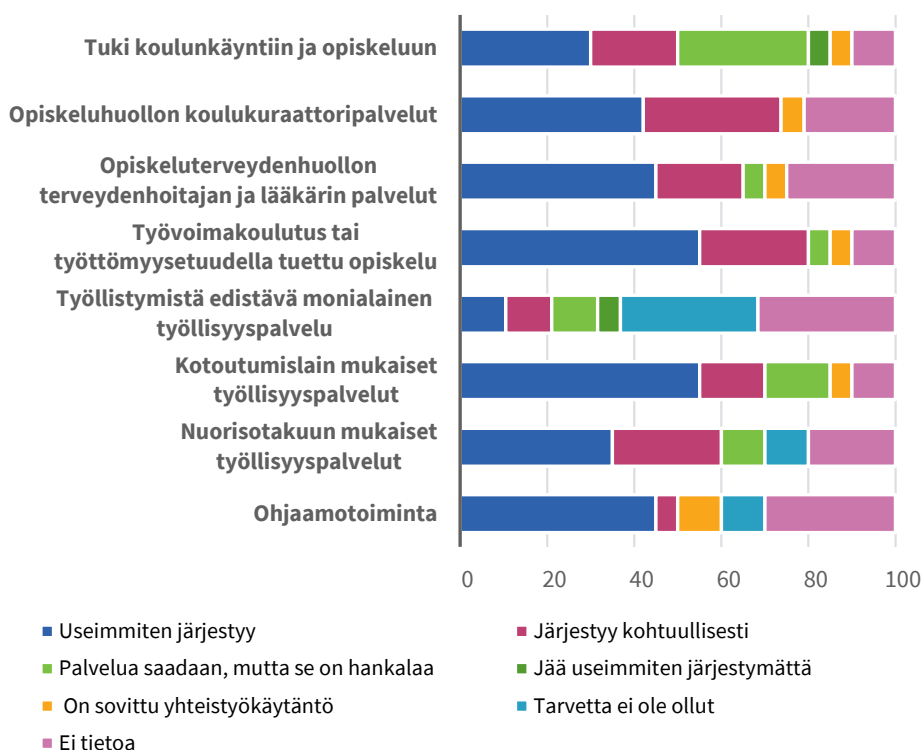
Kuvio 26. Terveyspalveluiden saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (n=18–20).

Riippuvuuksien hoitoon saatavilla olevat palvelut on esitetty kuviossa 27. Rahapelaamiseen oli saatavilla palveluita heikosti. Vain viidennes vastaajista oli sitä mieltä, että rahapeliriippuvuuksien arviointiin, vieroitukseen, hoitoon ja kuntoutukseen tarjottavat palvelut järjestyvät useimmiten tai kohtuullisesti. Vajaa puolet arvioi palvelun jäävän useimmiten järjestymättä tai palvelun saaminen arvioitiin hankalaksi.

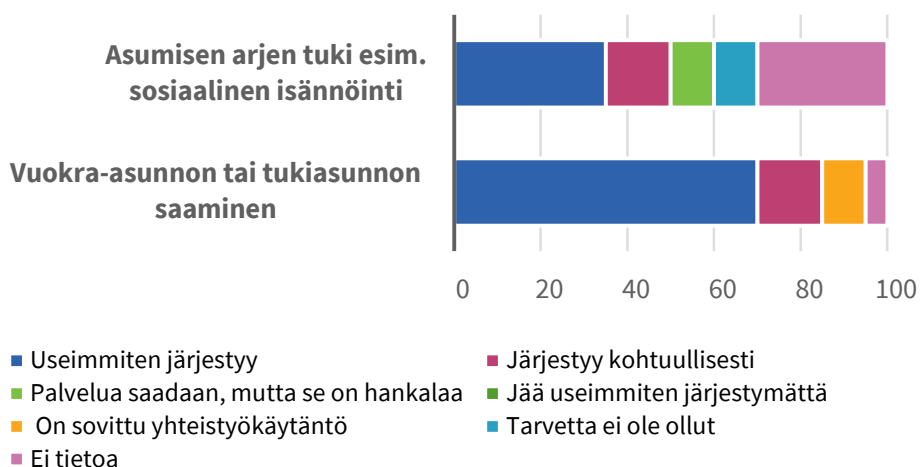
Kuvio 27. Riippuvuuksien hoidon saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (20/23).

Opiskelun ja koulunkäynnin sekä työllisyyspalveluiden saatavuus on näkyvillä kuviossa 28. Opiskeluterveydenhuollon ja opiskeluhuollon palveluita oli useimmiten tai kohtuullisesti tarjolla, mutta tuen saamisen koulunkäyntiin arvioi haastavaksi lähes kolmannes. Joihinkin työllisyyspalveluihin kuten Ohjaamo-toimintaan oli luotu erityisiä käytäntöjä kohderyhmän tuen tarjoamiseksi kahdella alueella ja tukea oli arvioiden mukaan hyvin saatavilla. Kuitenkin lähes kolmannes ilmoitti, ettei tietoa Ohjaamoiden tuesta ollut. TYP-palveluiden saanti oli kaikista työllisyyteen liittyvistä palveluista heikointa, tarvetta ei ollut ollut tai palvelusta ei ollut tietoa.

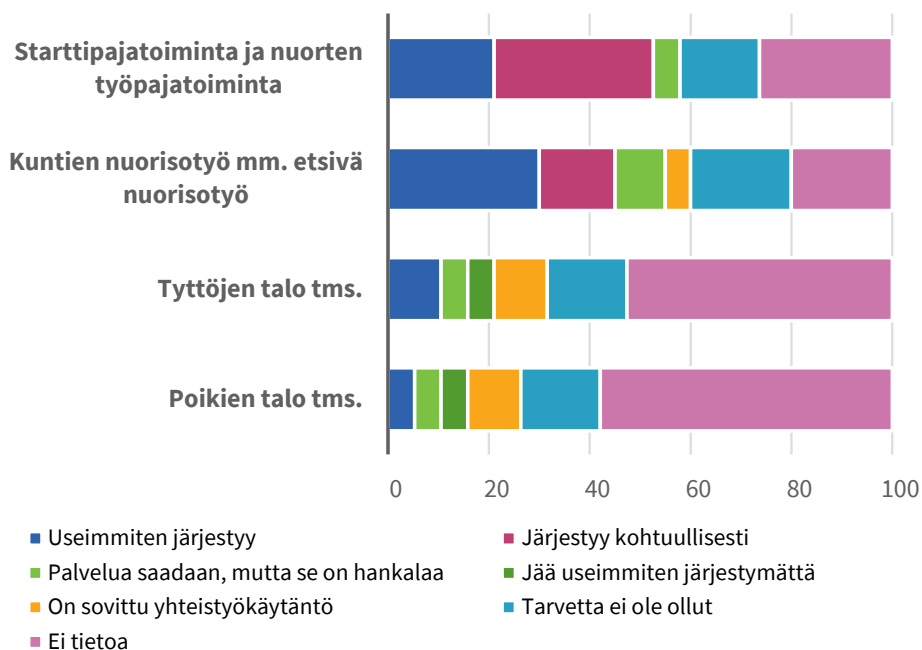
Kuvio 28. Opiskelun ja koulunkäynnin sekä työllisyyttä edistävien toimien saavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (19–20/23).

Asumisen palvelut on kuvattu kuviossa 29. Tuki- ja vuokra-asunnon saamiseen tarjottava tuki toteutui vastaajien mukaan hyvin, sen sijaan asumisen arjen tukeen ja kuntien nuorisotyön resursseihin oli hieman vaikeampi päästä käsiksi.

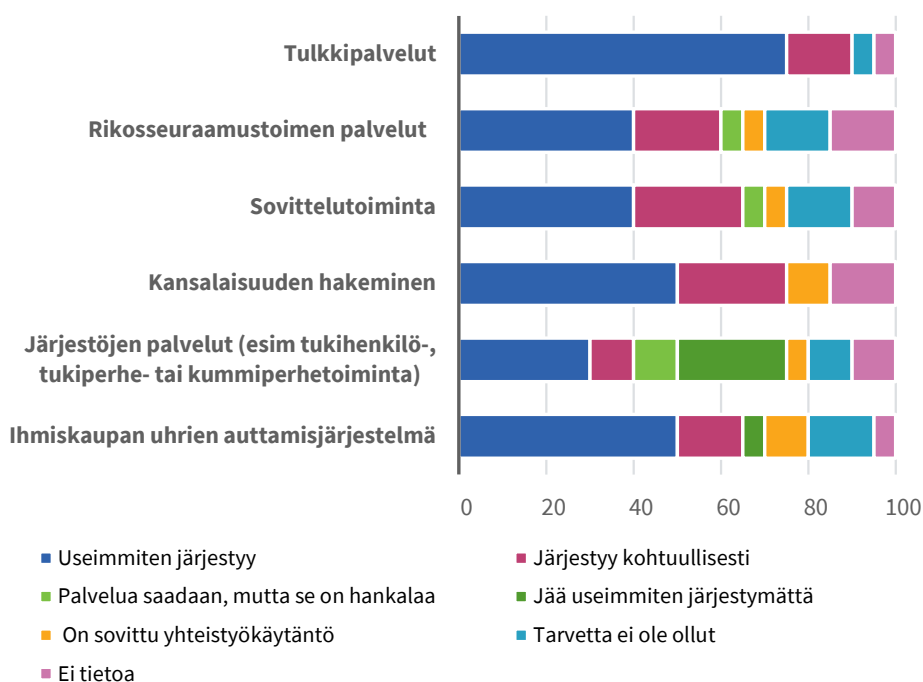
Kuvio 29. Asumisen tuen saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (20/23).

Kuviossa 30 on tietoa **nuoristyöstä ja starttipajatoiminnoista sekä tyttöjen ja poikien taloista**. Noin puolet alueista arvioi startti- ja työpajatoimintaa sekä etsivää nuorisotyötä olevan saatavissa useimmiten tai kohtuullisesti. Yli puolella vastaajista ei ollut tietoa tyttöjen ja poikien talojen tuesta, muutama oli sopinut yhteistyökäytännöstä. Kuntien nuorisotyölle ei ollut ollut tarvetta tai tuen saamisesta ei ollut tietoa vajaalla puolella vastaajista.

Kuvio 30. Nuorisotyön ja paja-toiminnan saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (19–20/23).

Rikos- ja sovitteluasiat, kansalaisuuden hakeminen, tulkkipalvelut sekä järjestöjen tuki on koottu kuvioon 31. Parhaiten näistä oli saatavilla tulkkipalveluita. Muiden palveluiden suhteen saatavuudessa oli merkittäviä puutteita. Kansalaisuuden hakemiseen tukea oli kohtuullisesti saatavissa, mutta osalla vastaajista ei ollut tietoa tilanteesta. Rikosseuraamus- ja sovittelupalvelut sekä ihmiskaupan uhrien auttamisen palvelut alueilla jäivät merkittävässä osassa saamatta. Heikoimmin tiedettiin ja oli saatavilla järjestöjen toimintaa ja tukea. Tuen ja palveluiden tarjonnassa oli isoja eroja paikkakunnasta riippuen.

Kuvio 31. Muiden palveluiden saatavuus kotoutumisen tukitoimissa oleville nuorille, prosenttia (19–20/23).

Yhteenvetoa palveluiden järjestämisestä ja saatavuudesta

Yhteenvetona voidaan todeta, että eri palvelujärjestelmän sektoreiden tuen ja palveluiden saatavuus vaihteli merkittävästi. Myös tietämys siitä, mitä tukea on tarjolla, oli paikoin heikkoa. Lisäksi usean palvelun osalta ilmoitettiin, ettei tarvetta ole ollut. Pohdittavaksi jää, kytkeytyykö palveluita koskeva tietämys siihen, mitä nuorille arvioidaan olevan tarpeellista, sillä esimerkiksi kaikille avointa nuorisotyön tarvetta ei paikoin tunnistettu (tai sitä ei ollut ollut).

Sirpaleisesta palvelujärjestelmäkuvasta huolimatta vastaajat arvioivat, **miten kun-kin nuoren tarpeisiin vastaava kokonaisvaltainen arjen tuki** on keskiarvoisesti järjestynyt alueella (18/23). Vajaa puolet arvioi, että tuki järjestyy useimmiten, 39 % arvioi tuen järjestyvän kohtuullisesti ja sovittu yhteistyökäytäntö oli kahdella alueella. Ei tietoa -vastauksia oli yksi.

Ammattiavun nuorten tukemiseksi omalla alueellaan arvioi melko **riittäväksi** lähes yhdeksän kymmenestä ja erittäin riittäväksi kaksi vastaajista (18/23). Erittäin tai melko riittämättöminä palveluita ei pitänyt kukaan. Yksi vastaajista ehdotti kuitenkin, että mielenterveyspalveluiden saatavuutta tulisi parantaa ja asiakkaita motivoida niihin.

Tukitoimien seuranta ja kehittäminen

Vastaajilta kysyttiin, onko teillä jokin käytäntö, jonka mukaan alueella **seurataan asiakkaiden määriä** (mm. tukitoimiin tulossa olevat – uudet tukitoimiin siirtyneet – tukitoimista kieltäytyneet – uudelleen tuen piiriin tulleet – päättynyt tuki). Vastaajista (19/23) yli puolet arvioi, että tarvittavat tilastotiedot saadaan asiakastietojärjestelmästä, kuten KantaEfficca tai Pro Consona. Efficca-järjestelmää kuitenkin moitittiin, ettei sen määritelmät ole riittävän tarkkoja. Kuusi vastaaja kertoi, että alueella tehdään asiakastietojärjestelmän lisäksi tarkempi taulukko itse. Myös kantapalvelua kritisoi- tiin, ettei se ota riittävästi huomioon kotoutumisen edistämisen palveluita. Jokin muu käytäntö olikin käytössä yli kolmannella alueista. Kaksi vastasi, ettei asiakasmääriä seurata.

Tietoa tukitoimien piirissä olevien nuorten tarpeista koottiin vajaassa puolessa alueista. Tietoa ei kerätty hieman alle puolessa ja kaksi ei osannut sanoa (18/23).

Avointen vastausten (16/23) mukaan tietoa nuorten tuen tarpeista kertyy osana asiakastyötä mm. asiakassuunnitelmista. Lisäksi haasteista voidaan keskustella nuorten ja sidosryhmien kanssa, tiimikokouksissa ja ohjaajien kesken. Yhdessä vastauksessa kerrottiin nuorten tarpeita koottavan ”seinätauluun” ja toisessa, että tietoa nuorten tarpeista saadaan myös perhe- tai perheryhmäkodeista, vastaanottokeskuksista sekä muuttokunnasta.

Yhdessä vastauksessa tilanne kiteytettiin siten, että ”Nuorten tilanne on jatkuvassa seurannassa. Palveluja kehitetään esille nousseiden tarpeiden perusteella. Ostopalveluiden tuntimääriä ja laatua seurataan.” Yksi vastaaja totesi, että asiakkaita on niin vähän, ettei tietoa tuen tarpeista palveluiden kehittämiseksi ole tarvetta kerätä.

Nuorten tarvitsemien kotoutumista edistävän lain 27 § mukaisten **tukitoimien ja palveluiden saatavuutta** seurattiin selvästi yli puolessa alueista. Viidellä alueella palveluita ei seurattu ja kaksi vastaajista ei osannut sanoa (19/23).

Avoimissa vastauksissa (13/23) tuen saatavuutta arvioitiin asiakastyöstä tulleiden palautteiden perusteella esimerkiksi asiakaskohtaisella kuukausikoosteella ja ohjaajan palautteilla. Saatavuudesta kerrottiin keskusteltavan ja yhteistyötä sekä vaikuttamistyötä kuvattiin tehtävän vastuullisten tahojen kanssa. Palveluiden saatavuutta pyrittiin

ennakoimaan kartoittamalla asiakastarpeita ennakkoon. Saatavuutta säännösteltiin esimerkiksi palveluita kilpailuttamalla ja pitämällä säännöllisiä yhteistyöpalavereita palveluntuottajien kanssa.

Yli puolet alueista seurasi **tukitoimien vaikuttavuutta**, yli kolmannes ei seurannut ja kaksi ei osannut sanoa (19/23). Avoimissa vastauksissa (14/23) vaikuttavuutta kerrottiin mitattavan asiakassuunnitelmia päivittämällä (n=5) (tuen tarpeen päivittäminen tai uudelleen arviointi sekä annetun tukitoimen vaikuttavuus). Yksittäisenä seurantamittarina mainittiin Kykyviisari. Yksilötasolla seurattiin yleisesti nuoren itenäistymistä ja kotoutumisen etenemistä.

Muutama kuvasi seurannan tarkoittavan, että palveluja kehitetään säännöllisissä tapaamisissa tai palavereissa työntekijän ja nuoren kanssa ja esille nousseiden tarpeiden perusteella sekä niin että ostopalveluiden tuntimääriä ja laatua seurataan.

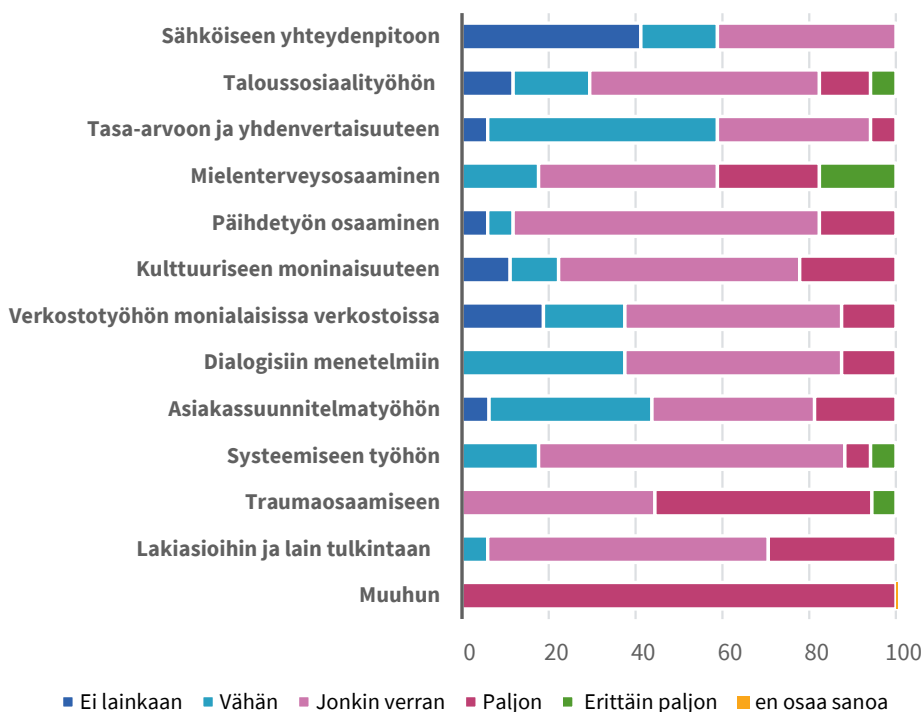
Vaikuttavuutta kuvattiin seurattavan myös päättyneiden ja siirtyneiden asiakkuuksien määrällä ja sillä, mihin asiakas siirtyy, esimerkiksi siirtymä peruspalveluun.

Sukupuolinäkökulman huomiointi vaihteli palveluissa. Kahdeksalla alueella siihen oli kiinnitetty huomiota, kolme vastasi, ettei huomioida ja kahdeksan ei osannut sanoa.

Avoimissa vastauksia (14/23) tarkennettiin, ettei sukupuolisensitiivisyydelle ole ollut tarvetta tai siihen ei ole kiinnitetty huomiota tai että kohderyhmänä on ollut vain poikia/miehiä. Kaksi vastaajaa kuvasi, että sukupuoli huomioidaan siten, että työntekijöinä on sekä nais- että miespuolisia, kaksi mainitsi, että myös ostopalveluissa ja tulkkitilauksissa huomioidaan sukupuoli. Muina näkökulmina tuotiin esille, että seksuaalikasvatus on nuorille todella olennaista ja että työorganisaatio on määritelty neutraaliksi ja syrjimättömäksi.

Yksi vastaaja kiteytti, että valtaosa asiakkaista on miespuolisia ja työ muotoutuu sen mukaan. Kun asiakkaiksi tulee yksittäisiä tyttöjä tai naisia, tulee tilanteessa huomioida sukupuoli eri tavoin. Esimerkiksi Afganistanin kriisitilanne vaikuttaa eri tavoin naisiin ja miehiin ja se tulee huomioida mm. kriisitukitilaisuuksissa.

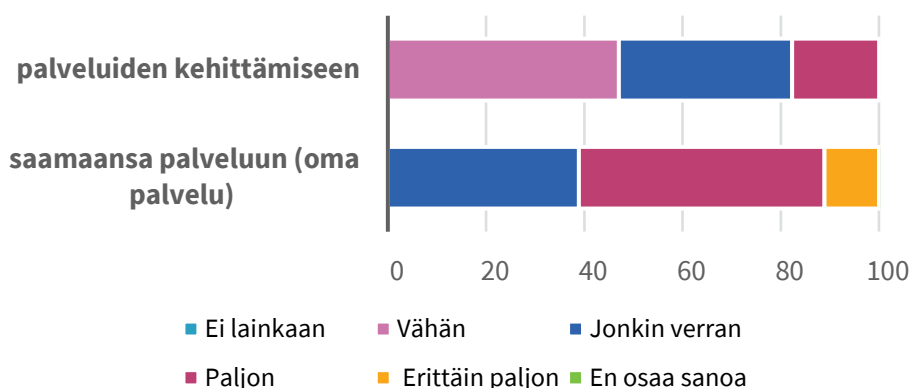
Kyselyssä selvitettiin, millaista **täydennyskoulutusta tukitoimien ammattilaiset** alueella tarvitsevat ja kuinka paljon (17–18/23). Tulokset on koottu kuvioon 32. Selvästi eniten koulutusta koettiin tarvittavan traumaosaamiseen, mielenterveysosaamiseen ja lakiasioihin.

Kuvio 32. Ammattilaisten täydennysosaamisen tarpeet, prosenttia (19–20/23).

Nuorten osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet

Kyselyssä selvitettiin **nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen tapoja ja toteutumista** kotoutumista edistävän lain tukitoimissa. Näkemykset (17–18/23) siitä, miten alueet arvioivat tukitoimissa olevien nuorten mahdollisuudet **vaikuttaa omaan palveluun** tai palveluiden kehittämiseen, on koottu kuvioon 33. Kuten kuviosta käy ilmi, nuorilla arvioitiin olevan vähintään jonkin verran vaikutusmahdollisuuksia suhteessa saamaansa palveluun. Yksi kymmenestä oli sitä mieltä, että vaikutusmahdollisuuksia oli erittäin paljon. Sen sijaan palveluiden kehittämiseen nuorilla ei arvioitu olevan kovin paljon vaikutusmahdollisuuksia. Lähes puolet arvioi vaikutusmahdollisuudet vähäisiksi eikä kukaan erittäin suureksi.

Kuvio 33. Nuorten mahdollisuus vaikuttaa saamaansa omaan palveluun ja palveluiden kehittämiseen, prosenttia. (18/23 ja 17/23).

Nuorten vaikutusmahdollisuuksia selvitettiin kysymällä, **millaisia osallisuutta edistäviä käytäntöjä alueella on luotu kotoutumisen tukitoimien kehittämiseksi nuorten kanssa**. Avoimissa vastauksissa (12/23) kuvattiin nuorten vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä käytäntöjä kotoutumisen tukitoimissa. Vastaajista kolmannes mainitsi palautteen keräämisen yhtenä vaikuttamisen kanavana. Nuorten kohtaamisesta tukitoimien kehittämisen välineenä kertoi kolmannes vastaajista. Yksittäiset vastaajat mainitsivat muita osallisuutta edistäviä keinoja, joihin kuuluivat asiakasraati, osallisuus omassa asiakassuunnitelman tekemisessä, nuorten itse järjestämät tapahtumat, toivelistat, nuorten tekemä kannanotto sekä videot ryhmätoiminnasta ja retkistä koulutustilaisuutta varten.

Avoimissa vastauksissa tuotiin esiin keinoja sekä koskien nuoren omaan palveluun vaikuttamista, että vaikuttamista palveluiden kehittämiseen laajemmin.

Korona ja tulevaisuuden ennakointi

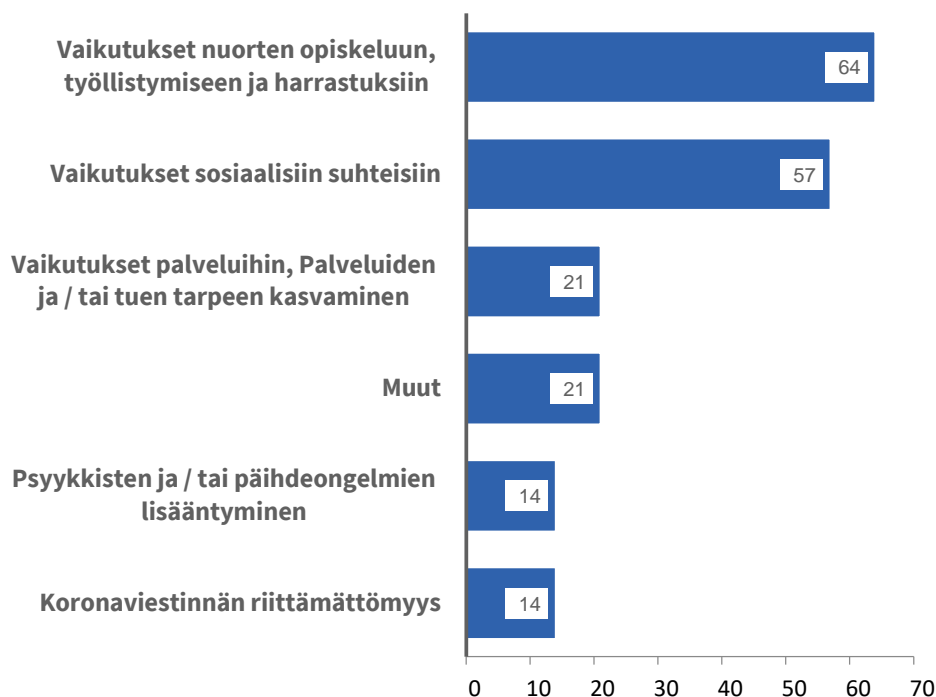
Kysymykseen **koronapandemian vaikutuksista nuorten elämään**, sosiaalisiin suhteisiin, hyvinvointiin ja heidän tarvitsemiinsa palveluihin saatiin yhteensä 14 avointa vastausta (kuvio 34).

Vastaajista runsaasti yli puolet kertoi vaikutuksista nuorten opiskeluun, työllistymiseen ja harrastuksiin. Etäopiskelun arvioitiin vaikeuttaneen nuorten opiskelua. Runsas puolet kertoi vaikutuksista nuorten sosiaalisiin suhteisiin, yksinäisyyden havaittiin lisääntyneen. Myös muissa vastauksissa mainittiin jollain tavalla negatiiviset vaikutukset nuorten sosiaalisiin suhteisiin.

Muita vastaajien mainitsemia teemoja oli koronaviestinnän riittämättömyys, psyykkisten ja/tai päihdeongelmien lisääntyminen sekä vaikutukset palveluihin ja

palveluiden tai tuen tarpeen kasvamiseen. Palveluntarpeen arvioitiin kasvaneen ja osaan palveluista oli vaikea päästä koronarajoitusten vuoksi.

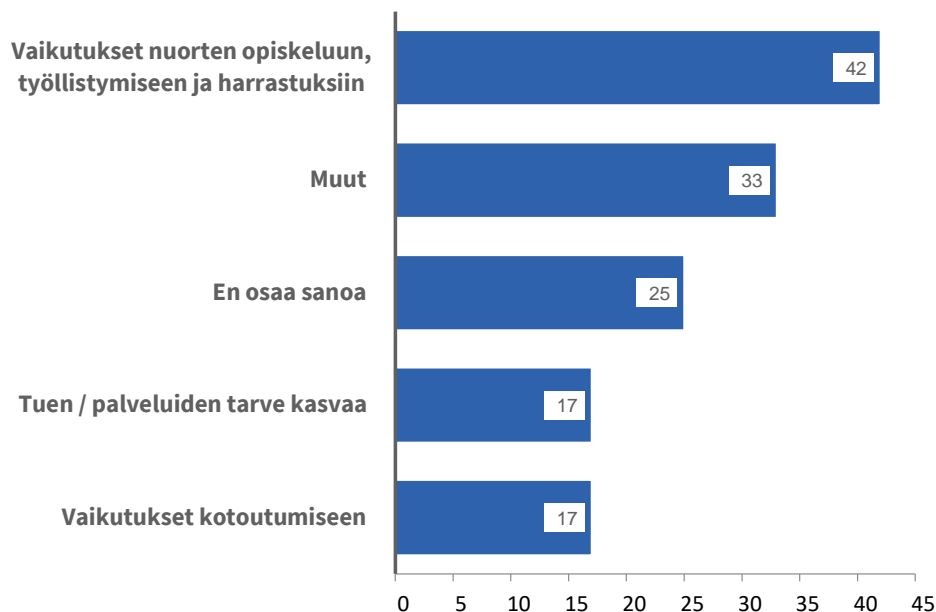
Yksittäiset vastaajat mainitsivat, että nuorten talouden hallinnassa on haasteita ja että korona on pysäyttänyt perheenyhdistämisprosesseja.

Kuvio 34. Koronan vaikutukset kotoutumista edistävän lain mukaisissa tukitoimissa olleiden nuorten elämään, sosiaalisiin suhteisiin, hyvinvointiin ja heidän tarvitsemiinsa palveluihin. Avointen vastausten teemat ja mainintojen määrät prosenttiosuuksina. (14/23).

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, **miten koronan yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät tulevaisuudessa** (3–5 vuoden kuluttua) tukitoimissa olleiden nuorten elämässä. Kysymykseen saatiin yhteensä 12 avointa vastausta (kuvio 35).

Lähes joka toisessa vastauksessa kuvattiin vaikutuksia nuorten opiskeluun, työllistymiseen ja harrastuksiin. Nuorten työmarkkinoille siirtymisen arvioitiin vaikeutuvan ja opintojen arvioitiin viivästyvän. Alle viides arveli kotoutumisen suomalaisen yhteiskuntaan mahdollisesti hidastuvan ja tuen sekä palveluiden tarpeen kasvavan. Yksittäisissä vastauksissa mainittiin esimerkiksi nuorten sosiaalisten suhteiden kärsiminen ja taloussosiaalityön tärkeys osana kotoutumispalveluita. Neljännes vastaajista ei osannut sanoa, millaisia vaikutuksia koronatilanteella voisi olla tulevaisuudessa.

Kuvio 35. Koronan yhteiskunnallisten vaikutusten näkyminen tulevaisuudessa (3–5 vuoden kuluttua) kotoutumista edistävän lain mukaisissa tukitoimissa olleiden nuorten elämässä. (12/23)

Alkukartoituksen havaintoja kunnista

Silva Sevola & Minna Kallinen

SONet BOTNIAn neljän maakunnan alueella oli alkukartoituksen perusteella vain vähäinen määrä nuoria kotoutumista edistävän lain mukaisissa tukitoimissa. 25 kunnasta kahdessa ammattilaiset kertoivat olevan 5–10 kohderyhmän nuorta aikuista palveluissa, muissa kunnissa oli 0–2 kohderyhmän nuorta aikuista palveluiden piirissä kussakin. Raportin kirjoittamisen aikana kävi ilmi, että yhdessä kunnassa palveluiden piirissä olevien nuorten aikuisten määrä oli kaksinkertaistunut ja lisää nuoria oli tulossa kotoutumislain mukaisiin tukipalveluihin. Työntekijä arvioi, että ikärajan muutos ja yleinen tietoisuus asiasta oli lisännyt asiakasmäärää.

Alueen kunnissa ei enää ole turvapaikan hakijoina maahan tulleille lapsille omaa alaikäisten yksiköitä. Toisaalta monessa kunnassa todettiin, että alueella voi olla myös kohderyhmän nuoria aikuisia, jotka eivät ole palvelujen piirissä. Hanketyöntekijänä kohderyhmän nuorten aikuisten tarkan lukumäärän selvittäminen vaikutti hieman haastavalta, eikä aina ollut ihan selvää, mistä tiedon saisi.

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden 18–25-vuotiaiden **tuen koordinaoinnissa** on mukana eri tahoja kunnissa: erityisesti kotoutumisen tukipalvelut tai muut

maahanmuuttopalvelut (yksiköiden nimi vaihtelee), aikuissosiaalityö sekä lastensuojelu tai lapsiperhepalvelut. Ryhmän nuorten määrän kerrottiin alueella laskeneen, vaikka toisaalta joillakin työntekijöillä asiakasmäärä oli kasvanut. Kerrottiin, että usein nuoret tunnetaan hyvin ja pitkältä ajalta. Toisaalta vastuu voi olla jakautunut niin, että nuoria on asiakkaina eri yksiköissä eikä ole täyttä varmuutta, että kaikki tukeen oikeutetut ovat palvelujen piirissä. Esimerkiksi arviointitiimissä arvioidaan sosiaalihuollon palveluiden tarve huoli-ilmoituksen jälkeen. Palveluiden piiriin ei pääse automaattisesti ja työntekijät toivat esille tarpeen helpottaa nuorten palveluiden saamista. Vain osa nuorista tulee tukipalveluiden piiriin arviointitiimin kautta. Kotouttavan sosiaalityön rooli oli muuttunut palveluiden eriytyessä. Tukitoimien 18–25-vuotiaat (”jälkihuoltoikäiset”) nuoret ovat yksi asiakasryhmä kotouttavassa sosiaalityössä. Erilaiset tietojärjestelmät koetaan myös haasteena. Alkukartoituksen aikana toteutettiin yhdessä kunnassa parannuksia siten, että siirto esimerkiksi kotouttamispalveluista aikuissosiaalityöhön tehtiin selkeämmäksi niin, että siirto varmistetaan jokaisen asiakkaan kohdalla.

Työntekijät toivat esille, miten tärkeää on selvittää asiakaslistat vielä paremmin. Myös kriteerit kotoutumislain mukaisiin tukipalveluihin ovat olleet epäselviä. Esimerkiksi aiemmin ei ollut selvää, onko ilman huoltajaa maahan tulleella nuorella mahdollisuus päästä tuen piiriin, jos hän on hakenut turvapaikkaa alaikäisenä, mutta ei ennen täysi-ikäisyyttä ole saanut oleskelulupaa.

Nuoren tukipalveluihin pääsy koettiin hyvänä asiana nuorelle. Käytäntönä on esimerkiksi, ettei tukitoimissa olevan nuoren tarvitse nostaa opintolainaa, vaan hän saa taloudellista tukea. Haasteeksi koettiin, että nykykäytännön mukaan kansalaisuuden saaminen päättää oikeuden kotoutumista edistävän lain mukaisiin tukitoimiin. Keskusteluissa nousi myös esiin, että kunta voi myös jatkaa tukitoimia erillispäätöksellä, mutta siinä tapauksessa valtio ei enää korvaa kunnalle tuesta aiheutuvia kustannuksia. Tätä pidettiin laissa olevana epäkohtana. Kävi ilmi, että nuoret eivät aina hae kansalaisuutta, koska pelkäävät aikuistumisen tuen etuuksien menettämistä.

Ilman huoltajaa alaikäisinä maahan tulleiden tukipalveluita toteuttaa erityisesti EIJ ry kolmella eri paikkakunnalla alkukartoituksen hankekunnissa. Siellä tarjotaan ohjauksellista ja rinnalla kulkevaa yksilötukea. EIJ ry järjestää lisäksi ryhmämuotoista tukea nuorille aikuisille lähipaikkakuntiin.

Maahanmuuttoyksiköstä sosiaaliohjaaja kertoi, miten ELY-keskuksen kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Mikäli nuori hakeutuu aikuissosiaalityön puolelle, arvioidaan uudestaan, onko tarvetta kotouttamisen tukitoimille. Myös TE-toimiston ja nykyään kuntakokeilun kautta on toteutettu yhteistyötä. Nuorille on esimerkiksi haettu kesätöitä yhdessä nuoren kanssa. Palvelut voidaan järjestää eri tavoin eri kunnissa ja osin kaivattiin selkiyttämistä etenkin, kun siirrytään hyvinvointialueille jatkossa. Vaikka kotoutumislain mukaiset tukipalvelut eivät ole subjektiivinen oikeus, kunnissa todettiin, että palveluita pyritään tarjoamaan nuoren toiveiden ja tilanteen mukaan.

Kerrottiin, että nuori voi palata asiakkuuteen, milloin vain 25 ikävuoteen asti näin toivoessaan.

Nuorten aikuisten tilanne vaihtelee. Osa tarvitsee vähemmän tai kevyempiä palveluja, ja osalla on enemmän ja vahvemman tuen tarvetta. Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä koulunkäynnin tuki mainittiin tärkeinä palveluina. Palveluja otetaan työntekijöiden mukaan vastaan vaihtelevasti. Heidän mukaansa tuen saaminen molemmilla kotimaisilla kielillä ei toteudu yhdenvertaisesti. Tarvittaisiin enemmän monialaista tukea ja esimerkiksi terveystalouksia, missä olisi osaamista maahanmuuttaja-asioissa. Kotouttamisyksikössä järjestetään myös erilaista ryhmätoimintaa kuten vanhemmuuden tukea ja hyvinvoinnin tukea. Arjen ja taloudenhallinnassa nuorilla on tuen tarvetta. Toisella paikkakunnalla todettiin, että ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet ovat saaneet jo alaikäisenä tukea harrastuksiinsa ja arkeensa siten, että nuorten aikuisten paikkakunnalla ja osallistuminen on hyvää. Harrastuksiin on tuettu taloudellisesti. Nuoria on lähtenyt palvelujen piiristä pois elämäntilannemuutoksen myötä, kun on lähdetty esimerkiksi töihin toiselle paikkakunnalle.

Koulunkäynnissä nuoria tuetaan paljon sekä koulun taholta että esimerkiksi EIJÄ ry:n tai maahanmuuttoyksikön ohjaajan toimesta. Käytössä on ollut myös EIJÄ ry:n ja Punaisen Ristin läksypaja. Korona-ajan etäopetus on haastanut. Nuorilla on myös yksinäisyyttä. Nuoria voi haastaa se, että omien ammatillisten unelmien saavuttaminen vieraassa kulttuurissa ei aina onnistu toivotulla tavalla. Yhteistyö oppilaitoksiin esimerkiksi urasuunnitteluun on koettu tärkeänä.

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten tilannetta tiedusteltiin myös MONI-infosta. MONI-info on hanke, joka toteuttaa maahanmuuttajien neuvontaa heille tarkoitettuna palvelupisteellä. MONI-infosta työntekijä kertoi, miten nuorilla on kyllä tukea eri palveluista, mutta nuoren palveluissa ei aina olla tietoisia toimijoita. MONI-infon ohjaajan mukaan työllistyminen Suomessa on kohderyhmän nuorille aikuisille edelleen haastavaa. Taitoja työn tekemiseen ehkä olisi, mutta kielitaito ei riitä työpaikan saamiseen. Byrokratia on monelle nuorelle kompastus, esimerkiksi sosiaaliturvatunnuksen hakemiseen nuori tarvitsee vahvan tuen. Maahanmuuttajilla on ollut suuria haasteita selviytyä virastojen lomakkeiden täyttamisestä tai ylipäätään löytää oikea virasto, jossa asioida. Usein lomake pitää jonkun käydä selkokielellä läpi. Virastojen kyky auttaa maahanmuuttajia ei ole aina riittävän laadukasta. Suomen kielen ymmärtäminen virallisissa tilanteissa on vaikeaa, vaikka jonkinlainen kielitaito nuorella jo olisikin. Lisäksi kulttuuristen erojen takia asiointiin voi olla vaikea pyytää apua.

Kehitettävä asiana ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden palveluissa pidettiin esimerkiksi kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä, ennaltaehkäisevää työtä sekä vertais- ja vaikuttajatoimintaa. Lisäksi toivottiin mahdollisuutta riittävään monialaiseen tukeen ja selkeyttä asiakkaaksi pääsyssä. Koulunkäynnin tukea on saatavilla ja sitä on tärkeä hyödyntää. EIJÄ ry:n toiminta tarjoaa mahdollisuuden kokoon-tua niillä alueilla, joissa sillä on toimintaa.

Tukipalvelujen merkitys nuorten ja lähityöntekijöiden näkökulmasta

Laura Lempinen

Seuraavassa kuvataan nuorten palvelujen käyttöä ja nykytilaa **nuorten haastattelujen sekä Olohuoneella asiakastyötä tekevien työntekijöiden havaintopäiväkirja-aineiston pohjalta** (ks. tarkemmin luku 3. muut aineistot tässä raportissa). Aineisto kertoo nuorten elämäntilanteesta ja heidän kokemuksistaan kotoutumista edistävän lain mukaisista tukitoimista. Aineistoa käsiteltiin siten, että sieltä poimittiin kohdat, jotka liittyivät kuvauksiin tukipalveluista. Lisäksi huomiota kiinnitettiin nuorten elämän haasteisiin niiden tuodessa esiin nuorten aikuistumiseen liittyviä tuen tarpeita. Tulokset eivät ole yleistettävissä mutta yksittäisten esimerkkien kautta voidaan lisätä ymmärrystä ilman huoltajaa tulleiden nuorten tukipalveluiden ja ylipäätään aikuistumisen tuen merkityksestä kohderyhmän nuorille. Raportoinnissa lainausmerkeissä olevat tekstiotteet ovat suoria lainauksia nuorten puheesta tai päiväkirjoista poimittuja työntekijöiden kirjoittamia otteita.

Nuorten taustatiedot

Haastatellut nuoret olivat iältään 19–22-vuotiaita ja tulleet suomeen ollessaan 14–17-vuotiaita. Viisi heistä oli miesoletettuja ja yksi naisoletettu. Kaksi nuorista oli tullut Suomeen perheenjäsenensä kanssa, toinen äitinsä ja veljensä kanssa, jotka olivat myöhemmin joutuneet palaamaan kotimaahansa, ja toinen veljensä ja tämän perheen kanssa. Muut neljä nuorta olivat tulleet Suomeen ilman huoltajaa. Kaikki nuoret olivat saapuneet suomeen vuosien 2014–2019 aikana. Suurin osa nuorista (4) oli tullut vuonna 2015. Kaikki paitsi yksi nuorista olivat kotoisin Afganistanista. Kaikki nuoret asuivat tällä hetkellä pääkaupunkiseudulla. Kolme nuorista oli muuttanut muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle, kolme heistä oli alusta saakka asunut pääkaupunkiseudulla.

Nuorista kolme opiskeli ammatillisessa koulutuksessa ja yksi peruskoulussa. Kaksi ammatillisissa opinnoissa olevaa nuorta opiskeli samaan aikaan myös aikuislukiossa eli teki kaksoistutkintoa. Kaksi nuorista oli haastatteluhetkellä pudonnut ammatillisista opinnoista koronapandemian aikana. Näiden kahden nuoren elämäntilanne oli kokonaisuudessaan haastatteluhetkellä verrattain raskas ja sisälsi monta erilaista kuormittavaa tekijää.

Opinnoissa olevien nuorten elämäntilanne oli päällisin puolin hyvä. He opiskelivat, asuivat itsenäisesti ja heillä oli suunnitelmia tulevaisuuden varalle. Kolme nuorista mainitsi myös erilaisista harrastuksista, joiden parissa he viettivät vapaa-aikaansa. Nuoret halusivat valmistua ja saada työpaikan, jotta voisivat elättää itsensä Suomessa. Töiden saamisen kerrottiin olevan vaikeaa.

Kahden opinnoista pudonneen nuoren elämäntilanne oli haastavampi monelta osin. Sen lisäksi, että opinnot olivat keskeytyneet, he toivat esiin huolta tulevaisuudesta, taloudestaan, huolta perheensä tilanteesta sekä yksinäisyyden että syrjinnän kokemuksia. Molemmat nuorista olivat hakeneet useamman kerran apua mielenterveyspalveluista, joissa he eivät kuitenkaan kertomansa mukaan kokeneet tulleen autetuiksi.

Nuoret haastateltiin olohuoneella keväällä 2021. Kaikki haastatellut nuoret (n=6) olivat kotoutumislain mukaisten tukipalveluiden asiakkuudessa haastatteluhetkellä. Haastattelut toteutettiin suomeksi.

Tukipalvelut nuorten apuna

Haastatteluissa nuoret kuvasivat tukipalveluista saatavaa apua joustavaksi ja tarpeenmukaiseksi. Nuoret kertoivat tapaavansa sosiaaliohjaajaa keskimäärin 1–2 krt/kk. Tapaamisfrekvenssillä oli nuorten kertoman perusteella yhteys nuoren tuen tarpeeseen ja sen määrään. Esimerkiksi yksi nuorista kertoi tavanneensa aluksi sosiaaliohjaajaa tiheämmin, 3–4 kertaa kuukaudessa, ja tapaamisväliä oli vasta harvennettu. Toinen nuori kertoi tapaavansa säännöllisesti sosiaaliohjaajaa, mutta aiemmin tapaamisia oli ollut useamminkin, sillä nuoren elämäntilanne oli ollut sillä hetkellä vaikea:

”joo mulla...sanoisinko yksi kertaa kuukaudessa, se liittyi siihen, millainen tilanne mulla oli ja oli vaikea tilanne, piti vähän useammin tavata kuin on aiemmin tavattu, kuukaudessa esimerkiksi kaksi kertaa ...mutta yleensä...en halua huijata mutta mun mielestä yleensä kuukaudessa on yksi tapaaminen tai kahdessa kuukaudessa yksi tapaaminen...” (Nuori 1)

Kolmas nuorista koki elämäntilanteensa haastatteluhetkellä niin hyväksi, ettei juuri tarvinnut apua tukipalveluista:

”miten mä sanon oikeesti, mä en tarvitse paljon apua. Joskus juttelen heidän kanssaan jostain Kela asioista...kerran kuukaudessa, sanotaan vaikka” (Nuori 5)

Neljäs kuvasi ottavansa yhteyttä tarvittaessa:

”Mä saan joskus [apua] sosiaalityöntekijältä, jos tulee jotain, mä laitan heille viestin” (Nuori 6)

Tapaamiset saattoivat toteutua myös nuoren kotona, vaikka pääasiassa ne toteutuivat toimistolla. Yksi nuori kuvasi sosiaaliohjaajan tulleen hänen kotiinsa neuvomaan häntä arkiaskareissa.

Eräs nuori kuvasi tukeutuvansa haastatteluhetkellä paljon sosiaaliohjaajaan ja taapaavansa tätä useasti, sillä hänen elämäntilanteensa oli kuormittava:

”Tällä hetkellä vähän paljon [tapaa sosiaaliohjaajaa] koska mulla... sekoitan kaiken ja mä unohtan nopeesti ni mä sanoin hänelle, mulle näin tapahtuu, mä en tiedä miksi... mä en tiedä, mä en osaa tehdä sitä toimeentulotuki ja perustoimeentulotuki... täytyy ja jos tulee ongelmia, mulla raha, ni mä puhun hänen kanssaan...mulla on laskuja mä kysyin, ei tule oikein se lasku ja se vuokra-asuntoa ja mä soitan hänelle ja laittaa viesti paljonkos mä maksan vuokraa ja jotai” (Nuori 3)

Aineistosta käy ilmi, että nuoret saavat tukea sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaaliohjaajilta monenlaisiin asioihin, esimerkiksi asunnon hankkimiseen ja sosiaaliturvaan liittyen. Nuoret tarvitsevat paljon tukea asioiden hoitamiseen heille vieraassa kulttuurissa. Esimerkiksi asunnon hankkimisessa on monta vaihetta, joissa kaikissa tukipalveluiden apu on tarpeen:

”Kaikki asuntoa etsivät nuoret ovat tuoneet esiin, että tarvitsevat asunnon etsimiseen apua. Käytännössä avun tarve liittyy asuntoilmoitusten etsimiseen, hakulomakkeiden täyttämiseen sekä myöhemmin muuttoon liittyvien käytännön järjestelyihin, kuten muuttoavustuksen hakemiseen ja muuttoilmoituksen tekemiseen. Sosiaaliohjaavat auttavat nuoria viimeksi mainituissa, minkä lisäksi osa muuttoa kaipaavista nuorista kertoo saavansa sosiaaliohjaajilta myös linkkejä asuntoilmoituksista” (Havaintopäiväkirja 4, 2021k)

Nuoret kuvasivat saaneensa ensisijaisesti tukipalveluista apua ”Kela- asioissa”. Tämän mainitsivat kaikki nuoret. Tukea oli saatu myös talousasioissa, asumiseen liittyen, harrastustoimintaan liittyvissä asioissa, suomen kielen kurssille pääsyssä ja arjessa ylipäättään. Tuen tarpeet olivat erilaisia ja monimuotoisia. Nuorten saama apu tukipalveluista oli nuorille tärkeää. Tukipalveluita ja sen työntekijöiltä saatua apua kiitettiin erityisesti kysyttäessä itsenäistymiseen tai yksin asumiseen saadusta tuesta:

”ensimmäinen tuntui vähän vaikea [yksin asuminen] mutta onneksi meillä on jälkihuolto ja muutenkin he auttavat meitä tosi paljon”.
(Nuori5)

Aina tuki ei kuitenkaan tuntunut nuoresta riittävältä ja nuori jäi liian yksin. Eräs haastatelluista nuorista koki, että hän olisi kaivannut enemmän ja intensiivisempää tukea tukipalveluista itsenäistymisensä alkuvaiheessa:

”Nooh, annettiin rahaa ja sanottiin elä näin. Mutta jos sanotaan suoraan ja oikeasti, se ei ole se apu mikä on riittävää yksin elämään ja asumiseen. Et jos sanotaan suoraan, et sulle ei selitetty päätärkeitä asiat et mitä sun pitäis tehdä ja mitä sun on pakko tehdä...eli pitäis näyttää sille ihmiselle, että mitä sulle tapahtuu ennen kuin sä teet sen itse ja ennen kuin se hänelle tapahtuu” (Nuori 1)

Nuoret kertovat asioivansa kotoutumislain mukaisissa tukipalveluissa pääasiassa sosiaaliohjaajan kanssa. Myös sosiaalityöntekijä mainittiin muutaman kerran. Nuorille oli nimetty oma sosiaaliohjaaja. Työntekijöiden suuren vaihtuvuuden on katsottu olevan haasteellista nuoren näkökulmasta niin lastensuojelun jälkihuollossa kuin kotoutumislain alaisissa tukipalveluissakin (esim. Lepola, 2019). Työntekijöiden vaihtuvuus nousi esiin myös tässä haastatteluaiaineistossa. Eräälle nuorelle työntekijöiden vaihtuminen näyttäytyi ”normaalina”. Tärkeää oli, että apua ja tukea on saatavilla:

”joku tulee, joku menee, ei se ole mitään ihmeellistä, normaalia kun nyt asun Helsingissä. Mä muutin Espoosta viime kesänä” (Nuori 5)

Toinen kertoi työntekijän vaihtuneen, mutta kuvasi tulleeensa kohdatuksi ja autetuksi palveluissa molempien työntekijöiden taholta:

”se [sosiaaliohjaaja] on vaihtunut kerralla, se toinen sai vauvan ja hän lähti lomalle vai vaihtoiko työpaikkaa, mä en muista miten...jotain tapahtui, että hänen oli pakko mennä pois, sitten sain toisen...molemmat on todella hyviä ihmisiä” (Nuori 1)

Työntekijöiden vaihtuvuuteen liittyy riski siihen, ettei nuoren elämäntilanteesta palveluissa ole kokonaiskuvaa kenelläkään:

”Joillain nuorilla on todella suuri tuen tarve. Kenelläkään ei välttämättä ole kovin hyvää käsitystä nuoren tilanteesta – kaikki eivät kerro avoimesti vaikeista asioistaan sosiaalityöntekijälle. Nuori saattaa olla vaikeastikin masentunut, mutta sanoa sosiaalityöntekijälle, että kaikki on hyvin. Varsinkin koronatilanteessa, kun osa tapaamisista on etänä, kontakti on ohut”. (Havaintopäiväkirja2021k)

Yksi nuorista kertoi, että oli toivonut apua tukipalveluista erityisesti perheen yhdistämiseen mutta ei ollut saanut asiassa apua:

H1: Saitko sosiaalityöntekijältä apua, että pikkuveli pääsi tänne suomeen?

N: sosiaali... se oikeasti ei...koulukaveri se auttoi mulle oikeesti

H1: okei, sanoitko sosiaalityöntekijälle, että haluaisit tässä asiassa apua?

N: joo mä sanoin mutta sosiaali...vain ilmoittaa täällä suomen ...mikä se on Intiassa...

H1: suurlähetystä?

N: niin se vaan... ilmoittautua suomen suurlähetystöön mitä ne on ...ja sitte mun koulukaveri sanoi se ei ole totta, sun pitää tehdä näin näin näin koska se oli kokemusta hänellä, hänen pikkuveli tuli ja silloin oli helpompi” (Nuori 4)

Nuorten elämän monet haasteet

Vaikka nuoret saavat apua tukipalveluista moneen asiaan, heidän elämäntilanteisiinsa liittyy silti monia kuormittavia tekijöitä, jotka eivät ole yksin tukipalveluiden ratkaisutavissa. Eräs nuori kuvasi olemistaan Suomessa vapaa-ajalla, talvikuukausien yksinäisyyttä ja väsymystä näin:

”esimerkiksi tammikuu, helmikuu, maaliskuu, vähän tuntuu tylsäksi, ei oo mitään vaan tuntuu vaan... miten sanoo raskaalle ei oo mitään tekemistä, ei jaksa tehdä yhtään mitään mutta silti pitää pärjätä...yksi (ihminen) se sanoo aina mitä tehdään aina neuvoo mulle, että sun pitää noudattaa sun kalenteria... aina sanoo, yritä noudattaa oma kalenteri, se on mulla tärkeä... mä pärjään, mutta muut kaverit, mä nään, se tulee väsymys olo, mun kaverille sama, väsymys olo. Hän ei pysty puhua koska Suomessa... täällä näin... maa... ihmiselle tulee nopeasti väsymys, en tiedä mikä sen tekee, ilma vai mikä” (Nuori 5)

Yhden haastatellun nuoren elämäntilanne oli erityisen hankala. Hänellä oli kova huoli sairaasta äidistään, joka oli yksin lähtömaassa, hänellä oli psyykkisiä vaikeuksia eikä hän kyennyt opiskelemaan muun muassa niistä johtuen. Lisäksi hänen taloudellinen tilanteensa oli huono. Nuori kertoi joutuneensa useampana kuukautena lainaamaan rahaa kavereiltaan eikä hän kertomansa mukaan saanut yrityksistään huolimatta talouttaan tasapainoon. Nuori koki, että vaikka hän pyysi toistuvasti sosiaaliohjaajalta apua tilanteeseensa, hän ei saanut sitä. Nuori tuli haastatteluun suoraan sosiaaliohjaajan tapaamisesta:

”ei oo rahaa, ei oo ruokaa, sosiaaliohjaaja ei auta mitään ja tänäänkään hän ei auta. Hän sanoi, koska viime kuukausi mulla vähän enemmän, sitten kela ei maksa tämä kuukausi ja sitten mä sanoin sosiaaliohjaajalle, että mitä mä teen? Hän sanoi että säästä... hän sanoi lainaa ystävältä. Joka kuukausi lainaan ystävältä, rahaa tulee, mä takaisin ja miten se oli viime kuun viimeinen päivä, jos mulla on rahat loppu sitten lainata taas.

Milloin se loppuu tämä tilanne? Mulla on vähän stressi tästä tilanteesta, tänäänkin vähän vihainen tästä tilanteesta” (Nuori 3)

Nuori oli ohjattu hakeutumaan mielenterveyspalveluihin ja hänellä oli sinne kontakti mutta hän ei kokenut tulevansa siellä autetuksi. Hän itse sanoitti tilannetta näin:

”Se ei auta...ei auta...mulla on se Pasilassa se lääkäri ja me puhumme heidän kanssa ja se ei auta...tällä hetkellä mä en halua kenelläkään puhua näistä ongelmista koska se ei auta”.

Lähes kaikki nuoret toivat esiin haastatteluissa ikävänsä tai huolensa koskien omaa perhettään, joka ei ole Suomessa ja kuvasivat asian kuormittavan heitä syvästi. Perheestä erossa oleminen oli nuorille poikkeuksetta raskasta. Jokainen haastateltava mainitsi perheensä jollain tavalla, mutta eivät välttämättä halunneet puhua perheestään sen enempää. Kysyttäessä eräältä nuorelta millaista apua tai tukea hän tällä hetkellä kaipaisi, hän vastasi näin:

”...se on vähän isompi kuin vain opiskelu ja sitä te ette pysty varmaan millään tavalla auttaa, eikä [mainitsee olohuoneen työntekijän nimen] eikä koulu ainakaan, eikä ketään...se on liian iso ja vaikea tilanne ja kysymys, jos lyhyesti sanotaan liittyy perheeseen josta en tällä hetkellä halua puhua”

H1: ”ymmärrän”

N: se ei auta jos mä puhun” (Nuori 1)

Seuraava ote on päiväkirja-aineistosta:

”Viime perjantaina tapasin yksilötapaamisella nuorta [nimi], jota toinen työntekijä [nimi] on useammin tavannut. Nuorella on aika kriisitilanne, koska hän on saanut jokin aika sitten kuulla, että on saanut negatiivisen perheenyhdistämispäätöksen, ja hän oli laittanut toivonsa tulevaisuuden suhteen siihen, että saa perheensä tänne. Hänen kaikki tulevaisuuden suunnitelmansa, intonsa rakentaa tulevaisuutta ja elämän ilonsa tuntuu kadonneen taivaan tuuliin tuon päätöksen myötä. Nuori siis kaipaa tällä hetkellä seuraa/tukea/kannustusta/rohkaisua ja ihan vaan välittävää aikuista. Emme kuitenkaan puhuneet tästä aiheesta ollenkaan. Juttelimme ihan vain arjesta, siitä mitä nuori tekee kotona arkisin ja mitä oli tehnyt kuluneella viikolla. Hän sanoi, että on yleensä vain kotona ja tekee koulutehtäviä. Kysyin entä silloin, jos ei ole koulutehtäviä, ja hän sanoi, että silloin katselee leffoja tai pelaa. Tällä viikolla hän oli kuitenkin yhtenä iltana pelannut koulukavereidensa kanssa jalkapalloa (hän käy lukiota).

Ilahduin, ja kysyin, käyvätkö he usein pelaamassa. Viimeksi vuosi sitten, hän vastasi” (havaintopäiväkirja 2021k)

Nuoret kuvasivat kokeneensa Suomessa olon aikana rasismia ja syrjintää sekä yksinäisyyttä. Syrjintää ja rasismia kohdattiin vapaa-aikana, kulkuvälineissä, ja opiske- luissa. Myös työmarkkinoilla esiintyy syrjintää.

”Me olimme kaverin kanssa pelaamassa lentopalloa illalla. Silloin oli kesä ja yksi nainen ja mies huuti toisen kentän poikki menkää töihin. Mun kaveri kysyi mitä hän sanoi? hän sanoi, menkää töihin [nauraa iro- nisesti]

H1: menkää töihin?

N: mun kaveri sanoi...hymyili... ei sano mitään ...heillä on semmoinen ajatus.. On suomessakin on semmoinen semmoisia että...jos sä et opis- kele, jos sinulla ei ole ammatti, miten sä menet niihin töihin? Jos sä hait töitäkin...Se töissäkin...ei ota sua nopeasti...ensin katotaan suomalai- sia...Se on totta...mä haluaisin esimerkiksi...mä en halua että opiskelen vain, mä haluan opiskella ja myös tehdä töitä, saada rahaa” (Nuori 6)

Toinen nuori kuvasi hakeneensa paljon töitä, mutta ei ollut niitä lukuisista yrityksistä huolimatta saanut. Hän kuvasi tilannettaan näin:

”joo, raskasta työtä mä hakenut, helppoa työtä mä hakenut mutta en saa- nut mutta haluaisin tehdä työkokemusta mutta joskus sekin, mä olen käynyt ravintolassa kysymässä, voisinko mä tehdä täällä koska suo- messa on miten sanotaan... miten sanotaan...Suomessa on tylsää, kun tu- lee viikonloppu ei ole mitään tekemistä, ei oo mitään, siinä tulee pitkä... miten se sanotaan väsymys sen takia... työ on tosi tärkeä elämässä” (Nuori 5)

Kielitaito ja sen puute tuovat haasteita nuorten elämään. Nuorten kielitaito on vaihte- leva. Aineistosta käy ilmi, että virallisten asiakirjojen tai esimerkiksi sähköpostivies- tien sisällön ymmärtäminen voi tuottaa nuorille haasteita. Puutteellisesta kielitaidosta voi koitua vakavia seurauksia. Erään nuoren kohdalla väärin ymmärretty suomenkie- linen viesti oli johtanut opiskelupaikan menetykseen.

Suhde oppilaitoksiin ja koulun henkilökuntaan näyttäytyikin tärkeänä opintojen sujumisen kannalta. Koronavuosi ja etäopetus olivat haastaneet nuorten etenemistä, sillä itsenäinen opiskelu voi olla vaikeaa, jos kielitaito ei ole hyvä. Nuoren on vaikea seurata opetusta tai ymmärtää koululta tulleita viestejä.

”Myös kirjallisten tehtävänantojen ja opettajilta tulevien sähköposti- tai WhatsApp-viestien ymmärtäminen ja mahdollisiin muutoksiin (kuten

tuntijärjestyksen vaihtumiseen) reagoiminen on osalle hankalaa. (Näkemissani opettajien lähettämässä viesteissä ei käytetä selkokieltä.) Erityisesti peruskoulussa opiskeleville ja ammatillisten opintojen alkuvaiheessa oleville nuorille sähköisen oppimisympäristön käyttäminen (esim. eri opintojaksojen tehtävien löytäminen) on vaikeaa.” (Havain-topäiväkirja, 2021k)

Haastatelluista nuorista yksi kertoi, ettei ollut puutteellisen suomen kielensä vuoksi ymmärtänyt tehneensä nk. ”nollatunti-sopimuksen” vaan luuli pitkän aikaa saaneensa kuukausipalkkaisen työn.

Aikuistumisen tuen merkitys

Kotoutumislain mukaisten tukipalveluiden merkitys nuorten elämässä oli haastattelu-
jen perusteella suuri. Tällä nuorten joukolla ei ole halua jättää tukipalveluiden apua ja tukea hyödyntämättä. He ottavat tukea vastaan mielellään, koska he todella tarvitsevat sitä.

Lisäksi nuoret tarvitsevat tukea ja apua monenlaisiin elämänhaasteisiin, joita nuorilla elämässään on. Nämä haasteet eivät ole yksin esimerkiksi tukipalveluiden ratkaistavissa. Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleilla nuorilla ei lähtökohtaisesti ole verkostoja Suomessa vaan ne rakentuvat hitaasti ja nuoret tarvitsevat apua niiden rakentamiseen. On vaikea pärjätä yksin. Nuorten kielitaito ja yhteiskunnalliset taidot rakentuvat hiljalleen, mikä aiheuttaa sen, että monien niin sanottujen ”perusasioiden” hoitaminen voi olla haastavaa, tai ainakin siihen tarvitaan paljon tukea.

Sen perusteella mitä nuoret haastatteluissa kertoivat elämästään, heidän tuen tarpeensa on jaettavissa kolmeen kategoriaan tuen tarpeen intensiivisyyden mukaan (vrt. Lepola 2019). Nuoret näyttäytyivät pärjäävinä, suhteellisen intensiivistä tukea tarvitsevinä sekä erittäin intensiivisen tuen tarpeessa olevilta. Erittäin intensiivistä tukea tarvitsevilla nuorilla oli haasteita sekä opintojen, kielen, henkisen jaksamisen että talouden kanssa. He kantoivat huolta perheestään, olivat kokeneet syrjintää ja rasismia eikä heillä ollut juuri tai lainkaan tukiverkostoa Suomessa. Suuri tuen tarve aiheutui usean, samanaikaisen riskitekijän kasaantumisesta, mihin vastaaminen on haastavaa ja paljon resursseja vaativaa.

”Nuorella voi olla yhtä aikaa todella monta haastetta: suomen kieli ei ole vielä kovin hyvin hallussa, mutta (ammatti)opintoja suoritetaan suomeksi. Kotoutuminen uuteen yhteiskuntaan on kesken, suomalaisen yhteiskunnan toimintaa ja suomalaista kulttuuria ei vielä ole ymmärretty kovin hyvin, erityisesti jos suomalaisia ystäviä tai kummiperhettä ei ole. Nuorella on meneillään monimutkaisia viranomaisprosesseja: tulee hakea oleskelulupaa/kansalaisuutta/perheenyhdistämistä tai kaikkia näitä. Isoja, pitkiä ja kalliita prosesseja. Kesätöitä ja osa-aikaista työtä pitää

hakea. Tai on töissä opintojen ohella. Nuorella voi olla elatusvelvollisuutta lähtömaassa asuvasta perheestä. Nuori on saattanut tämän takia velkaantua.”(Havaintopäiväkirja2021k)

Haastatteluissa kysyimme nuorilta ystävistä ja sosiaalisista suhteista. Nuoret kertoivat ystäväpiirinsä koostuvan pääasiassa toisista maahan tulleista nuorista:

H1:”Tunnetko ketään suomalaisia?

N:”en tunne, mun kaverit on kaikki Afganistanista” (Nuori 4)

Jos muuta verkostoa Suomessa oli, se oli usein rakentunut esimerkiksi järjestötoiminnan kautta siten, että nuori oli saanut vapaaehtoisen kummiperheen tai mentorin. Haastatelluista nuorista yhdellä oli vapaaehtoinen kummiperhe ja yhdellä vapaaehtoinen mentori.

”tänä vuonna mä sain kummiperhe ja kuukaudessa yksi kertaa tai 2 kertaa me tavataan heidän kanssa.” (Nuori 2)

Eri tahojen ja ihmisten tarjoama apu tai tuki Suomessa olon aikana koettiin merkitykselliseksi ja tarpeelliseksi. Nämä tahot tai henkilöt tuotiin haastatteluissa esiin. Yksi nuori kertoi omaavansa kotimaisten ystäviensä lisäksi myös suomalaisia kavereita ja kontakteja. Hän koki asian merkitykselliseksi muun muassa siksi, että nämä suhteet paransivat hänen kielitaitoaan:

”on mulla ystäviä, kun mulla on esimerkiksi kotimaiset kaverit ja suomalaiset kaverit ja koulussakin mä saan suomalaisten kanssa kontaktia vähän, sen takia suomen kieli kehittyy vähän” (Nuori 5)

Toinen puolestaan oli tutustunut perheryhmäkodissa olonsa aikana yhteen suomalaiseen naiseen:

” Yksi suomalainen nainen siellä oli...[paikka] ...He auttavat niin paljon maahanmuuttajia. Joskus hänen kanssaan tutustuin” (Nuori 6)

Osa nuorista kuvasi opettajan olevan erityisen tärkeä henkilö ja tuen tarjoaja nuoren elämässä:

”koulussa se on, opettaja ainakin on tärkeä ihminen, miten mä sanon, se on tärkeä opettaja se auttaa kaikki opiskelijat ... jälkihuolto ja muut heidän työ on eri asia... siihen kuuluu eri tavalla joku Kela- asioissa” (Nuori 5)

Opettajan kerrottiin auttavan: ”mä hain itse (työharjoittelupaikkaa) mutta sit mun pomo on opettaja, se on töissä ja se sanoi, että jos haluat tehdä työharjoittelun kun sinä haet työharjoittelu niin tulet tänne kouluun ja sitten mä annan sulle jonkun paperin sitten minä ilmoitan se TEE-toimistolle että se on ok” (Nuori 4)

Nuoret kuvasivat itse kaipaavansa muun muassa sosiaalisia kontakteja ja niiden myötä konkreettista apua erilaisiin asioihin:

”Mun mielestä...Se kummiperhe se on parempi itseasiassa ainakin minä minä toivoisin sitä...jotkut ei tykkää kummiperheitä että...haluaa olla yksin...mä tykkään, että kummiperhe voi olla vähän sama kuin perhe on...Sä et ajattele, että täällä olet yksin...tai...suomenkin kielessä vähän tukea...ja työn hakeminen tai jotain verkossa... Se on vaan haastavaa...Verkossa ainakin suomessa kaikki asiat tehdään verkossa, niin kyllä sitä netin käyttäminen tai semmoisia...Miten työtä haetaan sitten, sitä ainakin minä etsin, toivon siitä” (Nuori 6)

Yksi nuorista kuvasi suomalaisiin nuoriin tutustumisen vaikeaksi ja esitti ratkaisuksi yhteistä tekemistä. Suomalaiset ystävät mahdollistaisivat esimerkiksi kielitaidon kehittymisen:

”Pitäisi maahanmuuttajille ja suomalaiselle joku paikka missä he ovat sekaisin mä tarkotan nuoret, tai joku kaikki joku pelipaikka jossa pelataan ja yritetään saada suomalaiset kaverit, se on tärkeää mutta tällä hetkellä kaikilla on vaikea saada suomalainen kaveri se on tosi vaikeaa saada, kaikki esimerkiksi...suomalaiset vähän ujo, maahanmuuttaja ei pysty sietää, se on tärkeää pitää lisätä toi, etsitään joku nuorille joku ystävä, ei, en tarkoita, siis poika ja tyttö kaikki, tarkoitan ystävä toisilleen, se on hyvä, koska puhua suomen kieltä enemmän, se on hyvä, mun mielestä tärkeä” (Nuori 5)

Esimerkkitarinat - havaintoja YEE-hankkeen Olohuoneelta

Kaisa Eichhorn & Laura Lempinen

Tähän lukuun on koottu Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hankkeen työntekijöiden havaintoja nuorten tarpeista ja niihin vastaamisesta Olohuoneetöinnässä. Havaintojen pohjalta on koostettu esimerkkitarinoita, joilla on todellisuuspohja, mutta jotka eivät kuvaa yksittäisiä nuoria tai heidän elämänpolkujaan vaan indikoivat tyypillisiä nuorten aikuistumisen tuen tarpeita sekä kuvaavat nuorten elämäntilanteiden liikkeisyyttä ja muutosta.

Matalan kynnyksen toiminnassa Helsingin Olohuoneella tehdään ilman huoltajaa tulleita nuoria kohtaavaa ja tukevaa työtä sekä pyritään edistämään nuorten toimijuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta. Olohuone on matalan kynnyksen paikka, jonne nuori voi tulla ilman ajanvarausta ja joka on auki myös virka-aikojen ulkopuolella. Olohuoneen työntekijät tekevät yhteistyötä pääkaupunkiseudun kuntien tukipalveluiden kanssa nuorten tukemiseksi kunta-järjestö-yhteistyönä. Tämän lisäksi kansalais- ja vapaaehtoistoiminta on osa Olohuoneen arkea.

Olohuoneelle ohjautuu nuoria Helsingin, Espoon ja Vantaan kotoutumisen tukitoimien ohjaamana. Lisäksi nuoret löytävät paikan itse esimerkiksi kaverinsa vinkistä. Vuoden 2021 alusta joulukuuhun 2021 mennessä noin 90 nuorta oli käynyt Olohuoneella yhden tai useamman kerran. Kuukausittaiset Olohuoneen käyntimäärät ovat olleet 84–163 (kevään 2021 kokoontumisrajoitusten päättymisen jälkeen).

Nuoret tulevat Olohuoneelle erilaisista syistä. Näitä ovat muun muassa yksinäisyys, keskustelun kaipuu, verkostojen ja yhteisön kaipuu, tuen tarve opiskeluissa, työhaussa, asumisen ja itsenäistymisen asioissa sekä suomen kielen oppimisessa. Osa hakee tukea ja apua talousvaikeuksiin, osa tarvitsee neuvontaa erilaisissa asioissa, esimerkiksi virallisissa asiakirjoissa tai koululta tulleissa viesteissä. Nuoret kaipaavat vapaa-ajan tekemistä ja tukea harrastuksen löytämiseen ja sinne hakeutumiseen. Olohuoneelta on kaivattu myös keskustelutukea haastavissa elämäntilanteissa ja kriiseissä.

Lähes kaikki Olohuoneella käyvät nuoret ovat kotoutumista edistävän lain mukaisen tukitoimien piirissä. Olohuoneelta nuoret hakevat tukea akuuttien ja kiireellisten asioiden hoitamiseen virka-aikojen ulkopuolella. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaisten viestien tulkitsemiseen liittyvä apu tai äkillinen nuorta kohdannut kriisi. Esimerkiksi Afganistanin tilanne aiheutti ja aiheuttaa edelleen monelle nuorelle valtavasti stressiä. Nuorten asioiden selvittämiseen ja hoitamiseen yhdessä nuoren kanssa kuluu usein paljon aikaa. Nuorten alkaessa luottaa Olohuoneen työntekijöihin ja ryhtyessä kertomaan elämästään paljastuikin, että tuen tarvetta on monella eri elämän osa-alueella.

Tuen tarve painottuu virka-aikojen ulkopuolelle ja viikonlopuille. Erityisesti nuoret hakevat apua opintoihinsa voidakseen edetä niissä. Oppilaitokset tarjoavat tukea opintoihin vaihtelevasti, usein sitä ei ole tarjolla lainkaan tai riittävästi. Useilla nuorilla on jatkuvaa tuen tarvetta opiskelutehtävien ymmärtämisessä ja tekemisessä.

Joitakin nuoria voisi hyödyttää tukihenkilö, joka esimerkiksi saisi koulun lähettämät viestit ja kävisi ne läpi nuoren kanssa.

Myös yksinäisyys ja verkostojen puute näkyvät nuorten elämässä monella tapaa hyvin konkreettisesti. Nuorella ei ole ketään kenen puoleen kääntyä. Moni nuori toivoisi tutustuvansa suomalaisiin, etenkin suomalaisiin nuoriin ja pääsevänsä sen kautta enemmän sisälle suomalaiseen yhteiskuntaan.

Esimerkkitarina A

Nuori tuli ensimmäisen kerran Olohuoneelle sosiaaliohjaajan ohjaamana. Nuorella oli opiskelupaikka, mutta opinnot olivat katkolla, sillä nuori ei kyennyt itsenäiseen etäopiskeluun. Nuori ei ollut saanut tehtyä koko lukuvuonna opintoja, eikä hän ollut ymmärtänyt koululta hänelle tulleita viestejä. Nuorella oli arjen hallinnan ongelmia. Nuori tarvitsi lisäksi apua asunnon vaihtamiseen. Nuoren tukemiseksi tehtiin tiivistä yhteistyötä hänelle nimetyn tukipalveluiden sosiaaliohjaajan, Olohuoneen työntekijöiden sekä nuoren itsensä kanssa. Nuori sai tukea Olohuoneelta opintoihin sekä arjen rytmin löytymiseen. Tukipalveluista tarjottiin rahallista tukea nuoren matkakuluihin, jotta nuori voisi käydä Olohuoneella. Nuoren kanssa käytiin läpi tekemättä jääneet opintojaksot. Kävi ilmi, ettei nuori ollut tehnyt lainkaan opintoja, etäopiskelu ei ollut onnistunut ilman tukea. Nuori ei osannut käyttää sähköistä oppimisympäristöä eikä ilmoittautua kursseille. Hän ei tiennyt, mistä koulutehtävät olisi tullut etsiä. Koulutehtävien tekemisen lomassa nuori alkoi kertoa itsestään ja omasta elämästään Olohuoneen työntekijöille. Keskustelutuki tuntui olevan hänelle tärkeää. Nuori ohjattiin myös Diakonissalaitoksen kummiperhetoimintaan, koska hänellä oli toive perheestä, jonka luona voisi käydä silloin tällöin.

Yhdessä nuoren kanssa etsittiin hänelle asuntoa ja kävi ilmi, että ilman työntekijän apua asunnon saaminen oli todella vaikeaa. Olohuoneen työntekijä kävi muun muassa videopuhelun vuokranantajan kanssa ja toimi näin nuoren asioiden ajajana, minkä seurauksena nuori lopulta sai asunnon.

Nuori kävi kesällä aktiivisesti Olohuoneen toiminnassa, retkillä ja tapaamassa työntekijää. Syksyllä koulu on sujunut paremmin ja nuori pärjää nyt opinnoissaan hyvin. Olohuoneella käymistä hän on jatkanut ja tullut esimerkiksi tekemään sinne koulutehtäviään viikoittain. Nuori hakeutuu Olohuoneelle myös ainoastaan viettämään aikaa, juomaan kupin kahvia, syömään välipalaa ja keskustelemaan. Viimeisimpänä nuori on kaivannut apua erilaisten maksujen maksamisessa, muuttoon ja itsenäiseen asumiseen liittyvissä asioissa sekä rikosilmoituksen tekemiseen.

Esimerkkitarina B

Nuori tuli kaverinsa ohjaamana Olohuoneen läksyklubille opintojen tuen tarpeen vuoksi. Hän opiskelee ammattioppilaitoksessa ja on tarvinnut intensiivistä yksilötukea opiskelutehtävien tekemiseen. Nuoren piti kertomansa mukaan löytää työharjoittelupaikka ja hän oli yrittänyt hoitaa asiaa itsenäisesti siinä kuitenkin onnistumatta. Opintoihin liittyvän tuen tarpeen lisäksi nuorella oli myös talousvaikeuksia, johon hän kaipasi neuvoja. Nuori kävi Olohuoneella kesällä viikoittain tekemässä tuetusti läksyjä. Nuoren rytmi oli sekaisin, joten Olohuoneen työntekijä soitti nuorelle aamulla, että nyt on aamu, keitetään täällä kahvia, tulepa tänne tekemään läksyjä. Tämän tuen lisäksi nuori kaipasi keskustelutukea liittyen ihmissuhteisiin, päihteiden käyttöön ja ammatinvalintaan.

Olohuoneen työntekijä auttoi nuorta konkreettisesti saamaan työharjoittelupaikan lähtemällä nuoren mukaan sitä kysymään. Tuki ja rohkaisu auttoivat nuorta onnistumaan, ja hän sai toiveidensa mukaisen harjoittelupaikan. Nuori sai Olohuoneelta myös erään yrityksen lahjoittaman tietokoneen opintoja varten. Kävi ilmi, että hänellä ei ollut aiemmin lainkaan tietokonetta, vaan hän on yrittänyt tehdä opintoja ainoastaan matkapuhelimen varassa.

Esimerkkitarina C

Olohuoneelle otettiin yhteyttä oppilaitoksesta ja kerrottiin heidän opiskelijallaan olevan ongelmia koulunkäynnissä sekä kysyttiin, voitaisiinko nuorta auttaa Olohuoneella. Nuorelle soitettiin ja hänet kutsuttiin Olohuoneelle kylään. Yhteistyötapaaminen sovittiin nuoren, sosiaaliohjaajan, sosiaalityöntekijän sekä oppilaitoksen edustajien kanssa. Sovittiin yhdessä, että Olohuoneella tuetaan tekemättä jääneiden opintojaksojen suorittamista. Nuorella ei ollut tietokonetta käytössään ja Olohuoneen kautta hänelle hankittiin lainakone siihen asti, kunnes hän sai oman koneen.

Tutustuttaessa nuoreen kävi ilmi, ettei nuori ollut ottanut koronarokotetta, sillä hänellä ei ollut riittävästi tietoa rokotteesta ja sen hyödyllisyydestä. Tiedon saamisen seurauksena nuori päätti ottaa rokotteen. Nuori on tarvinnut opintojen tukemisen lisäksi apua myös asunnon hakemisessa, CV:n tekemisessä, työhakemusten tekemisessä sekä kesätyöpaikkojen hakemisessa, missä häntä autettiin intensiivisesti. Nuori sai kesällä työpaikan ja oli koko kesän töissä.

Syksyllä nuori on käynyt läksyklubeilla ja myös muutaman kerran yhteisöllisissä keskusteluilloissa. Hän on halunnut jutella omasta tilanteestaan ja huolistaan omaan perheeseensä liittyen. Nuori halusi myös löytää kivan harrastuksen, ja hänet on ohjattu Diakonissalaitoksen nuorten kansalaistoimintaan, jossa hän on päässyt kokeilemaan häntä kiinnostavia lajeja. Viimeisin asia, jossa nuori on tarvinnut apua, on ollut Suomen kansalaisuuden hakeminen.

Ammattilaisten näkemyksiä nuorten elämästä, palveluista ja tulevaisuuden tuesta

Laura Lempinen & Kaisa Eichhorn

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen aloitustilaisuudessa 29.4.2021 pidetyn työpajan aiheena oli ilman huoltajaa maahan tulleiden tilanne. Tarkemmin aineistoa on kuvattu Selvityksen aineistot -luvussa. Esitetyt kysymykset olivat 1) Minkälaisia asioita näet ilman huoltajaa tulleiden nuorten elämäntilanteessa tällä hetkellä? 2) Minkälaisia tarpeita, onnistumisia, huolenaiheita, epäkohtia? 3) Minkälaisia palveluja, tukea tai toimintaa olet kaivannut, että nuorille olisi tarjolla, mutta ei ole tällä hetkellä? 4) Miltä tulevaisuus näyttäisi ilman huoltajaa tulleiden osalta, jos ei olisi mitään rajoitteita ja saisit suunnitella heille tarjottavan tuen ja palvelut?

Työpajaan osallistui noin 30 ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten kanssa työskentelevää henkilöä eri puolilta Suomea. Osallistujina oli kuntien työntekijöitä kotoutumislain mukaisista tukipalveluista, ELY-keskuksista sekä järjestösektorilta. Seuraavaan on koottu työpajan anti tiivistetysti. Tarkoituksena on ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten asioita tuntevien tahojen ja työntekijöiden tiedon ja asian-tuntemuksen tuominen tilannekuvaa täydentämään.

Ilman huoltajaa maahan tulleiden **elämäntilanteiden erot** ovat suuria. Työpajaan osallistuneet kertoivat, että joukossa on sekä hyvin pärjääviä nuoria, heitä, jotka tarvitsevat jonkin verran apua ja heitä, joilla on suuria elämänhallinnan haasteita. Yhtäläinen heterogeenisuus pätee kielitaitoon. Osa nuorista on oppinut kielen todella hyvin, toisilla se tuottaa edelleen haasteita, vaikka nuori olisi ollut Suomessa jo useamman vuoden. Nuorten kerrottiin tarvitsevan tukea ja apua usealla elämänalueella liittyen asumiseen, toimeentuloon ja veroasioihin, opintoihin (kotitehtävät, harjoittelupaikka, opiskelupaikka hakemukset jne.) ja taloudenhallintaan. Laskujen maksamiseen tai ulosottoon liittyvät hankaluudet mainittiin erikseen. Vaikeimpina nuorten elämän haasteina esiin tuotiin päihde- ja mielenterveydenhaasteet, peliongelmat ja talousongelmat. Kasautuneisiin ongelmiin ”mikään tuki” ei tuntunut tarpeeksi riittävältä tai tukea edellä mainittuihin ei haluttu ottaa vastaan.

Koronapandemian kerrottiin lisänneen nuorten yksinäisyyttä ja etäopiskeluajan aiheuttaneen erityisiä haasteita, muun muassa opinnoista putoamista tai sen uhkaa. Useilla nuorista kerrottiin olevan vaikeuksia itsenäisessä etäopiskelussa eikä oppilaitoksista ollut saatavilla riittävästi tukea. Koronapandemian kerrannaisvaikutuksiksi mainittiinkin taloudellisten haasteiden kasvaminen, opintojen viivästyminen vaikutus oleskelulupa- ja kansalaisuushakemukseen ja mielenterveyteen.

Yksinäisyys ja mielenterveyden ongelmat mainittiin useamman kerran. Sosiaalisten suhteiden vähäisyys sekä nuorten ikävä kotimaahan ja perhettään nostettiin esiin, samoin kuin se, että nuorilla on tarve auttaa perhettään kotimaassa. Osa nuorista oli osallistujien mukaan lopettanut koulunkäynnin ja pyrkineet hakeutumaan töihin

voidakseen auttaa perhettään taloudellisesti tai maksaakseen perheenyhdistämishakemukset. Työhön liittyen haasteiksi mainittiin nk. ”pimeä työ” ja epämääräiset työsovimukset. Edellä mainittujen kerrottiin näkyvän korostetusti nuorten keskuudessa. Perheenyhdistämisen vaikeus nähtiin suurena nuoria erityisesti kuormittavana epäkohtana. Todettiin, että nuorten pitäisi saada ajoissa apua ja oikeaa tietoa perheenyhdistämiseen liittyen ja perheen yhdistämistä tulisi tukea, esimerkiksi taloudellisesti, ja prosessia kokonaisuudessaan helpottaa.

Todettiin, että osa nuorista koki itsensä ulkopuoliseksi suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, sillä kontakteja ja sosiaalista verkostoa on vain vähän ja esimerkiksi opiskeluympäristöissä heidän on vaikeaa päästä sisälle opiskelijayhteisöön. Useamman nuoren kohdalla tilanteen kerrottiin olevan se, että he ovat ainoita maahanmuuttajia luokallaan. Eräs osallistuja kuvasi Padlet-alustalle näin:

”Joutuu [nuoret] tekemään ryhmätyöt yksin, kun toiset opiskelijat eivät ota ryhmiin. Opettaja ei puutu tähän.”

Nuorten kerrottiin kohtaavan Suomessa rakenteellista rasismia. Tämä vuoksi harjoittelu- ja työpaikkojen saanti on heille vaikeaa. Nuorille suunnattujen palveluiden, kuten kotoutumista edistävän lain mukaisten tukipalveluiden, kerrottiin kokoavasti kehittyneen paljon viime vuosina. Niiden lisäksi nuorten kerrottiin tarvitsevan erityisesti virka-ajan ulkopuolella ja matalalla kynnyksellä saatavaa tukea, jota ei tarpeeksi ole tarjolla. Palveluiden sisällöissä oli vaihtelevuutta kunnittain.

Työntekijöiden vaihtuvuus nostettiin esiin huolenaiheena, sillä erityisesti ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten kerrottiin kaipaavan pitkäaikaisia, luotettavia ja turvallisia aikuissuhteita. Huolta aiheutti myös se, että nuorten määrä yhtä työntekijää kohden nähtiin liian suurena. Terveystuhoitopalveluiden kyky tunnistaa ilman huoltajaa maahan tulleiden tarpeita tai mahdollisuus vastata tunnistettuihin tarpeisiin nähtiin puutteellisena erityisesti oppimisvaikeuksiin ja neuropsykiatrisen kirjon haasteisiin liittyen. Eräs osallistuja kommentoi asiaa näin:

”Oppimisvaikeuksien ja ”nepsy-asioiden” tutkimiseen [tarvittaisiin] työkaluja psykologeille ja muille; uskallusta soveltaa [olemassa olevia testejä] vaikka ei ole tehty testipatteristoja maahanmuuttajataustaisille erikseen. Tästä tekee erityisen haastavaa myös se, että nuorien motivoiminen tämän tyyppisiin tutkimuksiin on ensin myös kiven takana (en ole hullu, tyhmä, vammainen jne.) Nuorilta jää siis puuttumaan diagnooseja, joihin selvästi olisi tarvetta.”

Mielenterveyspalveluiden saavutettavuus koettiin ongelmalliseksi työpajaan osallistuneiden mielestä. Mielenterveyspalveluihin pääsy vaatii nuorilta valtavasti motivaatiota ja omaa aktiivisuutta juuri sellaisessa tilanteessa, kun voimia ei juuri ole. Näihin palveluihin toivottiin nopeampaa pääsyä. Osana nuorten tukitoimien tiimiä

työskentelee joissain kunnissa psykologi. Yhdestä kunnasta todettiin nuorten hyödyntävän palvelua huonosti, toisessa taas psykologin olevan ylityöllistetty. Nuorilla todettiin olevan traumahistoriaa ja siksi heidän kohdallaan todettiin olevan tärkeää, että he saisivat apua traumojen työstämiseen tasapainoista aikuisuutta varten. Palveluiden osalta ennakoitiin muutostarpeita liittyen tukipalveluiden saatavuuteen 25-vuotiaaksi saakka ja tuen tarpeiden arveltiin tulevaisuudessa liittyvän perheen perustamiseen ja vanhemmuuteen.

Lainsäädännössä todettiin olevan yhdenvertaisuuden esteitä ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten kohdalla. Nuorilla ei ole subjektiivista oikeutta tukipalveluihin toisin kuin esimerkiksi lastensuojelun asiakasnuorilla tietyin edellytyksin on. Tämän katsottiin aiheuttavan ongelmia. Tuen tarvetta arvioidaan palvelutarpeen arvion kautta useassa kunnassa ja arvio tehdään tietyllä hetkellä. Mikäli nuori katsotaan pärjääväksi, tukitoimet lopetetaan mikä puolestaan aiheuttaa nuorelle muun muassa opintolainan nostovelvoitteen (vakiintunut käytäntö on, ettei tukitoimien aikana ole lainavelvoitetta). Tukitoimet päättyvät myös siinä tapauksessa, jos nuori saa kansalaisuuden. Tilaisuudessa ei käyty keskustelua käytännöistä, joilla turvataan tarvittaessa nuoren pääsy takaisin tuen piiriin.

Huolenaiheeksi nouseekin se, kuka nuoren tuen tarpeen tarvittaessa tunnistaa ja miten nuori ohjautuu takaisin tukipalveluiden piiriin.

Työpajassa nousi ehdotuksia ilman huoltajaa maahan tulleiden **tuen kehittämiseksi**. Nuorille kaivattiin oikea-aikaista ja tarvittaessa saatavilla olevaa matalan kynnyksen tukimahdollisuutta, jossa olisi mahdollisuus psykososiaaliseen tukeen, ohjaukseen ja neuvontaan ilman ajanvarausta. Erityisesti koettiin tarvetta ilta-aikaiselle matalan kynnyksen tuelle sekä tuelle ja avulle työhakemusten, cv:n, opintojen tekemiseen sekä asioimiseen eri tahojen kanssa (asunnon etsiminen, muuttoilmoitus, vuokra-, sähkö- ja työsopimuksen tekemiseen).

Itsenäistymisvaiheen palveluista todettiin, ettei nuorille ole riittävästi tuettuja asu-mispalveluja heidän täysi-ikäistyessään. Nuoret jäävät ”yksin yksiöön”. Tuettuja asu-mispalveluja kaivataan lisää, esimerkkinä mainittiin tukiasumisyksiköt, joissa olisi tiiviimpää tukea ja yhteisöllisyyttä sitä tarvitseville. Opintoihin liittyen kielenopetuksen merkitystä korostettiin työpajassa monessa kommentissa ja puheenvuorossa. Riittävän kielitaidon katsottiin olevan avainasemassa suomalaisessa yhteiskunnassa pärjäämisessä ja suomalaisiin tutustumisessa. Tukea opinnoista suoriutumiseen, esimerkiksi ”läksyhelppiä” oppilaitosten yhteyteen kaivattiin.

Arvioitiin, että ilman huoltajaa maahan tulleiden tuki tulisi miettiä kokonaisuutena. Moniammatillista yhteistyötä kaivattiin, yhteistyön lisääminen eri toimijoiden, kuten kuraattorin, tukihenkilön ja maahanmuuttajapalveluiden kesken nähtiin tärkeänä. Nuorten tueksi ideoitiin ryhmämuotoista tukea ja kansalaistoimintaa, esimerkiksi vertaistoiminnan ja ystävätoiminnan kehittämistä. Nuorten toivottiin voivan kokea osallisuutta ja turvallisuutta.

Edelleen tärkeäksi koettiin, että nuoret voisi tutustuttaa suomalaisiin nuoriin ja saada heitä kiinnittymään mielekkäisiin harrastusryhmiin.

Esiin nostettiin tarve, että selkосуomen osaamisen tulisi olla pakollinen viranomaisille ja asiakaspalvelijoille. Tulkkipalveluita tulisi osallistujien mukaan hyödyntää tämän nuorten joukon kohdalla silloin, kun läpikäytävä asia on yhtään vaativa. Ilman huoltajaa maahan tulleiden palveluiden tulisi osallistujien mukaan olla osa normaali-palveluja kunnissa, kylläkin erityisosaamisen tuella. Peräänkuulutettiin saattaen vaihtoa, esimerkiksi pakolaispalveluista maahanmuuttajapalveluihin.

Nuorten ajatuksia kotoutumisen edistämisestä

Helena Inkinen

Pesäpuu ry ja Diakonissalaitos toteuttivat Nuorten foorumin 30.10.2021: Eväitä elämään. Ilman huoltajaa maahan tulleiden ajatuksia itsenäistymisestä”. Siihen osallistui 11 ilman huoltajaa maahan tullutta nuorta. Foorumista on julkaistu erillinen raportti (Eväitä elämään... 2021). Nuorten foorumin tulevaisuusskenaarioiden tulokset voidaan tiivistää seuraaviin toiveisiin.

Suomeen kiinnittymistä helpottaisi, jos erilaiset hakemusprosessit olisivat lyhyempiä ja inhimillisempiä. Tämä koskee esimerkiksi perheen yhdistämisen ja kansalaisuuden saamiseen liittyviä prosesseja. Pitkät odotusprosessit tuovat epävarmuutta ja vievät voimia sekä estävät kiinnittymästä Suomeen.

Vertaistukea, tukihenkilö- ja -tukiperhetoimintaa tulisi vahvistaa, samoin kokemusasiantuntijatoimintaa. Yksinäisyyttä tulee lieventää. Tähän hyväksi koettu apu olisi ystävien talo (vrt. Olohuone), jonka kautta on mahdollista saada ystäviä kanta-väestöstä.

Kulttuurien törmäys hiertää. Tarvitaan monen suuntaista kotoutumista ja sen tukea esimerkiksi kulttuurikurssien ja puheenvuorojen muodossa.

Syrjintä ja rasismi ovat merkittäviä ongelmia kouluissa ja työpaikoilla sekä yhteiskunnassa laajemmin. Viestintää ja rasismin vastaisia toimia tulee lisätä.

Kotoutumiseen tuen saatavuus tulisi taata paikkakunnasta riippumatta. Keinot tulisi taata myös pienille paikkakunnille.

Lisätietoa Nuorten foorumin tuloksista löytyy Pesäpuu ry:n sivuilla julkaistusta raportista: [Eväitä elämään Ilman huoltajaa maahan tulleiden ajatuksia itsenäistymisestä. Nuorten foorumi 30.10.2021, Helsinki](#)

Väilyhteenveto – ilman huoltajaa tulleet nuoret

Tanja Hirschovits-Gerz, Niina Weckroth & Tarja Heino

Ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tilanteesta koottiin tietoa tukitoimien johdolta, ammattilaisilta ja nuorilta monin tavoin. Valtakunnallinen kysely lähetettiin kaikkiin Manner-Suomen kuntiin, ja tieto perustuu nuorten tukitoimista vastaavien johtavien henkilöiden vastauksiin. Eri alojen ammattilaiset osallistuivat valtakunnalliseen työpajaan eri puolilta maata, ja alkukartoituksen aineistoa kerrytettiin pääkaupunkiseudulta ja Pohjanmaan maakunnista. Nuorten näkökulmassa korostuvat pääkaupunkiseudun ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden näkemykset, mutta reflektiota käytiin myös sekä Pohjanmaan maakunnissa ja nuorten foorumissa. Yhteenvedossa pyritään tuomaan yhteen näiden tuottamia havaintoja ja tuloksia.

Valtakunnallinen kysely kattoi 53 Manner-Suomen kuntaa. ELY-keskukselta tiedusteltiin tilastotietoa kaikista niistä kunnista, joihin vuonna 2020 on ohjattu valtion rahoitusta ilman huoltajia tulleiden tukitoimien kattamiseksi. Tilastotietoa ei kuitenkaan ollut saatavilla (tiedonanto ELY-keskuksesta 14.12.2021).

Kuntakyselyn mukaan kahdella kolmesta (63 %) alueesta lakiuudistus tukitoimien ikärajan nostosta oli jollakin tavalla vaikuttanut tuen järjestämiseen tai ohjannut ennakoimaan muutoksia. Lähes neljä viidestä totesi, että 21 vuotta täyttäneet pääsivät jo ennen lakimuutosta (vuonna 2020) takautuvasti alueella kotoutumista edistävän lain 27 §:n mukaisen tuen piiriin. Yksittäisiä kieltäviäkin vastauksia oli. Työntekijöiden ja nuorten keskuudessa ilmeni epäselvyyttä tuen piiriin pääsystä; myös nuorten tapahtamisia tuen piiristä oli tapahtunut.

Kyselyn vastaaja-alueilla arvioitiin olevan yhteensä runsas 800 nuorta. **Tarkkaa lukumäärää ei ole saatavana** kaikista yksin maahan tulleistä nuorista. Vaikka alaikäisenä tulleiden nuorten lukumäärä on tiedossa, ei yli 18-vuotiaiden nuorten tuen ja palveluiden piiriin hakeutumisesta tai nuorten määrästä ole valtakunnallista tilastoa.

Valtaosa nuorista oli miehiä, ja valtaosa asui itsenäisesti. Sekä ammattilaiset että nuoret itse toivat esiin haasteita yksin asumisessa ja asioiden hoitamisessa itsenäisesti. Asunnottomana oli vajaa parikymmentä nuorta, ja NEET-statukseen määrittyi 63 nuorta, jotka olivat ilman koulutus- tai työpaikkaa. Tämän perusteella erityisessä riskissä olevien nuorten määrä on tiedossa, ja nämä nuoret ovat löydettävissä tuen piiriin. Toisaalta tietoa ei ole niistä, jotka eivät lainkaan ole tuen piirissä. Kuntakyselyn perusteella eniten nuoret tarvitsivat apua oleskeluluvan ja kansalaisuuden saantiin, talouden hallintaan sekä opiskelu- ja työelämäasioihin. Lisäksi nuoret ja ammattilaiset toivat esiin tarpeen saada tukea arkeen ja apua yksinäisyyteen - yhteisöllisyyttä. Tukitoimien johtava henkilöstö arvioi suuren osan nuorista erityistä tukea tarvitseviksi. Tämä tarve määrittellään sosiaalihuollon palvelun

tarpeen arviossa, minkä yhteydessä myös velvoitetaan nimeämään nuorelle oma työntekijä. Näkemykset kuitenkin vaihtelivat alueittain.

Kuntakyselyn vastaajista kolme neljästä arvioi, että tukitoimissa olevien nuorten tuen ja palvelujen tarpeisiin oli vastattu melko hyvin ja neljänneksen mielestä erittäin hyvin. Lisäksi kolme neljästä arvioi, että 18–24-vuotiaiden nuorten **oikeus kotoutumislain mukaisiin tukitoimiin** on toteutunut kokonaisuudessaan melko hyvin ja neljänneksen mielestä erittäin hyvin. Lähes neljä viidestä arvioi omin sanoin tukitoimien tilan kokonaisuudessaan hyväksi tai kiitettäväksi. Johto antoi siis varsin hyvät arviot kotoutumisen tukitoimien toteutumisesta kokonaisuudessaan. Kuitenkin vain alle puolet alueen johtavista arvioi, että kokonaisvaltainen arjen tuki oli useimmiten järjestynyt nuorelle. Näkemys **arjen tuen heikkoudesta korostui vahvasti ammattilaisten ja nuorten näkemyksissä**. Paikoittaiset näkemyserot johdon ja käytännön ammattilaisten sekä nuorten näkemysten välillä perustuivat mahdollisesti käsitykseen siitä, mitä kotoutumisen tukitoimet oikeastaan ovat. Kun johto oletettavasti arvioi enemmän tuen toteutumista ohjauksen, asumisen neuvonnan sekä työ- ja opinto-ohjauksen suhteen, työntekijät kokivat riittämättömyyttä vastata nuorten kokonaisvaltaisiin tuen ja avun tarpeisiin myös virka-ajan ulkopuolella esimerkiksi läksyjen tekemisessä, raha-asioiden hoitamisessa ja lisäksi yksinäisyyden lievittämisessä. Tarve turvallisen aikuisen tukeen yhdessä vertaisten kanssa matalalla kynnyksellä oli nuorille tärkeää. Johtavista henkilöistä yhdeksän kymmenestä arvioi jalkautuvan tuen toteutuvan hyvin, kun taas ne, jotka katsoivat tilannetta matalan kynnyksen toiminnasta käsin, huomioivat, että kiireessä jalkautuva tuki ei välttämättä toteudu tarpeenmukaisesti. Nuoret kaipasivat vapaa-ajan toimintaa, ystäviä ja yhteisöllisyyttä.

Vaikka johto arvioi tuen ja palveluiden toteutuvan hyvin, oli **sovittuja yhteistyökäytäntöjä vain vähän**. Ne liittyivät esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaiseen taloudelliseen tukeen, sosiaalityöntekijän tukeen ja ohjaukseen, joidenkin terveydenhuoltoalan palveluihin, asumiseen, tyttöjen ja poikien talon toimintaan, Ohjaamoihin, ihmiskaupan uhrien toimintaan ja kansalaisuusasioihin. Erityisiksi haasteiksi koettiin tuen järjestymisen mielenterveys- ja päihdepalveluihin.

Nykyisen kotoutumista edistävän lain mukaan **nuorilla ei ole subjektiivista oikeutta tukitoimiin**, eikä kunnilla ole velvollisuutta koordinoida tai järjestää kotoutumisen tukitoimia ilman huoltajaa tulleille. Vaikka selvityksen perusteella valtaosa kyselyyn vastanneista kunnista (n=24) järjestää ilman huoltajaa maahan tulleiden tukitoimet osana sosiaalityötä tai sosiaalityön alaisina maahanmuuttajapalveluina, myös muita **järjestämistapoja** on olemassa: osa toteuttaa tuen osana työllisyyspalveluita, erillisenä maahanmuuttajapalveluna tai osana lastensuojelun jälkihuoltoa. Nykyinen kotoutumista edistävä laki mahdollistaa siten tukitoimien järjestämisen kunnissa hyvin eri tavoin. Pääasiassa alueilla ostettiin (kolme neljästä alueesta) yksityisten yritysten tuottamia tukipalveluja, joilla on siten merkittävä ja pitkäjänteinen rooli palvelukentässä. Kuitenkaan tämä osaaminen ja

palvelutuotannossa muodostuneet hyvät käytännöt eivät nousseet aineistossa erikseen esiin.

Valtaosassa kunnista nuorille nimetään oma tukitoimien työntekijä. Koska tukitoimet kiinnittyvät yhtäältä työllisyyteen, kotoutumiseen ja sosiaalisiin taitoihin aikuistumisen tukena, tehdään nuorille **useita eri suunnitelmia**. Selvästi alle puolessa alueista eri suunnitelmat oli kytketty monialaiseksi suunnitelmaksi. Tarkempaa tietoa, ohjeita tai kansallista käytäntöä monialaisen suunnitelman laatimiseksi ei ole, vaikka laki sosiaalihuollon asiakirjoista (254/2015) ohjaa tekemään yhteistyötä asiakkaan tarpeiden mukaisesti. On huomioitava, että osa suunnitelmista on lakisääteisiä ja osa tarveperustaisia. Esimerkiksi kotoutumissuunnitelma tulee tehdä jokaiselle nuorelle, ja tämä oli pääosin toteutunut kaikille. Siirtymävaiheessa useimmille nuorille tehtiin aikuissosiaalityön mukainen palvelun tarpeen arviointi ja sen perusteella asiakassuunnitelma. Lisäksi nuorilla saattoi olla opinto- ja työllistymissuunnitelma sekä terveydenhoidon puolella mahdollisesti hoitosuunnitelma. Näiden kaikkien eri suunnitelmien yhteensovittaminen ja koordinointi nuorten tarpeen mukaiseksi kokonaisuudeksi näytti näyttäytyi epäselvänä ja haasteellisena.

Ajallisesti valtaosa 2015 aallossa tulleista nuorista on ollut Suomessa niin pitkään, että kansalaisuuden hakeminen on tullut ajankohtaiseksi. Kuntakyselyn perusteella **Suomen kansalaisuuden** saaneita nuoria oli useita. Nuoret ja ammattilaiset nostivat kansalaisuuden saamisen haasteet esiin merkittävänä dilemmana. Yhtäältä valtaosa nuorista haluaa kotoutua Suomeen, opiskella, mennä työhön ja kiinnittyä kulttuuriin. Tästä näkökulmasta kansalaisuus luo turvaa ja jäsentää tulevaisuutta merkittävästi. Toisaalta hakemusprosessit ovat pitkiä ja epäinhimillisiä. Lisäksi hallinnollisista, lakiin ja käytäntöihin perustuvista syistä kansalaisuuden saaminen voi koitua nuorille uhaksi. Valtaosassa kunnista Suomen kansalaisuuden saaminen tiputtaa nuoret kotoutumisen tukitoimista, sillä valtionavustus kunnille lakkaa kansalaisuuden myötä. Samaan aikaan nuori tarvitsee edelleen kotoutumisen ja aikuistumisen tukea sekä kulttuuritaustansa vuoksi tukea monissa suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen kysymyksissä.

Kuntakyselyssä selvitettiin myös **kuntien välistä yhteistyötä**. Haasteeksi nähtiin siirtymät paikkakunnalta toiselle, epäselvät käytännöt esimerkiksi nuoren tuen siirtämiseksi kunnasta toiseen.

Seurannan ja arvioinnin suhteen näyttäisi olevan vielä kehittämisen varaa. Esimerkiksi vain puolessa alueista kertyi tietoa nuorten tarpeista palveluiden kehittämiseksi.

Tukitoimien työntekijöiden **osaamiseen** kohdistuu isoja odotuksia nuoren monialaisten tarpeiden vuoksi. Keskeisiksi täydennyskoulutustarpeiksi nousi traumaosaaminen, päihde- ja mielenterveysosaaminen, systeeminen työ sekä lakiasiat ja talous. Myös osaavan henkilöstön rekrytoinnissa oli kuntakyselyn perusteella haasteita.

Kuntakyselyssä ja myös muissa aineistoissa selvitettiin **korona-ajan** vaikutuksia nuorten hyvinvointiin ja arkeen. Johto arvioi, että koronalla on kauaskantoisiakin vaikutuksia nuorten opintoihin ja työelämään kiinnittymiseen. Ammatillaiset ja nuoret itse kokivat erityisen raskaaksi sosiaalisten kontaktien puutteen, yksinäisyyden ja eristäytymisen tuomat lieveilmiöt. Etäopiskelu on tiputtanut useita nuoria opinnoista, kun etäopiskelu ei ole onnistunut kulttuuri- ja kielikysymysten sekä tuen puutteen vuoksi.

Lopuksi

Lopuksi-lukuun on koottu tämän raportin aineistojen havaintoja sekä peilattu tuloksia aiempaan tutkimukseen ja selvityksiin. Lukuun on koottu nostoja muutamista teemoista ja pohdittu niihin liittyviä ilmiöitä. Kehittämisehdotukset on tiivistetty kuviin 36, 37 ja 38 sekä liitteeseen 4. Ne perustuvat tässä esitettyihin aineistoihin, ja ne sisältävät myös ehdotuksia, jotka perustuvat laajempaan ymmärrykseen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tuen ja palveluiden kehittämiseksi nykyistä laadukkaammaksi. Lisäksi esitetään kuviin 39 ja 40 tiivistettynä nuorten ehdotuksia. Selvityksen tulokset vahvistavat lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportin ehdotuksia aikuistumisen tuen kokonaisuudistuksen tarpeesta. Luvun lopussa katsotaan tulevaisuuteen ja jo näkyvillä oleviin muutoksiin.

Nostoja ja pohdintaa

Tarja Heino, Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth

Selvitys on tuottanut tietoa lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuen ja palvelujen tarjonnasta ja saatavuudesta Suomessa. Selvitys **nostaa esiin yhtäläisyyksiä mutta myös eroja** näiden erityisryhmien nuorten aikuisten elämäntilanteessa sekä siinä, miten tarpeisiin vastataan eri alueilla. Selvitys paikansi tietoa aukkoja sekä monia kehittämistarpeita. Jokainen kokee nuoruuden identiteetin etsinnän, koettelon ja vastuunoton haasteet – aikuisuuteen siirtymä on uusi askel. Siirtymässä lähtökohdat, resurssit ja toimintakyky vaihtelevat. Myös elämäntilanteet vaihtelevat paljon, ja heikoimmassa asemassa olevien yhdenvertainen mahdollisuus selviytyä itsenäisesti toimeentulevaksi, aktiiviseksi kansalaiseksi kohtaa monia esteitä ja eriarvoistavia tekijöitä.

Selvitys tehtiin kokoamalla ja kuulemalla eri näkökulmia: jälkihuollossa olevia ja yksin maahan tulleita nuoria, heidän kanssaan työskenteleviä ammattilaisia sekä niitä toimialoja johtavia alueiden virkahenkilöitä. Kun näkökulmia ristivalottaa, näkee jännitteitä ja erilaisia näkemyksiä sekä arvioita tilanteesta. Päättäjien, ammattilaisten ja nuorten näkemykset ovat joissain asioissa yhteneväiset, mutta joissain ne eroavat toisistaan. Seuraavassa pohditaan tuloksia eri näkökulmista.

Mistä puhutaan, kun puhutaan lastensuojelun jälkihuollosta tai kotoutumisen tukitoimista?

Hankkeen aikana ja sitä käynnistettäessä kohderyhmät ja niitä kuvaavat käsitteet piti määritellä. Lastensuojelun osalta jälkihuolto on määritelty lastensuojelulaissa, mutta se ei rajoitu vain nuoriin, vaan myös pienet lapset perheineen ovat oikeutettuja

jälkihuollon tukeen. Kuntakyselyjä valmisteltaessa kyselyn kohdejoukon määrittely piti selkiyttää. Rajasimme kyselyn kohdistumaan lastensuojelulain mukaisesti jälkihuollossa oleviin itsenäistyviin lapsiin ja 18–25-vuotiaisiin nuoriin. Onkin tarpeen pohtia käsitteitä uudelleen, sillä myös kansainvälisessä keskustelussa jälkihuolto koskee nimenomaan aikuistuvia ja itsenäistyviä, omaan elämään sijaishuollosta siirtyviä nuoria. Muissa maissa jälkihuollosta ei siis puhuta, kun lapsen kotiutumista tuetaan ja kun sijoituksen loputtua lapsi palaa kotiin ja lasta ”jälleen yhdistetään” perheeseensä. Erilaisia sijoituksen jälkeisiä tavoitteita kuvaamaan voisi luoda omat käsitteet, esimerkiksi lapsen **kotiutumisen tuki** sijaishuollosta ja lapsen ja nuoren **aikuistumisen tuki**. Tässä raportissa puhutaan **nuorista**, vaikka käytännössä he ovat nuoria aikuisia.

Käsitteellistä keskustelua käytiin eri yhteyksissä myös kotoutumista edistävän lain piiriin kuuluvista lapsista ja nuorista. Vaikka käytännön työssä puhutaan ns. kotojälkihuollosta tarkoitettaessa 18–25-vuotiaiden kotoutumislain mukaisia tukitoimia, ei nykyinen lainsäädäntö tunnista tätä käsitettä. Tämä johtuu siitä, että kotoutumista edistävän lain uudistuksessa 2020 lastensuojelulain ja kotoutumista edistävän lain käsitteet haluttiin erottaa toisistaan. Käytännössä nuorten tuessa on paljon samoja elementtejä, oli kyse sitten lastensuojelun jälkihuollosta tai ilman huoltajaa tulleiden tukitoimista. Aikuistumisen tuen kokoaminen samoihin kansiin huomioiden kuitenkin nuorten erityistarpeet, voitaisiin luoda mielekkäitä palvelukokonaisuuksia ja polkuja tulevilla hyvinvointialueilla.

Miten erilaisiin tarpeisiin voi vastata yhdenmukaisin palveluin?

Palveluja järjestetään alueilla monin tavoin sekä lastensuojelun jälkihuollon että kotoutumisen tukitoimien osalta. Etenkin nykyinen kotoutumista edistävä lainsäädäntö antaa väljyyttä järjestää tuki kunnassa. Se ei velvoita tuen järjestämistä osana sosiaalihuoltoa tai sitä, että palveluiden tarve tulisi aina arvioida sosiaalihuoltolain perusteella. Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten palveluita järjestettäessä käytetään suhteellisesti enemmän yksityisten yritysten palvelupaketteja kuin lastensuojelun jälkihuollossa. Johtavassa asemassa olevat alueelliset toimijat arvioivat palvelujen saatavuutta ehkä positiivisemmin kuin kentällä toimivat ammattilaiset ja nuoret, jotka puolestaan toivat enemmän esiin haasteita ja kehittämistarpeita.

Nuoret kaipaavat kohtaavaa tukea arkeen, aikuisen, jolta kysyä neuvoa ja johon luottaa. Alueiden johtavat työntekijät pitivät jalkautuvaa työtä lastensuojelun jälkihuollon nuorille vähintään melko riittävänä (75 %), mutta ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten osalta lähes kaikki (95 %) arvioivat näin. Ammattilaiset ja nuoret sen sijaan toivat esiin, ettei rinnalla kulkevaa ja kohtaavaa työtä tarjota riittävästi. Johtavassa asemassa toimineet kuntakyselyiden vastaajat saattoivat tulkita jalkautumisen vain sosiaalityöhön liittyen, mutta esimerkiksi etsivän nuorisotyön ja Vamos-toiminnan tutkimustulokset ja työmuoto on syytä nostaa esiin. Vamos on tarjonnut 13 vuoden ajan 16–29-vuotiaille työn ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorille intensiivistä yksilö- ja ryhmävalmennusta. Palvelu auttaa eri tavoin hankalassa tilanteessa

olevia nuoria: joillain elämää on mutkistanut opintojen katkeaminen, toisilla mielen-terveysongelmat, työttömyys tai lähipiirin haasteet. (Sulaoja & Turunen 2021; Laine & Sarmia 2020.) Vamoksen vaikutus syntyy kohtaamisesta, kiireettömyydestä, hyväksytyksi ja välitetyksi tulemisesta sekä tarpeen mukaan tarjolla olevasta tuesta (Merikukka ym. 2021). Erityisesti haastavassa tilanteessa olevat nuoret tulisi saada yksilötuen ja ryhmämuotoisen tuen piiriin. Osa nuorista jää yksin kotiin ja toisilla taas nuorten paha olo purkautuu esimerkiksi päihde- ja rikosoireiluilla. Tuen tarjonnan tulisi toteutua yhdenvertaisesti ja pitkäjänteisesti.

Nuorten yksilöllisiin tarpeisiin voi vastata monin tavoin, ja palvelujen yhdenmukaisuus tarkoittaisi, että hyvinvointialue tarjoaa erilaisia vaihtoehtoja, joista se voi räätälöidä nuoren kanssa hänen tarpeitaan ja kykyjään vastaavan kokonaisuuden tukemaan aikuistumista.

Yhdenvertaisuuden toteutumiseen on vielä matkaa

Nuorten yhdenvertaisuuden toteutumista voi tarkastella yhtäältä lakisääteisen oikeuden ja toisaalta käytännön toteutumisen kannalta (mm. Hirschovits-Gerz, Kärki & Sevola 2021). Lastensuojelun jälkihuollon nuorille on säädetty erityinen subjektiivinen oikeus jälkihuoltoon. Nykyinen lastensuojelulain säädöspohja on kuitenkin siinä määrin yleinen, että se ei velvoita sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolisia hallinnonaloja järjestämään jälkihuollon nuorille palveluja, tukea tai etuisuuksia. Muiden sektoreiden toimintaa ohjaavat lait eivät myöskään edellytä jälkihuollon piirissä olevien palvelutarpeiden ensisijaistamista suhteessa muihin palveluiden tarpeessa oleviin (positiivinen erityiskohtelu). Ilman huoltajaa tulleiden nuorten osalta subjektiivista oikeutta tukipalveluihin ei ole. Kotoutumista edistävä laki mahdollistaa tukitoimien tarjoamisen kunnassa, mutta se ei itsessään ohjaa palveluiden järjestämistä suhteessa nuorten erityistarpeisiin tai haavoittuvuuteen. Substanssilait määrittävät oleskeluluvan saaneiden tuen ja palveluiden saantia. Nykyistä lakia onkin pidetty epäselvänä, ja tulkinnat vaihtelevat. Kotoutumista edistävässä laissa on myönteistä sen monialaisuus, jossa kotoutumista tuetaan monien eri kuntasektoreiden työnä mm. työllisyys, koulutus, kielitaito, asuminen jne. Etenkin isommissa kunnissa kotoutumisen tukea järjestetään kuntien maahanmuuttajapalveluina, mikä tarjoaa mm. erityisosaamista perheen yhdistämiseen, oleskelulupa-asioihin, monikulttuurisuuteen jne. Lakien välinen suhde ja sidokset tulevat kuitenkin heikosti esiin. On tarpeen palata ehdotukseen, jonka lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä (2019) laati. Se ehdotti **erillislain säätämistä** niiden nuorten aikuistumisen tukemiseksi, jotka ovat aikaisemmin olleet lastensuojelun sijoittamina tai muuten rinnastettavissa tuohon ryhmään. Erillislakiin koottaisiin eri sektorien toimintaa ohjaava lainsäädäntöä tukemaan lastensuojelun jälkihuollon ja alaikäisinä ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten itsenäistymistä, siis säädöksiä sosiaali- ja terveydenhuollon, asumisen, toimeentulon, opintojen ja työllistymisen, kuntoutumisen, sekä terveyden edistämisen ja nuoristyön osalta. Kuten em. työryhmä ehdotti, uuden lainsäädännön toimeenpanoa on syytä tukea

erillisellä ”Aikuistumisen tuen ohjelmalla”. Siihen onkin jo tehty ja tehdään runsaasti pohjatyötä YEE-hankkeen aikana.

Yhdenvertaisuuden **toteutuminen käytännössä vaihtelee** niin nuorten kuin kuntien välillä. Kohderyhmän nuorille ei selvityksen mukaan juurikaan ole tarjolla oikopolkuja palvelujen, hoidon, asunnon, opiskelun tai työllistymisen piiriin. He eivät pääse terapiaan, saa asuntoa, opiskelupaikkaa tai työpaikkaa ohi jonojen. Esimerkiksi Englannissa on käytössä sijoitettuna olleille nuorille erityinen kiintiö päästä sisään collegeen. Nuoren tarvitseman oikea-aikaisen ja kokonaisvaltaisen tuen ja palvelun järjestäminen saattaa edellyttää nuoren asian ajamiseen sitoutuneen aikuisen, mutta se saattaa edellyttää tietyissä tilanteissa myös oikotietä palveluun, hoitoon ja tukeen, jotta yhdenvertaisuus ja suhteellinen tasa-arvo toteutuisi nykyistä paremmin. Oikotie, positiivinen kohderyhmien erityiskohtelu ei kuitenkaan saisi tarkoittaa, että toinen tarvitseva jäisi sen takia avun tai hoidon ulkopuolelle, vaan resurssien tulisi olla riittävät kaikille tarvitseville.

Nuorten tilanteiden selkiytyminen saattaa vaatia työntekijöiltä erityisiä taitoja ja ammatillista rohkeutta toimia toisin, jotta nuorelle avautuu yhtenvertainen mahdollisuus esimerkiksi asumisen suhteen. Sitoutuminen nuoren edun ja asian ajamiseen vie työntekijän ulos toimistosta ja nuoren mukana niihin asiakirjoihin, asioihin, toimistoihin ja ihmisten luo, joiden asiantuntemusta ja roolia tarvitaan konkreettisten tilanteiden ratkomiseen. Kuvatut esimerkit valaisivat, miten nuori heikolla kielitaidolla ei tule yksin kuulluksi asioinneissa. **Sosiaalityö on perhe- ja yksilökohtaisen muutostyön ohella myös yhteiskunnallista muutostyötä ja vaikuttamista, asianajotyötä ja kehittämistyötä**, mikä arjessa saattaa jäädä taustalle ja näkymättömiin. Parhaimmillaan aikuistumisen tuki on ehkäisevää työtä, jossa nuori kasvaa tuen avulla täyteen potentiaaliin.

Lisäksi erilaiset käytännöt luovat ristiriitoja kuntien välillä sen suhteen, miten palveluiden taloudellista taakkaa jaetaan, mikä on lastensuojelun jälkihuoltoa ja mikä alueen perus- tai erityispalvelua, joka kuuluu kuntalaiselle ilman erillistoimia. Selvityksessä tunnistettiin alueiden välillä isoja eroja toimintakäytännöissä sekä lastensuojelun jälkihuoltoon että kotoutumisen tukitoimiin liittyen. Erityisesti lastensuojelun jälkihuollon osalta muodostuu kuntien välille kitkaa, joka liittyy palvelujen järjestämiseen ja kustannusvastuun jakautumiseen. Käytännöt vaihtelevat myös siinä, miten nuorten itsenäistymisvaroihin suhtaudutaan. Tämä heijastuu nuorten palveluiden saatavuuteen sekä tuottaa nuorille eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia.

Palvelujen järjestämisestä kunnille aiheutuvat kustannukset määrittyvät lastensuojelun jälkihuollossa ja ilman huoltajaa maahan tulleiden osalta eri tavoin. Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden kotoutumisen tuen osalta ei synny kuntien välille kitkaa maksuista, sillä valtio korvaa nykyisellään tuen järjestämisen alueille täysimääräisenä. Haasteeksi muodostuu kuitenkin se, että vain muutamilla alueilla Suomessa

on tarjolla erityistä tukea ja osaamista ja että valtion korvausten hakeminen on koettu työlääksi.

Viimeisenä vaan ei vähäisempänä yhdenvertaisuus on koetteilla vahvojen rasististen asenteiden takia. Leimoja kokevat sijoitettuna olleet nuoret kaikilla elämänaluilla, mutta erityisen vahvasti rasistisia kohtaamisia on kertynyt maahan muuttaneille nuorille. Nuoret kertoivat ulosjättämisestä: opiskelu ryhmissä ei onnistu, kun kukaan valtaväestön opiskelija ei halua maahan muuttanutta omaan työryhmäänsä; ammatillista harjoittelupaikkaa hakevalle ehdotetaan siivoustyötä, vaikka opiskeluala on ihan toinen jne. Tällaisiin eriarvoisuutta luoviin ja ylläpitäviin tilanteisiin olisi puututtava ja otettava asia puheeksi asianomaisten kanssa tuoreeltaan.

Tieto oikeuksista, oikeus käyttää tietoa nuoren edun ajamiseen

Selvitykset paikansivat haasteeksi puutteet tiedon välittämisestä viranomaiselta ja kunnasta toiselle, mutta ammattilaisten tiedoissa näytti olevan puutteita myös itse asian sekä nuorten oikeuksien suhteen. Oikeuksien toteutuminen edellyttää tietoa oikeuksista. Nuoret jäävät tarvitsemansa avun ulkopuolelle, jos heillä ei ole tietoa tai ymmärrystä palveluista tai tukitarjonnasta. Ammattilaisten velvollisuus on varmistaa, että nuori tietää ja ymmärtää oikeutensa sekä tuntee tarjolla olevat palvelut. Se taas edellyttää, että ammattilainen on selvittänyt itselleen nuorten oikeudet ja palveluvalikoiman. Tässä on eroa työntekijöiden ja kuntien välillä, ja se tuottaa eriarvoisuutta palvelujen tarjontaan ja niiden saatavuuteen.

Nuoret ovat keskenään eri asemassa palvelujen ja tuen saamiseen liittyvien subjektiivisten oikeuksien suhteen - onhan subjektiivinen oikeus vain lastensuojelulain jälkihuollon asiakkailta, ei kotoutumista edistävän lain piirissä olevilla nuorilla.

Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleet usein odottavat saavansa Suomen kansalaisuuden, ja osa nuorista on uuden statuksen saanutkin. Kansalaisuuden saaminen on kuitenkin tuottanut myös ei-toivottuja seurauksia. Kun nuoren status muuttuu, palvelujen korvausmekanismit muuttuvat. Se heijastuu konkreettisesti nuoren arkeen, talouteen sekä tuen ja palvelujen saamiseen. Esimerkiksi nuori joutuu luopumaan kotoutumisen tuen yhteyteen rakennetuista, hänelle jo tutuksi tulleista ja jokseenkin riittävistä palveluista ja siirtymään aikuissosiaalityön palveluihin, joiden riittävyys ja erityistuntemus maahanmuuttoon liittyvistä tarpeista saattaa olla ohutta. Toisaalta osa alueista on käyttänyt tietoaan ja löytänyt nuoria tukevia ratkaisuja, ja siirtymävaihe on toteutettu joustavasti.

Nuori ja ammattilainen – voiko toisen erityisyyden tavoittaa?

Lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten **erityistarpeiden tunnistaminen** vaatii inhimillistä **kohtaamista** ja ammatillista osaamista (Ikonen & Hirschovits-Gerz 2022). Selvityksen kohteena olevat nuoret ovat yksilöinä ja ryhmänä erityisessä asemassa, ja myös valtion toimintavelvollisuuksiin ja -valtuuksiin liittyvä erityinen vastuu huolehtia toiminnan resursseista ja palveluista.

Ammattilaiset kokivat tarvetta saada lisäkoulutusta erityisesti nuorten traumojen tunnistamiseen, niiden kohtaamiseen ja käsittelyyn. Erityisesti nuoret pitivät esillä tarvetta nykyistä hienovaraisempaan ja kulttuurisensitiiviseen toimintatapaan sekä tarvetta tulla kuulluksi omansa itsensä.

Mielenterveyden ongelmien ja päihteiden kanssa kamppailu on monelle nuorelle arkipäiväistä, mutta näiden palvelujen saatavuudessa oli eniten puutteita. Alueiden johto arvioi ammattilaisten tarvitsevan vankempaa päihde- ja mielenterveystyön osaamista. Päihde- ja mielenterveyspalveluihin toivottiin kulttuurista ymmärrystä ja traumaosaamista erityisesti ilman huoltajaa tulleiden kohderyhmän tukemiseksi. Haasteiksi muodostui, ettei oikeanlaisia ja riittäviä palveluita ollut useinkaan tarjolla.

Kiinnostava jännite liittyi siihen, että ammattilaiset kokivat haasteena nuorten voimavarojen puutteen sitoutua erityisesti psyykkiseen tukeen. Maahan alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten näkökulmasta terapiat ja psyykkinen tuki saatetaan kuitenkin kokea vieraana, jopa uhkaavana asiana, ja avautuminen yksityisistä asioista voi tuntua pelottavalta. Saattaa olla, että tässä on kysymys myös luottamuksen puutteesta ja aikaisemmista kokemuksista.

Voimavaroja tarvitaan aikuisuuden kynnyksellä monen asian hoitamiseen samaan aikaan. Mitä nuori pitää tärkeimpänä asiana elämässään juuri silloin, voi erota paljonkin siitä, miten ammattilainen näkee ja arvioi. Nuorten kanssa läheisessä vuorovaikutuksessa työskentelevät lastensuojelun ammattilaiset ja ilman huoltajaa tulleiden tuen ammattilaiset nostivat nuoren voimavarojen vahvistamisen ja motivaation kasvattamisen itsestä huolehtimiseen ensisijaiseksi tavoitteeksi tukityölle.

Asiakasvuorovaikutuksessa ammattilaiset kokivat haasteita siinä, ymmärtääkö nuori puhuttua tai sovittua. On myös syytä pohtia vastavuoroisesti, ymmärtävätkö työntekijät nuorten sanoitusta ja heidän tarpeitaan. Ilman huoltajaa maahan tulleilla todettiin olevan suuria haasteita selviytyä virastojen lomakkeiden täyttamisestä tai ylipäätään löytää oikea virasto, jossa asioida. Työntekijöiden kokemuksen mukaan kyky auttaa ilman huoltajaa maahan tulleita ei ole virastoissa aina riittävän laadukasta. Suomen kielen ymmärtäminen virallisissa tilanteissa on vaikeaa, vaikka jonkinlainen kielitaito nuorella jo olisikin. Lisäksi kulttuuristen erojen takia nuoren voi olla vaikea pyytää apua asiointiin.

Asiointiin tarvitaan aikaa, jotta osallisuus voisi pikkuhiljaa vahvistua. Haasteet viranomaisasioinnissa mutta myös koulussa ja opiskeluissa nousivat esiin molempien kohderyhmien nuorten osalta. Vaikka nuorella ei olisi todettua neuropsykiatrista häiriötä tai lukihäiriötä, auttaisi virastoissa ja opintoasioissa asiointinnassa **selkokieliisyys** niin materiaalien ja lomakkeiden laadinnassa kuin myös vuorovaikutusosaamisena. Nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset toivatkin esiin tarpeen kouluttaa muita ammattilaisia selkokieliisyyteen.

Elämä yhtäällä, suunnitelmat toisaalla

Nuoruudessa tapahtuu, ja elämässä riittää käänteitä. Nuorilla on yleensä monenlaisia elämään liittyviä suunnitelmia, mutta osalla nuorista katse on pikemminkin menneessä tai hetkessä ja seuraavasta päivästä selviytymisessä. Asiakkuuteen tai moniasiakkuuksiin kytkeytyviä suunnitelmia näyttää myös olevan paljon. Niiden yhteen sovittaminen on paitsi kirjavaa myös haastavaa. Monialaisen tuen osalta alueilla arvioitiin kuitenkin tuen järjestyvän pääosin hyvin maahan alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille nuorille. Johdon vastausten perusteella tukitoimien koordinaatiovastuunkin arvioitiin toteutuvan käytännössä näille nuorille erinomaisesti. Heikosti niiden arvioitiin toimivan vain harvoin ja silloin, kun tukitoimien piirissä oleva nuori tarvitsee eri hallintokuntien tuottamia palveluja. Yhteistyö nuoren kanssa konkretisoituu paitsi inhimillisessä vuorovaikutuksessa asioinnin yhteydessä myös siinä, minkä lain mukaan ja miten yhteistyö asiakassuunnitelmien valmistelussa ja laatimisessa toteutetaan.

Nuoret saattavat joutua suunnitelmien viidakkoon. Ilman huoltajaa maahan tulleille tehdään alaikäisenä kotoutumissuunnitelma. Joidenkin nuorten kanssa tehdään lisäksi itsenäistymissuunnitelma. Kolmasosa kunnista järjestää tukitoimet osana sosiaalihuoltoa, jolloin sosiaalihuoltolaki ohjaa ilman huoltajaa tulleiden suunnitelmallista asiakastyötä. Käytännössä sosiaalihuollon asiakassuunnitelmia tehdään huomattavasti useammin, sillä myös maahanmuuttajapalveluiden tukitoimet ovat kunnissa usein osa sosiaalihuollon organisaatiota. Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelun jälkihuollon nuorten asiakassuunnitelmia. Lisäksi tukitoimien piirissä olevilla nuorilla voi olla kotoutumissuunnitelma, työttömällä työllistymissuunnitelma, mielenterveyden tai somaattisten haasteiden kanssa kamppailevilla hoito- ja palvelusuunnitelmia, kuntoutuksessa olevilla kuntoutussuunnitelma jne. Voimassa olevan kotouttamislain 27 § mukaiset toimet ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleille viittaavat alaikäisen lapsen tarpeisiin: ”hoiva, huolenpito ja kasvatust”. Varhaisaikuisuudessa tarvitaan kuitenkin myös toisenlaista tukea. Nykyisellään palvelun tarve arvioidaan useimmiten sosiaalihuollossa. Tähän ei kuitenkaan löydy viittauksia kotoutumista edistävän lain puolelta.

Selvästi alle puolella alueista tehtiin monialaisia suunnitelmia ilman huoltajaa tulleiden asioissa. Lastensuojelun jälkihuollon osalta vain joka kolmas alue ilmoitti, että yhteinen asiakassuunnitelma on olemassa. Vaikka esimerkiksi sosiaalihuollon asiakastietolaki ohjaa suunnitelmien tekemistä monialaisesti yhteistyössä eri sektoreiden välillä, ei tämän lain perusteella suunnitelmaa voi kirjata muualle kuin sosiaalihuollon asiakirjaksi. Vain yksittäisillä alueilla oli kokeiluja suunnitelmien yhteensovittamiseksi (katso mm. Juutinen 2021) vaikka asiassa on tehty useita selvityksiä (Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma - työryhmän raportti 2017).

Yhtä oleellista kuin se, minkä lain mukaisesta asiakassuunnitelmasta puhutaan, on se, **miten suunnitelma laaditaan**. Alueiden johtavien toimijoiden arvioiden mukaan nuori pääsääntöisesti osallistuu asiakassuunnitelman laatimiseen. Selvitys tuo esiin, että nuoren arkinen lähipiiri sekä läheiset ihmiset resurssineen ja verkostoineen ovat

heikosti mukana tilanne- ja tarvetiedon tuottamisessa, harvoin kutsuttuna asiakas-suunnitelmaprosessiin, yhteiseen arviointiin ja ratkaisujen etsimiseen. Myös nuoret korostavat läheisten mukaan kutsumisen ja mukana olemisen tärkeyttä. Mitä monialaisemman tuen tarve nuorella on, sitä useamman viranomaisen ja auttajatahon mukaantuloa keinoineen ja resursseineen tarvitaan. Suunnitelman laatiminen on prosessi, jossa keskeistä on riittävän asiakaslähtöisyyden toteutuminen, jossa sekä nuoren että ammattilaisten kokemuksia, tietoja ja arvioita kuullaan ja niitä arvioidaan avoimesti ja yhdessä. Prosessissa tarvitaan kaikkien nuoren asiaan kytkeytyvien toimijoiden näkökulmia. Tilanteen mukaan nuoren, hänen läheistensä, viranomaisten ja ammattilaisten kanssa voi tulevaisuutta suunnitella, ongelmia ratkoa ja tehdyn suunnitelman toteutumista seurata yhteisesti ja sovitusti.

Pohtimista edellyttäisi sekin, **mitä etua nuorelle on laadituista suunnitelmista**. Synnyttääkö suunnitelma nuorelle oikeuksia saada ne palvelut, joita suunnitelmassa katsotaan tarvittavan, tai velvoittavatko suunnitelman kirjaukset viranomaisia järjestämään mainitun tuen ja palvelut? Koska selvityksen kohteena olevat nuoret ovat yksilöinä ja ryhmänä erityisessä asemassa, myös valtion toimintavelvollisuuksiin ja -valtuuksiin liittyy erityinen vastuu huolehtia paitsi yksilötasolla (mikro) myös institutiotasolla alueellisesti (meso) ja kansallisesti (makro) toiminnan resursseista ja palveluista.

Organisaatiot – himmeleitä, tilkkutäkkejä vai verkonkutojia?

Rakennettaessa uusia organisaatioita ja niille toimintakulttuuria tarvitaan asiakaslähtöisen koordinaation osaamista ja sille rakenteellista tukea, alueellisia dialogisten toimintamuotojen keskuksia. Ratkaistavaksi asiaksi tulee se, miten koordinaatio toteutuu ja miten keskiössä säilyy nuoren näkökulma ja arki.

Kuntien välinen yhteistoiminta on yhtäältä hyvää ja toisaalta myös pulmia tuli esiin. Hyvinvointialueille siirtymä haastaa yhteistyökäytäntöjen luomiseen. Työnjako kuntien ja hyvinvointialueiden välillä on vielä muotoutumatta. Huomio olisi hyvä kiinnittää hyvinvointialueen vastuulla tulevaisuudessa olevien sote- ja perhepalvelujen ohella kuntien vastuulla oleviin työllisyys-, nuoriso-, sivistys- ja kulttuuritoimintaan sekä asumiseen tarkasteltujen kohderyhmien näkökulmasta. Vastuukysymysten rinnalla on syytä miettiä myös sitä, miten näitä toimintoja ohjataan yhteen, kun ohjaus tulee eri tahoilta ja eri logiikalla. Erityisenä kysymyksenä on myös se, miten ilman huoltajaa tulleiden kotoutumista edistävien tukitoimien paikka määrittyy: jäävätkö tukitoimet kuntien järjestämisvastuulle tai siirtyykö vastuu tuleville hyvinvointialueille. Nykyisellään yhdyspintapalveluita koskevaa lainsäädäntöä ei vielä ole (mm. Reina ym. 2021).

Hyvinvointialueille siirtyminen ei myöskään ratkaise jo olemassa olevia haasteita organisaatioiden välillä. Esimerkiksi vaikeimmassa asemassa oleville nuorille on erityisen tärkeää päästä tarvitsemaansa sosiaaliseen, ammatilliseen tai lääkinnälliseen kuntoutukseen ripeästi. Nykyisellään kuntoutukseen ohjautuminen ja yhteistyö

mm. Kelan, eläkeyhtiöiden, sote- ja työllisyyspalveluiden välillä on epäselvä, vaikka nuorten tukea ja palveluita on merkittävästi myös viime vuosina kehitetty (Katso mm. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat... 2019). Kelan ja muiden hoitoa, tukea ja kuntoutusta tarjoavien organisaatioiden, kuten sosiaalitoimen ja erikoissairaanhoidon tuleekin tehostaa palveluiden yhdyspintatyötä siten, että asiakas saa tarvitsemansa kuntoutuksen sekä siihen kuuluvat tuet. (mm. Välimäki 2021).

Kohderyhmän nuorten työllistyminen on osoittautunut haastavaksi. Kohdennettua työllistymisen tukea ei ole riittävästi ja tuki on nuorten näkökulmasta hajanaista. Kuntakokeilun on havaittu haastavan lastensuojelun jälkihuoltoa, kun omatyöntekijälle on joillain alueilla pyritty säilyttämään nuoren työllisyyden hoidon omavalmentajuutta. Työnjako työllistämisen ja jälkihuollon välillä ei näytä selkeältä, jos työllisyydestä vastaava taho pyrkii delegoimaan tehtäviä sosiaalityöntekijälle. On huomioitava, että sosiaalityöllä on erityinen vastuu heikoimmassa asemassa olevista nuorista, jotka eivät välttämättä kuulu kategorisesti työttömiin työnhakijoihin. Työnjaosta lienee mahdollista sopia, mutta vastuu sopimisesta on näiden toimien johdolla ja keskustelua tulisi käydä nykyistä enemmän myös ministeriö- ja aluejohdon tasolla.

Sekä lastensuojelun jälkihuollon että kotoutumisen tukitoimien on syytä vahvistaa yhteistyötä Ohjaamoiden kanssa. Ohjaamoiden puolestaan on syytä tarkastella palvelutarjontaansa ja saavutettavuuttaan erilaisissa elämäntilanteissa olevien nuorten tarpeista käsin (aukiolo, monikulttuurisuus, psykososiaalinen tuki, asumisen, opiskelun ja työllisyysasioiden hoitaminen sekä terveystarkastukset). Vaikka Ohjaamotoimintaa on kansallisesti jo isoimmilla paikkakunnilla, ei sosiaali- ja terveyssektorin toimijoilla ole vielä riittävästi tietoa tästä matalan kynnyksen tuesta ja palvelusta nuorille. Lisäksi kaikilla pienemmillä paikkakunnilla kyseisiä palveluita ei toistaiseksi ole edes tarjolla. Olisiko Ohjaamotoimintaa mahdollista kehittää edelleen monialaisen yhden luukun palvelun periaatteella? Toiseksi vaikka palveluita on, eivät kaikkein heikoimmassa asemassa olevat nuoret kykene jalkautumaan omin voimin ja suunnitellusti tuen piiriin. Tarvitaan rinnalla kulkijoita ja saattajia, jotka vahvistavat nuorten kykyä ja motivaatiota sekä pääsyä palveluihin.

Vaikka sote-palvelut siirtyvät uudistuksen myötä leveämmille harteille, syntyy raja-aitoja helposti nykyisten kuntarajojen sijaan hyvinvointialueiden välille. Pahimmillaan ”meidän ja teidän” nuori -ajattelu jatkuu, ja nuoren tuen maksuista käydään hyvinvointialueiden välillä keskustelua nuoren tarpeen jäädessä taka-alalle. Tärkeä onkin kääntää katse nuoren kokemukseen: kokeeko nuori olonsa tervetulleeksi uudessa kotikunnassa tai hyvinvointialueella, jos on tietoinen omasta hinnastaan epäselvän maksuvastuun keskellä? Asiaa ei helpota tieto, ettei nuori välttämättä ole tasa-arvoisessa asemassa omassa kotikunnassaan tai tulevalla hyvinvointialueella ”ulko-paikkakuntalaisena” verrattuna samassa elämäntilanteessa oleviin alueen muihin nuoriin.

Uudenlaista organisoitumista on kokeiltu myös alueellisten lasten ja nuorten vaativimpien palvelujen osaamis- ja tukikeskusten (OT) valmistelemissa työryhmissä

(Halila ym. 2019; Halila ym. 2021) Lastensuojelun jälkihuollon osalta toteutettiin pilotti ja mallinnettiin monialaista toimintaa Etelä-Suomen alueella yhdessä THL:n kanssa (Yliruka ym. 2020). Hanke oli yhteistoiminta-alueasoinen (YTA) ja siinä tehtiin yhteistyötä kansallisesti, jolloin sen merkitys oli yhtä yhteistoiminta-alueita laajempi. OT-keskuspilotointia on alueilla jatkettu, mutta kansallisesti rakenne ja kehittämistyö ovat vasta käynnistymässä (THL 2021 c). Alueet ovat hakeneet omaa profiiliaan, painopistettään ja rakennetta keskukselle, ja nämä eroavat viidellä alueella toisistaan.

Kunnan ja hyvinvointialueiden vaativana tehtävänä on ottaa vastuu **ohjata sektoriohjeita ja järjestelmät toimimaan yhteen** ja luomaan toimintatapoja, jotka toteuttavat positiivisen erityiskohtelun periaatteita haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kokonaisvaltaisen arjen tuen järjestämisessä. Lähtökohtana voisi toimia systeminen ajattelu, jossa palveluekosysteemi ja läheisverkostot aktivoidaan (lämmitetään) nuorilähtöisen tuen tarpeen mukaan (Hirschovits-Gerz 2021). Suomea on luonnehdittu vahvojen instituutioiden maaksi (Korkman 2020), ja juuri nyt on erityisen tarpeen kehittää instituutioiden vahvaa joustavuutta. Voisivatko hyvinvointialueet ottaa verkkonkutojan tehtävän kohderyhmän nuorten aikuisuuden tukemiseksi?

Osallisuus oikeasti ja konkreettisesti totta?

Selvityksen aineistoista kootuissa analyyseissä koostui kuva pirstaleisuudesta, sektoroituneesta, jäykästä byrokratiasta ja palveluista, mutta kuva rakentui myös siitä, miten joustavasti, nuorilähtöisesti ja innokkaasti ammatilliset toimijat ovat ottaneet haasteen vastaan. He ovat pyrkineet jäsentämään ja koordinoimaan monialaista toimintaa sekä järjestämään jokaisen nuoren yksilöllisesti tarvitseman tuki- ja palvelukokonaisuuden integroidusti hänen käyttöönsä.

Harjoitetulla hyvinvointipolitiikalla näyttäisi olevan joitain ei-aiottuja seurauksia, joita pitää tarkastella tarkemmin. On tärkeää avata väyliä aikuisen huolenpidon ja tuen puutteessa olevien nuorten osallisuuteen ja mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumiseen. Lastensuojelun jälkihuollossa ja kotoutumisen piirissä olevilla nuorilla on heikoimmassa tilanteessa vain viranomaisten tuki, julkisen huoltajan toiminta tukena. Jos se ei riitä, järjestöjen puoleen käännyttään yhä useammin. Järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan asema ja aktiviteetti kuitenkin vaihtelevat maan eri osissa. Järjestöjen toiminta ei korvaa viranomaistoimintaa, mutta sen merkitys nuoren arjen tukena on usein korvaamaton.

Kaksi kolmesta kuntakyselyyn vastaajasta johdon edustajasta arvioi, että nuorilla on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa saamaansa palveluun. Huomioin arvoista oli, että lähes 40 % lastensuojelun jälkihuollon kyselyyn osallistuneista arvioi nuorten vaikuttamismahdollisuuden palveluiden kehittämiseen olevan vähäistä tai niitä ei ole lainkaan. Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden kyselyyn vastanneista nuorten vaikuttamismahdollisuuden arvioi vähäiseksi peräti puolet.

Lähes kaikki alkukartoitukseen osallistuneet ammattilaiset suhtautuivat myönteisesti siihen, että nuorten osallisuutta edistävää toimintaa, kuten vertais- ja kehittäjäryhmien toimintaa tulee edelleen vahvistaa ja uutta toimintaa käynnistää. Selvityskunnissa ammattilaiset näkivät, että **osallisuuden rakenteiden luominen, vahvistaminen ja vakiinnuttaminen ovat asioita, jotka vaatisivat kehittämistä ja myös aikaa ja resursseja** (katso mm. Kaijanen, Liukkonen, Nokireki & Westlund 2022). Nuorten osallisuuden vahvistaminen ja ryhmätoiminnan järjestäminen on hidasta, ja muutos toimintatavoissa vie aikansa. Selvitys kuitenkin osoittaa, että nuorten osallisuus ja osallisuuden rakenteiden luominen koetaan tärkeäksi ja että siinä edetään positiivisten kokemusten sekä rakenteisiin istuttamisen kautta.

Jotta nuorten osallisuuden mahdollisuuksia voidaan systemaattisesti vahvistaa ja osallistumista edistää, tulee osallisuus ensin jäsentää, luoda osallistumisen mahdollistavat rakenteet ja toimintakäytännöt organisaatioihin sekä vahvistaa osallisuutta edistävän työ- ja toimintakulttuurin muodostumista johdon, ammattilaisten ja nuorten osalta. Vaikka osallisuus on yksilön kokemus, se edellyttää käytännön toimia yksilöä laajemmin yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Pesäpuu ry on kuvannut **osallisuuden ulottuvuuksia**, joiden kautta osallisuuden toteutumista on mahdollista seurata ja arvioida palveluissa. Jäsenyyksen mukaan lasten ja nuorten osallisuus voidaan jaotella arjen osallisuudeksi, asiakas-, kehittäjä- ja vaikuttajaosallisuudeksi. Vaikka tämä alun perin Kirahvi-hankkeessa kehitetty malli on työstetty pienille lapsille, on siitä sovellettavissa työkalua myös nuorten aikuisten palveluihin (Paaso & Vario 2020). Osallisuuden ulottuvuudet myötäilevät Sokra-hankkeessa kehitettyä jakoa osallisuuteen omassa elämässä, osallisuutta yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä osallisuutta yhteisestä hyvästä (THL 2021b). Westlund & Liukkonen (2021) jäsenivät osallisuuden sijaihuollossa edellistä hyödyntäen osallisuuteen omassa elämässä (autonomia ja ennakoitavuus), osallisuuteen paikallisesti (yhteinen hyvä) ja osallisuuteen vaikuttamisen prosesseissa (vaikuttaminen ja vaikuttuminen). Osallisuuden toteutumista tulee edistää kaikilla näillä tasoilla siten, että kokemuksen ääni tulee esiin. Lisäksi osallisuutta on tärkeä edistää mikro – meso – makrotasoilla konkreettisesti.

Näiden jäsenyyksien lisäksi on syytä tarkastella, **miten eri osallisuuden ulottuvuudet realisoituvat käytännössä, missä ja keiden mahdollistamana**. On siis luotava esimerkiksi palvelujärjestelmän osallisuutta mahdollistavat rakenteet, käytännöt ja otettava käyttöön pitkäjänteisesti menetelmiä osallisuutta edistävän toimintakulttuurin vahvistamiseksi. Näitä ovat esimerkiksi dialoginen ja systeeminen työote kuten myös toipumisorientaatio. Palautejärjestelmiä, vertaisarviointia ja kokemusasiantuntijatoimintaa on syytä edelleen kehittää. Osallisuuden rakenteita kehitettäessä mallia voidaan ottaa esimerkiksi maakunnallisesta kehittämistyöstä (THL2019b; THL 2019a).

Millaisesta kategorisoinnista nuori hyötyy?

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamisryhmä 2019) antaa eväitä aikuistumisen tuen tarkasteluun lastensuojelun jälkihuoltoa laajemmin. **Aikuistumisen tuki voidaan hahmottaa tuen määrää ja laatua kuvaavasti neljään:** 1) iän perusteella määräytyvä tuki kaikille elämässä aikuisuuteen siirtymävaiheessa oleville nuorille, jotka pärjäävät perustason tuella. 2) riskitilanteissa oleville nuorille tarjottu kohdennettu, tarpeen mukainen ja intensiivinenkin tuki. 3) erityisen haavoittuvassa asemassa oleville nuorille, kuten ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleet nuoret tai lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetut nuoret, tarjottava tuki. Tässä ryhmässä olevat nuoret tarvitsevat pitkäjänteistä ja rinnalla kulkevaa arjen tukea sekä muiden tuen ja palveluiden saatavuuden varmistamista. Tuen tarve on suhteellisen intensiivistä ja liittyy useisiin elämän osa-alueisiin kuten arjessa pärjäämiseen, henkiseen jaksamiseen, talouteen, opiskeluun, sosiaalisiin suhteisiin, vanhemmaksi tulemiseen tai kulttuurituntemukseen. Näillä riskiryhmän nuorilla ei luonnostaan ole sosiaalista tukiverkostoa, heillä on usein huolta perheestään, he ovat kokeneet leimaamista, syrjintää ja rasismia. 4) NEET-VIP nuorille, joiden elämässä on kasautunut samanaikaisesti monia vakavia riskitekijöitä edellä mainituilla elämänalueilla ja joiden tavoittaminen ja auttaminen edellyttää runsaasti resursseja ja osaamista sekä intensiivistä ja räätälöityä tukea.

Tarkempi keskustelu haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä, joita erityisen aikuisuuden tuki koski, on käymättä. Ensinnäkin kohderyhmän määrittely on epäselvä. Lastensuojelun jälkihuollon kriteerit ovat nykyisellään tiukat, eikä kunnissa laajemmin sovelleta lastensuojelun jälkihuollon tarjoamista muille kuin siihen oikeutetuille. Vaikka laki siis mahdollistaa lastensuojelun jälkihuollon tarjoamisen myös harkinnanvaraisesti, ei tätä mahdollisuutta juuri käytetä. Tietoperustan kokoaminen, asiakasprofilointi ja segmentointi sekä niiden tuoma asiakasymmärrys voisi auttaa luomaan kokonaiskuvaa aikuistumisen tuen kokonaisuudistamiseksi. Toiseksi meillä on noin 10–20 % joukko syrjäytymisvaarassa olevia nuoria, joista merkittävä osa on lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettuja, ja pieni osa ilman huoltajaa maahan tulleita. Työn, opiskelun ja varusmiespalveluksen ulkopuolella olevia (NEET) 15–24-vuotiaita nuoria oli Suomessa kaiken kaikkiaan 48 000 henkilöä vuonna 2019 eli lähes 8 % ikäryhmästä. Nuorista suurin osa, 37 000, oli 20–24-vuotiaita, jolloin NEET-nuorten prosentiksi nousee lähes 12 % vastaavan ikäisistä nuorista (THL 2021a; Tilastokeskus 2021b). Kolmanneksi tunnistamme nuoret, jotka saavat palveluja vammaispalvelulain nojalla, mutta väliinputoamista on sielläkin havaittu. Esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn perusteellinen arvio voi helposti jäädä tekemättä, kun palveluita ei ole, niihin ei ohjaututa tai niihin ei arjen hallinnan puutteen vuoksi sitouduta. Myös vaikeista mielenterveyden häiriöistä kärsivät nuoret ohjautuvat psykiatrian puolelle, syrjäytyvät ikäryhmänsä mukaisesta aikuistumiskehityksestä, mutta jäävät helposti tunnistamatta lastensuojelun tarpeessa oleviksi ja lastensuojelun jälkihuollon palveluita tarvitseviksi.

Tässä raportissa kuvatus kuntakyselyn perusteella lastensuojelun johto arvioi NEET-nuorten osuudeksi lähes 40 % lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevista nuorista. Koko maan osalta se tarkoittaisi 3 253 NEET-nuorta, joista merkittävä osaa voi aiemman tiedon perusteella arvioida olevan erityisessä syrjäytymisvaarassa tai jo syrjäytyneitä (NEET-VIP). Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden NEET-nuorten osuus arvioitiin käsillä olevassa selvityksessä tätä pienemmäksi (8 %), mikä johtuu osin siitä, että nuoret ovat vielä peruskoulussa. Arvioiden mukaan Suomessa on 2 150–4034 ilman huoltajaa maahan tullutta 17–24-vuotiasta, josta 8 % tarkoittaa 172–322 nuorta. Kaikista NEET-nuorista näiden kahden kohderyhmän nuorten määrä olisi siten 7–10 %. On huomattava, että NEET-tilanne ei vielä suoraan kerro syrjäytymisestä, vaan nuorten elämäntilanteet vaihtelevat. Nuoret esimerkiksi odottavat opiskelujen tai varusmies- tai siviilipalveluksen alkamista, viettävät välivuotta, lukevat pääsykokeisiin tai lomailevat kesällä ilman kesätyötä. NEET-tilanne on kuitenkin etenkin (koronan aikaan) vuosia jatkuessaan yhteydessä psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Vaikeimmassa asemassa olevat NEET-VIP nuoret tarvitsisivat nykyistä tiiviimmän yksilötuen yhdistettynä ”asianajotoimintaan” voidakseen saada olemassa olevalta palvelujärjestelmältä sen tuen ja palvelut, johon heillä on oikeus.

Se mitä hyötyä kategorisoinnista on kaikkien heikoimmassa asemassa olevien nuorten aikuisuuden tuen järjestymiseen, kytkeytyy siihen, millainen subjektiivinen oikeus luokittelukriteerien perusteella luodaan ja miten laajalle yksilön oikeus ja julkisen vallan velvollisuus ulotetaan.

Palvelulupaukset elämän perustaan ja superhetkiin

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportissa (2019) aikuistumisen tuen toimenpidekokonaisuuden palvelulupauksiin sisällytettiin asuminen ja asumisen tuki; toimeentulo ja talouden hallinta, koulutus ja työ; turvallinen aikuinen, säännöllinen kontakti tukihenkilöön ja arkisen selviytymisen tuki. Samat teemat sisältyvät jälkihuollosta tehtyyn mallinnukseen (Yliruka ym. 2020), jossa pysähdytään ns. elämän superhetkiin.

Herkkinä ja tärkeinä elämän hetkinä, superhetkissä voi syntyä oivalluksia ja tarjoutuu mahdollisuuksia elämän suunnan muutoksille, ja kun ne tunnistetaan, osataan kohdata nuori siinä hetkessä ja suunnata tuki ja apu juuri siihen sopivalla tavalla. Tällaisia hetkiä ovat esimerkiksi taloudellisen omavaraisuuden vahvistuminen, omaan kotiin siirtyminen, koulu- ja opintopoluilla kulkeminen ja siirtymät, työelämään siirtyminen, vanhemmaksi tuleminen. Keskeistä on voida rakentaa ja vahvistaa monin tavoin nuorten toimijuutta, turvallisuutta ja myönteistä minäkuvaa sekä **toiveikkautta tulevaisuuteen**. Sitä tukee keskinäinen luottamus sekä nuoren osallisuuteen perustuva monialainen, systeeminen ja suhdeperustainen työskentely.

Selvitys korostaa, että palvelujen tulisi myötäillä nuorten elämäntilannetta ja sen muutoksia. Nuorten polut lastensuojelun sijaishuollosta tai ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden osalta perheryhmäkodista itsenäiseen asumiseen sekä

aikuistumiseen ovat kirjavia. Kunkin nuoren yksilöllinen palvelupolku tulisi voida toteutua. **Paikallaan voisi olla palvelujen järjestämisestä vastuullisen hyvinvointialueen palvelulupaus siitä, että nuorten palvelukokonaisuudet toimivat joustavasti yhteen.**

Proaktiivinen orientaatio, varhainen ja vahvistettu tuki on tarpeen varmistaa **siirtymien** riskitilanteissa, ennen siirtymää. On hyvä ennakoida aikuistumisen tuen aikana tapahtuvia muutoksia elämässä, siirtymiä hoitopaikasta tai hoitosuhteesta toiseen ja muuttoa paikkakunnalta toiselle sekä sitä, miten nuori siirtyy tuen piiristä pois. Tärkeissä siirtymissä ja superhetkissä oikea-aikaisuus, toivon luominen ja luottamus edellyttävät työntekijältä ajan järjestymistä juuri otollisella hetkellä. Lisäksi alueellisella tasolla tarvitaan palveluiden välisiä yhteisiä ja sovittuja käytäntöjä sekä oikopolkuja nuoren palvelupolun vahvistamiseksi. Verkostoivan, systeemisten yhteistyörakenteiden sopiminen tukee vähäisten resurssien hyötykäyttöä.

Tie tekstistä käytännöksi on pitkä

On todettava, että olemassa olevat palvelut eivät riittävästi vastaa tässä raportissa kuvattun lastensuojelun jälkihuollon nuorten ja alaikäisinä ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tarpeisiin. Vaikka hyviä ja toimivia käytäntöjä olisi pistemäisesti, ei tietoa käytännöistä ole koottu, ja eri alueiden väliset erot voivat olla suuria.

Tarjolla on lastensuojelun jälkihuolto-oppaiden (Esim. Pukkio & Hipp 2016) lisäksi runsaasti tutkimukseen ja näyttöön perustuvia työmenetelmiä erilaisten ongelmien hoitamiseen. Teinien osalta juuri kootussa laajassa ja monitieteisessä tutkimuskatsauksessa (Heino toim. 2020) on esitelty työkäytäntöjä ja menetelmiä, jotka soveltuvat myös aikuistuvien nuorten vaikeutuneisiin elämäntilanteisiin. Tiivistetysti voi todeta, että yksittäinen menetelmä ei sovi kaikille ja on menetelmiä, jotka sopivat oikein hyvin rajattuun kohdejoukkoon, oireeseen ja ongelmatilanteeseen. Usein on haettu vaikuttavaa näyttöä nimenomaan yksittäisille hoitomenetelmille. **Kompleksissa pitkään kehkeytyneissä tilanteissa on kuitenkin tarve monelta tasolta oikeaan aikaan kohdennettuihin toimiin, monipuoliseen ja monialaiseen tukiohjelmaan, joka tavoittaa niin nuoren, hänen läheisensä kuin vertaisverkostonsa.**

Erilaisista dialogeihin perustuvista, osallisia kunnioittavista ja nuoret aktiivisina toimijoina mukaan vetävistä demokraattisista toimintatavoista on myös saatu hyviä tuloksia ja tutkimusnäyttöä. Ne eivät kuitenkaan vertaudu hoitomenetelmiin, vaan ne edustavat hyvää hallintotapaa, oikeusturvan vahvistamista ja läpinäkyvää päätöksentekomenettelyä, josta osallisuudessa nimenomaan on kysymys. Näistä yhtenä esimerkkinä on läheisneuvonpito. Tutkimustulosten ja kirjallisen ohjauksen teho käytäntöjen muuttamiseksi on heikko ja se vie pitkän ajan, sillä muutos ei käynnisty eikä tapahdu ilman konkreettista toimintaa, omakohtaista kokemusta ja vakuuttumista – ja ellei työyhteisö ja johto tue toiminnan ja toimintakulttuurin muutosta.

Yhteenveto nostoista

Kuvioihin 36, 37 ja 38 on koottu aikuistumisen tuen kehittämistä kaipaavat teemat tiivistetysti. Liitteessä 4 on kuvattu niitä tarkemmin ja liitteeseen 5. on koottu Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen kehittämistyön tavoitteet ja toimet tässä raportissa esitettyjen kehittämistoimien edistämiseksi.

Kuvio 36. Aikuistumisen tuen iso kuva.

Aikuistumisen tuen kehittämiskohteet tiivistetysti

1. Luodaan ylisektorinen, yhteen koottu tietopohja lastensuojelun jälkihuollon nuorista ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleista nuorista sekä heidän palveluistaan. Seurataan tietopohjan avulla tilannekuvan muutoksia palveluiden kehittämiseksi.
2. Varmistetaan, että nuorilla ja ammattilaisilla on riittävästi tietoa tuesta ja palveluista sekä niiden laadukkaasta toteutumisesta. Käynnistetään aikuistumisen tuen laatukriteerien valmistelu.
3. Ennen siirtymää aikuistumisen tukeen luodaan ja kehitetään aikuistumista tukevia käytäntöjä tavoitteena, että nuorilla on riittävät valmiudet itsenäiseen arkeen siirtymiseksi ja sovittu tuki arjessa pärjäämiseksi.
4. Varmistetaan, että jokaisella nuorella on (palvelulupaus)
 - arjen proaktiivinen yksilöllinen tuki.
 - oma koti, riittävät asumisen valmiudet ja asumista vahvistava tuki.
 - työhön ja opiskeluun pääsyn sekä niissä pysymisen tuki.
 - tarjolla matalan kynnyksen tukea ja apua ilman ajanvarausta ja virka-aikojen ulkopuolella.
5. Asiakassuunnitelmatyötä kehitetään – suunnitelma on nuorelle palvelulupaus.
6. Nuoren pääsyä hänen tarvitsemiinsa palveluihin ja tuen piiriin helpotetaan, sovitaan yhteistyökäytännöistä, uudistetaan työkäytäntöjä ja kohdennetaan resursseja:
 - Nuorten työ- ja toimintakyvyn arvio, neuropsykiatriset selvitykset ja tuki niihin.
 - Päihde- ja mielenterveyspalvelut.
7. Ylisukupolvinen huono-osaisuus katkaistaan tarjoamalla tehostettua vanhemmuuden tukea proaktiivisesti ja leimaamatta.
8. Varmistetaan kansallisilla suosituksilla ja ohjeilla tuen jatkuvuus ja yhdenvertainen kohdeltu siirtymätilanteissa: siirtymät tuen piiriin, sieltä pois ja nuoren muuttaessa paikkakunnalta toiselle.
9. Vahvistetaan nuorten ja ammattilaisten osallisuutta ja yhteistyötä sekä mahdollisuuksia osallistua palvelujen kehittämiseen.
10. Turvataan lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumisen tukitoimien resurssit ja ammatillinen osaaminen. Hyödynnetään asiakastiedonkeruuta ja asiakassegmentointia tuen ja palveluiden järjestämiseksi. Palveluekosysteemin kokonaisresurssit huomioidaan palveluja järjestettäessä.

Kuvio 37. Aikuistumisen tuen kehittämiskohteet.

Kohderyhmäerityiset kehittämiskohteet tiivistetysti

Lastensuojelun jälkihuolto

- Itsenäistymisvarat ja muut taloudelliset tuen käytännöt yhdenmukaistetaan kansallisesti.

Kotoutumislain mukaiset tukitoimet

- Säädetään ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleille nuorille subjektiivinen oikeus tukeen.
- Suomen kansalaisuuden saamisen yhteydessä varmistetaan lainsäädännön keinoin ja käytäntöjä ohjaamalla, ettei nuori putoa tarvitsemansa tuen ja palveluiden piiristä.
- Tuetaan nuorten kielitaidon ja kulttuurituntemuksen vahvistumista sekä ammattilaisten selkokielen ja kulttuurisensitiivisen työn osaamista.

Kuvio 38. Lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan tulleiden aikuistumisen tuen kehittämiskohteet.

Nuorten foorumeiden ehdotukset ja viestit ammattilaisille

Lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden viestit ammattilaisille asiakassuunnitelmatyön kehittämiseksi (Toivoa täynnä. Asiakassuunnitelmat nuorten jälkihuollon tukena 2021)

- ✓ Alkuun tutustuminen: on tärkeää saada turvallinen ja tasavertainen ilmapiiri palaveriin, varsinkin, jos nuoren ja työntekijän välillä on ristiriitoja. Turvallisuus mahdollistaa osallisuuden.
- ✓ Luottamuksen herättäminen.
- ✓ Ammatilainen ei keskeytä.
 - Ei tehdä nuoren selän takana asioita.
 - Kunnioitetaan yksityisyyttä.
- ✓ Palaverin sopiva pituus on noin tunti. Mikäli se kestää kauemmin, on hyvä olla taukoja.
 - Kielen tulee olla nuorelle ymmärrettävää, ei ”lääkärikieltä”.
 - Ei vieraita sanoja.
- ✓ Toistetaan, mikäli ensimmäisellä kerralla nuori ei ehdi ymmärtää.
- ✓ Muistetaan, että nuorten taustat vaikuttavat palaverissa käsiteltyihin asioihin. Esimerkiksi aiempi huono kohtelu vastaavan tyypisessä tilanteessa voi näkyä nuoren pelkona, uhmakkuutena kiukkuna, vetäytymisenä, haluttomuus yhteistyöhön tai motivaation puutteena.

Kuvio 39. Lastensuojelun jälkihuollon nuorten foorumi 16.10.2021, YEE-hanke.

Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten viestit ammatilaisille nuorten itsenäistymisen tukemiseksi (Eväitä elämään Ilman huoltajaa maahan tulleiden ajatuksia itsenäistymisestä 2021)

- ✓ Verkostot käyttöön: nuorilla saa olla elämässään samaan aikaan monia asioita meneillään, ammattilaisten täytyy työskennellä yhdessä voidakseen auttaa!
- ✓ Puutu rasismiin: nuoret kohtaavat hurjasti syrjintää ihonvärinsä ja taustansa vuoksi. Aseta nollatoleranssi kaikelle rasisiselle viestinnälle, puheelle ja ennakko-olettamille! Sen, kenellä on valtaa, tulee puuttua.
- ✓ Huolehdi sosiaalisista suhteista ja verkostoista: moni nuori kokee syvää yksinäisyyttä. Luodaan kohtaamispaikkoja, joissa voi rennon tekemisen merkeissä tutustua toisiin!
- ✓ Lähde mukaan tueksi: järjestelmä on monimutkainen ja byrokraattinen, ethän jätä nuorta pärjäämään sen keskelle yksin!
- ✓ Ole kiinnostunut!

Kuvio 40. Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten foorumi 30.10.2021, YEE-hanke.

Katse tulevaisuuteen

Tarja Heino & Tanja Hirschovits-Gerz

Viimeiset kaksi vuotta on eletty koronapandemian aikaa, jonka on sumentanut erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tulevaisuuden kuvaa. Nuoret, ammattilaiset ja päättäjät arvioivat, että ajalla on kauaskantoiset jäljet etenkin monen siirtymävaiheessa olevan aikuistuvan nuoren elämässä. Arjen rytmi, kotiin jääminen ja opiskeluista sekä työelämästä tipahtaminen on monelle todellisuutta. Kaksi vuotta voi tuntua nuoren elämässä ikuisuudelta. Nyt ja lähitulevaisuudessa on löydettävä apua tarvitsevat nuoret ja tarjottava proaktiivisesti tuki ja palvelut syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi. Palvelujärjestelmän resilienssi ja kyky tarjota proaktiivisesti tukea uusien sosiaalityön tavoin on osoittautunut heikkokoksi. Sen sijaan järjestöt ja kansalaistoiminta on näyttänyt vahvuutensa järjestää keskustelu- ja ruoka-apua silloinkin, kun muut palvelut ovat kiinni. Tulevaisuudessa julkiset palvelut voivat kehittää palvelujaan kiinteämmin yhdessä kolmannen sektorin kanssa ja hyödyntäen uusia ideoita. Ketteryys ja joustavuus palvelevat asiakaslähtöisyyttä. Ketteryys ja joustavuus voivat osoittautua myös kustannustehokkaiksi tavoiksi estää palveluntarpeen ja haasteiden kasautuminen.

Oudoista vuosista on myös opittu. Digitaalisia palveluita on paikoin vahvistettu. Matalan kynnyksen henkilökohtaiselle virtuaaliselle esimerkiksi pikaviestipalveluiden avulla on edelleen tarve. Ajankohtaista on ratkaista tietosuojaan ja matalan kynnyksen viestittämiseen liittyvät haasteet sekä kehittää reippaasti yksilö- ja ryhmätukea, virtuaaliyhteisöjä, verkostoja ja hybridipalveluita nuorten tueksi. Digitaalisiin foorumeihin ja kohtaamisiin voi tuoda ja kehittää monenlaisia toiminnallisia elementtejä, joista nuorten foorumeissa on jo saatu hyviä kokemuksia.

Nuorten elämäntilanteiden kirjo on kasvanut, kuulu pärjäävien ja kasautuneissa pitkään kehittyneissä ongelmallisessa tilanteessa olevien välillä on laajentunut ja syventynyt. Tiedon ja viestien kulku sekä ymmärrys ”omissa kuplissaan” elävien välillä on heikentynyt. Tulevaisuudessa yhä vaativampaa on organisoida nuorten, ammattilaisten ja päättäjien välisiä kohtaamisen mahdollistavia foorumeita, joissa dialogi voi toteutua yhteiskunnan eri tasoilla ja hallintosektoreiden välillä. Kuitenkin myönteistä on, että erilaiset dialogit ovat lisääntyneet kaikilla tasoilla; myös fasilitaattoreiden ja dialogien vetäjien koulutusta on tarjolla yhä enemmän (esim. Laaksolahti & Alhanen 2018). Palvelujen dialogisen kehittämisen perinne on pitkä, ja rakenteen kehittämiseenkin on tehty ehdotuksia (Arnkil ym. 2000 ja 2001; Syvänen ym. 2012; Lindell 2017). Alueellisten hyvinvointialueiden toiminnan organisointivaiheessa on oiva mahdollisuus organisoida myös uudenlaisen, siilot ylittävän toimintakulttuurin edellyttämä tukirakenne.

Jo nykyisellään tuki ja palvelut järjestetään kuntien, kuntayhtymien ja yhteistoiminta-alueiden puitteissa. Tulevaisuudessa vastuu jaetaan hyvinvointialueiden ja

kuntien kesken uudella tapaa. Nykytiedon valossa ainakin sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät oppilashuoltoa myöten hyvinvointialueille, kun taas työllisyyspalvelut siirtyvät kuntien harteille vuodesta 2024 kuntakokeiluiden päättyessä. Kaikilla näillä on merkittävä vaikutus siihen, miten, keiden kanssa ja millä resursseilla sekä ohjeilla tuki ja palvelut jatkossa toteutetaan. Lisäksi kolmannen sektorin toiminta on muutoksessa, kun STEA-rahoitus mahdollisesti niukentuu samalla kun kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä sote-järjestöille tarjoamat tuet siirtyvät mahdollisesti hyvinvointialueille. Tässä muutostilanteessa ja vielä tulevaisuudessakin vaaditaan aivan erityistä huomiota, että palvelujen järjestämisen tilanne ei nuoren aikuistuvan yksilön kannalta huononee entisestään. Julkinen palvelulupaus voisi olla paikallaan.

Kotoutumista edistävää lainsäädäntöä ollaan uudistamassa ja raporttia kirjoitettaessa ei ole tehty päätöstä sen suhteen, siirtyvätkö kotoutumista edistävän lain mukaiset tukitoimet hyvinvointialueille vai jäävätkö ne kuntien järjestämisvastuulle. Jos tukitoimet siirtyvät sosiaalihuollon alaisuuteen hyvinvointialueelle, tulee varmistaa kuntiin jäävien palvelujen yhteensovittaminen. Jos taas tuki jää kuntien järjestämisvastuulle, tulee sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus varmistaa.

Ei riitä, että palvelujen järjestäjät ja valvovat viranomaiset tiedostavat tehtävänsä. Sen lisäksi, että ammattilaisilla tulisi olla mahdollisuus ja aikaa kehittää palveluja ja toimintamuotojaan, myös nuorilla tulisi olla paikka tulla kuulluksi kokemuksineen ja ehdotuksineen. Tulevaisuudessa voi nähdä nuoria asiakkaita ja entisiä asiakkaita muutosagentteina, jotka vahvistavat kohderyhmän nuoria aktiiviseen kansalaisuuteen sekä tukevat heitä asiakkaita, jotka ovat tietoisia oikeuksistaan ja voivat voimaantuessaan hyötyä saamastaan tuesta.

Tulevaisuudessa palvelujen vaikuttavuuden vaatimus kasvaa, mutta keskustelu vahvistuu siitä, miten vaikuttavuus osoitetaan. Vamos-toiminnan vaikuttavuutta on tutkittu ja verrattu sitä kuntouttavaan työtoimintaan. Vamoksen toimintaan osallistuneista nuorista useampi siirtyi koulutus- ja työllisyyspolulle kuin kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneista nuorista. Vamos-toiminnan todettiin tuovan kustannushyötyjä 5000–7000 € vuodessa yhtä koulutus- tai työpolulle ohjautunutta nuorta kohden. Tämä tarkoittaa yhteensä jopa 9–11 miljoonan euron taloudellista hyötyä vuositasona. (Merikukka ym. 2021.)

Vahvaa näyttöä julkisten menojen säästöstä on saatu myös australialaisessa (Raman ym. 2005) tutkimuksessa. Kun intensiivinen lastensuojelun jälkihuollon tuki kahden ensimmäisenä vuotena sijoituksen päättymisen jälkeen yhdistettiin yksilöllisesti määrittävään joustavaan tukeen siihen asti, kun nuori täytti 25 vuotta, saatiin merkittävää säästöä verrattuna tilanteeseen, jossa jälkihuollon tukea ei järjestetty. Tässä säästöjä suhteutettiin työttömyydestä, rikollisuudesta, sairaudesta, asumisesta ja lastensuojelusta aiheutuviin menoihin. Myös tanskalaiset tutkijat (Blom-Hansen ym. 2010) tekivät laskelmia siitä, millainen taloudellinen voitto syntyisi, jos työskenneltäisiin vahvasti sen puolesta, että fokus siirretään ”huonosta aikuiselämästä” (jossa itsenäinen selviytyminen on heikkoa) ”itsestään huolehtivaan tavalliseen elämään”.

Heidän mukaansa taloudellinen voitto on merkittävä. Tehokkaan avun edellytys on monen toimijan keskinäinen kokonaisvaltainen ja koordinoitu tuki.

Lastensuojelun sijaishuolto on kallista ja kustannukset ovat nousset vuosi vuodelta. Lapsen sijoituksen tarkoitus on vahvistaa lapsen mahdollisuuksia ja kyvykkyyttä kasvaa itsenäiseksi ja hyvinvoivaksi kansalaiseksi. Julkisen vallan vastuunkanto ja tuki näiden lasten huolenpitäjinä jää vajaaksi, jos aikuistumisen kynnyksellä nuori jää yksin ja hänen tarvitsemastaan tuesta säästetään nuoren edun vastaisesti. Nuorten palvelujen tarve voi pitkässä juoksussa vähentyä, kun nuori voi itse vaikuttaa saamaansa palveluun, tuen muotoon ja määrään. Erityisen tärkeää ja kustannusvaikuttavaa on keskittyä ns. NEET-VIP nuoriin, joiden kohtaaminen ja motivaation synnyttäminen itsestä huolehtimiseen vaatii pitkäjänteistä ja sinnikästä yhteydenpitoa nuoren kanssa. Keskeistä on, ettei nuorta jätetä yksin, vaan hänen kanssaan neuvotellen tarjotaan yksilöllinen tuki, oikeat hoito- ja kuntoutuspalvelut tarvittaessa koko palvelukosysteemin resurssit ja oikopolut hyödyntäen. Aikuistumisen tuki ehkäisee yhtäältä palveluista tipahtamista ja toisaalta epätarkoituksenmukaista palveluiden käyttöä ja palveluriippuvuuden syntymistä. Aikuistumisen tuki tarkoittaa myös vastuunoton harjoittelua ja itsenäisen selviytymisen iloa ja oppimista, jossa keskeistä on oppia työntekoon, koulunkäyntiin ja itsenäiseen arkeen.

Eväitä tulevaisuuden jatkotyöhön ja kehittämistoimiin on esitetty tarkemmin liitteessä 4. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen kehittämistoimia on kuvattu liitteessä 5.

Lähteet

- Aalto-Setälä, Terhi & Suvisaari, Jaana & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Kiviruu, Olli (2021) Pandemia ja nuorten mielenterveys: Kouluterveyskysely 2021 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-738-8>
- Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2000) Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja / Stakes: 253
- Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2001) Dialogisk utveckling av kommunernas service. Från sektorcentring och projektkaos till flexibla nätverk. STAKES rapporter 260, Saarijärvi: Gummerus.
- Berg Päivi & Myllyniemi, Sami (toim.) (2021) Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2020/>
- Blom-Hansen, Jens & Borge, Lars-Erik & Dahlberg, Matz (2010) Local government in Denmark, Norway and Sweden. Teoksessa Moisio, A. (toim.) Local public sector in transition: A Nordic perspective. VATT Publications No. 56.
- Bruun, Anna 2021. Esitys YEE-hankkeen foorumissa 15.9.2021.
- Cameron, Claire & Hollingworth, Katie & Schoon, Ingrid & van Santen, Eric & Schröer, Wolfgang & Ristikari, Tiina & Heino, Tarja & Pekkarinen, Elina (2018). Care leavers in early adulthood: How do they fare in Britain, Finland and Germany? Children and Youth Services Review 87 (2018) 163–172. doi:10.1016/j.childyouth.2018.02.031
- Eduskunta nuorisotakuu 2014. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/nuorisotakuu.aspx (luettu 31.1.2022)
- Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti (2018). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-557-0>
- Eriksson, Pia & Nelimarkka, Siiri & Paasivirta, Annukka & Tiili, Anna & Yliruka, Laura (2021) Koronan vaikutukset lastensuojeluun – osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-644-2>
- European commission (2021) Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions empty. EU strategy on the rights of the child. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142>
- Eväitä elämään Ilman huoltajaa maahan tulleiden ajatuksia itsenäistymisestä. - Nuorten foorumin raportti 2021 (2021), Pesäpuu ry. https://pesapuun.fi/wp-content/uploads/2021/12/NF_evaitaelamaan2021.pdf (luettu 8.1.2022)
- Halila, Ritva & Hoikkala, Susanna & Malja, Marjo & Tapiola Mia (toim.) (2021). Lasten ja nuorten vaativimpien palveluiden osaamis- ja tukikeskuksia valmistelevan työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:18 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5430-4>
- Halila, Ritva & Kaukonen, Päivi & Malja, Marjo & Savola, Suvi (toim.) (2019). Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset. LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:30 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4061-1>
- Hautamäki, Riikka & Koskela, Marja & Lahtinen, Katri (2020). Yhdessä kehittäen uusia näkökulmia etsimässä. TUKENA-hankkeen loppuraportti https://www.sos-lapsikylya.fi/wp-content/uploads/2020/11/TUKENA_hanke_loppuraportti.pdf (luettu 18.11.2021).
- HE 79/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain 27 ja 49 §:n muuttamisesta 79/2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot-Valtiopaivaasia/Sivut/HE_79+2020.aspx ja <https://tem.fi/paatos?decisionId=0900908f806a9c44>
- HE 170/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_170+2021.aspx
- HE 71/2019 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännyksen muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot-Valtiopaivaasia/Sivut/HE_71+2019.aspx (luettu 1.2.2022)
- HE 79/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain 27 ja 49 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200079#idm45237816810752> (luettu 1.2.2022)
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) (2010) Perhepiirissä. Kela, Helsinki 2010, 266–293. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/17471>
- Heino, Tarja (toim.) (2020) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportteja 12. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>

- Hirschovits-Gerz, Tanja (2021). Mistä koostuu aikuistuvien nuorten tuki? Lämpimät verkostot palveluiden yhteensovittamisen perustana. THL-blogi 11.10.2021. <https://blogi.thl.fi/mista-koostuu-aikuistuvien-nuorten-tuki-lampimat-verkostot-palveluiden-yhteensovittamisen-perustana/> (luettu 27.1.2022).
- Hirschovits-Gerz, Tanja & Kärki, Ulla & Sevola, Silva (2021). Lakipykälästä yhdenvertaisiin käytäntöihin – haasteita ja esimerkkejä aikuistuvien nuorten tarpeenmukaisesta tuesta ja palveluista. THL-blogi 15.9.2021. <https://blogi.thl.fi/lakipykälästä-yhdenvertaisiin-kaytantoihin-haasteita-ja-esimerkkeja-aikuistuvien-nuorten-tarpeenmukaisesta-tuesta-ja-palveluista/> (luettu 27.1.2022)
- Helne, Tuula & Hirvilampi, Tuuli (2021). Puristuksessa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot. Helsinki: Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060132534>
- Hyvää jälkeä (2021). Hyvää jälkeä -hankkeessa tutkitaan jälkihuolto nuorten, ammattilaisten ja järjestelmän näkökulmasta. Tutkimushankkeen kotisivu. <https://research.tuni.fi/yhteiskuntatieteet-pori/yleinen/hyvaa-jalkke-hankkeessa-tutkitaan-jalkihuolto-nuorten-ammattilaisten-ja-jarjestel-man-nakokulmasta/> (luettu 27.1.2022)
- Ikonen, Riikka & Hietamäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Halme, Nina (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Helsinki, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/135232>
- Ikonen, Veera & Hirschovits-Gerz, Tanja (2022). Pelottava luottamussuhde – luottamus ja vastuu sosiaalisuudessa. THL-blogi 18.1.2022. <https://blogi.thl.fi/pelottava-luottamussuhde-luottamus-ja-vastuu-sosiaalisuudessa/> (luettu 27.1.2022)
- Ikonen, Veera (2021) Lastensuojelun jälkihuolto nuorten toimintamahdollisuuksien edistäjänä. Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202110225333>
- Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Kestilä, Laura (2015) Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061110217>
- Jussila, Jemina & Kaijane, Milja & Nokireki Katriina & Westlund, Onni 2022. Lastensuojelun si- jaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolut. #Kiinniveti-esiselvityshankkeen loppuraportti. Pesäpuu ry (Tulossa, luonnos luettu 27.1.2022)
- Juutinen, Anna-Mari (2021) Digitaalinen ja monialainen palvelujen yhteensovittaminen (INTEGRAATTORI-malli) | Innokylä (innokyla.fi) <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/digitaalinen-ja-monialainen-palvelujen-yhteensovittaminen-integraattori-malli> (luettu 22.12.2021).
- Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten palvelupolut -teemafoorumi (2021) Kuntaliitto 14.6.2021: <https://www.kuntaliitto.fi/tapahtumat/2021/jalkihuollon-asiakkaana-olevien-nuorten-palvelupolut-teemafoorumi>
- Jälkihuolto – mikä jälki jää? (2014) Nuorten foorumi Vaasassa 15.8.2014 Raportti. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf> (luettu 29.11.2021)
- Jälkihuolto – Nuorten foorumi (2019) Julkaisemattomat foorumissa kertyneet materiaalit. Turku, 30.3.2019 Toteutettu yhteistyössä: Auta Lasta ry, Osallisuuden Aika ry, Nuorten Ystävät ry Turun avopalvelut, Perhekuntoutuskeskus Lauste ry sekä Turun kaupungin jälkihuolto.
- Kaijane, Milja & Liukkonen, Johanna & Nokireki, Katriina & Westlund, Onni (2022). Nuorten osallisuus ja kokemusasiantuntijuus ennen, nyt ja tulevaisuudessa. UP2US-hankkeen loppuraportti. Pesäpuu ry. (Painossa 9.2.2022)
- Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023. Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM025:00/2020>
- Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston Helsinki. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>
- Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi. (2021). Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuisosiaalityö – opas ammattilaisille. THL raportteja 1/2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-648-0>
- Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Kauppinen, Timo M (2018) Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveys - palveluja? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.) (2018) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 136. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkokauppa/verkkojulkaisut/2018-nuoret-aikuiset-hyvinvointipalvelujen-kayttajina-ja-kohteina>
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot. Yhteiskuntapolitiikka 1/2014. THL. (38–54)
- Kela: Eläkkeet selkosuomeksi - Perhe-eläke. <https://www.kela.fi/web/selkosuomi/perhe-elake> (luettu 24.11.2021).
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seuranta tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 6. 599–620. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2012121110277>
- Kivipelto, Minna (toim.) (2020) Osallistavaa aikuisosiaalityötä. Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin

- laitos (THL). Raportti 7/2020. Helsinki 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-489-9>
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto, Anna-Kaisa & Tuominen, Jaakko. (2018). Everyday Negotiations of belonging – Making Mexican mask together with unaccompanied minors in Finland. *Journal of Youth Studies*, (2019) Volume 22, Issue 4.
- Korkman, Sixten (2020). Kestämmekö koronakriisin? Nyt Suomen pitäisi olla valistuneesti itsekäs. Helsingin sanomat, Mielipide/Kolumni 5.5.2020. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006496451.html> (luettu 27.1.2022).
- Koskenvuo, Karoliina & Kempainen, Heidi & Pösö, Reetta (2014) Nuoret eläkkeensaajat. Kelan tutkimusosasto, Työpapereita 60/2014, Helsinki 2014. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135525/Tyopapereita60.pdf>.
- Koskijoki, Maria (2019). Teoksessa Saber, Ali & Herati, Mosi & Mikola, Anni & Veijola, Jenni & Koskijoki, Maria. (toim.) Olen turvassa mutta yksin. Yksin tulleet nuoret vaikuttajina ja kotoutumassa. Suomen Punainen Risti.
- Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (NEET) nuoret, katsaus tilanteeseen ja toimenpiteisiin (2019) Katsaus OKM, TEM, STM 19.2.2019. [https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutus-sen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutus-sen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf](https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutus-sen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutus-sen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf) (luettu 22.12.2021)
- Kuntaliitto (2021) Kaupunkien ja kuntien lukumäärät ja väestötiedot <https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat-ja-vaestotiedot> (luettu 28.1.2022)
- Kuntien sosiaali- ja terveystoimen hallinto (2021). Kuntaliiton verkkosivu. <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/palveluiden-jarjestaminen-ja-tuottaminen/kuntien-sosiaali-ja-terveystoimen-hallinto> (luettu 31.1.2022)
- Kääriälä, Antti & Gyllenberg, David (2021) Yli puolella kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista on todettu psykiatrinen tai neurokehityksellinen häiriö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tiedote. <https://thl.fi/fi/-/yli-puolella-kodin-ulkopuolelle-sijoitetuista-lapsista-ja-nuorista-on-diagnosoitu-psykiatrinen-tai-neurokehityksellinen-hairio> (luettu 22.11.2021)
- Kääriälä, Antti & Hiilamo, Heikki (2017) Children in out-of-home care as young adults: A systematic review of outcomes in the Nordic countries. *Children and Youth Services Review*. Volume 79, August 2017, Pages 107-114. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.05.030>
- Kääriälä, Antti & Keski-Säntti, Markus (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret: ennen teini-ikää ja teini-iässä sijoitettujen nuorten määrät ja taustat vuoden 1997 syntymäkohortissa. Teoksessa Heino, Tarja (Toim.) (2020) Mikä auttaa? Tutkimuserustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportteja 12. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Kääriälä, Antti (2020) Ulkomailla syntyneiden vanhempien lapset ovat Suomessa muita lapsia heikommassa asemassa – uusi tutkimus tuo kaivattua tietoa perheistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tiedote. <https://thl.fi/fi/-/ulkomailla-syntyneiden-vanhempien-lapset-ovat-suomessa-muita-lapsia-heikommassa-asemassa> (luettu 6.10.2021)
- Kääriälä, Antti & Haapakorva, Pasi & Pekkarinen, Elina & Sund, Reijo (2019) From care to education and work? Education and employment trajectories in early adulthood by children in out-of-home care. *Child Abuse & Neglect* 98 (2019)
- Laakolahti, Hannele & Alhanen, Kai (2018). Erätauko-kouluttajan opas. Sitran selvityksiä 138.
- Lahtinen, Jenni & Kauppinen, Eila & Haikkola, Lotta (2021) Nuorten yksinäisyyden kokemukset lisääntyivät korona-aikana. Nuorisotutkimusseura. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nako-kulma80>
- Laine, Terhi & Sarmia Vesa (2020) NEET-nuorten valmennus ohjaa nuoria työllisyys- ja koulutuspoluille. *Talous & Yhteiskunta* 2/2020. NEET-nuorten valmennus ohjaa nuoria työllisyys- ja koulutuspoluille - Työn ja talouden tutkimus LABORE
- Laki sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja pelastustoimeen koskevan uudistuksen toimeenpanon voimaantulusta 6/2021. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210616> (luettu 1.2.2022)
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.
- Lapsistrategia 2021. <https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsistrategia/>
- Lastensuojelu (2020). Lastensuojelu 2020: Koronavuosi ei korostunut lastensuojelun tilastoissa - vaikutusten odotetaan näkyvän viiveellä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 19/2021. THL. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060734321>
- Lastensuojelulaki 2007/417.
- Lastensuojelu lapsen etuna-hanke (2021). <https://projects.tuni.fi/etututkimus/> (Luettu 2.2.2022)
- Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä (2019) Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0>
- Lastensuojelun käsikirja (2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Jälkihuolto. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto#mit%C3%A4%20on%20j%C3%A4lkihuolto> (luettu 12.7.2021)
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus - nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden

- häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylän yliopisto, studies in education, psychology and social research 414. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4435-3>
- Lepola, Outi (2019) Kriisituesta kuntosalikorttiin, Yksintulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa. Raportteja 2, 2019. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lindell, Juha (2017) Muutosjohtajuuden pirallinen puoli. Väitöskirja, Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-745-3>
- Maahanmuuttovirasto, 2021. Tilastot. <https://migri.fi/vanhat-tilastot#oleskelulupa> (luettu 22.11.2021)
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Manelius, Minna (2021). Esitys YEE-hankkeen ohjausryhmässä 21.9.2021. Julkaisematon.
- Martiskainen, Taina & Toivonen, Virve (2019) Kotoutumisen polku. Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019. <https://www.lskl.fi/julkaisut/kotoutumisen-polku-ilman-huoltajaa-tulleiden-lasten-oikeudet-tarpeet-ja-palvelut/>
- Martiskainen, Taina (2016) Jälkihuollon erityiskysymys: Yksin Suomessa – Ilman huoltajaa tulleiden lasten jälkihuolto. Teoksessa: Pukkio, Saana & Hipp, Tiia. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Merikukka, Marko & Hartman, Maaria & Ristikari, Tiina & Hilli, Petri & Juutinen, Aapo & Keski-Säntti, Markus & Virtanen, Petri (2021) Vamosnuortenpalvelun vaikuttavuustutkimus. ITLA Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö <https://itla.fi/download/vamos-nuortenpalvelun-vaikuttavuustutkimus/> (luettu 22.12.2021)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020) Tutkijoiden näkemyksiä koronaepidemian vaikutuksista ja tarvittavista toimenpiteistä. 3.4.2020 <https://okm.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteistä%C3%A4.pdf/c2128ade-43e4-03ac-6037-aa7b02877493/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteistä%C3%A4.pdf?t=1586265235000>
- Owalgroupp (2021). Koronavirusepidemian vaikutukset toisen asteen koulutukseen <https://minedu.fi/-/selvitys-etaopiskelu-toisella-asteella-koettu-raskaana-koronan-aikana> (Luettu 18.11.2021)
- Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mikko (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveyspalveluiden ajoittuminen. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, 56(2). <https://doi.org/10.23990/sa.73002>
- Paaso, Sari-Anne & Vario, Pipsa (toim.) (2020) Kirahvit – kurkistuksia lasten kanssa tehtävään kehittämistyöhön. Pesäpuu ry.
- Pesäpuu ry (2020) Pesäpuu ry:n havaintoja koronaviruksen vaikutuksista lastensuojelun asiakkaina oleviin lapsiin ja nuoriin. Uutinen 16.6.2020. <https://pesapuu.fi/2020/06/koronaviruksen-vaikutuksista-lapsiin-ja-nuoriin/> (luettu 18.11.2021)
- Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim.) (2016) Mikä jälki jää. Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma (2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Raman, Sunitha & Inder Brett & Forbes, Catherine (2005) Investing for success: The economics of supporting young people leaving care, Centre for Excellence in Child and Family Welfare, Monograph 5.
- Reina, Timo & Tainio, Hannele & Myllymäki Juha (2021) Sote-uudistuksen toimeenpano ei saa synnyttää väliinputoajia - kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyön mahdollistamiseen tarvitaan lainsäädännöllisiä ratkaisuja. Kuntaliiton tiedote 8.12.2021. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2021/sote-uudistuksen-toimeenpano-ei-saa-synnyttaa-valiinputoajia-kuntien-ja> (luettu 17.12.2021)
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2918. Suomen akatemia, Psychohorts, nuorisotutkimusseura ry ja terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rissanen, Pekka & Parhiala, Kimmo & Kestilä, Laura & Härmä, Vuokko & Honkatukia, Juha & Jormanainen, Vesa (2020) COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen – nopea vaikutusarvio. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 8/2020
- Saariluoma, Lotta & Heino, Tarja & Eriksson, Pia & Utriainen, Siiri (2021) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. THL – Tutkimuksesta tiiviisti 7/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-781-4>
- Salenius, Maria & Puustinen-Kohonen, Aila (2021) Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten palvelupolut – teemafoorumi 14.6.2021. Sosiaalisesti kestävät kunnat, Kuntaliitto.

- https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/me-dia/file/Salenius_teemafoorumin_avaus_140621pptx.pdf
- Sorvoja, Krista & Sydänmetsä, Noora (2021) Jälkihuollon suunnitelmat osana suunnitelmallista sosiaalisuutta. Julkaisemattoman pro gradu –tutkielmaan pohjautuva diaesitys 16.9.2021.
- Sosmetatietokanta (2021). Lastensuojelun jälkihuollon asiakassuunnitelman asiakirjarakenne <https://sosmeta.thl.fi/sosmeta-publish-ui/document-definitions/cda1d686-a454-4a19-8105-fb4da6a86ed6/definition> (luettu 22.12.2021)
- Sotkanet Indikaattoripankki (2021) Syrjäytymisriskissä olevat nuoret ja nuoret aikuiset (NEET), % 15 - 24-vuotiaista (vain v. 2017) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indikator=szZM8wIA®ion=s07MBAA=&year=sy5zsk7W0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> (luettu 17.12.2021)
- STM (2013). Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. STM:n raportteja ja muistioita 19/2013. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3611-9> (luettu 1.2.2022)
- STM (2020). Mielenterveysstrategia 2020–2030. <https://stm.fi/mielenterveyslinjaukset> (luettu 1.2.2022)
- STM (2021). Työkykyohjelma. <https://stm.fi/tyokykyohjelma>. (luettu 1.2.2022)
- Storø, Jan (2021) Leaving care in Norway in a historic and current perspective: As a function of the Nordic welfare model. Child & Family Social Work 26(2):240–247 DOI:10.1111/cfs.12805 <https://www.researchgate.net/journal/Child-Family-Social-Work-1365-2206>
- Sulaoja, Kirsi & Turunen, Heidi (2021) Vamos-työotteen mallinnus. Diak. YAMK-tutkimuksen opinäyetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/508692/Sulaoja-Turunen%20Vamos-tyo%20mallinnus%20YAMK-opinn%20a4ytety%20b6.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Sutela, Hanna (2021) Koronan satoa: nuoret naiset opiskelevat, miehet enemmän työttöminä. Tilastokeskuksen asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/koronan-satoa-nuoret-naiset-opiskelevat-miehet-enemman-tyottomina/?listing=simple>
- Syvänen, Sirpa & Kasvio, Antti & Loppela, Kaija & Lundell, Susanna & Tappara, Sari & Tikkamäki, Kati (2012) Dialoginen johtaminen innovatiivisuuden tekijänä. Tutkimusohjelman teoreettiset lähtökohdat, tutkimuskysymykset ja toteutus. Työterveyslaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-185-7>
- TEM (2022). Työkykyohjelma. <https://tem.fi/tyokykyohjelma> (luettu 1.2.2022)
- THL & Me-säätiö (2018) Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy? – Uusi työkalu auttaa ennaltaehkäisemään syrjäytymistä. <http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/> (luettu 14.10.2021)
- THL (2019a) Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä Sote uudistus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. 31.1.2019. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-tuottaminen/asiakkaat-ja-osallisuus/asiakasosallisuus-palvelujarjestelmassa> (luettu 17.12.2021).
- THL (2019b). Asiakkaat ja osallisuus Sote uudistus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 31.1.2019. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-tuottaminen/asiakkaat-ja-osallisuus> (luettu 17.12.2021)
- THL (2021a) Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Lapset, nuoret ja perheet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. 22.11.2021. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy#neet> (luettu 22.12.2021)
- THL (2021b) Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu 9.3.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetussa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet> (luettu 17.12.2021)
- THL (2021c) Osaamis- ja tukikeskukset. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. 13.10.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape/osaamis-ja-tukikeskukset> (luettu 31.1.2022)
- THL (2021d) Perhekeskus. Lapset, nuoret ja perheet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus> (luettu 16.12.2021).
- THL (2021e) Sukupuolten välinen tasa-arvo, Tasa-arvotiedon keskus. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo> (luettu 16.12.2021)
- THL (2022) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape> (luettu 1.2.2022)
- Tiedonanto ELY-keskuksesta 14.12.2021. Sähköposti tiedustelu Uudenmaan ELY-keskuksen asiantuntijoille.
- Tilastokeskus (2021a). Väestörakenne. Tilastotietokanta. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/stat_fin_vaerak_pxt_11rf.px/table/tableViewLayout1/ (luettu 16.12.2021)
- Tilastokeskus (2021b). Tilastokeskus väestörakenne ikäryhmittäin. Tilastotietokanta.

- https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/stat-fin_vaerak_pxt_11rd.px/table/table-ViewLayout1/ (luettu 22.12.2022)
- Toivoa täynnä. Asiakassuunnitelmat nuorten jälkihuollon tukena (2021) Nuorten foorumin raportti 2021, Pesäpuu ry. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2021/12/NF_toivoataynna2021.pdf (luettu 8.1.2022)
- Toivonen, Katri (2016) Lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorien fyysinen ja psyykinen terveys ja palveluiden käyttö. Pro Gradu, Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/17039> (luettu 18.11.2021)
- Toivoa täynnä. Asiakassuunnitelmat nuorten jälkihuollon tukena (2021). Nuorten foorumin raportti 2021, Pesäpuu ry. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2021/12/NF_toivoataynna2021.pdf (luettu 8.1.2022).
- Torbenfeldt Bengtsson, Tea & Møhlolt, Anne-Kirstine (2018) Creation of belonging and non-belonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in Denmark, *Nordic Social Work Research*, 8:sup1, 54-64, DOI: 10.1080/2156857X.2018.1494034
- Tuulio-Henriksson, Annamari & Blomgren, Jenni (2018) Mielenterveysperusteiset sairauspäiväraha-kaudet vuosina 2005–2017 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201803226111>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). Tiedote. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden jälkihuollon yläikärajaa nousee 25-vuoteen. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/upper-age-limit-for-after-care-provided-to-unaccompanied-young-people-arriving-in-finland-raised-to-25>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021) Työllisyyskatsaus Marraskuu 2021. Työllisyyskatsaus Marraskuu 2021 (valtioneuvosto.fi) [Työllisyyskatsaus Marraskuu 2021 \(valtioneuvosto.fi\)](https://www.valtioneuvosto.fi/Tyollisyyskatsaus_Marraskuu_2021_(valtioneuvosto.fi)) (luettu 13.1.2022).
- Työ- ja elinkeinoministeriö, erilliskorvausohje (2021). Ohje kotoutumisen edistämistä koskevan lain (1386/2010) mukaisen kustannusten korvaamisesta kunnille. https://www.keha-keskus.fi/files/3816/2313/6064/VN_9190_2021_Ohje_kotoutumisen_edistamist_koskevan_lain_mukaisten_kustannusten_korvaamisesta_kunnille.pdf
- Törrönen, Maritta & Munn-Giggings, Carol (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi (toim.): Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolat – vuosikirja 2018. Punamusta oy, Helsinki 2018, 147–157
- Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu (2012) Itsenäistyminen elämänvaiheena: osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Helsinki: SOS-lapsikyklä ry.
- Unelmien jälkihuolto –työpaja (2019) Julkaisemattomat foorumissa kertyneet materiaalit. Turku, 16.12.2019. Toteutettu yhteistyössä: Auta Lasta ry, Osallisuuden Aika ry, Nuorten Ystävät ry Turun avopalvelut, Perhekuntoutuskeskus Lauste ry sekä Turun kaupungin jälkihuolto.
- Utriainen, Siiri & Eriksson, Pia & Heino, Tarja (toim.) (2021) Poikkeusolot sijaishuollossa. Koronaepidemian vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin. Terveystyö ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 35/2021. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-776-0>
- Vaalavuo, Maria & Haula, Taru & Bakkum, Boris (2020). Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. THL:n raportti 4/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-454-7>
- Valtakari, Valtakari, Mikko & Arnkil, Robert & Eskelinen, Juha & Mayer, Minna & Nyman, Juho & Sillanpää, Keimo & Spangar, Timo & Ålander, Tommi & Ylikoski, Maria (2020). Ohjaamot -monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria: Monialaisen yhteistyön vaikuttavuus nuorten työllistymistä edistävissä palveluissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:13 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-932-5> (luettu 23.1.2022)
- Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (2021) Valtioneuvoston julkaisuja 2021:62. Työ- ja elinkeinoministeriö Helsinki 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-856-7>
- Vauhkonen & Hoikkala (2020). Kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuus. Nuorisotutkimusseura ry ja nuorisotutkimusverkosto. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma55> (luettu 23.1.2022)
- Opetushallitus (2022) VIP-verkosto. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vaativan-erityisen-tuen-vip-verkoston> (luettu 2.1.2022)
- Voima Vaikuttaa! –verkoston viestit jälkihuollon kehittämiseksi #jalkihuolto2019-kampanjaa varten. Materiaalit koottu Voima Vaikuttaa! -verkoston facebook ryhmästä, julkaisemat.
- Välimäki, Matti (2021) Oikeaan kuntoutukseen, oikeaan aikaan – Kela kehittää uusia toimintamalleja sairaaloiden kanssa. Kela, terveys-artikkeli 6.12.2021. <https://elamassa.fi/terveys/kela-sairaalassa-projektissa-kehitetään-uksia-toimintamalleja-sairaaloiden-kanssa/> (luettu 17.12.2021)
- Vänskä, Minna & Tuulaniemi, Juha (2021). Esitys. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/V%C3%A4nsk%C3%A4%20J%C3%A4lkihuollonuoret%20ty%C3%B6pajasarja_mit%C3%A4%20tehtiin.pdf (luettu 18.11.2021)
- Wennberg, Mikko & Luukkonen, Tuomas & Haila, Katri (2020) Sosiaalihuollon ja lastensuojelun

- kantokyky koronakriisin aikana Haastavat tekijät ja uudet ratkaisukeinot kriisistä selviämiseksi. It-lan raportit ja selvitykset 2020:1
- Westlund, Onni & Liukkonen, Johanna (2021) Näkökulmia nuorten osallisuuden sijaishuollon laitoshoidossa. Teoksessa Heino, Tarja (Toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. THL:n raportti 12/2020, 220–235. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Wrede-Jäntti, Matilda (2010) Pengarna eller livet? : En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-264-1>
- Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma - työryhmän raportti (2017). Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma: LAPE-hankkeeseen liittyvän moniammatillista tiedonhallintaa kehittävän työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2017:36 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3886-1>
- Yliruka, Laura & Kantoluoto, Anne & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Hipp, Tiia (2020). Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus: Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpäperi 32/2020. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-552-0>

Liitteet

Liite 1. Miten aikuistuvat nuoret huomioidaan kansallisissa kehittämishjelmissä ja hanketyössä?

Tanja Hirschovits-Gerz

[Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa](#) tavoitteena on perustason palveluiden vahvistaminen ja painopisteen siirtäminen ehkäisevään työhön. Lastensuojelun jälkihuollon näkökulmasta tulee kuitenkin kiinnittää riittävästi huomiota myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden vähentämiseen ja paljon palveluita tarvitsevien tukeen.

Suomessa on käynnissä **Lapsi- ja perhepalvelujen (LAPE) muutosohjelma 2020–2023** (THL 2022). LAPE-muutosohjelmaa toimeenpannaan osana [Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa](#) sekä lastensuojelun osalta myös erillisessä [Lastensuojelun monialainen kehittäminen 2020–2022](#)-hankkeessa. Osana Tulevaisuuden sote-keskusohjelmaa kehitetään perhekeskustoimintaa (THL 2021d) ja lasten, nuorten ja perheiden varhaista tukea arjessa. Lisäksi siinä kehitetään matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluita sekä lastensuojelua. Lastensuojelun monialainen kehittäminen toteutuu viiden [alueellisen hankkeen voimalla](#). Hankekokonaisuuden tavoitteena on varmistaa, että lastensuojelu ja opetustoimi sekä mielenterveys- ja päihdepalvelut toimivat yhteen niin, että lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja nuoret saavat laadukasta koulutusta sekä yksilöllistä tukea ja hoitoa. Hankkeissa luodaan käytäntöjä muun muassa koulua käymättömien lasten ja nuorten tukemiseen sekä laajennetaan systemisen lastensuojelun tiimimallin käyttöönottoa. Lisäksi vuonna 2021 kehitettiin rakenneuudistusrahoituksella sähköistä perhekeskusta, [osaamis- ja tukikeskuksia \(OT\)](#) sekä Lasteria eli kansallista tietopohja lastensuojelulain nojalla ympäri-vuorokautista sijaishuoltoa luvanvaraisesti tarjoavista yksiköistä. Osaamis- ja tukikeskuksia kehitetään Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa vuosina 2022–2023.

Suomessa julkaistiin vuonna 2020 kansallinen Mielenterveysstrategia 2020–2030 (STM 2020), jonka monipuolista toimeenpanoa toteutetaan muun muassa osana Tulevaisuuden sote-keskusohjelmaa. Edellisten lisäksi STM:n ja TEMin hallinnonalalla toteutetaan [Työkykyohjelmaa](#) (STM 2021; TEM 2022). Siinä muun muassa työkyvyn tuen palvelut tuodaan osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusta ja kehitetään tuetun työllistymisen mallia sekä helpotetaan työssä pysymistä työkykykoordinaattoreiden avulla.

Jotta lapsuudessa ja nuoruudessa tarjottu tuki kantaisi, tulisi tuen ja palveluketjujen ulottua vahvasti varhaisaikuisuuteen saakka. Tärkeä olisikin kohdentaa huomiota

aikuistumisvaiheeseen, jotta nuori saisi riittävät tosiasialliset valmiudet itsenäisessä arjessa pärjäämiseksi.

Tuen ja palveluiden järjestämiseen ja tarjontaan ja vastaanottamiseen vaikuttavat taloudelliset kysymykset. Kansallisessa [sosiaaliturvauudistuksen kokonaisuudessa](#) yhteen sovitetaan pitkäjänteisesti työn, sosiaaliturvan, ansiotyön, viimesijaisen perusturvan ja palveluiden kokonaisuutta. Lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvat nuoret tulisi huomioida tämän ohjelman osalta niin ikään erikseen, sillä lastensuojelun jälkihuolto oikeuttaa esimerkiksi itsenäistymisvaroihin ja muihin etuuksiin, jotka tulisi turvata ja toisaalta jäsentää nykyistä paremmin osana kokonaisuudistusta.

Valtionavustushankkeiden lisäksi Suomessa on viime vuosina toteutunut ja on edelleen käynnissä merkittävä kehittämishankkeita, joissa on sivuttu lastensuojelun jälkihuollon piiriin kuuluvien nuorten ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuen ja palveluiden kehittämistä. Vuosien 2014–2020 rakennerahastokaudella rahoitettiin [Kestävää kasvua ja työtä –ohjelmasta](#) lähes 2 680 hanketta. **ESR-hankkeita**, joissa kohderyhmänä ovat olleet heikoimmassa asemassa olevat nuoret ja heidän työ- ja toimintakyönsä sekä osallisuutensa vahvistaminen oli yli 500 ([Rakennerahastotietopalvelu](#)). Vain muutamassa osallisuuden edistämisen ja köyhyyden torjunnan hankkeen hakemuksessa mainittiin lastensuojelun jälkihuolto. Liitteen lopussa on kuvattu joitakin esimerkkejä rahoituskauden kehittämishankkeista, joiden tuloksia olisi hyvä tarkastella myös lastensuojelun jälkihuoltoa ja ilman huoltajaa maahan tulleiden tukea kehitettäessä. Merkittävänä painopisteenä vuonna 2021 käynnistyneessä ESR+ -rakennerahastokauden (2021–2027) aikana tullaan erityisesti kohdentamaan rahoitusta lastensuojelun sijais- ja avohuollon sekä jälkihuollon nuoriin ([Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027-ohjelma](#)).

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) -rahoitteisia hankkeita, joissa keitetään nuorten tukea ja palveluita järjestöissä, on tuhansia. Näiden osalta tärkeä olisi kiinnittää huomiota järjestö- kuntayhteistyöhön tuen ja palveluiden muotoja kehitettäessä. Näistä hankkeista ja nykyisellään jo pysyvästäkin toiminnasta voidaan mainita [Vamos-toiminta, jota on kehitetty myös ESR rahoituksella](#).

Lastensuojelun jälkihuoltoa ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden tukea ja palveluita **ei ole tutkittu** vielä riittävästi. Valtion tutkimusrahoituksella (VTR) on käynnistynyt vuonna 2021 joitakin tutkimushankkeita. Esimerkiksi Tampereen yliopiston hallinnoimassa [Hyvää jälkeä -tutkimushankkeessa](#) tutkitaan lastensuojelun jälkihuoltoa (Hyvää jälkeä 2021). Lampe -hankkeessa puolestaan monikulttuurista lastensuojelua ja Lastensuojelu lapsen etuna -hankkeessa lastensuojelua tutkitaan moninäkökulmaisesti (Lastensuojelu lapsen etuna-hanke 2021) Strategisen tutkimuksen neuvosto (STN) jakaa niin ikään tutkimusrahoitusta vuoden 2021–2022 aikana haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten aihepiiriin tutkimukseen. Lisäksi Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla on käynnistänyt tutkimustyötä lapsiin ja nuoriin kohdistuen ja lahjoittanut lapsiperheköyhyyden tutkimukseen liittyvän professuurin Tampereen yliopistoon.

Osallisuuden edistäminen on noussut viime vuosina yhdeksi kärkiteemaksi lasten ja nuorten tuen ja palveluiden sekä hyvinvoinnin vahvistamiseksi. ESR-rahoitteinen valtakunnallinen Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke [SOKRA](#) on edistänyt ESR-hankkeissa tehtävää osallisuustyötä ja auttanut mallintamaan ja arvioimaan osallisuutta edistäviä käytäntöjä ESR TL 5:n kehittämishankkeissa valtakunnallisesti. Innokylään viedyt mallit ovat sovellettavissa myös lastensuojelun jälkihuollon palveluiden kehittämiseksi ja nuorten osallisuuden edistämiseksi monimuotoisesti.

Mielenterveyteen ja toipumiseen keskittyvässä valtakunnallisessa [Recovery-hankkeessa](#) (2018–3/2021) vahvistettiin ihmisten osallisuutta ja toimijuutta mielen-terveyden häiriöistä ja sairauksista toipumisessa. Hankkeessa kehitetään recovery- eli toipumisorientaatioon perustuvia ratkaisuja mielen-terveyspalveluihin. Lastensuojelun jälkihuollon näkökulmasta toipumisorientaation viitekehystä olisi hyvä tarkastella, sillä jälkihuollon nuorilla on keskimääräistä enemmän traumakokemuksia ja mielen-terveyttä kuormittavia tekijöitä.

[Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat](#) -hankkeessa (2016–2019) luotiin ja vahvistettiin kokemusasiantuntijoiden ja asiakasosallistumisen rakenteita sekä kokeiltiin uusia asunnottomuustyön toimintatapoja. Hankkeessa mm. palkattiin asunnottomuuden kokemusasiantuntijoita ja valmennettiin sosiaalityöntekijöitä asumissosiaalityöhön. Välivuokra-asuttamisen ja sosiaalisena vuokra-asumisen toimintaa pilotoitiin ([materiaalit Ara.fi -sivutoilla](#)). Myös muissa ESR-hankkeissa, kuten Viadia ry:n toimissa on kehitetty asumistyötä ja laadittu mm. [välivuokra-asuttamisen opas](#). Asunnottomuuden vähentämistä on aiemmin kehitetty myös kansallisissa ohjelmissa kuten [Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016–2019](#).

Asunnottomuuden ehkäisy, vähentäminen ja asumisosaamisen vahvistaminen ovat lastensuojelun jälkihuollon kulmakivi. Ilman asuntoa ja turvallista arkea muutkaan elämän askareet, saati opiskelu tai työelämä eivät suju. Tilastoa jälkihuollon nuorten asunnottomien määrästä ei tiettävästi ole, mutta yliedustus muihin ikätovereihin nähden on merkittävä perustuen muihin elämän hyvinvoinnin indikaattoreihin (päihde- ja mielen-terveyden haasteet, alhainen koulu, hauras sosiaalinen verkosto).

Matalan kynnyksen palvelut. Nuoria tulee tukea oikea-aikaisesti, yhden luukun periaatteella ja mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Esimerkiksi Sininauhasäätiö tarjoaa asunnottomille nuorille tukea kohtaamis- ja tukipiste [Nuolessa](#), jossa avattiin myös [tilapäismajoitus nuorille keväällä 2021](#).

Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa eli [Pro Sos -hankkeessa](#) (2016–2019) aikuissosiaalityön toimenpiteet ovat luoneet pohjaa myös aikuistuvien nuorten monialaiseen palvelujärjestelmän kehittämisen.

[Sosku-hankkeessa](#) puolestaan kehitettiin sosiaalista kuntoutusta valtakunnallisesti mm. yhteiskehittämisen keinoin vuosina 2015–2018.

Avain kansalaisuuteen -hankkeen ideana oli myös tukea lastensuojelun asiakkaiden selviytymistä aikuistumisen, opiskelun ja työllistymisen poluilla

(henkilökohtaisen budjetoinnin käyttö). **Isän näköinen hanke** on nostanut erilaisten isien asemaa näkyväksi.

Nuorisotakuuta koskevat hankkeet olivat osa Jyrki Kataisen hallitusohjelmaa 2011–2014. Ohjelmassa sitouduttiin siihen, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu, työpajatai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. (Eduskunta, nuorisotakuu 2014). Myöhemmin muun muassa työpajatoiminnan sekä etsivän nuorisotyön vaikuttavuutta on tutkittu ja tulokset ovat osoittautuneet positiivisiksi nuorten työelämävalmiuksien vahvistajana sekä työhön ja opiskeluun kiinnittävänä toimintana (Vauhkonen & Hoikkala 2020).

Ohjaamotoimintaa (ohjaamot.fi) on kehitetty muun muassa osana Euroopan sosiaalirahaston 2014–2020 kautta. Ohjaamo on kaikille alle 30-vuotiaille tarkoitettu paikka, jossa saa maksutonta apua ja tukea monenlaisiin asioihin opiskelusta ja työllistymisestä asumiseen ja kaikkeen näiden väliltä. Ohjaamotoiminnasta tehdyn vaikuttavuuden arviointiraportin perusteella Ohjaamotoimintaa kannattaa edelleen jatkaa ja kehittää yhä paremmin nuorten tarpeita vastaavaksi (Valtakari ym. 2020).

Palveluketjuja ja kokonaisuuksia sekä yhdyspintatyötä on pyritty kehittämään monin tavoin. ([Monialaisen yhteistyön ABC](#) ja [Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö – opas ammattilaisille](#) (Karjalainen, Kivipelto, Liukko & Muurinen 2021). Tukea monialaiseen kirjaamiseen palvelukokonaisuuksien rakentamiseksi on kehitetty ([Kirjaaminen monialaisessa yhteistyössä -oppaasta tukea sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille](#)), monialaista palvelun tarpeen tunnistamista sosiaali-, terveys- ja työvoimapalveluissa on kehitetty ([Koivisto & Tiirinki 2020](#)) ja yhdyspintatyötä on pyritty mallintamaan. Yhdyspintatyötä palvelujärjestelmätasolla on pyritty avaamaan jo mm. Sipilän hallituskaudella ([Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi - Selvitys lapsi- ja nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä](#)). Myös muita kuin sotepalveluita on pyritty kehittämään etenkin riskiryhmissä olevien nuorten auttamiseksi. Esimerkiksi etsivää nuorisotyötä linjattiin opetus- ja kulttuuriministeriön muistiossa 2021 ([Kirje etsivään nuorisotyöhön liittyvistä muutoksista 2021](#)). Oppivelvollisuutta koskeva laki muuttui vuonna 2021 koskemaan kaikkia alle 18-vuotiaita, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, millaisesta elämäntilanteesta ja palveluista nuoret ponnistavat itsenäistymisvaiheeseen. [Oppivelvollisuuden laajentaminen. Osallisuushankkeiden toiminta korona-ajan poikkeusoloissa 2021](#).

Liite 2. Kuntakyselyiden lomakkeiden linkit

- Kuntakyselyitä koskevat tiedonkeruun lomakkeet
 - Lastensuojelun kuntakyselyn lomake
 - Ilman huoltajaa tulleiden kuntakyselyn lomake
 - Tietosuojaseloste
 - Saatekirje

Lomakkeet löytyvät THL:n verkkosivuilta osoitteesta www.thl.fi/ye Tiedonkeruut - osiosta.

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/yhdessa-aikuisuuteen-elamassa-eteenpain-ye/-tiedonkeruut>

Liite 3. SONet BOTNIA:n alkukartoituslomakkeen kysymykset

Yhdessä aikuisuuteen – elämässä eteenpäin (YEE)

Alkukartoitus lastensuojelun jälkihuollon työntekijöille: Lastensuojelun jälkihuollon lähtötilanne hankkeen osatoteutuksen alueella

Kenelle

Kuntien/kuntayhtymien lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisille/esihenkilöille

Mitä ja miten

Sovitaan Teams -keskustelu, jossa keskustellaan alla kuvatuista teemoista vapaamuotoisesti. Keskustelussa tutustutaan ja ideoidaan konkreettista kehittämistä yhdessä. Hanketyöntekijät laativat tapaamisesta muistion, jota toimijat voivat täydentää.

Yhteiskehittäminen ja tiedonkeruu

Keskustelussa rakentuvaa tietoa voidaan hyödyntää YEE-hankkeessa kehittämistyön tukena kuntayhteistyössä, osana lastensuojelun tilannekuvan kokoamista ja YEE-hankkeen raportointia. Lupa tiedon hyödyntämisestä pyydetään osallistujilta suullisesti keskustelussa ja sovitulta yhteyshenkilöltä sähköpostitse muistion tarkastuksen yhteydessä.

Milloin

Alkukartoituskierron kuntien/kuntayhtymien kanssa toteutetaan maaliskuussa 2021.

Yhteisessä keskustelussa tarkastelemme seuraavia teemoja:

1. Mikä on kohderyhmän nuorten tilanne ja tarpeet kunnissa (18–25-vuotiaat lastensuojelun jälkihuollon palveluihin oikeutetut, onko muita jälkihuollon piirissä esim. alle 18-vuotiaat tai toisen kunnan asiakkaat)?
2. Mikä on kohderyhmän nuorten lukumäärä kunnissa? Kuinka suuri osuus palveluihin oikeutetuista nuorista käyttää jälkihuollon palveluita?
3. Mitä palveluja on käytössä jälkihuollon asiakkaille?
4. Mitä yksilötyötä tehdään ja mitä ryhmätoimintaa mahdollisesti järjestetään (ml. kokemusasiantuntija- tai kehittäjäryhmät ja vertaistukiryhmät)?
5. Minkälaisia onnistumisia ja haasteita on jälkihuollon työssä alueella?
6. Miten jälkihuollon työ on järjestetty alueellanne, onko se esimerkiksi osana muuta lastensuojelutyötä? Ketkä kuuluvat työryhmään, ketkä tekevät nuoren kanssa töitä?
7. Mikä yhteistyö toimii mielestänne toimijoiden välillä? Mitä yhteistyötä olisi tarpeen kehittää?

8. Minkälainen on jälkihuollon asiakassuunnitelmaprosessi alueellanne (otsikot, ketkä laativat, milloin ensimmäinen suunnitelma laaditaan ja kuinka usein sitä päivitetään, miten se laaditaan esim. menetelmät sekä työ- ja toimintatavat – mahdollinen lomakepohja)
9. Miten korona on vaikuttanut jälkihuollon työhön?
10. Mitä muuta ajankohtaista haluatte tuoda esille, esim. ilmiöt ja käynnissä olevat muutokset jälkihuollossa?
11. Mitä toiveita alueellanne on hankkeelle? Mitä toivoisitte, että voisimme yhdessä kehittää alueellanne (esim. kokeilut, pilotit, koulutus, hyvien käytäntöjen levittäminen)?
12. Miten varmistamme nuorten osallisuuden alueellanne? Kuka on alueellanne sopiva yhteyshenkilö?
13. Miten jatkamme yhteistyötä?

Kiitos yhteistyöstä!

Silva Sevola ja Minna Kallinen, YEE-hanke

Liite 4. Eväitä tulevaan

Tanja Hirschovits-Gerz, Tarja Heino, Niina Weckroth, Kaisa Eichhorn, Veera Ikonen, Helena Inkinen, Minna Kallinen, Terhi Laine, Laura Lempinen, Roosa Lorentz & Silva Sevola

Eväitä tulevaan -luku perustuu tehtyyn selvitykseen lastensuojelun jälkihuollon (LSJH) ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten (KLTT) aikuistumisen tuen tilannekuvasta. Tässä luvussa nuorilla tarkoitetaan kumpaakin edellä mainittua nuorten ryhmää. Tuen ja palveluiden kokonaisuutta on tarkasteltu kahden nuorten ryhmän näkökulmasta, mutta tuloksia ja ehdotuksia voi hyödyntää laajemminkin kaikkien haavoittuvassa tilanteessa olevien ja takamatkalta aikuisuuteen siirtyvien nuorten aikuistumisen tukeen. Eväitä tulevaan kootaan asiakokonaisuuksittain, ja niiden toteutus pyritään kohdentamaan yhteiskunnalliselle, paikalliselle ja alueelliselle sekä yksilökohtaiselle tasolle.

Tarkastelun keskiössä on yhdenvertaisuuden ja osallisuuden vahvistaminen sekä eriarvoisuuden kaventaminen. Näihin voidaan vaikuttaa ainakin neljällä tavalla: 1) vahvistamalla tietopohjaa ja tietoisuutta eriarvoisuutta tuottavista ja ylläpitävistä rakenteista, toimintakäytännöistä ja työkultuurista, 2) osoittamalla haasteet ja tarkastelemalla kuka tai ketkä haasteiden selättämiseksi parhaiten voivat vaikuttaa, 3) etsimällä käytännön kehittämiseen ja kokemustietoon ja tutkimukseen perustuen parhaat ratkaisut, 4) kehittämällä ja mallintamalla ratkaisulöydöksiä palveluiden käyttäjien ja niiden henkilöiden sekä tahojen kanssa, joilla on paras tietämys, valta ja vastuu asioiden hoitamiseksi. Tämä ei vielä riitä, sillä hyvätkin kehittämissaiheet jäävät usein paikallisiksi ja pistemäisiksi, ellei niitä viedä ruohonjuuritasolta kansalliseen ja valtakunnalliseen työhön. Kehittämistyön tulokset on palautettava levittäen ja juurruttaen vuosia jatkuvalla työllä käytännön arjen toimiksi. Tietoisuus nuorten oikeuksista, lastensuojelun jälkihuollosta sekä kotoutumisen tukitoimista ja niiden sisällöistä ei lisääny pelkästään esitteiden ja raporttien välityksellä. Tarvitaan visiota, tahtotilaa ja käytännön toimia, jotta oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus realisoituvat jokaisen kohde-ryhmän nuoren elämässä ja arjessa. On tärkeää, että uusilla hyvinvointialueilla ja kunnissa vahvistetaan uusia työn tekemisen tapoja, kuten nuoren arkeen jalkautuminen, vertaistoiminnan vahvistaminen, digitaaliset palvelut, pelillisuus, taide- ja kulttuuri-lähtöiset työtavat.

Tietoa, asennevaikuttamista ja ymmärryksen vahvistamista tulee toteuttaa kaikilla tasoilla: nuorten parissa, eri alojen ammattilaisten, johtajien sekä luottamushenkilöiden ja kansalaisten tasolla. Tietoa ja ymmärrystä tarvitaan siitä, mitä tuki on, ketkä ovat oikeutettuja tuen piiriin, miten tuen piiriin voi hakeutua, ketkä tukea tarjoavat ja miten tuki toteutuu. Nuorille suunnattuja esitteitä, nuorilähtöistä viestintää tuesta ja palveluista tulee toteuttaa, vertaistoimintaa ja vaikuttamista mahdollistaa ja edistää.

Ammattilaisille tarvitaan lisää tietoa, koulutusta, verkostoivaa yhteistyötä ja työkaluja käytännön työn tueksi. Koulutusta tarvitaan ainakin systeemisestä ja dialogisesta työotteesta, traumatietoisesta työskentelystä, talousneuvonnasta, palveluohjauksesta, päihde- ja mielenterveystyöstä, neuropsykiatrisista häiriöistä, kulttuurisesta moninaisuudesta, vanhemmuuden tuesta, nuorten osallisuutta vahvistavasta työstä sekä rakenteisesta kirjaamisesta. Päättäjillä taas tulisi olla tietoa lainsäädännön muutostarpeista ja ohjeiden laadinnan tarpeista sekä ymmärrystä resurssien kohdentamisesta palveluiden toteuttamiseksi toivotulla tavalla. Lisäksi tarvitaan yhteistä vuoropuhelua, yhteiskehittämistä ja nuorille paikkoja tulla kuulluksi. Kunnille ja tuleville hyvinvointialueille tulee tarjota tietoa kansallisista linjauksista sekä hyvistä käytännöistä. Orientoivana periaatteena toimii toimijoiden nuorilähtöinen yhteistyö ja yhteensovittavien palveluiden laadukas toteuttaminen.

Tämän raportin selvitystyö on tuonut esille eriarvoisuutta luovia ja ylläpitäviä käytäntöjä, joiden estämiseksi on tarpeen selvittää lainsäädännön ja käytäntöjen uudistamistarpeita. Kansallista ohjeistusta ja suosituksia lastensuojelun jälkihuollosta ja kotoutumista edistävistä tukitoimista on vähän. Selvitysten mukaan alueiden johto ja työntekijät kaipaavat tietoa, ohjausta ja työkaluja työnsä tueksi yhdenvertaisten palveluiden tarjoamiseksi.

Seuraavassa osuudessa nostamme esiin toimia evästykseksi **lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuen ja palveluiden kehittämiseksi kansallisesti, hyvinvointialueilla ja paikallisesti. Ehdotamme seuraavaa:**

Aikuistumisen tuen kokonaisuudistus

- ✓ Seuraavaan hallitusohjelmaan valmistellaan nuorten aikuistumisen tuen ohjelma sekä käynnistetään lainsäädännön valmistelu yhdessä vastuuministeriöiden kanssa. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien (NEET ja NEET-VIP) nuorten ryhmä nostetaan erityistarkasteluun tuen ja palveluiden kehittämiseksi osana aikuistumisen tuen kokonaisuudistusta.

Siirtymä hyvinvointialueille

- ✓ Aikuistumisen tuki nostetaan kehittämisen kohteeksi. Hyvinvointialueille siirtymiseen valmistaudutaan kunnassa/alueella keräämällä seurantatietoa nuorten asiakkaiden palveluntarpeista ja palveluiden toteutumisesta. Lisäksi kootaan tietoa työntekijöiden työoloista, resursseista ja toimintakäytännöistä.
- ✓ Tietopohjan avulla hyvinvointialueille rakennetaan lastensuojelun jälkihuollon nuorten ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten palvelukokonaisuuksia ja -polkuja (palveluekosysteemi) sekä arvioidaan ammattihenkilöstön osaamistarpeet asiakastyön resurssien kohdentamiseksi.

- ✓ Hyvinvointialueille rakennetaan koordinoitua yhteistyöverkostoa palvelemaan heikoimmassa asemassa olevien aikuistuvien nuorten tuen saantia oikea-aikaisesti ja saavutettavasti.
- ✓ Lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumisen tukitoimien työntekijöiden työssä jaksamista edistetään mahdollistamalla esimerkiksi osa-aikatyö, joustavat työajat, oman työn kehittäminen ja osallisuus. Erityistä huomiota kiinnitetään työyhteisöjen pitovoimaan hyvinvointialueille siirryttäessä.

Tietopohja, seuranta, arviointi ja resurssit

- ✓ Valtion budjetista osoitetaan määräraha tietopohjan tuottamiseksi lastensuojelun jälkihuollon nuorista ja ilman huoltajaa maahan alaikäisinä tulleista nuorista, palveluiden järjestämiseksi, niiden seurannan tueksi ja resurssien allokoimiseksi.
- ✓ Valvovat viranomaiset (AVI ja ELY) kiinnittävät toiminnassaan erityistä huomiota eriarvoistaviin käytäntöihin sekä niiden purkamiseen ja edistävät näin nuorten yhdenvertaista kohtelua.
- ✓ Lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöhön turvataan riittävät resurssit. Lastensuojelulakiin (HE 170/2021 vp) sisällytetty sosiaalityöntekijöiden mitoitus koskee vain lapsia, ei nuoria aikuisia. Resursointiin luodaan asiakasmääriin ja asiakassegmentointiin perustuvat valtakunnalliset suositukset ja seuranta sekä arvioidaan niiden toteutumista. Varmistetaan, että LSJH:a koskevan lakiuudistuksen (ikärajan nosto 25 ikävuoteen) mukainen resurssien lisääminen toteutuu laadukkaiden (Malja ym. 2019) palveluiden turvaamiseksi. Vastaavasti kotoutumisen tukitoimien työntekijäresurssit varmistetaan.

Oikeus tukeen ja tuen jatkuvuuteen

- ✓ Lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevien nuorten subjektiivista oikeutta tukeen ja palveluihin täsmennetään kansallisin suosituksin.
- ✓ Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleille nuorille myönnetään subjektiivinen oikeus saada tukea. Ehdotetaan, että kotoutumista edistävään lakiin kirjataan nuoren oikeus sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelun tarpeen arvioon ja tarpeen mukaiseen tukeen sekä tuen tavoitteen mukaiseen jatkumiseen Suomen kansalaisuuden saamisesta riippumatta.
- ✓ Varmistetaan, että nuorilla ja ammattilaisilla on riittävästi tietoa ja ohjausta tuen piiriin pääsystä tai siihen palaamisesta sekä lastensuojelun jälkihuollon että ilman huoltajaa maahan tulleiden tukitoimien osalta.
- ✓ Siirtymän valmistelu lastensuojelun jälkihuoltoon ja kotoutumisen tukitoimiin aloitetaan vuotta ennen nuoren siirtymää. Siirtymävaiheessa yhteistyötä on tärkeää tehdä nuoren ja hänen läheistensä sekä tuki- ja hoitotahojen kanssa. Siirtymän laadukkaaksi toteuttamiseksi ehdotetaan kirjauksia lakiin (siirtymän valmistelu vuotta ennen siirtymää) ja laadittavaksi kansalliset suositukset.

- ✓ Nuoren pitkäjänteinen tuki ja turvalliset ihmissuhteet varmistetaan siten, että nuori voi nykyistä yhdenvertaisemmin pitää yhteyttä esimerkiksi sijaishuollon (lastensuojelu) ja perheryhmäkodin (kotoutuminen) aikaisiin työntekijöihin. Vauraudutaan yhteydenpidosta aiheutuviin kustannuksiin ja työajan resursointiin laitoksessa ja perhehoidossa. Tämä edellyttää resursointia sekä palveluiden järjestäjältä (kunta/hyvinvointialue) että palveluiden tuottajilta. Pitkäjänteisten ihmissuhteiden turvaaminen sisältyy lastensuojelun laatusuosituksiin. Kotoutumista edistävässä laissa tähän ehdotetaan kiinnitettävän huomiota.

Asiakassuunnitelma

- ✓ Asiakaslähtöinen, osallisuutta vahvistava ja avoin asiakassuunnitelman laatimisen prosessi yhdessä nuoren, hänen läheistensä, viranomaisten ja ammattilaisverkoston kanssa otetaan käyttöön. Asiakassuunnitelmatyön rakenteinen kirjaaminen sovitetaan yhteen sisällöllisen kehittämisen kanssa.
- ✓ Asiakassuunnitelmien toteutumista seurataan määrävälein (vähintään 6 kk välein) sen arvioimiseksi, miten suunnitellut ja toteutuneet palvelut ja tuki vastaavat nuorten elämän muuttuviin tarpeisiin ja millaiseksi niiden vaikuttavuus arvioidaan yhdessä nuoren kanssa. Tämä on osa kansallista tietopohjan rakentamista.
- ✓ Asiakassuunnitelmatyötä kehitetään nuorilähtöiseksi siten, että nuorten erilaiset suunnitelmat, kuten asiakas-, kuntoutus-, työllistymis-, kotoutumis-, aikuistumis- ja hoitosuunnitelma sovitetaan nykyistä paremmin yhteen. Tavoitteena yksi yhteinen, monialainen asiakassuunnitelma.

Rinnalla kulkeva tuki ja uudet työmuodot

- ✓ Matalan kynnyksen tukea nuorille vahvistetaan siten, että tuen saaminen toteutuu oikea-aikaisesti, joustavasti, ilman ajanvarausta ja virka-ajan ulkopuolella. Jokaiselle nuorelle tarjotaan rinnalla kulkeva työntekijä, joka varmistaa nuoren arjessa pärjäämisen ja nuoren tarvitsemiin palveluihin pääsyn.
- ✓ Digitaalisia palveluita, erityisesti pikaviestipalvelut otetaan käyttöön kansallisella tuella yhdenvertaisesti ja tietoturvallisesti.

Monialaiset palvelut ja palveluiden yhteensovittaminen

- ✓ Nuoria koskevat yhteistyökäytännöt sovitaan nykyistä selkeämmin keskeisten sidosryhmien kanssa kunnissa ja hyvinvointialueilla. Erityistä huomioita kiinnitetään kaikkein heikoimmassa asemassa olevien nuorten palveluiden yhteensovittamiseksi. Ei riitä, että palvelua on saatavilla, vaan pääsyä palveluihin tulee helpottaa esimerkiksi rinnalla kulkevalla ja jalkautuvalla työllä sekä saattamalla palveluihin. Palvelut yhteen sovitetaan ainakin seuraavien sektoreiden kanssa:
 - Asuminen ja asumisen tuki
 - Kela, etuuksien hakeminen ja kuntoutukseen pääsy.

- Terveydenhuollon palvelut mm. opiskeluterveydenhuolto, NEET-nuorten terveystarkastus, hammaslääkäri, neuvola, seksuaaliterveys, ja neuropsykiatristen häiriöiden sekä päihde- ja mielenterveyspalveluiden tarpeen arviointi ja hoito. Vahvistetaan esimerkiksi monialaista tiimityötä.
- Työllisyyspalvelut ja Ohjaamatoiminta
- Vanhemmuuden tuki
- Rikoksilla oirehtivien nuorten tuki. Esimerkiksi rikosseuraamuslaitoksen ja sovittelutoiminnan kanssa tehtävä yhteistyö.
- Nuorisotyö
- ✓ Ehdotetaan, että yhteistyötä sekä palvelujen yhteistuotantoa kansalaisjärjestöjen kanssa vahvistetaan erityisesti nuorilähtöisyyden ja vertaistoiminnan vahvistamiseksi alueilla.
- ✓ Ehdotetaan, että yksityiset ja yleishyödylliset palveluntuottajat kytketään julkisten rinnalle sisällölliseen palveluiden kehittämistyöhön, tiiviiksi osaksi palvelukokonaisuuksia sekä sujuvia palvelupolkuja (palveluekosysteemi ja yhteistuotanto). Tämä koskee sekä alueellista että kansallista kehittämistyötä ja vuoropuhelua.

Taloudellinen tuki ja taloustaidot

- ✓ Lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetun nuoren itsenäistymisvarojen kerryttämisen ja maksamisen käytäntöjä, taloudellisen ja harkinnanvaraisen jälkihuollon tukea tulee selkiyttää ja yhdenmukaistaa kansallisesti. Tämä edellyttää nyt kunnissa kirjavasti toteutuvan korvaus- ja maksupolitiikan parhaiden käytäntöjen tunnistamista, kokoamista ja jäsentämistä hyvinvointialeilla ja valtakunnallisesti. Kokonaisuus edellyttää koordinoitua ja siten resursoitua.
- ✓ Lastensuojelun jälkihuollon ja muiden perus- ja erityispalveluiden kustannuserusteet on syytä selkiyttää kansallisella suosituksella tai ohjeella.
- ✓ Lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumisen tukitoimien piirissä olevien nuorten taloudellisen tuen erityiskäytännöt tulee selkiyttää yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi osana käynnissä olevaa sosiaaliturvauudistusta.
- ✓ Lastensuojelun jälkihuollossa ja kotoutumisen tukitoimissa on vakiintunut käytäntöä opintolainan nostovelvoitteen huojennuksista. Tätä käytäntöä tulee jatkaa molempien kohderyhmien nuorten osalta. Kotoutumisen tukitoimien piirissä olevien nuorten osalta edun jatkaminen olisi tärkeää myös Suomen kansalaisuuden saamisen jälkeen siten, että käynnissä olevat opinnot voisi saattaa loppuun ilman velkataakkaa.
- ✓ Lasten ja nuorten taloudenhallintataitoja pitäisi vahvistaa hyvissä ajoin ennen siirtymää kotoutumisen tukitoimiin ja lastensuojelun jälkihuoltoon sekä niihin siirtymisen jälkeen. Tämä edellyttää velkaantumisen ehkäisyn huomioimista osana asiakastyötä.

Asuminen

- ✓ Nuorten asumisen yksilöllistä tukea tehostetaan todellisia tarpeita vastaavaksi molempien kohderyhmien osalta.
- ✓ Nuorten asuminen turvataan tarpeen mukaan 18 ikävuoden jälkeen sijaishuolto-paikassa (lastensuojelun jälkihuolto) tai perheryhmäkodissa (kotoutumisen tukitoimet).
- ✓ Uusia asumismuotoja, esimerkiksi tuetun yhteisöllisen asumisen mahdollisuuksia selvitetään. Kaikilla nuorilla ei ole voimavaroja tai riittävästi kypsyttä siirtyä laitosmaisista oloista suoraan omaan asuntoon 18-vuotiaana.

Opintojen ja työllistymisen edistäminen

- ✓ Aikuistuvien nuorten tilanne otetaan kehittämisen kohteeksi osana kansallisia työ- opiskelu- ja toimintakyvyn sekä kuntoutuksen kehittämissuunnitelmia ja hankkeita. Esimerkkinä neuropsykiatristen häiriöiden selvittäminen, osatyökykyisyyden kartoittaminen ja niiden perusteella tarjottava riittävä tuki.
- ✓ Yhteistyötä lastensuojelun jälkihuollon sekä kotoutumisen tukitoimien ja oppilaitosten opiskeluhuollon kanssa vahvistetaan. Järjestöjen kansalaistoiminta kytetään yhteistoimintaan.
- ✓ Nuorten kielitaidon oppimista tuetaan entistä paremmin työ- ja opiskeluympäristöissä järjestämällä mentori tai tukihenkilö työ- ja opiskelupaikoille (vrt. IPS-malli). Varmistetaan nuorten kielitaidon kehittyminen ja tuetaan sitä sekä tuetaan nuorten yhteiskuntatuntemusta.

Vanhemmuuden tuki

- ✓ Vanhemmuuden ja perheen priorisoidaan ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemiseksi. Kun kunnissa ja hyvinvointialueilla rakennetaan perhekeskuksia, luodaan toimintakäytäntöjä siihen, miten nuoria tuetaan vanhempina leimaamatta, mutta proaktiivisesti ja intensiivisesti. Lastensuojelun jälkihuollossa olevat nuoret tulevat vanhemmiksi ikätovereitaan nuorempina, ja jälkihuollon ikärajamuutoksen myötä näiden vanhempien määrä lisääntyy merkittävästi.
- ✓ Ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten osalta äitiys- ja perheneuvolan kulttuurisensitiivistä työtä tulee vahvistaa ja vertaistukea tarjota sekä edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sukupuolten välillä.

Osallisuuden edistäminen

- ✓ Kunnissa ja hyvinvointialueilla luodaan osallisuuden rakenteet ja huolehtia niiden toimivuudesta, jotta myös kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat nuoret voivat osallistua tuen ja palveluiden kehittämiseen ja vaikuttamistyöhön. Tulevaisuudessa hyvinvointialueet voisivat olla vastuussa kokemusasiantuntijatoiminnan koordinoinnista ja kokemusasiantuntijoiden koulutuksesta ja tuesta.

- ✓ Ammattilaisten työnkuviin ja resursseihin sisällytetään vertais- ja ryhmämuotoisen toiminnan järjestämistä, kehittäjäryhmien toiminnan edistämistä ja kokemusasiantuntijayhteistyötä.
- ✓ Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten osalta kokemusasiantuntijatoiminta tulisi käynnistää ja toimintaa kehittää aluksi esimerkiksi kehittämishankkeella.
- ✓ Nuorten digiosaaminen ja -osallisuus turvataan ja digiköyhyyttä lievennetään tarjoamalla paikallisesti ja alueellisesti taloudellista ja tiedollista tukea nuorten digiosallisuuden vahvistamiseksi.

Osaamisen varmistaminen ja palveluiden kehittäminen

- ✓ Ammattilaisten osaaminen lastensuojelun jälkihuollossa ja kotoutumisen tukitoimissa tehtävässä työssä tulee varmistaa. Johdolle ja ammattilaisille järjestetään temaattisia kehittämisfoorumeita, dialogeja ja yhteiskehittämisen prosesseja sekä laaditaan tukimateriaalia kansallisesti yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa. Johdolle suunnataan koulutusta monialaiseen ylisektoriseen sekä osallisuuden johtamiseen.
- ✓ Yhteiskehittämisen avulla tuotettua tietoa ja parhaita käytäntöjä mallinnetaan valtakunnalliseksi käyttöön mm. Innokylä-ympäristöä hyödyntäen. Mallintaminen edellyttää alueiden välistä valtakunnallista verkostoivaa yhteistyötä ja koordinaatiota aluksi osana esimerkiksi kehittämishankkeita.

Viestintä ja vaikuttaminen

- ✓ Sähköisten käsikirjojen (Kotoutumisen ja Lastensuojelun käsikirjat) sisällöntuotantoa tuetaan ja resursoidaan kansallisesti riittävästi, jotta tieto on sekä ammattilaisten että nuorten saavutettavissa, selkokielistä sekä ajantasaista.
- ✓ Kansallista, alueellista ja paikallista viestintää lastensuojelun jälkihuollosta ja kotoutumisen tukitoimista vahvistetaan, rakentaen myönteistä mielikuvaa nuorista ja palveluista. Lastensuojelun ja pakolaisuuden leima on yhä vahva ja rasismikokemukset Suomessa monille arkipäivää. Eriarvostavaan viestintään ja käytäntöihin tulee puuttua, valtakunnallisesti, alueilla ja paikallisesti esimerkiksi työssä ja oppilaitoksissa, jotta nuorilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet edetä opinto- ja työelämäpoluilla.

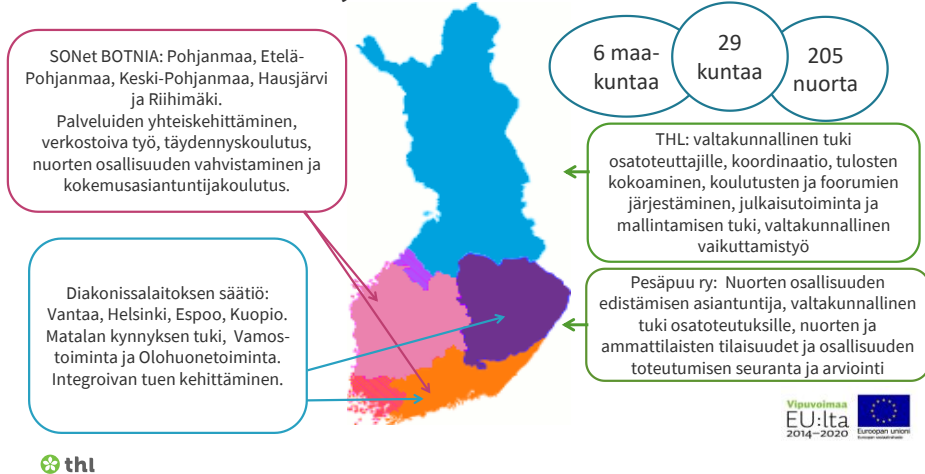
Liite 5. Yhdessä aikuisuuteen Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen kehittämistoimet vuosina 2020–2023

Tanja Hirschovits-Gerz

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hanke tukee lastensuojelun jälkihuollon nuorten sekä ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten taloudellisten, sosiaalisten, terveydellisten sekä sivistyksellisten oikeuksien ja yhdenvertaisen kohtelun toteutumista Suomessa. Hanke toteutetaan Sosiaali- ja terveysministeriön valvomana valtakunnallisena Euroopan sosiaalirahaston rahoittamana hankkeena vuosina 12/2020–5/2023 neljän organisaation, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Diakonissalaitoksen, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen SONet BOTNIA:n ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun sekä Pesäpuu ry:n konsortiona. Hanke vastaa osaltaan tässä raportissa esitettyihin kehittämistarpeisiin. Lisätietoa YEE-hankkeesta www.thl.fi/yee.

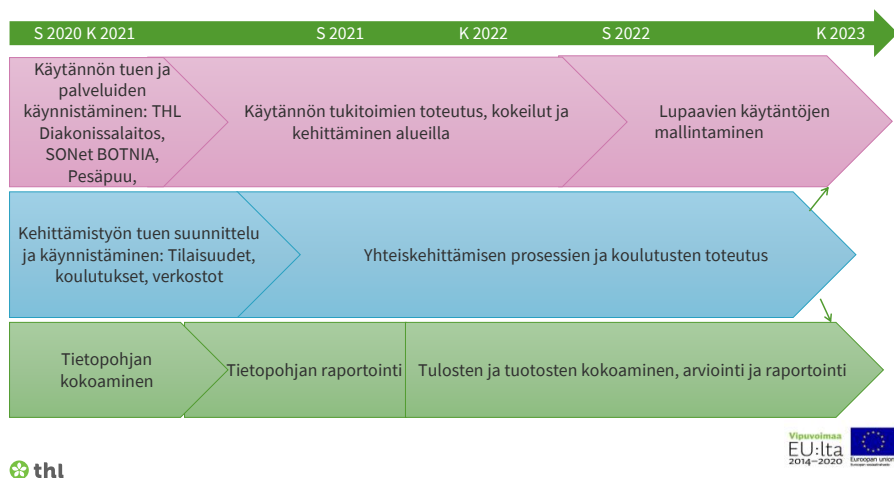
Hankkeen tavoitteena on edistää 1) nuorten oikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumista. 2) koota tietopohja lastensuojelun jälkihuollon ja kotouttamista edistävän lain mukaisten tukitoimien ja palveluiden tilasta, 3) vastata nuorten tuen ja palveluiden tarpeisiin kehittämällä yhteensovitettuja palvelu- ja toimintamalleja yhdessä nuorten, eri sektoreiden ammattilaisten sekä kunta-järjestöyhteistyön avulla. 4) vahvistaa monialaista yhteistoimintaa rakentamalla oppimisen ja vaikuttamisen verkostoja, tarjoamalla koulutusta ja yhteiskehittämisen foorumeita, yhteiskehittämisen prosesseja sekä kehittämällä toimintamalleja, suosituksia ja ohjeita palvelujärjestelmän uudistamiseksi. Hanke tähtää toimintatapojen muutokseen systemisesti kansallisella, alueellisella/paikallisella ja yksilökohtaisella tasolla. Nuorten osallisuus on hankkeen keskiössä.

YEE - lähellä nuoria, valtakunnallisesti vaikuttava

41. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen toteuttajat ja alueet

YEE-hankkeen toteutus

42. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE)-hankkeen toteutusaikataulu.

Valtakunnallinen kehittämistyö

YEE-hanke vastaa **valtakunnallisen tilannekuvan kokoamisesta** sekä ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten että lastensuojelun jälkihuollon nuorten tuesta ja palveluista. Hankkeessa on toteutettu tässä raportissa kuvatut kuntakyselyt, koottu ammattilaisten ja nuorten tarjoama paikallinen ja alueellinen tieto nuorten tuen ja palveluiden tilasta ja kehittämistarpeista. Tilannekuvasta koottua tietoa on reflektoitu alueiden ammattilaisten ja nuorten kanssa sekä tuotu valtakunnalliseen keskusteluun hankkeen foorumeissa, koulutuksissa ja työkokouksissa sekä muun muassa THL:ssä, ELY:ssä, TEM:ssä ja STM:ssä (mm. hankkeen ohjausryhmä) vuoden 2021 aikana. Tilannekuvaa syvennetään ja reflektoidaan vuosien 2022–2023 aikana, nostetaan esiin ilmenevät haasteet, etsitään yhdessä niihin ratkaisuja paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Lopuksi kootaan jatkokehittämisen tarpeet.

Hankkeessa kehitetään aikuistuvien nuorten tuen ja palveluiden käytäntöjä. Lupaavat käytännöt mallinnetaan Innokylään (Innokylä.fi). Lisäksi tietoa viedään valtakunnallisesti hyödynnettäväksi muun muassa Lastensuojelun sekä Kotoutumisen käsikirjoihin. Konsortion yhteistyönä tuotetaan esitteet lastensuojelun jälkihuollon nuorten sekä ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten ja ammattilaisten väliseen yhteistyöhön. Asiakassuunnitelmatyöt kehitetään ja aiheesta työstetään erillinen julkaisu vuoden 2022 aikana.

Ammattilaisten ja johdon tiedon ja täydennyskoulutusten tarpeisiin hanke vastaa järjestämällä kahdeksan valtakunnallista koulutuspäivää ja seitsemän yhteiskehittämisen foorumia hankekauden aikana sekä aloitus- ja päätöstilaisuudet. THL vastaa valtakunnallisten koulutusten järjestämisestä dialogisuudesta, asiakassuunnitelmatyöstä, traumatietoisesta työskentelystä, verkostoivasta ja systeemistä työtöteestä. THL järjestää yhteiskehittämisen foorumeja kentältä nousevien tarpeiden mukaisesti yhdessä osatoteuttajien kanssa. Foorumeiden teemoiksi on valikoitunut muun muassa lait ja niiden soveltaminen, tukea ja palveluita koskeva tilannekuva, nuorten taloudellinen tuki ja taloustaidot, nuorten opintojen ja työelämän tuki ja siirtymät niihin. Pesäpuu ry vastaa Muutosvoimaa-koulutuksista, joissa vahvistetaan erityisesti ammattilaisten ja päättäjien valmiuksia nuorilähtöisten ja osallisuutta edistävien palveluiden ja käytäntöjen toteuttamiseksi. YEE-hanke toteuttaa kehittämistyötä rakentamalla kumppanuuksia ja tekemällä vahvaa verkostoivaa yhteistyötä muun muassa muiden kehittämishankkeiden, paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa.

Valtakunnallisella viestinnällä haetaan vaikuttavuutta yhdenvertaisuuden edistämiseksi, hyvien käytäntöjen levittämiseksi ja nuorten äänen vahvistamiseksi. YEE-hanke viestii mm. hankkeen verkkosivuilla, THL:n ja osatoteuttajien kanavissa, verkostokirjeellä, blogeilla, julkaisemalla artikkeleita ja somettamalla. Nuoria tavoitellaan erityisesti YEEnuoret Instagram-tilin avulla ja osahankkeiden verkkosivuilla. Asiantuntijavaikuttamista toteutetaan tekemällä vahvaa sidosryhmä- ja verkostoyhteistyötä.

Nuorilähtöinen alueellinen ja paikallinen kehittämistyö

YEE-hanke kehittää monialaisessa kunta- ja alueyhteistyössä sekä nuorten kanssa lastensuojelun jälkihuollon nuorten ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tukea ja palveluita.

SONet BOTNIA ja Diakonissalaitos vastaavat **paikallisista ja alueellisista kehittämisprosesseista**, joissa rakennetaan ja vahvistetaan **nuorilähtöisiä työskentelytapoja aikuistumisen tuen laadukkaaksi toteuttamiseksi**. Käytännössä toteutetaan ja kehitetään integroituja palvelu- ja toimintamalleja vastaamaan kohderyhmän tarpeisiin yhteistyössä eri sektorien sekä julkisen ja kolmannen sektorin välillä. Lisäksi vahvistetaan ja käynnistetään alueilla nuorten kehittäjäryhmien toimintaa yhteistyössä lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisen ja muiden toimijoiden kanssa.

Diakonissalaitos vastaa hankkeessa erityisesti **nuorten matalan kynnyksen tuesta** ja palveluista järjestönäkökuilmasta. Hankkeessa tarjotaan kokeilevalla työllä **Vamos-toiminnan rinnalla kulkevaa tukea** erityisesti lastensuojelun jälkihuollon nuorille Kuopiossa ja Vantaalla. Tuen muotoja kehitetään yhteistyössä alueiden lastensuojelun jälkihuollon ja muiden nuorta tukevien tahojen kanssa.

Ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleille nuorille Diakonissalaitos tarjoaa **matalan kynnyksen Olohuonetoimintaa** Helsingissä, Espoon, Helsingin ja Vantaan alueiden nuorille. Tuen keskiössä on arjen tuki, yhteisöllisyys, yksinäisyyden lieventäminen, opintojen tuki sekä yksilöllisiin tuen tarpeisiin, kuten opinto-, asunto- ja työasioihin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asioihin tarttuminen yhteistyössä muiden alueen tukitoimien ja palveluiden kanssa. Olohuone-toiminnassa tarjotaan myös harastusmahdollisuuksia ja paikka toimii alustana myös opiskelijoille sekä vapaaehtoisuudelle. Diakonissalaitos kehittää erityisesti kolmannen sektorin, kuntatoimijoiden, oppilaitosten ja Ohjaamotoiminnan yhteistyötä, nostaa esiin haasteita ja etsii ratkaisuja nuorten tuen ja palveluiden yhteensovittamiseksi. Pääkaupunkiseudulle on vuoden 2021 aikana luotu yhteistyöverkosto ja tapaamisia Olohuonetoimijoiden ja kunta-alan ammattilaisten kesken keskeisen haasteiden kartoittamiseksi tuen kehittämiseksi. Kehittämistyön aikana luodaan tietopohjaa kunta-järjestöyhteistyöstä ja mallinnetaan sitä.

Sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA vastaa kunta- ja alueyhteistyöstä 25 kunnan alueella Pohjanmaan maakunnissa, Hausjärvellä ja Riihimäellä. Kehittämistyön keskiössä on **lastensuojelun jälkihuollon rakenteiden ja toimintamallien kehittäminen** alueiden ammattilaisilta alkukartoituksessa ja nuorilta nousseiden tarpeiden mukaisesti. Kehittämisprosesseja alueiden toimijoiden kanssa toteutetaan mm. asiakassuunnitelmatyöhön, Kela-yhteistyöhön ja päihdepalveluyhteistyöhön liittyen. Lisäksi luodaan ja vahvistetaan nuorten kehittäjäryhmien toimintaa ja synnytetään uusia ryhmiä ja verkostoja kehittämisalueilla.

SONet BOTNIA:n alueella toteutetaan **verkostoivaa yhteistyötä ja tarjotaan syventävää koulutusta** systeemisen työn hengessä mm. asiakassuunnitelmatyöhön,

traumaosaamiseen ja verkostoyhteistyöhön. Nuorille tarjotaan **kokemusasiantuntijakoulutusta osallisuuden toimintakäytäntöjen ja nuorten äänen vahvistamiseksi**. Tavoitteena on, että sekä nuorten kehittäjäryhmät että ammattilaisten verkostot jäävät pysyviksi hankkeen jälkeen siten, että osallisuuden rakenteet vakiintuvat tuleville sote-alueille. SONet BOTNIA:n hankealueilla tehdään yhteistyötä alueiden kuntatoimijoiden lisäksi myös mm. palveluja tuottavien yritysten, nuorten järjestöjen ja muiden hankkeiden kanssa.

Esimerkkinä ammattilaisten verkostoiminen ja oppimisverkostot

SONet BOTNIA:n alkukartoituksessa ilmeni, että ammattilaiset kaipaavat tietoa siitä, miten lastensuojelun jälkihuolto toteutetaan muilla alueilla. Työntekijät toivovat yhteisiä keskustelun foorumeja, joissa voidaan jakaa kokemuksia ja tietoa hyväksi todetuista käytänteistä jälkihuollossa. Vertaisverkostojen synnyttäminen ja koordinaatio ammattilaisille yli aluerajojen lupaava käytäntö levitettäväksi muillekin tuleville hyvinvointialueille.

Etelä-Pohjanmaalla käynnistettiin keväällä 2021 maakunnallinen lastensuojelun jälkihuollon verkosto SONet BOTNIA:n ja YEE-hankkeen yhteistyössä. Tavoitteena on, että verkosto jää toimimaan hankkeen päätyttyä. Verkosto tapaa kahdesta kolmeen kertaan vuodessa. Toiseksi Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Soiten alueella Keski-Pohjanmaalla ja Kruunupyssä on kokoontunut lastensuojelun jälkihuollon monitoimijainen kehittäjäryhmä yhteistyössä YEE-hankkeen kanssa. Ryhmän kuuluu toimijoita muun muassa lastensuojelun sosiaalityöstä, aikuissosiaalityöstä, mielenterveys- ja päihdepalveluista, oppilaitoksesta, TE-palveluista ja kuntakokeilusta, Kelasta, nuorisopalveluista ja nuorten Kokemusta rikkaammat -kehittäjäryhmästä. Syksyllä 2021 pidettiin aikuistumisen tuen kehittämispäivä, jossa kuultiin kunkin toimijan ajankohtaisia asioita, kokoonnuttiin myös koulutuksellisen sisällön äärelle ja pohjustettiin asiakassuunnitelmiin liittyvää pilottitoimintaa. Alueella on toiveena, että ryhmä voisi myös hankkeen jälkeen jatkaa kokoontumisia säännöllisesti esimerkiksi 2–3 kertaa vuodessa.

Jo nyt ammattilaiset ovat kokeneet, että Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen lastensuojelun jälkihuollon verkosto on ollut tervetullut lisäys ammattilaisten väliseen vuoropuheluun. Hyvien käytäntöjen jakaminen, toisilta oppiminen ja yhteinen kehittäminen on tärkeää oman työn kannalta, sanovat lastensuojelun jälkihuoltoa tekevät ammattilaiset. Ensimmäisessä tapaamisessa keväällä 2021 käytiin vuoropuhelua esimerkiksi harkinnanvaraisen jälkihuollon aloittaminen niille nuorille, joilla ei siihen ole iän tai sijoituksen lyhyen keston vuoksi oikeutta.

Nuorten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen

Nuorten osallisuutta omaan tukeen ja palveluihin sekä palveluiden kehittämiseen (Paaso & Vario 2020; THL 2021b; Westlund & Liukkonen 2021) edistetään YEE-hankkeessa yksilötasolla, paikallisesti, alueellisesti että valtakunnallisesti.

Nuorten **osallisuutta omaan tukeen ja palveluihin** tuetaan muun muassa Diakonissalaitoksen toiminnassa yksilötyöskentelyssä lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten parissa. Nuorta tuetaan hänen ehdoillaan ja tuki ja palvelut sovitetaan nuoren voimavaroja ja tarpeita kuullen.

Nuorten **osallisuutta omiin palveluihin ja palveluiden kehittämiseen** edistetään muun muassa SONet BOTNIA:n osatoteutuksessa nuorten kehittäjäryhmissä sekä kehittämispiloteissa, joissa nuoret pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi asiakassuunnitelmatyön totuttamisen tapoihin ja Kelan kanssa tehtävän yhteistyön muotoihin. Nuorten kehittäjäryhmätoiminnassa nuorille tarjotaan paikkoja keskustella ja vaikuttaa palveluiden sisältöihin ja esimerkiksi esitteiden ja toiminnan suunnitteluun.

Pesäpuu ry järjestää yhdessä muiden osatoteuttajien kanssa **nuorilta nuorille suunnattuja foorumeita**. Foorumeissa nuorilla on mahdollista kohdata muita nuoria omalta paikkakunnalta ja valtakunnallisesti, saada vertaistukea ja ottaa kantaa omaa elämää koskettaviin asioihin, kuten palveluihin ja tukeen. Syyskaudella 2021 järjestettiin sekä lastensuojelun jälkihuollon foorumi että alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten keskusteluilta. Nuorten viestit julkaistaan raportteina, joiden tuloksia on kuvattu myös käsillä olevassa raportissa. Nuorilta nuorille suunnatut tilaisuudet on koettu innostaviksi sekä työntekijöiden että nuorten taholta. Toiminta jatkuu vuonna 2022.

Osallisuuden johtaminen ja ammattilaisten valmiudet vahvistaa nuorten osallisuutta ovat kulmakivet osallisuutta vahvistavalle toimintakulttuurille. SONet BOTNIA tarjoaa **kuntatoimijoille koulutusta ja sparrausta nuorten osallisuutta vahvistavan ryhmätoiminnan käynnistämiseksi tai vahvistamiseksi alueilla**. Tuki voi sisältää hyvinvointiin-, ryhmäytymiseen- tai vertaistoimintaan liittyvää lyhyempää koulutusta nuorille sekä nuorten ja ammattilaisten yhteistä koulutusta. YEE-hanke tarjoaa myös nuorille prosessimuotoisen kokemusasiantuntijakoulutuksen vuonna 2022.

Pesäpuu ry tukee muita osatoteuttajia nuorilähtöisen toiminnan kehittämisessä, seuraa ja arvioi osallisuuden toteutumista YEE-hankkeessa ja sen kehittämistoiminnassa. YEE-hankkeessa työskentelee kolme kokemustaustaista hanketyöntekijää ja hankkeen ohjausryhmän kokoonpanossa on varmistettu nuorten edustus. Pesäpuu kouluttaa **Muutosvoimaa-koulutuksilla ammatillisia osallisuustyön vahvistamiseksi**.

Hankkeen osatoteutuksessa on tehty yhteistyötä tulevien hyvinvointialueiden osallisuusrakenteiden rakentamisessa. Esimerkiksi monialaisen lastensuojelun kehittämishankkeiden kanssa on pidetty neuvotteluja ja nostettu jälkihuollon nuoria asiakasryhmänä esille.

Esimerkki osallisuutta vahvistavasta hybriditilaisuudesta

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten osallisuutta on vahvistettu järjestämällä SONet BOTNIA:n ja Diakonissalaitoksen yhteistyönä hybriditilaisuus eri puolilla maata asuvien nuorten kohtaamiseksi ja vertaiskokemusten jakamiseksi.

Nuoret kokoontuivat Helsingissä, Vaasassa ja Seinäjoella. Järjestettiin sopivat tilat, pizzatarjoilu ja tilaisuuden markkinointi nuorille. Kaupungit olivat yhteydessä keskenään Teamsin välityksellä. Tilaisuus oli nuorille tärkeä ja kaikkien paikkakuntien nuoret osallistuivat innokkaasti keskusteluun. Erityisesti keskusteluun nousi nuorten kokema rasismi Suomessa, uuden kielen oppiminen ja sen merkitys opiskelulle ja työllistymiselle sekä opiskelun haasteet sekä työpaikan saamisen vaikeus Suomessa.

Tanja Hirschovits-Gerz
Niina Weckroth
Tarja Heino
(toim.)

Ikkuna aikuistumiseen

Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista

Lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden aikuistuvien nuorten palveluiden kehittämistarve on tunnistettu viime vuosina. Vaikka selvityksiä ja kehittämistyötä on tehty, ei kansallista tilannekuvaa tuen ja palveluiden tilasta ja kehittämisen tarpeista ole aiemmin tuotettu.

Raportissa kuvataan aikuistumisen tuen nykytilaa molemman nuorten ryhmän osalta. Aluksi luodaan yleiskatsaus nuoriin, palvelujärjestelmään ja toimintaympäristöön. Kummankin ryhmän tuen ja palveluiden tilannekuva on raportoitu johdon, ammattilaisten sekä nuorten näkökulmista. Raportissa pohditaan kohderyhmän erityisiä ja yhteneviä tarpeita ja palvelujärjestelmän kykyä vastata niihin yhdenvertaisuuden toteutumiseksi ja eriarvoisuuden kaventamiseksi. Selvityksen pohjalta esitetään joukko kehittämissuhteita ja luodaan katse tulevaisuuteen. Julkaisu on kohdennettu johdolle ja päätöksentekijöille valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Se antaa eväitä palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittämiseksi ja lainsäädännön uudistamiseksi.

Raportti on osa Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella vuosina 2020–2023 toteutettavaa Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä Eteenpäin (YEE) -hanketta.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ISBN 978-952-343-814-9

Terveyden ja
hyvinvoinnin laitos

Julkaisujen myynti
kirjakauppa.thl.fi